HRVATSKA

KNJIŽEVNA

SMOTRA

1-2

MARULIĆ

2021.

UDK 821.163.42

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

HRVATSKA KNJIŽEVNA SMOTRA
ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

god. 54./2021.
br. 1 - 2 (295)
siečanj – travanj 2021.

Hrvatsko književno družtvo Sv. Jeronima
ZAGREB, 2021.

MARULIĆ
Hrvatska književna smotra. Časopis za književnost i kulturu.

Osnivač i izdavač: Hrvatsko književno družtvo Sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21

Zastupnik izdavača: Stjepan Razum (stjepan.razum@zg.t-com.hr)

Urednici: Stjepan Razum i Andrija Mažić

Uredničko vieće: Marica Đureković, Ivan Golčić, Zrinka Martinić, Miroslav Martinjak, Andrija Mažić, Stjepan Razum, Željko Vegh

Ocjenitelj povjestničkih radova: Stjepan Razum

Oblikovanje i prielom štiva: SRZC

Likovno rješenje omota: Ante Starčević

© HKD Sv. Jeronima, Zagreb

Godišnje izlazi šest brojeva smotre.
Rukopise primamo elektroničkim putom.

Uredničtvo i uprava:
10.000 Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Tel. (01) 4829-375; (t./f.) 4922-300
hkd.marulic@zg.t-com.hr

Godišnja predplata: 210 kuna
Račun kod Hrvatske poštanske banke (IBAN): **HR49 2390001 1101155502**
Ciena ovoga dvobroja: 70 kuna
Godišnja predplata za inozemstvo: 100 američkih dolara (ili kunska protuvriednost)

Europa: 65 eura (ili kunska protuvriednost)
Uplate šaljite na devizni račun kod Hrvatske poštanske banke:
SWIFT HPBZ HR 2X

Naklada: 500 primjeraka

Tisak i uvez: Grafika Markulin d.o.o., Dolenska 32, Lukavec, Hrvatska
Tiskano u svibnju 2021.

Urednička rieč

Doživljaj protječnosti vremena vrlo je razmjeran. Minuta šutnje, kada treba govoriti, nekomu može trajati vječnost. Gledajući unazad, osamdesetgodišnjaku je život proletio kao jedan trenutak. Već punu godinu živimo u ograničenoj slobodi uslied planirane i nametnute "plandemije". U odnosu na jedan ljudski viek to i nije tako mnogo, ali živjeti svakodnevno neko ograničenje i psihičko zlostavljanje nije nimalo ugodno. To nam se upravo događa. Ne samo nama u Hrvatskoj, i ne samo u Europi, nego u cielome svietu, na cielome krugu zemaljskom. Prateći viesti iz svieta putem slobodnih medija na omrežju, možemo reći, da je kod nas u Hrvatskoj stanje još kako-tako podnošljivo, jer u drugim zemljama redarstvo zlostavlja vlastite državljane.

Gospodari svieta žele postići višestruku svrhu ovom nametnutom "plandemijom"; žele skrenuti pozornost s bezizlazne težkoće svjetskoga gospodarstva, koje uslied nepravične razpodjeljenosti i koruptivnoga bogaćenja samo male skupine ljudi ne može podmirivati osnovne potrebe u zdravstvu i obveze prema umirovljenicima; žele višestruko smanjiti svjetsko pučanstvo; ostatku pučanstva žele nametnuti ovisnost o cjepivima, a samim time osigurati si daljnje vlastito bogaćenje prodajom cjepiva; žele nadzirati svakog pojedinca u svim njegovim životnim prilikama, u kojima nema više privatnosti; žele od ostatka pučanstva učiniti vlastite robove; žele promieniti ljudsku narav, zadirući u sam ljudski genom … Tko zna, što sve još ne žele, ali ovo nabrojeno su svakako njihove želje, jer su ih sami na ovaj ili onaj način već izrekli i objavili.

Običnom čovjeku to izgleda nevjerojatno. Uistinu bi to bilo nevjerojatno, kad bi u začetku toga plana i te "plandemije" stajao čovjek ili skupina ljudi, pa bili oni najmoćniji i najbogatiji. U začetku tog plana stoji sam neprijatelj Božji, sam Sotona. On je do ovoga stanja doveo čovječanstvo planirajući, ne mjesecima ili godinama ili desetljećima … On je do toga doveo cjelokupno čovječanstvo planirajući već dvie tisuće godina, odkad ga je sam Gospodin, Isus Krist, naš Spasitelj pobiedio na križu u Jeruzalemu.

Stoga sva nametnuta ograničenja i sve loše posljedice, koje nam trenutačni gospodari svieta žele nametnuti preko ciepljenja, čipiranja, cjepovnih izkaznica i slično, možemo pobiediti samo s našim Gospodinom, Isusom Kristom. Živimo u vremenu, kad se moramo opredieliti ili za život ili za smrt, ili za Svemožnoga Boga ili za Sotonu. Velika je zamka u tome, što je Sotona uspio uvjeriti mnoge sudobnike, da sada prolazimo samo neke zdravstvene težkoće, koje će znanost i medicina nadvladati, nakon čega ćemo opet normalno ili "novo-normalno" živjeti. Takvi ni ne pomišljaju, da je nuždno

učiniti opredjeljenje ili izbor. Opredjeljenje za Boga mora biti svjestno i cjelovito, a sve ostalo – neopredjeljenje, nebriga, lakovjernost, zavedenost od strane "stručnjaka" i "stožeraša" – jest u biti opredjeljenje za Sotonu.

Žalostno je, da je naša Katolička Crkva u ovom prevažnom trenutku poviesti zakazala. Čuju se mnogi glasovi od pojedinaca, da je Crkva izdala Isusa Krista. O tome govore već i svećenici, a i poneki biskup na svjetskoj razini.

Dojučerašnja proklamiranost odvojenosti Crkve od Države, koju je nametnuo komunistički sustav, sada je u globalističkom sustavu poništena, ali ne na korist izpravnoga suodnosa i zajedničtva tih dvaju subjekata, nego na uštrb Crkve. U ovoj "plandemiji" svjedočimo, da je Država nametnula Crkvi pravila ponašanja unutar nje same i nametnula joj je sam sustav vriednosti. Preko Države, preko vladajućeg aparata, taj sustav vriednosti, koji je zapravo sustav nevriednosti, nametnuo je Crkvi knez ovoga svieta, t.j. sam Sotona. To je toliko očito bilo u prošlogodišnjem činu zatvaranja vlastitih crkava, a još je očitije, kad je na nedjelju Cvjetnice jedan biskup izrazio žaljenje pred vjernicima u crkvi, koji su došli slaviti sv. Misu, jer bi bilo bolje, po njemu, da su ostali kod kuće. Uviek smo učili i poučavali u katekizmu i na vjeronauku, da je slavljenje nedjeljne sv. Mise obveza, a sada taj izdajnički biskup poziva povjerene mu vjernike, da se trenutačno odreknu svoga vjerničkoga prava slavljenja nedjeljne sv. Mise. U nekim poviestnim razdobljima vjernici su morali izboriti pravo, da bi mogli zadovoljiti svoju vjerničku dužnost, a sada nam izdajnički biskup ukida izboreno pravo i poništava vjerničku dužnost.

Je li je taj biskup zloban, ili neuk? Je li se stidi svojih rieči? Ništa od toga! Štoviše, on vjeruje, da izpravno govori i uči. Pa mu neki, ili mnogi vjernici i vjeruju. Ali to zato, što je taj biskup podpuno zadojen duhom ovoga svieta, duhom kneza ovoga svieta. On se već davno opredielio … Njemu je spas, kao i svima nama, u temeljitom obraćenju Isusu Kristu. On se mora nanovo roditi … Želi li se spasiti, on mora otvoriti svoje srdce Isusu Nazarećaninu i dopustiti, da ga Njegov i Otčev Duh izpuni.

Molimo za obraćenje tog i njemu sličnih biskupa, koji tjeraju vjernike iz crkve, jer se boje tjelesne bolesti, a ne boje se duhovne smrti! Nek ih Gospodin naš Isus Krist, koji je i za njih umro, potanke na obraćenje!

Urednici

Književna štiva

Ivo Mijo ANDRIĆ

Nove pjesme

Uviek se pitam

Uviek se pitam, mogu li se pisati
Bolje pjesme od onih, koje sam
Do sada napisao.
Mogu li se razkinuti omče
I opne rieči, kojima nisam
Dorastao glasom.
Mogu li se vratiti izgubljene godine,
Koje sam obilježio šutnjom
I neporecivim trošenjem vremena.

Uviek se pitam, mogu li biti
Onaj, koji to nisam;
Onaj koji sanja Prevera, Tagoru,
Lorku, Jesenjina ili Ujevića.
Na malom prostoru, koga zovu Zemlja
Izniču raznolike pjesničke biljke,
Koje uspievaju u vrtovima ljubavi.
Ako nisi Kipling, možda si Kavafi;
Ako nisi Miloš, možda si Wislawa.
Sve što se događa u vrtovima
Nepredviđenih cvjetova,
Sve što se događa na avenijama
Uvenulih mirisa,
Može stati u jednu sveobuhvatnu pjesmu.
Ali, kako tu pjesmu zapisati
Umornim mislima i klonulim rukama
Bez odleđenih prstiju?
Kako otvoriti prozor, koji je divljački

Zatvoren vjetrom uz bolni vrisak stakla?
Mogao bih kao Jidi Maija sanjati jezero
I vrhove Himalaja,
Ali ne mogu reći nebu,
Da zatvori sunčeve oči
Niti kišama, da izperu prljavo lice zla;
Ne bi me poslušale.
Uviek se pitam,
Zašto sam baš ja, a ne netko drugi
Ne sličan meni uz plač došao
Na ovaj liepi, životom izpunjeni sviet?

Zapis o mržnji

Puno je praznine u ljudskim životima
Nepopunjeno pravim stvarima,
Puno je vremena izteklo
Kroz pukotine samoće,
Kroz uzke otvore misli
I neostvarene nade i želje.

A sve je moglo biti drugčije
Da nismo trošili vrieme
Na nevažne stvari
Da smo voljeli ono, što nudi ljubav
I uzimali ono, što nam se
Od srdca daje.

No, mi smo bili oholi
Kao slučajni pobjednici,
Kojima vrieme ništa ne znači,
Koji su u sviet zalutali,
Koje je donio sjeverni vjetar.
Mi smo se igrali sa životom
Hladnim ga mačem probadali
Šutali kao blatnjavu loptu
Lomili njegove ruke i noge
Na kraju mu sabljom odsjekli glavu.

Puno je praznine u malom mozgu
A veliki je zagađen mržnjom.

Ne žalim se

Ne žalim se na vrieme,
Koje je kroz mene prošlo.
Nije vrieme odgovorno
Za nesklad duha i tiela.

Ne krivim ljude
Za manjak ljubavi.
Svatko svoju ljubav
Nosi u mislima.

Ne tražim milost
Za učinjen grieh.
Grieh je stanje, koje
Izmiče oprostu.

Ne odkrivam tajne
Onima, što šute,
Jer tajne ne vole,
Kad ih prešućuju.

Nemam ništa protiv
Listopadne kiše.
Jesen ionako
Trag ljeta izbriše.

Ne žalim se na vrieme.
Vrieme nije sudac
Našim životima,
Vrieme je tek svjedok
U našim kostima.

Bez viđenja

Ne uzimam tuđe,
Dosta mi je moga.
Bilo bi najluđe
Podkradati Boga.

Ostajem na zemlji
Daleko od neba,
Meni osim kruha
Ništa ni ne treba.

Zrak i voda teku
I kroz moje žile,
Tu su brzu rieku
Krvlju napunile.

Srdce je k'o more,
Pluća k'o jezera,
U meni se bore
Dusi iz dva smjera.

Jedan vodi misli,
Drugi prema hodu,
Jedan je na kopnu,
Drugi je na brodu.

Tako život teče
Od moga rođenja
Dok glas ne izreče
Zbogom – bez viđenja.

Malkica DUGEČ

Osam pjesama

Uzaludna zabrana – pjesma u prozi

Ograničili nam rieči.
Puninu misli zabranili, premda se pjesnik nikada nije zabranama mirio.
Rieči, te tople hrvatske rieči, ne trpe, da im se tuge i boli zabranom prieči.
Zato je, iz svake pjesme, srdca govora blaga, ON izvirio
i vjerom svetosti i nade sve nas opet – pomirio.
ON jedini za sve nam brige znade.
I prati misli i srdca drhtaje pa i riečima širinu spoznaja daje,
ma kako svaka od njih mala ili velika da je.
Kroz Njegovu volju, to svaki pjesnik znade,
ostvare se i neostvarive nade,
pa čak i iz pjesme druge naiđu čitači na Neba duge,
na cviećem zasađene liehe
pa i na sladkih rieči utjehe!
Kroz Njegovu volju i pjesme snuju budućnost bolju
i ljepše, vedrije dane za pjesme obrane.
Čovjek se nikada nije, kad smije ili kad ne smije,
sa zabranama mirio, već uztrajao u hodu i za pjesme slobodu.
Zato je uviek, i kroz pjesničke rieči
ON, ISUS KRIST izvirio i dokazao,
da vjera i pjesme od okova– lieči.
Tko god širinu misli zabranio,
nije dovoljno uranio, da pjesniku sprieči
ni misli, ni slova, ni rieči!
A ako mu rieči i ne budu zapisane u nekom knjižuljku,
dočekat će sretnije dane na uma i vjere brežuljku.
9.IX.2020.

Molitve pismo – u doba korone

Danas, u jutro rano, Molitve pismo bijaše odposlano.
Hoće li stići?

Hoće l' ga vihor zaobići?
Ili će nebo doznati plavo, da složni svi smo
I Božje pravo obišli nismo?
Hoće li ono doći u ruke Božjega Sina, il' će visina, il' crkve zvono
Do mirne luke prenieti molitve poruke?
Već jutros rano, dok zora sviće, pismo je molitvom zapisano.
A svako živo ljudsko biće vjerovat' hoće i dobro znade:
U molitvi ima vjere i nade, pa ako se i zlobom ukrade,
ostaje Bogom dano spoznanje,
da svako jutro i svakog dana, vjere i nade ne biva manje.
Molitvom što je rečeno i zapisano, iz sviesti moje ni tvoje
Ne može biti izbrisano!
5.XI.2020.

Biram dobro

I u družtvu, i nasamo
Biram dobro, dobro samo.
Dobro dobrim da se vraća
I Božja je nam zadaća.

Dobro nema zaborava,
Jer mu vječna traje slava.
I u miru, i u ratu
Dobro dobrim vraćaj bratu.

Nastupi li dobra smiraj
Pa i hrane čak nestane,
Zlobom dobro ti ne diraj,
Sve dok i glad ne prestane.

Biraj dobro i kad boli!
A kad rana zlobe peče,
Pusti suzu, da poteče.
Molitvom se osokoli.

I ja dobro samo biram,
Dokle mogu, vjere snagom,
U drugoga ja ne diram
I molim se Bogu dragom.

Sve dokle sam u tuđini,
Svako dobro dobrim vraćam.
Svojoj dragoj Domovini
Za svu ljubav suzom plaćam.
13.I.2021.

Soneti tuđinom razpeti

Moja pjesma ponekoga dira.
Olakša mu brige, bol nemira.
Nekome se ritmom zvonkim svidi,
Jer u njemu Domovinu vidi.

Ima ljudi, što u mom sonetu
Prepoznaju znanu sliku svetu
Ili smiešak na malom djetetu,
Uzdah, sanju tuđinom razpetu.

Da i jesu svi moji soneti
Tješitelji i rana vidari,

U tuđini ne će smjeti mrieti.

A da jesu i dragi, i sveti
Već svjedoče jezikom hrvatskim
Svi soneti tuđinom razpeti.
15.X.2020.

U kutu moga stana

Jednoga dana,
U jeku ratnoga zova,
U kutu moga stana
Ostat će mrtva slova
U boli zapisana.

Možda će u tome kutu
Pjesmu zlom nedirnutu
Nepoznat pronaći pjesnik
I, u svom trošnom kaputu,
U prazan džep ju skriti.

Pjesnik, slobode vjestnik,
Prvi će glasnik biti
O kutu umrlih snova
I vale života nova
U novu pjesmu sliti.
2.I.2021.

Vapaj umirućih

Ima ljudi što i boli trpe
A plakati ne će i ne znadu,
Sve dok vjeru iz života crpe
I u svjetlost još ne gube nadu.

Mrak je. Mrak je.
Mrak je baš posvuda
Pa misao bezpućem vrluda.
Niti čistog zraka nema više
Pa i diete težko, težko diše.

Ni svjetlosti za sve ljude nema.
Samo diete, diete vapijuće
Iz srušene doziva nas kuće,
A mrak crni već zlu kob nam sprema.

I Goethe je za zrakom vapio
I za danjim svjetlom je žudio.
Svjetla, svjetla ni čistoga zraka
Usred crna mraka
Nije udes njemu nudio.

I nas tame već odavno guše.
Na zraku nam živjeti ne daju.
O svjetlu nam djeca sanjaju.
Zli u mraku i zakone ruše.

Ponekada, sred srušene kuće,
Tek molitva tješi umiruće.
Tko gorčine i mraka se napi
Za zrakom i svjetlom sada vapi!
6.I.2021.

Zov osamljenoga jezera

Jezero modrinom zove
Svoje kćeri i sinove,
Da mu dođu u posjet
I pričaju cielom svietu
Što Hrvatska zemlja ima,

Čim se diči, čime vlada
I zašto je svietu nada
Vrata otvorenih svima.

I modrinom i dubinom
I ljepotom pod planinom
San svoj sniva,
Mirom zrači
I čitavom površinom
Šapat biva
Od sna jači.

O, dođite izviđači
I svi ljudi dobre volje!
Poslušajte šapat sveti
Što vam veli: "Bit će bolje."
Upamtite blage rieči,
Izrečene na tlu svome
I jeziku hrvatskome.
Svaka od njih tugu lieči.
Niti jedna vam ne prieti!

Nad jezerom, uz planine,
Modro nebo uviek bdije.
A uz sunce sa visine
Ono nikad tužno nije!
17.I.2021.

Varijacije tuge
– haiku

Tužni pogledi,
Prieteći nedogledi.
Trajemo sami.

I u tuđini
Domovine zov mami.
Čežnja sve jača!

Na stolu pismo.
Nemirom mir se muti.
Mori misao težka.

Iz naručja sna
Vire oči zelene.
Zora već sviće.

Ovoga časa
Vedrina me gleda.
A misli tmurne.

Sklupčana u se
Blaga se nada krije.
Za izlazak je spremna.

Oprane ruke.
Korona smrću prieti.
Treba živjeti!
15.IX.2020.

Josip JURČIĆ

Pjesma Svevišnjemu

Ja samujem u svojoj samoći,
očekujući, da li će doći
kraj mojoj samoći;
hoće li doći
kraj mojoj samoći?

Kao što tama vlada nad nama
i u samoći tama je sama.
Kao što noći bježe od dana,
tako u duši nestaje tama.
I nakon težkoga, mučnoga dana
tračak se nade budi u nama.

Različno sve je od jutra do noći
sve što si snio i što si htio
k'o da je more potopilo.

Želje i snove, sve naše moći
u tuzi našoj, u samoći,
u svakom danu i u noći
htjeli bismo k Tebi, Bogu svom doći.

O ne daj, Bože, da tuga nas mori,
milosrđem svojim Ti nas odmori.

I od pandemije
i od potresa
viša su Tvoja rajska nebesa.
Svevišnji Bože, ne daj nikada,
da zlo nad svietom ovim zavlada.
31.XII.2020.

Tomislav MARETIĆ

Rim
– pjesme

Kuga iznova

Kuga iznova,
jer nitko rieči Gospodinove ne sluša.

Kuga iznova, kada pomislimo,
da smo gospodari svieta.

Kuga iznova, kada mislimo,
da znanje obara Gospodina.

Kuga, iznova kada srdca odtvrdnu
i suprotstave se Zakonu.

Svaka kuga objasnit će se
razumnim uzrokom
i detaljima patogeneze.

No njezin izvor i oštrica
sukladni su s biesom
Gospodinovim,

koji se ne da gonetati.

Rim

Tišina
između molitava

Nekoliko rečenica
i šutnja

u osluškivanju odgovora

Plavetnilo nebesko
dotiče nas

Nadom

Sveti Otac na Trgu

Pred bazilikom Svetog Petra
sâm

drži Zemlju na rukama
riečima i preporuča ju Stvoritelju

Spušta sviet
natrag na njegovo mjesto
u današnji mrak

i podiže nad njim zlato
u kojem
boravi Kruh

koji će nahraniti
i spasiti

duše i tiela
uzdrhtale i uznemirene
zemaljskoga kruga

Na praznom Trgu Svetoga Petra
sjajnom od kiše i svjetiljkâ

Oprost

Uzdignuta monstranca
blagoslov Urbi et orbi
u staračkim rukama

pred drhtavim Svietom
na praznom sjajnom Trgu
Svetoga Petra

Pod nebom koje plače

S Isusom u brodu

Prestrašeni dok mirno spava

Blagoslovljeni priekor
zbog oskudice vjere

Te ruke koje
stišavaju oluju

Vedrina kao ravna ploha

Na kojoj se odsada u nedogled zrcale
naši sretni pogledi

Moja domovina
– velepjesan

I.

Postanak zemlje u vjekove seže
Hrvatske drage - iz dalekih strana,
Harvatije snažne, s Perzijom se veže,
I s Darijem Prvim već od prvih dana.

Plemena divlja napadaju mnoge,
Tako i narod Darijeve vlasti,
Moljaše Božju pomoć, da se smogne
Oprieti sili, što ne pozna časti.

Iz Perzije ode put snažnih Karpata,
Osniva svoju Hrvatsku im Bielu,
Imenom vođe, a jakog Hrvata;
Razpeti čuva Domaju im cielu.

Kavkaza narod u svemu im sličan,
K'o da ih ista dobra majka vodi,
Mnogome radu i molitvi vičan,
Brzo se s njime u ljubavi srodi.

Heraklije car iztočno-rimski tad
Pobjedu slavi nad Perzijancima,
Hrvatsku Bielu priznaje i zove sad
Domaji, k jugu, sa svojim znancima.

Godina 628. bješe,
Kada im prostor nove zemlje dade,
Hrvati duh svoj tad Bogu uznieše
Molitvu hvale upravljat Mu stade.

Kristovim znakom Bog Hrvatsku vodi,
potomstvom svojim ono brojno jača,

I diete svako krsti, koje rodi;
Po Božjoj volji pod Križem korača.

II.

Avari naglo provališe brojni
U zemlju sunca divotnu i liepu
K'o zvieri plaše redovi im brojni;
Posvuda siju smrt i tugu sliepu.

Heraklije brzo navale im zgasi,
I s mnogom vojskom u pomoć nam dođe,
Narod Hrvata kao orkan spasi,
A odpadnička navala tad prođe.

III.

Dioklecian car strašnijim posta,
Kršćanstvo smatra protivnikom svojim,
Kroz poviest krvnik svega svieta osta;
Protivan, Bože, zapovjedim Tvojim.

Zbog vjere Kristu - Bogu živom svome
On ženu ubi, s njom i kćerku svoju,
Ne želeć' služit Evanđelju Tvome,
Moleć' se Kristu: "Primi dušu moju".

On ubi Dujma - biskup divni pade,
Njegovom zloćom, al' ko vitez sveti,
Sarkofag zlatni njemu Višnji dade,
Ali ne onom, što bje dušman kleti.

I njega strašna muka – smrt zateče,
On - zli duh, morem luta danju - noću
Prokletstvo biva, koje djelom steče;
Gdje li je carstvo, što ga diže moću?!

IV.

Kad se Konstantin u molitvi savi,
U duhu primi nadahnuće častno;
Da znamen Križa na barjake stavi;

Pobjedi bojem; Krista hvaleć' glasno.

Prolaze dani i godine brojne,
Ratovi posvud, svi za vlast se bore,
I zemlje nema, a gdje nema bojne;
Oni na vlasti protivnike more.

Hrvatski narod Boga svoga moli
Da očuva ih u danima jada,
Jer Krista Boga svoga trajno voli,
Da brani njega k'o vjernoga stada.

V.

Od iztoka svoga zemlja naša pati
Kao najveća robkinja u svietu,
A vječni Bog ju sa ljubavlju prati;
Priklanja njoj se k'o mirisnom cvietu.

Već od početka banove joj dade:
Bornu, Vladislava i Mislava blagog,
I Trpimir snažni na priestolje stade,
A Domagoja štitio je dragog.

Inoslava, Sedeslava brani,
Zaklanja ih u rukama svojim,
I snagom svoga Duha i njih hrani
Hrvatska, Bog je nad priestoljem Tvojim.

A Branimira uzdiže nad svima,
Kneževsku krunu na glavu mu stavlja,
Plemenit bit će dobrima i zlima;
Budućnost bolja narodu se javlja.

S Ivanom Osmim papom je u vezi,
Priznanje tada on Hrvatskoj steče,
Sveobće - sad je država u njezi
U svome je duhu i naravi – reče.

I Mutimir mu uz priestolje stoji,

Pomaže Knezu sred poslova brojnih,
A Branimir se nevolja ne boji,
On već je vrstan sred bojeva bojnih.

I Tomislav tad se uspinje svom visu,
Jer sad Hrvatsku sve države hvale,
I s Papom veze prekinute nisu;
Jadrana vode raduju se plave.

Tomislav kralj je – dobri Bog je htio,
Duvanjsko polje prepuno je sjaja,
Hrvatski rod je mnoge suze lio,
Pa da mu poviest bude dio Raja.

Devetsto dvadeset peta tada bješe,
Kad kralj na polju Duvanjskom se kruni
I radostni su oni, što umrieše,
I Božja milost sada rod nam puni.

VI.

Al' narod naš je zapečaćen krvlju,
I mora svome Bogu žrtvu dati,
Sjajnu k'o sunce, a ne sličnu strvlju,
I po toj žrtvi mnogi će ga znati.

Zadnji kralj Petar Svačić mrtav pade
Na Gvozdu - gori za slobodu roda,
Herojskom žrtvom divan primjer dade;
Spomen mu blista sred nebeskog svoda.

Drugi svjetski rat

Uvod

Tolike žrtve rat nam je odnio
I uništio obitelji mnoge,
Blago je svieta u grob svoj ponio
Sve ubijao bez Suda, bez sloge.

O Bože mili, svjedoci smo boli,
Jad podnosimo u svojemu biću,

Ima li kraja u žalostnoj doli
Odaha daj nam u našemu žiću.

Ubija, muči diete-brata svoga,
K'o da je žedan životinjske krvi,
Ne traži pomoć milosrđa Tvoga;
Umjesto cvieta odpadi su strvi.

Ima li kraja zločinima ovim,
A bezbroj njih je, tko ih brojit može,
Rastu još više u većim i novim;
O, Zlu nas nemoj pustiti, o Bože!

Predah

Radostno naša sva nam zvone zvona,
Zvonjahu dugo, ne znamo za razlog,
Zar s Neba šalje viest nam mila Ona,
Il' to je Njegov vječni sveti nalog.

O, Domovina rodna nam je dana,
Molimo za nju kroz stoljeća mnoga,
U svojoj zemlji nismo djeca strana;
Zapoviedat s nama ne će Služba stroga.

Imamo bana Šubića slavnog,
Krajini našoj baš u pohod stiže,
Plemstvo je naše iz vremena davnog;
Lovreću našem sve je bliže, bliže.

VII.

Pozdravit moram njeg u ime kraja,
Godina devet bilo mi je tada,
Stihovi bjehu čisti - puni sjaja;
Njih poslije sricah usred svoga stada.

Pružih mu tada buket krasnog cvieta,
Bjeh obučena u haljini bieloj,
On pruži ruke kao oko svieta;
Svojom me diže površini cieloj.

Zapita ime i godine moje,
Poljubi lice - na srdce me pusti,
Upita nešto novinare svoje
I lagano me k zemlji opet spusti.

I novinari za novine pišu,
A stihovi su pak glasili kratko,
Na zemlju k'o da njih ujedno rišu;
Zasvietliše se kao sunce jarko:

"Srdca su nam uzdrhtala od velike sreće,
nek je zima
opet nam je
oživjelo cvieće.

Mi slavimo stari
obnovljeni dan
i kličemo gromko:
'Živio nam ban!'"

Nakon večere, auti su pošli,
Na koljenima buket je ponio,
uz pljeskanje mu auti su prošli,
S cviećem je i moj drag spomen odnio.

**Zahvalih učiteljici Anki Dragičević, koja me je odabrala za ove stihove, da ih izrecitiram. Godina bijaše 1939.*

VIII.

U našoj kući stanovaše Anka,
Učiteljica, a veoma revna.
U školi bješe sa mnom sestra Branka
Učiteljica - bješe Bogu vjerna.

S kolegicama pođoh šušanj brati,
S vrećama punim vraćasmo se domu,
Znam, smješit će se moja mila mati,
A ona druga predat će me slomu.

Netko joj kaza, gdje sam i ja bila,
Potezat stade za jadne me uši,
"To nije za te, ti si kao svila,
U gimnaziju ti ćeš, svog plana ne ruši!"

I uputi me, da vezem u sobi,
O, zbogom moje planine i zore,
Zar ne ću biti u voljenoj robi -
Jačermi ..., motrit obasjane gore?!

IX.

Glavar LOVREĆA tad nam otac bješe,
Dvadeset sela brojio je tada,
Nevolje mnoge - glad sobom donieše;
Tko će izhranit broj tolikog stada?

Otac je trajno nabavljao hranu,
Auto "Praga" u službi mu bio,
Nikomu nije postavljao branu,
Primao svatko ono, što je htio.

Po našoj zemlji pronese se nemir,
Auta bezbroj prolaze nam danom,
a svi su strani, od njih tutnji svemir;
A talijanskim - njemačkim su stanom.

O Bože mili, što se nama sprema?
Ubrzo nama dopirahu viesti,
A mjesto naše obrane nam nema;
Pohodi tajni postadoše česti.

Doznasmo, da se partizani zovu,
Da se po našim planinama kriju,
Kao da žele domovinu novu;
Čujemo, da se u javnosti biju.

Mjestom su našim žandari na vlasti,
Otac k'o glavar prima viesti nove,

Predsjedat mora, a zbog svoje časti,
Narod sav - mladež na izbore zove.

Pred kućom našom tribina se diže,
S koje će mnogi podizati glase,
A otcu majka pristupa sve bliže,
Molimo s kata "Pomozi im, Spase".

Protivnik jedan udari nam majku,
Konji se mnogi kidaju od zida,
Žandari još su za kontrolu jaku,
A nama djeci ponestaje vida.

Hrvatska stranka pobiedi na kraju,
Majka se k nama izmučena vrati,
Da nam Domaja pođe k svome sjaju,
Dugove mnoge morade da plati.

X.

Sestru Anđelku partizan, a časnik,
Htjede za ženu odmah uzet k sebi,
A majka ne da, jer već javi glasnik
Da vjerna želi ostat, Bože, Tebi.

I silom sestru odvede u svojoj
pratnji, put visa, a zima je hladna,
Mati se moli Kristu – majci Tvojoj,
Znajuć da sestra mora biti gladna.

Markica bješe, tako se je zvao,
Prietio sestri, ako za nj ne pođe,
Ubiti nju je vojnicima dao,
A predhodno neka u zatvore dođe.

S krunicom svojom, a obuće slabe,
Jurnu tad mati, a zima je pusta,
Vukovi s visa živa bića grabe,
Majka ih tjera, nek je tama gusta.

S krunicom na njih maše puna vjere,
A oni bježe, kao da se plaše,
Molitve Bogu upravlja bez mjere;
Nestaju zvieri, nečega se straše.

Tamnici prvoj mati zorom stiže,
Krv spazi, kako obilno se sliva,
Glas svoj čuvaru u jecaju diže,
Za sestru pita; on tad tronut biva.

Radostno reče, da Anđelku pozna,
Obitelji mu dielila je hranu,
A pustio ju, da nitko ne dozna;
Drugi će ju čuvar štititi po danu.

Do drugog čuvara žurno stigne mati,
Pita za sestru sa velikom boli;
Treći će čuvar odgovor joj dati,
Stigne i njega, o utješne doli!

Radostne viesti bolnoj majci šanu,
Anđelku posla on osobi dragoj,
I natrag u grad, a mati se ganu,
Jer zna tu ženu, a po ćudi blagoj.

Na vrata kuca, otvore se ona,
"Anđelka tu je ..." - a mati pred pragom
U nesviest pade, k'o da začu zvona;
Put k'o da prekri sav krvavim tragom.

XI.

U Lovreć viesti sve bolnije stižu:
"Tugari gore od protivnih sila,
Vriednosti svoje ljudi smjesta dižu
Što bi ih mati u skrovište skrila."

Niemci - Talijani sve ubiti žele,
A smatrajući da su partizani,
U rodu našem svi odreda vele:

"Sjeveru bježmo, ne ćemo bit klani!"

Mi, dvie sestre pođosmo sa majkom
U kamionu i sjeveru lednom,
A nekad nas je tješila sa bajkom,
Sad putujemo zemljom našom biednom.

Sa sestrom Brankom ubrzo se vrati
Mila mi majka k Lovreću mi rodnom,
U crkvu Srdca predhodno se svrati;
S Njim je sa dušom i molitvom plodnom.

XII.

Godine težke četrdesetprve
Strašan se pokolj u Lovreću zbio,
A pred njim bolni događaji vrve;
U svakoj kući rod je suze lio.

Na visu kuće strpali su brojne,
I zapalili, ljudi živi gore,
A nikad takve ni armije bojne;
Sad su u Nebu – Janje vječno dvore.

Sestrica Branka trčaše k'o striela
Kroz okvir onih, što ubiše mnoge,
Bezgrješna nju je čuvala od ždriela,
Ima k'o krila mladenačke noge.

Anđelku sestru imala je naći,
Ne bje u kući, negdje se je skrila,
Na neka mjesta morala je zaći;
Tek s majkom suze obilno je lila.

Kad Talijan htjede, da odvede
Majku i sestru, tumač majci šanu,
Da on će sobom njih da povede;
Vojniku reče, dok se majka ganu.

Mlinar nam dobri talijanski znade,

I vojnik njega sa sobom odvede,
Mlinar mu kaza svog naroda jade,
Mišljasmo, da ga zove, da prevede.

XIII.

Pokrajnjim putem, a dok majka moli
Vodi ih tumač i tad majci kaza,
Da nam je otac, koga svatko voli,
Spasio kuću od pogubnih staza.

U vrieme gladi kad plač posvud bio,
Majčino srdce tada se potrese,
Tumača moli, jer pomoć im htio,
Auto traže pa da ih odnese

K sjeveru, gdje je otac sa dva sina,
Tumač obeća: kamion će naći,
Nada se: ne će postavljat se mina;
"I ja ću s vama u kamion zaći!"

Naš narod znade, da strpaše ljude,
I to Talijani u kuću na vrhu;
Zlikovce težke tako ni ne sude
Kao da svoju postigoše svrhu.

Zapale kuću i odjednom planu,
A raduju se bezbožnici kleti;
Množtvo se tada sveg naroda ganu,
Dok ubijeni na Nebu su sveti.

XIV.

Godina tri smo u Zagrebu bili
Nasuprot crkve – bazilike krasne,
Isusovaca – suze tu smo lili,
Otac restoran kupi – poput basne.

Dva diela ima, a prvi je s pićem,
U drugom hrana obilno se dieli,
Dolaze ljudi sa svojim odkrićem,

A jadna mati kuha po dan cieli.

U katedrali što k'o sunce sija
Stepinac krizmu tako divno vodi,
U bielom ruhu pristupih tad i ja,
Samo da svetim plodovima rodi.

+++

Uzbuna, metež i jauk se ori.
Dolaze čete u Zagreb sa strana,
K'o da to sam grad u plamenu gori;
Povorka to su mnogih partizana.

Same smo s majkom ja i Branka moja,
A mati sluti, da će netko doći,
Molimo s njome sva otajstva svoja,
Tragično sve će po molitvi proći.

Dolazi onaj, što je ubit htio
Rođenu sestru, a mi smo u stanu,
S jednim vojnikom u družtvu tad bio;
U glavu majku udari u danu.

Nogom u čizmi, ona na tlo pade,
Dade vojniku, da ju zemljom vuče,
Srdce nam težkim plačem plakat stade,
Sa šestog kata nemilo ju tuče.

Božanskog Srdca crkvi požurismo,
Prikazasmo Njemu sve što od nas želi,
I pred Njim same sebe obtužismo,
A Srdce svoju utjehu nam veli.

Uza sve tužbe, sve će dobro biti,
Bog je na djelu i nevine brani,
I mati ne će više suze liti,
Neka i dalje narod svoj da hrani.

Protivnik onaj obtuži nam majku
Za tragediju da je ona kriva,
Iz usta njenih slušali smo bajku;
Među nama bješe k'o svetica živa.

Boraviše ona na prvome katu,
U Petrinjskoj, dobro poznata nam bila,
Na prozorskom staklu, a na tome spratu,
Motrismo ju, bješe k'o sanjana vila.

Pred glavnim Sudom stajala je ona,
Pitanju svakom odgovor je dala,
Sudac ju sluša k'o sa crkve zvona,
Tu krivnje nema, nego gesta jala.

I lice majke težka rana ruži,
I pita razlog, istinu oglasi,
Da je to onaj, koji ju obtuži;
Sudac ju odmah nevinom proglasi.

O kako sretni mi bijasmo tada,
Kada nam majka iz zatvora dođe,
Oko nje puk se skupi k'o od stada,
U crkvu Srdca sav puk s majkom pođe.

Srdcu zahvalismo i nemamo straha ...
A protivnik je hotel prisvojio,
Obtužen bio poput zemnog praha:
Tamnicom kažnjen, sam se objesio.

XV.

Viesti se loše po Zagrebu čuju,
Marksista ima, a sa četom brojnom,
Što su iz šuma došli i sad ruju,
K'o da im zemlja posta međom bojnom.

Iz grada narod tad bježati stade,
I iz drugih mjesta put sjeverne gore,
I nikad takve on ne vidje jade;

Mnogi se ne će probudit do zore.

Iz Slovenije u Njemačku žele,
Vojnici strani ne dadoše prieći,
"Odluku Tita poštivati" – vele,
I narod jadan svi stadoše sjeći.

Golgota posvud ukaza se strašna,
Slovenske jame postadoše groblje,
Jauci - krici k'o obtužba glasna
Ter malo živih ostade k'o roblje.

Kad Meštrović dođe, Tita pitat stade,
K'o da je i sam tako blizu smrti,
Tisuća dvjesto zašto ubit dade
I cieli narod odjedanput strti.

On tada mirno Meštroviću reče,
Srbima da je ugoditi htio,
Kao da Nebo krv preli tu veče;
Meštrović svjedok tog zlodjela bio.

XVI.

Otac, dva brata i sestra nam draga,
Svi su tad oni u Bleiburgu bili.
Molismo Srdce mi i majka blaga,
I svi se oni povratiše živi.

+++

Anđelka, sestra, življaše k'o dama,
Po rodnom mjestu učila je mladost,
Predstave je znala formirati sama
Da mnogima skrati tugu – težku žalost.

Dovoljno bješe to vodećoj vlasti,
Požega bješe sa tamnicom svojom,
U molitvi sestra nalazila časti;
Življaše, Bože, pod obranom Tvojom.

Izdrža tako pet godina ružnih,

Supruga njena smakoše ga smjernog,
U Trstenu osta sred znanaca tužnih,
Moljaše i dalje Spasitelja vjernog.

Inžinjeru slavnom suprugom mu posta,
A da mu djeci i njem blaži jade,
Supruge nema, on siromah osta;
Troje joj njene djece Bog tad dade.

XVII.

Narod nam brzo težku sudbu spozna,
Formira brzo četu snažnu – brojnu,
I Tuđman dođe – sva zbivanja dozna;
Tad HDZ četa nasta jaka – bojna.

Još protivnici uzbunama priete,
Po njima mnoga sela, crkve gore,
Slobodu hoće da nam osujete,
Naše se vojne k'o titani bore.

Predsjednik snažni Tuđman posta tada,
Narod ga sluša i budućnost gradi,
A Mihanović k'o sred svoga stada,
Hrvatski Sabor vodi – mnogo radi.

A za Hrvatsku novi Ustav diže,
U njem su misli Evanđelja svetog,
I narod po njem Bogu svom je bliže,
Ne spotiče se o dušmana kletog.

Želi, da brod nam sred Jadranskih vala,
Sigurno, mirno svome Cilju plovi,
Ne dotiče se nepoželjnih žala,
I blago svoje u svom moru lovi.

Trojednom i tri put svetomu Bogu
Dižemo hvalu u molitvi svojoj,
Želimo smjeran život – a i slogu,
Otče naš, mi smo u zaštiti Tvojoj.

Deo gratias!
1.IV.2020.

Franko STIPKOVIĆ

Jesam ondje
– pjesme

Iz zrakoplova

Dižemo se. Nakošene livade, nekoliko
prizemnica, drvena crkvica. Nigdje čovjeka.
Ravna crta ceste. Automobili sitni
kao igračke. Stoje li ili jure? Može
li biti ljudi u tim limenim igračkama?

Zdesna je Zagreb. Cibonin toranj. Katedrala.
Vrh Sljemena. Televizijski toranj. Sve poznato
i drago. Pa ipak, je li to samo slika
ili možda tek san? Ta, gdje su ljudi sada?

Gdje je zaspalo diete u kolicima,
s dudom u ustima? Gdje je mladi
zaljubljeni par s klupe u botaničkomu vrtu?
Gdje je umorna radnica, koja strpljivo čeka
tramvaj, koji ne dolazi? I starac s Trešnjevačkoga
placa, koji postiđen, ali gladan, skuplja
ostatke hrane iz zamazanoga kontejnera?

Kako je sve liepo s prozora zrakoplova!
Zelene šume i livade, crveni krovovi,
odbljesak sunca u vodi. Ljepota.
Ljepota u mojim otužnim očima,
tjeskoba u grudima. Ljudi, gdje ste?

Grad svjetlosti

Između dolazka vlakom
i odlazka brodom

teku kameni sati svjetlosti.
Nezamjetan u množtvu milijuna,
u rieci dugoj sedamnaest stoljeća,
obasjan istom sunčevom zrakom,
kroz Srebrna ili Zlatna vrata,
ulazim u grad.

Peristil. Kamen okupan suncem.
Iznad bieloga kamena crna sfinga spava.
Iz tvrda kamena, poput čudesna cvieta,
uz grob Svetoga Duje, golem i biel,
sav u svjetlosti, zvonik strši.
Među zamuklom broncom zvona
potiho šume arije Verdijeve Aide.
Visoko u svietlome plavetnilu,
iznad bjeline kamenoga grada,
razkriljeni galeb lebdi.

Nečujnim koracima hodam
po izlizanim, kamenim pločama,
praćen sjenama množtva,
starima punih sedamnaest stoljeća.
Okupani suncem, stižemo skupa
do Pjace i Voćnoga trga.
Sunčani ditiramb. Sat odkucava podne.
Uz lepet golubovih krila,
brončane usne Marka Marulića
šapuću vječne stihove Judite.

Svugdje u kamenu uokolo sunce kuca.
Ljudi nestrpljivo žure.
Itko ne sluti, ne mari
mrak u podrumima Palače
staroga Dioklecianovog grada.
Kako hoćete, ljudi!
Ja moram na brod.

Posljednja sunčeva zraka

Kasno je ljetnje poslijepodne.
Ognjena sunčeva kugla tone sve dublje
u uzavrelo more na zapadnomu nebosklonu.
Slabašnim ćuhom maestrala šire se mirisi
sprženе trave i opore, crvene zemlje.
Zuje pčele među opojnim cvjetovima oleandera,
s mladih stabala između grobova.
Prolieću cvrkutave lastavice.

Sjedim na betonskome postolju uz roditeljski grob.
Sam sam. Sam među tisućama poznatih,
koje ne ću ikada više sresti. Pusto groblje zavičaja.
Kroz cvrkut razigranih lastavica čujem kliktaj galeba.
Eno ga! Razkriljen i biel u prozirnome plavetnilu.
Prelieće drvored starih čempresa i crkvicu Svetoga Roka.
S novim kliktajem odlieće u smjeru umirućega sunca.
U očima mi titra odsjaj posljednje sunčeve zrake
s brončanoga zvona crkvice Svetoga Roka.
Zamukle lastavice. Prestalo zujanje pčela.
Utopilo se sunce. Utrnula zadnja sunčeva zraka
na bronci zvona crkvice Svetoga Roka.
U mojoj ostarjeloj duši otežao grumen tuge.

Spomen ploča

Liep je Amsterdam.
Bučni i užurbani turisti bujicama teku
uzkim ulicama s bezbrojem prodavaonica,
s McDonaldsom i Burger Kingom gotovo na svakom uglu.
Nadvikuju se, tiskaju, kupuju, zadovoljni
kupljenim sitnicama po sniženim cienama.
Tek riedki šeću kroz Četvrt crvenih svjetiljaka
ili obalom uz kanale i rieku Amstel.
Svima im oči pune ili šarenim stvarčicama iz izloga prodavaonica
ili obnaženim tielima kosookih i iztočnoeuropskih djevojaka
u izlozima pod tamnocrvenim svjetlom svjetiljaka nad vratima

ili odbojnom, neprozirnom, žutosmeđom bojom vode u kanalima.
A ja?

Šećem polagano. Satima. Sam. Ulicama uz kanale.
Pogleda prikovana po fasadama kuća. Uzbuđen ljepotom.
Bojama. Oblicima. Daškom prošlosti.
Hodam.
Koračam već umornim nogama i gladnim očima.
U meni bezbrojni drhtaji zadovoljstva.
Hodam. Ne mogu stati.
Ipak.
Zaustavljam se.
Na zidu kuće spomen ploča.
Čitam: Kuća Ane Frank.
Zastaje mi dah na širom otvorenim ustima.
U meni zamiru ugodni drhtaji.
Grudi mi težke, olovne,
jauču užasom sudbine
djevojčice golemih, crnih očiju.

Jutro

Niemo, tek s lepetom galebovih krila,
kroza širom otvoren prozor,
jutro se slieva u moju sobu.
Slušam.
Prestao je šum galebovih krila.
Absolutna tišina.
Tek duboki, mukli odkucaji srdca.
Potom odjeci koraka po asfaltu Guvna.
Ženski koraci.
U meni se rađa tračak znatiželje.
Ustajem iz postelje i prilazim prozoru.

Nepoznata mlada žena prolazi Guvnom.
Visoke podpetice, veoma kratka, crvena suknja.
Slapovi zlatne kose obasjani zrakama mladoga sunca.
Još samo nekoliko koraka pa odlazi Donjim putom.

Opet pusto Guvno.
Tek razbuđena sunčeva svjetlost i prvi cvrkut lastavica.

Ljutnja

Ustiju zasićenih aromom grančice zelenoga petrovca,
s osjetom jantarnoga mirisa smole s napukle grane bora,
uza zaglušnu pjesmu bezbrojnih, upornih cvrčaka
i s hrapavim osjetom slanih kristala na dlanovima,
sjedim na hridini tik do mora
i pazim na Mariju.
Stoji u plićaku, voda joj tek do koljena.
Pogled joj sliedi let bieloga galeba,
koji razkriljen brodi nad Gubešom,
kamenitim otočićem, koji zatvara ulaz
u potkovičastu uvalu Gradine.
U tamnom oku elegantnoga letača,
u okruženju suhozida na Gubeši,
kroz prohujala stoljeća,
trepere duše ubogih gubavaca.
Ma, što ti o tome znaš, Marijo?

Odlieće bieli galeb ususret suncu,
a Marija i nadalje nepomično stoji u plićaku.
Prikradam joj se s leđa.
Skupljenim dlanovima zahvaćam more
i polijevam njezina suha, gola leđa.
Okreće glavu prema meni
s jarosnom ljutnjom na licu
i mračnim odbljeskom prietnje u crnini očiju.
Zašto se tako ljutiš, Marijo?
Zar dvogodišnja djevojčica ne može shvatiti,
kako je sve to samo šala?

Dim ne dimi

Noćno se nebo razcvjetalo
bezbrojem zvjezdanih iskrica.
Na terasi izpred kuće,
prislonjen ramenom uz dimnjak,
tu sam pod nebesima.
Kroz otvore na dimnjaku
dim ne dimi već odavno.
Ipak, ja, evo, još ćutim
miris gorućega pruća loze,
jodni miris svježih trlja
i dragi miris bieloga dima,
koji nastaje kada kapi maslinina ulja
kaplju s vilice u otčevoj ruci
po žaru na ognjištu staroga komina!

Kroz otvore na dimnjaku,
na terasi puste kuće,
dim ne dimi već odavno.
Sve je prošlo, sve prestalo,
samo ja još uviek tu sam
pod nebištem punim zviezda.

Pismo

Danas sam dobio majčino pismo.
Piše mi, da je umrla stara susjeda Jaka,
da se udala Jerkova mala,
da je rođaka Žuva opet rodila kćer
i da su otac i ona dobro.
Pita me, hoću li navratiti ovoga ljeta?

Hoću, majko!
Žudim zagrljaj tvojih bielih ruku,
koje uviek mirišu po kruhu.
Hoću, majko! Navratit ću ovoga ljeta,
ako ikako budem mogao.

Jesen na vratima

U udaljenu kutu uzka, dugačkog dvorišta,
izpod krošnje goleme loze krivače,
na drvenu stolčiću starac sjedi.
Zalutali dašak maestrala tek dotaknuo
nježnim dodirom sjedine na mršavoj starčevoj glavi
pa se s mukom popeo do krošnje loze,
saplevši se u gustini lišća i između grozdova.
Zlatna sunčeva zraka, među bezbrojem zelenih listova,
obteretila jedan zgrčeni, suhi list,
koji izgubivši preostalu snagu,
odkine se od pruta i počne padati.
Na kraju krivudava pada, suhi se list
na nepomičnim starčevim grudima smiri.
Zriju grozdovi, odpao list, umro starac.
Jesen je na vratima.

Jesam ondje

Ako me budeš tražila u zavičaju,
ne ćeš me naći.
Ja jesam ondje, u svakom odbljesku sunca
u bistrim kapima mora,
koje kaplju sa sidrena konopa,
dok stari ribar vadi sidro iz mora na krmi barke.
Ako me pokušaš naći u zavičaju,
sigurno me naći ne ćeš.
Ja jesam ondje, u oporu mirisu
masne, crvene zemlje između kamenja.
Ja jesam ondje, u titrajima
miliarda nebeskih iskrica
u vedroj ljetnoj noći.
Uzalud ćeš me tražiti u zavičaju,
jer me naći ne ćeš.
Ja jesam ondje, u nježnomu dodiru maestrala,
u živčanosti i ludilu juga, u hladnome biesu bure.
I jesam ondje, u mirisu smole s napukle grane bora,

u opoju joda i morskih trava,
mirisu lovora i ružmarina,
u zaglušujućoj pjesmi cvrčaka,
u bieloj čipki pjene na vrhovima uzbuđenih valova,
u trpkosti čaše crna vina
i u gladnome kliktaju velikoga, bieloga galeba.
Molim te, potraži me u zavičaju,
premda me naći ne ćeš!

Zdravko ŠILIĆ

Uzori nebeski, VI.
– pjesme

Sveta Katarina de Ricci

Katarina je svetica srednjeg vieka
Rođena u šestnaestom stoljeću,
U plemićkoj obitelji u Toskani,
Koja u samostanu nalazi sreću.

Rođena kao Aleksandra-Sandrina
Pred njom je život blagostanja i bogatstva.
Ali Bog ulazi u život djevojčice
Pa kreće redovničkim putem siromaštva.

Ponizna redovnica dominikanka
Razmatra Spasiteljeve muke Sandrina.
Krist joj uzvraća mističnim milostima
Pod redovničkim imenom Katarina.

Isusova muka joj je stup duhovnosti,
Kao opatica sastavlja "Kantik muke".
Umire okružena svojim susestrama
I predaje se svom Zaručniku u ruke.

Sveta Perpetua i Felicita – mučenice

Perpetua je žena odlična roda
Od otca pogana i majke kršćanke.
Felicita je bila njena sluškinja
Sve do zajedničke smrti mučeničke.

Živjele su početkom trećeg stoljeća
Kad je kršćanstvo bilo u okovima.
Krist je prorekao kršćanima progonstvo
Još dok je kršćanstvo bilo u povojima.

Za rimskog cara Septimija Severa

Podniele su okrutno mučeničtvo.
U gradu Kartagi u sjevernoj Africi
Položile su živote za kršćanstvo.

Sveta Franjica Rimska – redovnica

Franjica Rimska se rodila u Rimu
U težkom razdoblju crkvene poviesti.
Kad je kršćanstvo imalo trojicu papa,
Zatočenih u Avinjonu, bez milosti.

Bila je uzorna majka šestero djece,
Uzorna majka i rimskoj sirotinji.
Kad je pokopala djecu i svoga muža
Odlazi u Oblate, svojoj bratovštini.

Posvećuje se brizi za bolestnike,
A rese ju mnoge duhovne krjeposti:
Od viđenja, objava, duhovnih zanosa,
Do ljubavi, poniznosti i poslušnosti.

Provodila je strogi pokornički život,
Jela samo povrće, nosila kostriet.
Franjica umire na glasu svetosti,
Odlazeći Zaručniku, u bolji sviet.

Sveta Katarina Bolonjska

Kći patricijske ferarske obitelji
Katarina je otmjena djevojčica.
Nadarena za književnost i umjetnost,
Rasla je u vjeri buduća svetica.

Stupa u samostan klarisa u Ferrari,
Koje žive u pokori i siromaštvu.
U njemu su boravile mlade plemkinje,
Koje su živjele u duhovnom bogatstvu.

U samostanu klarisa u Bolonji
Katarina postaje poglavarica.
Živi u klauzuri i siromaštini

Kao i ciela njena zajednica.

U novom samostanu Corpus Domini
Katarina umire na glasu svetosti.
Živjela je prema duhu Evanđelja,
A sada uživa svetost do vječnosti.

Sveta Eufrazija – pustinjakinja

Senatorska kći od vrlo bogatih roditelja
Od otca Antigona i majke Eufrazije.
U rodbinskim vezama s carem Teodozijem,
Kćeri Eufraziji ništa nedostajalo nije.

Posvećuje se strogoj pokori i molitvi
Kad kao mlada stupa u ženski samostan djevica.
Nasliđuje veliko bogatstvo od roditelja,
Sve daruje i postaje Kristova zaručnica.

Bog ju obdaruje darovima velikih čudesa
Pa ozdravlja mnoge obsjednute i bolestnice.
Iztrošena postom, molitvom i velikim radom,
Umire mlada s križem Kristove zaručnice.

Sveta Katarina Švedska

Svetica, a nije kanonizirana
Ali Crkva priznaje njezinu svetost.
Katarina Ulfsdotter je kći Brigite,
Mističarke Sjevera, žene za vječnost.

Bila je četvrta od osmero djece,
Udajom, živjela u bračnoj čistoti.
Prati majku na njenim hodočašćima,
Živi Evanđelje u njegovoj ljepoti.

Opatica samostana u Vadsteni,
Katarina umire na glasu svetosti.
Po uzornom životu mnogo je čudesa
Katarine Švedske, svetice do vječnosti.

Sveti Bernard od Mentone

Rođen u podnožju talijanskih Alpa,
Klerik, arhiđakon, planinar, alpinist.
Bernard je bio vrstni planinski vodič,
A njemu je vodič bio sam Isus Krist.

Osnivač svratišta Veliki Sveti Bernard
Za potrebe planinara i alpinista.
Tu su utočište našli mnogi putnici,
Prielaznici Alpa do odredišta.

Redovnici toga alpskog samostana
Uzgajaju velike pse bernardince,
Tragače za nestalim alpinistima,
Smionim penjačima na alpske vrhunce.

Prikazan je s cepinom i na skijama,
Okružen vjernim psima bernardincima.
Nosio je križ u obliku alpskog štapa,
Što znak je Krista Vođe svima putnicima.

Biskup Josip Lang – sluga Božji

Svećenik, filozof, teolog, biskup, doktor,
Odgajatelj, izpovjednik, vrli propovjednik,
Duhovnik klerika, sjemeništni rektor,
Zagrebačkog prvostolnog kaptola kanonik.

Sve su te titule resile svećenika,
Slugu Božjeg Josipa Langa, svetca sirotih.
Bio je slika pastoralnog djelatnika,
Prijatelj biednih, u službi potrebitih.

Posjećivao je vjernike bolestnike,
Mjesečnu plaću davao sirotima.
Tražio je po podrumima biednike,
Posuđivao i davao sve što ima.

Tugovala je zagrebačka sirotinja,
Kada je na Sve svete preminuo svetac.

Biskup Josip Lang njima je bio svetinja,
Prijatelj u nevolji i duhovni otac.

U župnoj crkvi Svete Marije na Dolcu
Čeka uzkrsnuće mrtvih svetac za života.
Sirotinja je zahvalna duhovnom otcu,
Jer s Langom im je život bio ljepota.

Sveti Brcko – biskup

Svetac iz dalekog četvrtog stoljeća,
Turonskog biskupa Martina učenik.
Bio je osoba težka karaktera,
Ali je postao Martinov nasljednik.

Krist je podnosio Judu, Martin Brcka,
Opraštajući mu njegove ludosti.
Brcko je bio zavidnik i klevetnik,
A Sveti Martin ga vodi do svetosti.

Sveti Martin je bio dalekovidan,
Vidjeo je Brcka na biskupskoj stolici.
Nakon smrti Brcko mu se zahvalio,
Njemu u čast, po velebnoj bazilici.

Nakon pola stoljeća biskupovanja
Brcko je pokopan u istoj bazilici.
Svetac do svetca čekaju uzkrsnuće,
Na grobove dolaze hodočastnici.

I kod nas su skupa, jedan do drugoga,
Na Martin briegu i Brckovljanima.
Sveti turonski biskupi u Hrvatskoj
Nazdravljaju na Martinje mladim vinima.

Sveti Lav Veliki – papa i crkveni naučitelj

Prvi papa koji je nazvan "Veliki",
Rođen u četvrtom stoljeću u Toskani,
U prastaroj pokrajini Etruriji,
Gdje su prije Rimljana bili Etrušćani.

Nasliedio je papu Siksta Trećeg
U težkom trenutku crkvene poviesti,
Kada je strašni Atila, zvan "Bič Božji",
Prešao Alpe i rušio do bezsviesti.

Vojskovođa polumilijunske vojske
Smiri se, kad mu papa ususret dolazi.
Odvrati Atilu od rimskog pohoda
Pa vojskovođa preko Alpa odlazi.

Leon je utjelovljenje Svetog Petra,
Koji mu je uzor za pontifikata.
Stajao je čvrsto za kormilom Crkve,
Uzoran i dostojan svog apostolata.

Sveti Martin – biskup

Martin je najveći biskup svih vremena,
Prvi svetac, koji nije bio mučenik.
Sin je rimskog tribuna u Pananiji,
Protiv svoje volje postaje carski vojnik.

Za vojnog pohoda po tadašnjoj Galiji
Sreće prosjaka, koji traži milostinju.
Reže polovicu svog vojničkog plašta
Kojim zaogrće njegovu golotinju.

Noću je u snu vidjeo Gospodina
U polovicu plašta zaogrnutog.
"Ovim me je plaštom zaogrnuo Martin",
Jasno čuje rieči Gospodina svog.

To je milostni čas njegova života,
Vraća se kući u svoju Panoniju.
Pridobiva vlastitu majku za kršćanstvo,
Proganjan vraća se natrag u Galiju.

Francuski grad Turon ostaje bez biskupa
Pa izabraše i posvetiše Martina.
On ostaje uz sirote i progonjene,
A kad umire, tuguje za njim svjetina.

Sveti Silvestar – papa

Tridesetčetvrti nasljednik Svetog Petra
Izabran za papu za cara Konstantina
Koji je dao slobodu kršćanima,
Od carice Jelene Križarice sina.

Godinu dana nakon Milanskog edikta
Silvestar je papa slobodnog kršćanstva,
Kad je Crkva izašla iz katakombi
I kad se oslobodila Rimskog carstva.

Za pontifikata svetog pape Silvestra
Održan je u Niceji sabor kršćanstva.
Sveti papa je predsjedao saborom,
Koji je osudio vjeru arijevstva.

Mi Hrvati, papu rado spominjemo
U pjesmi: "Narodi nam se Kralj nebeski".
Sjećamo ga se krajem građanske godine,
Na "Silvestrovo", rekli bismo hrvatski.

Zdravko ŠILIĆ

Žene u Svetome Pismu, III.
– pjesme

Šifra i Pua – bogobojazne žene

Izraelci se silno namnožiše u Egiptu
Nakon smrti Josipa i cielog naraštaja.
Kralj Sethos Prvi je strahovao od Izraelaca,
Bojao se njihovog prekomjernog priraštaja.

Zato naređuje Šifri i Pui, babicama,
Da ubiju hebrejsku mužku djecu pri porodu.
Ali hebrejske babice, bogobojazne žene
Ostaju vjerne svome Bogu i svome narodu.

Šifra i Pua porađaju hebrejsku mužku djecu,
Zato ih Bog Izraelov obdari potomstvom.
Priznaju kralju, da su vjerne hebrejskom Zakonu
I da se ne mogu kupiti nikakvim bogatstvom.

Rahaba – snalažljiva bludnica

Rahaba je skrila uhode Jošue, sina Nunova,
Koje on šalje, da izvide područje Jerihona.
Jerihonski kralj traži, da odkrije uhode,
Ali ona ih pušta, jer nije bila kralju sklona.

Rahaba, iako strankinja, vjeruje u Jahvinu moć,
Spoznala je Jahvinu veličinu na nebesima.
Primjerenim je dostojanstvom pokazala odlučnost,
Pametna bludnica, koja se bavi proročanstvima.

Njena veličina i ugled sežu do Novog zavjeta,
Uzpoređuju ju sa Tamarom, Bat-Šebom i Rutom.

Rahaba se spominje u rodoslovlju Isusa Krista,
Mi bi ju mogli nazvati: pametnom bludnicom svetom.

Noemi – žena nade

Noemi je bila žena Elimeleka,
A majka sinova: Kiljona i Mahlona.
Sinovi se oženiše Orpom i Rutom,
Liepim Moabkama s Moabskih poljana.

Umire Elimelek, a za njim oba sina,
Noemi ostaje sama sa svojim snahama.
Orpa jecajući odlazi svome narodu,
A Ruta s Noemi ostaje u suzama.

Odlaze do Betlehema, Judina grada,
Snaha postaje svekrvina suputnica.
Noemi živi u nadi, unatoč beznađu,
A Ruta joj je družica i supatnica.

Udajom za Boaza, Ruta rađa Obeda
I produžuje lozu Noemina plemena.
Blagoslovljen Jahve, koji joj dade skrbnika,
Ruta i Obed su zalog budućeg vremena.

Ruta – Davidova prabaka

Ruta, Moabka s Moabskih poljana,
Snaha od Noemi, udova Mahlonova,
Odlazi s Noemi do Betlehema,
U "Grad kruha", a za Rutu grad iz snova.

Upozna Boaza iz Judina plemena,
Postaje mu žena i rađa Obeda sina.
Noemi sretna, dobija nasljednika,
Zahvaljujući Jahvi, svom Bogu s visina.

Moabka Ruta je Davidova prabaka,
Obed je otac Jišaja, otca Davidova.
Ruta je u rodoslovlju Isusa Krista,
Ona je pramajka izraelskih sinova.

Mikala – Šaulova kći

Mikala je bila kći kralja Šaula,
Prvog kralja iz plemena Benjaminova.
Postala je žena pjesnika Davida,
Liepog i stasitog ratnika Izraelova.

Podmukli kralj Šaul mu daje Mikalu za ženu
Pa ga zato šalje u rat protiv Filistejaca.
Bojao se Davida, obljubljenog u narodu
Da će biti umjesto njega kralj Izraelaca.

Uzprkos spletkama, David postaje novim kraljem
A Mikala nikada nije imala poroda.
Nije prihvatila Jahvu, častila je idole,
Zla žena velikog kralja izraelskog naroda.

Bat-Šeba – Salomonova majka

Bat-Šeba je bila majka kralja Salomona,
Poslije smrti Urije, žena Davidova.
David je poslao Uriju u boj, gdje pogiba,
Pa Bat-Šeba postaje preliepa udova.

David brakolomstvom dobija Bat-Šebu za ženu,
Iz tog se braka rađa Salomon, njegov nasljednik.
Tako je Bat-Šeba postala majka – kraljica,
A David okaja griehe i posta pravednik.

Bat-Šeba je za židovski narod postigla mnogo,
Preljubnika Davida dovodi do pravednika.
Pobjednica je oko spletki za priestolje,
Na koje dovodi Salomona za nasljednika.

Josip BALAŠKO

Prepoznati putokaze
– tri kratke priče

Snovi

Uz Golobrežku ulicu u Brezovici nalazi se manje jezero, koje oduviek zovemo Ribnjak. Tuda prolazimo na poldanju sv. Misu u župnu crkvu Uznesenja Bl. Dj. Marije na nebo, koja se nalazi u Golom Bregu. Baš u to doba, a to je oko 10:30 sati, Marko neumorno peca. Bilo da mu je potreban kišobran ili suncobran, on pecanje ne propušta. Onda je prošlo desetak godina, da ga uobće nisam viđao na pecanju, a danas je ponovno sve po starom, što me je jako začudilo, pa sam mu prišao, da vidim, što se to dogodilo.

– Bilo je to prije deset godina – počeo mi pričati Marko – pecam ja tako, a baš negdje oko 11 sati zazvoni na udici zvonce, baš kao kad svećenik dolazi na bogoslužje. Povučem udicu, a na njoj krasna srebrna ribica.

"Sigurno je sve to samo sanjao, jer mu savjest nije bila čista, a uz monotoniju pecanja lako se pridriema", sa sigurnošću zaključim.

– I?! – znatiželjno zapitam – požuri, moram još prije sv. Mise posjetiti roditeljski grob.

– Pusti me – zamoli srebrna ribica – i izpunit ću ti tri najveće želje. Sve tri želje izpuniti će ti se u podpunosti, ako ti meni izpuniš samo jednu. To je pravilo kod srebrnih ribica.

– Izplati se – požurujem ja – tri najveće želje za jednu!

– Pristanem ja – kaže Marko – jer to ipak nije bila zlatna ribica, koja ispunjava želje bez dodatnih uvjeta i pustim ju u Ribnjak, a ako bude ikako moguće, potrudit ću se, da izpunim njezinu želju.

– Da čujem tvoje želje? – javi se iz vode srebrna ribica.

– Prvo. Želim da Marija pristane, kad ju zaprosim i da s njom imam troje krasne djece.

– Djevojčice, dječaci ...?

– Nije važno. Ne želim na tome potrošiti svoju drugu želju. Drugo. Želim da budemo svi zdravi!

– A treće? – žurilo se srebrnoj ribici.

– Treće. Da budem bogat!

– Sve će ti biti izpunjeno, ako i ti izpuniš moju želju. Umjesto da pecaš nedjeljom i crkvenim blagdanom i to baš za sv. Mise, ti liepo svaki put otiđi na sv. Misu – reče ribica i nestane.

– U čemu je problem? – začudim se Marku. – Zašto si danas odustao od sv. Mise.

– Ribica me prevarila, pa ju moram ponovno upecati – žestio se Marko – nije me učinila bogatim!

– Pa, što bi ti htio? Dobio si voljenu ženu i troje liepe djece, zdrav si, posljednjih godina našao si utočište u vjeri, jer te redovito viđam na sv. Misi, pa ima li većeg bogatstva?

– Ako požurimo, još uviek stignemo na vrieme – krenuo je Marko ostavivši udice i štapove.

Samo što smo ušli oglasilo se zvonce za početak sv. Mise. Najviše su se obradovala Markova djeca i žena, koji stoje odmah do vrata uz posudu za blagoslovljenu vodu. Čvrsto su vjerovali, da im se otac zauviek pridružio.

Smrtonosno cvieće

Bilo je osunčano i toplo ljetno jutro, kad se kukuljica počela micati. Zatim se počela nadimati, trzati i savijati, dok se, na kraju, nije razpukla. Kroz razpuknuti dio kukuljice provukao se leptir zgužvan i mokar kao poljski miš poslije olujnog pljuska kiše.

Na prozorskom okviru, malo po malo, sušio je svoja zgužvana krila i stalno se ogledavao u prozorskom staklu ne vjerujući vlastitim očima.

"Još u kukuljici zamišljao sam, da ću imati liepa šarena krila – stalno se prisjećao – a vidi me sad, podpuno sam siv i neugledan."

Osušivši krila, odletio je prema livadi. Uzput, a i na livadi, sreo je množtvo leptira i malo se utješio, jer su svi leptiri bili sivi, a neki čak i tamniji od njega.

Veliko iznenađenje doživio je na livadi. Svo cvieće bilo je sivo, pa nije mogao prepoznati one cvjetove, iz kojih leptiri sišu najslađi cvjetni pelud. Slietao je na cvieće siromašno peludom ili na različite travke misleći, da je cvieće.

– Kakva budala – rugali mu se leptiri i među sobom šaputali – tako liep i šaren, a tako glup.

Samo je jedna leptirica, koju baš i nije mogao dobro razpoznati, ali je osjećao, da je tu pored njega, bila sklona, da mu pomogne.

– Najljepši si od svih leptira – govorila mu je – čula sam to i od drugih. Jedino imaš tu manu, što ne razpoznaješ boje, sve ti je crno-bielo, ali te to

zato učinilo skromnijim. Nisi ni ohol niti zavidan, a to su veće vrline od tvoje sasvim uobičajene fizičke mane. Sliedi me i pokazat ću ti cvieće puno sladkog peluda. Ustvari odkrit ću ti tajnu. Treba samo slieditи pčele. One čak i od leptira znaju više o cvieću, a onima, koji više znaju, treba vjerovati. Zar ne?

– Hvala ti – oduševljeno će leptir. – A kako ti izgledaš?

– Mogu ti se hvaliti kolikogod želim, jer ne ćeš moći provjeriti. Voljela bih, da ne donosiš neke zaključke prema izgledu.

Tog su dana marljivo skupljali pelud sliedeći pčele.

– Kakav golemi cviet! – čuli su, kako govori jedan leptir.

– Cviet postaje sve veći i veći, a pogotovo primamljiviji – priklonio mu se drugi leptir.

– Požurimo, dok ga nisu uočile pčele, koje su upravo odletjele u suprotnom smjeru, a i onaj budalasti leptir, što ih sliedi – govorio je treći leptir.

– Ovaj golemi cviet bit će nam dovoljan za cieli život. Više se ne ćemo mučiti radeći – zaključe i jurnu zajednički prema neodoljivom cvietu, rugajući se pčelama i onom leptiru, što je krenuo za njima.

San o lagodnom životu samo što se nije ostvario.

Nakon nekog vremena okrenuo se leptir, koji je sliedio pčele, ali ne vidje niti jednog drugog leptira na livadi ni na onom, sada još većem, primamljivom cvietu.

– Gdje su svi ti leptiri, koji pohrliše na onaj golemi cviet? – zapita leptiricu.

– To ti je plamen, koji se širi poljem. Pravi pakao za leptire. Najprije im je spržio krila, a onda su svi nestali u njemu – tužno će leptirica.

– Je li to znači, da smo mi ostali kao Adam i Eva u svietu leptira, a i ja sam se upravo zaljubio u tebe!?

– Nismo – veselo će leptirica – ima još leptirica, koje će ti se prikloniti. Pogotovo sad, kad si razborit i znaš prepoznati razlike i protumačiti ih na pravi način.

– Što je sve ovo? Tko si ti? Kamo si nestala? – čudio se leptir maksimalno napregnuvši vid, da ju što bolje vidi.

– Tvoj anđeo čuvar – čuo se glas.

– A zašto onda nisi pomogao i drugima!? – vikao je leptir.

– Nisu slušali! Nisu slu-ša-li! – čuo je leptir, ali mu se u prvom trenutku učinilo daleko, a odmah poslije toga tako blizu kao da mu netko šapće iz neposredne blizine. Baš kao što je to bilo i dosad.

Poučna šetnja

Mama i Ivan šetali su nogostupom do razkršća, a onda se Ivan zamisli i zapita.

– Mama, zašto je ovo razpelo postavljeno baš ovdje?

– Vidiš Ivane, ovdje je križanje nekoliko ulica i tuda prođe množtvo ljudi. Ljudi mogu zastati, prekrižiti se i pomoliti Bogu – objasni mama.

– A zar je zabranjeno držati razpelo u kući? – nastavi Ivan.

– Nije zabranjeno, srdce mamino, a zašto pitaš?

– Već smo nekoliko puta prošli pored razpela, a još se nismo prekrižili niti pomolili, a kod kuće ga nemamo, da to nadoknadimo.

– Kupit ću ga čim prvi put idem prema Kaptolu. U tamošnjim trgovinama sigurno drže razpela. Samo, ne znam, gdje ćemo ga mi držati?

– Može stajati u staklenoj vitrini, uz molitvenik, koji sam ti kupio u crkvi. Ali, kupiti razpelo ..., to je ipak dužnost katoličkih roditelja. Zar ne, mama?

– Srdce mamino. Vidi se, da se spremaš za polazak na vjeronauk, premda tata i ja, nažalost, nismo još o tome razgovarali.

Ivica KARAMATIĆ

Anđelov podhvat
– neobična priča

Autoprievoznik Ilija, čovjek srednjih godina, izrazito crne kose i rumenih obraza, iz Ljubuškoga je pošao teretnim samovozom, ranoga krasnoproljetnog jutra, dovesti cement iz Splita svome susjedu Juri. Premda su mu netom probuđene ranojutarnje zrake razsanjena sunca ometale normalan pregled prometa, Ilija stoga nije bio slabe volje. Vozio je nešto sporije i uzput zviždukao te odgrizao domaću dimljenu kobasicu i zalievao ju hladnim bezalkoholnim pivom. Kada je dogotovio doručak, vozio se dalje i slušao izvedbe s audio-vrbce omiljene mu hercegovačke gange. Kako je sunce na nebu odmicalo, iz minute u minutu, u kabini je bilo sve toplije. Znoj se počeo slievati niz Ilijino lice. Stoga je skinuo vjetrovku sa sebe i nastavio voziti u košulji kratkih rukava.

Na putnom pravcu, iza Ciste Prove, s obje strane okružene borovinom, već izdaljega, Ilija je opazio zaustavljača/autostopera. Bila je to mlada osoba, čovjek mlađi od trideset godina, a dojam o njegovu pristojnu izgledu zrcalila je zaustavljačeva svetčana odjevenost u bielo odielo. Gotovo dva metra visoki zaustavljač držao je izpruženi palac desne ruke i nije imao prtljagu. Njegova podulja i vrlo uredna svjetlosmeđa kosa blistala je okupana zracima jutarnjeg sunca.

Ilija je zaustavio samovoz. Otvorio je vrata kabine te uljudno nepoznatu mladom gospodinu kazao:

– Izvolite sjesti ...

Zaustavljač je malo zastao te pogledao blagim pogledom vozača Iliju, koji se zamišljeno zagledao u anđeosko lice neznanca i čudesan sjaj njegovih bistrih i prodornih crnih očiju, što su iskrile nadnaravnim sjajem i što su ga gledale posve izravno, duboko u dušu, baš nekako nadprizemno i neovozemno. U isti čas, Ilija je u svom srdcu duboko ućutio, da mu zaustavljač čita misli i poznaje njegovu dušu, da ne pripada prolaznoj svagdanjosti i ovostranosti.

Nakon ljubazna pozdrava, zaustavljač je Iliju upitao:

– Mogu li s vama do Splita?

– Samo izvolite sjesti ...

Na Ilijino veliko iznenađenje, zaustavljač mu je potom, bez krzmanja, rekao:

– Dan je danas uistinu dobar, liep, vedar, prozračan i sunčan, ali ti, Ilija, nisi dobar ...

Iznenađen neznančevim riečima, Ilija je protrnuo ... Nije mogao dokučiti odakle zaustavljač, kog nikada u životu prije nije vidio, znade njegovo ime. Stoga je Iliju počeo oblievati hladan znoj. Zaustavljač mu se potom obratio:

– Sebičan si čovjek, Ilija! U dosadanjem životu mislio si jedino na sebe. Danas pokojnu suprugu Ceciliju svednevno si duševno ubijao i progonio, vlastitim poganim jezikom. Zbog tvoga zlog jezika težko je oboljela. Ti si ju mladu spremio pod zemlju. Ni suzu za njom nisi pustio niti se za njezinu dušu pomolio. Ni svetu Misu za pokoj njezine duše nisi dao slaviti ... Ja, Božji anđeo, poslan od Svemogućega Boga, došao sam te ozbiljno upozoriti, da se moraš duboko pokajati za brojne osobne griehe, što si ih učinio od djetinjstva do danas. Čim stigneš u Split, poslije temeljita pokajanja, otiđi do prve katoličke crkve i u svetom sakramentu pomirenja izpoviedi skrušeno sve svoje griehe. Budi razborit i poslušaj me, jer je svakom čovjeku, u njegovu ovozemnom životu, najbitnije spasiti vlastitu dušu za blaženu vječnost, a ne se nedoličnim životom vječno upropastiti u paklenim tminama. Uradi sve, kako sam ti rekao. Sve ovo ti govorim, Ilija, jer ćeš umrieti prvi put dočim zaspeš ...

Dok mu je anđeo govorio, u Ilijinoj nutrini odigravala se velika unutarnja borba. Čuo je pravu istinu o sebi i dobro je znao da mu anđeo nije sve rekao što znade o njemu. Stavljen pred zrcalo savjesti, zamišljeni se Ilija od svega srdca iskreno pokajao za sve vlastite griehe, koji nisu bili ni lagani ni malobrojni ...

Kada se Ilija, nakon dubinske osobne inventure, okrenuo prema svom suvozaču, ostao je osupnut ... U kabini pokraj njega više nije bilo njegova suvozača. Iznenađeni Ilija otvorio je širom prozorsko staklo, kako bi ga svjež zrak obašao i kako bi bar malo došao k sebi.

Ilija je u Splitu odmah otišao do prve katoličke crkve, potražio svećenika i učinio životnu izpovied. Nakon toga je ućutio veliki duševni spokoj. Težki kamen grizodušja pao mu je sa srdca. Nakon što se izpoviedio, utovario je cement na teretno vozilo i duhovno posve razterećen vratio se u zavičajnu Hercegovinu. Iste večeri prije spavanja zahvalio se dragom Bogu, što mu je poslao svog anđela. Čim je usnuo, Ilija je blaženo preminuo, pomiren s Bogom i sa samim sobom. Neobični su putovi Božje milosti i providnosti ...

Ivica KARAMATIĆ

Mračni put u životnu propast

– kratka priča kao pouka, kako čovjek ne smije živjeti

Dvadesetgodišnji mladić Zdeslav svakoga jutra se budio srdit na sve oko sebe. Razlozi njegove duševne raztrojenosti ležali su u njegovu naopakom življenju. Živio je samotnički, a prijatelja nije imao, jer je izbjegavao ljude. Radost mu je bila dalja i nepoznatija od daleke afričke oaze. S unutarnjim nemirom, danomice je drugovao. Velika mržnja u njegovu srdcu bila je zla sestra njegovih unutarnjih nemira. Zbog mržnje, kojom ga je vrag zarobio, ni pokojnim roditeljima nikada na grob nije otišao. Pratila ga je uobrazilja, da ga svi ljudi mrze. Živio je u robstvu vlastitih obsjena i predrasuda. Držao je, da na svietu ljubavi nema. Braće i sestara nije imao, a za drugu rodbinu nije htio ni čuti …

Neprekidni gnjev ga je duševno i tjelesno razarao. Opaki brat njegove mržnje bio je priezir. Kao uvjereni bezbožnik, katoličku vjeru je držao 'naivnom pričom za malu djecu'. Mržnja ga je izjedala, jer je odbacio ljubav. Oči su mu zrcalile duhovnu prazninu i tupost. Beznađe i posvemašnje sivilo gospodarili su, žarili i palili njegovom nutrinom, upravo kao razbuktali oganj velikim požarom, kojeg nitko gasio nije. Svednevice se ćutio sve bezvriednijom osobom. Ta ćutnja je još više pojačavala mržnju u njegovu pomračenom srdcu. Bieda njegova duševnog kraha zrcalila se u sve većoj zavisti, koja ga je obsjedala … Nije podnosio sretna lica ljudi, koje je susretao u prolazku zagrebačkim ulicama. Sve više se družio sa šutnjom. Djelovao je opasno po okolicu te su ga ljudi stoga izbjegavali. Bojali su se njegova hladnoga pogleda i njegove podmukle šutnje.

U dvadesetpetoj godini života, u jednoj noći, kosa mu je pobielila, upravo kao zemlja, kad je pokrije gusti snieg. Njegovo lice je potamnilo i dobilo zakrivljene oblike. Od Božjih stvorova, najviše je mrzio djecu. Nikakva plemenita zanimanja nije imao. I kućne ljubimce, pse i mačke, očima nije mogao vidjeti, a slikokazne dvorane je pohodio, kad god bi se u njima prikazivali nasilnički slikopisi.

Tonuo je sve dublje u osobni mrak. Podieljen u sebi i razoren mržnjom, izgubio je posve životni kompas. Čitanje mračnih knjiga – protkanih okultizmom i crnom magijom – bili su vrhunac u njegovu propadanju. Iz okultnih knjiga saznao je za spiritizam, to jest za t.zv. 'dozivanje duhova' i počeo se

baviti tim pogubnim vražjim poslom. U tieku jedne 'spiritualne seanse' posve je izgubio sebe, razbio prozor i skočio s devetoga kata velikog nebodera.

Na pločniku izpod nebodera, redarstvenici i liečnici bezpomoćno su promatrali, od betonskog udara, smrskano Zdeslavovo tielo. Na njegovu sprovodu bili su nazočni samo grobari. Tko god s vragom tikve sadi – o glavu mu se razbiju! Mržnja čovjeka postupno ubije, ako u njoj tvrdokorno uztraje! Nijedan mrzitelj nije sretan, zadovoljan i duhovno izpunjen čovjek! Život bez Boga, više ili manje, opogani i izopači čovjeka …

Vera PRIMORAC

Nitko mi ove dane pokvariti ne će
– životna priča

Dosta mi je, za cieli moj preostali život, crnih viesti i crnila. Dosta mi je i korone, i izolacije, i nošenja maske i ciepljenja.

Dosta, dosta mi je!!!

Najradije bih se ciepila, ako se ikako može, od svega već nabrojanog, ali i od naših sadašnjih vođa i njihovih sadašnjih sljedbenika.

Zato i brojim svaki dan – kako bih se od svega toga malo odmakla – do dolazka Svetog Nikole, Božića i božićnih blagdana, a onda i dočeka Nove godine.

I nikad se do sada, kao ove godine, s toliko žara, s toliko volje i toliko nade u neko naše bolje sutra, nisam pripremala za sve ove blagdane.

Ali, kada malo bolje promislim, čini mi se, kako sve ovo činim, upravo, iz dišpeta svima onima, koji bi nam sve zabranili i koji bi nas sve utjerali u torove.

Sa što manje kontakata;

Što manje čestitanja;

Što manje Božića;

Što manje topline i dodira.

Pa, ljudi moji dragi, toplina dodira, uviek je bila i uviek će i biti, između topline dlanova i topline zagrljaja ...

Ali "nema vam više ni svetkovanja ni blagovanja. Zatvorite se svi u svoja četiri zida!!!", kažu i naređuju umišljeni.

E, ne će biti baš tako!

Ne, ne će biti tako!!!

Zato sam se odmah i dala na posao. Uređivala svaki kutak, pravila sama ukrase, ukrašavala cielu kuću i stavljala lampice na prozore ...

A na počastnom mjestu postavila čak i jaslice, koje sam sama i napravila. Kao što su to uviek radili i moji roditelji.

No, ruku na srdce, za sve ovo moje obiteljsko slavlje i okupljanje – za koje se zdušno spremam – *mogu zahvaliti* samo našim brižnim vlastima.

Ne vjerujete, zar ne!?

Pa, zar nam nisu zabranili skupove; zar nam nisu odkazali sve kulturne manifestacije, zatvorili kafiće, restorane i hotele; zar nam nisu odredili i s koliko se osoba možemo naći na okupu i na kojoj udaljenosti moramo sjediti?

Sve, sve su nam odredili unapried!!! I, hvala im na tome! Učinili su pravu stvar.

Učinili su sve, da nam se obitelj, nakon dužeg vremena, opet ujedini, nađe na okupu i blaguje zajedno u obiteljskom krugu.

A što ljepše od toga, čovjek poželjeti može? Pripremati se za blagdane, blagovati, družiti se, svetkovati ... I biti sa svojim najdražim. Dočekati u svome domu i Sv. Nikolu i slaviti rođenje našega Spasitelja. A onda i čekati dolazak novog ljeta Gospodnjeg.

I nema sada, što je i najbolje, nema više gomilanja jela i pića, nema ni odlazaka u trgovačke centre niti skupih darova.

Ništa od toga nema.

Sve skromno i s mjerom. Onako, kako su oduviek slavili i naši stari.

+++

"Ima li ovdje dobre djece?", viče s vrata Sveti Nikola.

Stigao on i u moj dom. Kao i nekada davno. Darivao dobru djecu, a mene osobno obvezao, kako znam i umiem, napraviti kopiju njegove ciele figure. A ja, kakvom me je Bog i dao, odmah sam počela s radom, te je Sveti Nikola ubrzo stajao na počastnom mjestu ... izpod naše okićene jelke. Tako su, eto, i moji praunuci dobili svoga Sv. Nikolu. Da ih čuva i pazi preko ciele godine. Sve do njegovog ponovnog dolazka.

Zato nitko, ama baš nitko, pokvariti mi ne će ni ove blagdane ni ove dane. Niti će mi itko živ izbrisati i zabraniti sjećanja na nekadašnje svetkovanje Božića, niti sjećanja na draga lica mojih najbližih. Kao što ne će moći izbrisati ni sjećanja na davni, davni dolazak Sv. Nikole u moj roditeljski dom, među našu obitelj.

"Slušajte me dobro, djeco! Nitko od vas ne će dobiti dar od Svetoga Nikole, ako ne bude dobar", govorila je moja pokojna mama, svaki put pred taj nadnevak. Čak i mjesec dana prije. A mi od tada – naravno u izčekivanju darova – i fini, i poslušni, i dobri. Kao kakvi anđelčići.

+++

Šesti je dan mjeseca prosinca, ljeta Gospodnjeg 1950. Večer je. Ništa se ne čuje. Ništa se ne miče. Čekamo šuteći i bez daha dolazak Sv. Nikole. Mama je, doduše, malo boležljiva, ali je puna želje, da nam učini liepim i ovaj blagdan. Kao da je i sama predosjećala, da će nam to biti zadnji zajednički doček našeg omiljenoga gosta, Svetog Nikole. Iako smo se mi djeca strašno plašili njegove pratnje – groznog Krampusa, njegovih lanaca i šiba.

Jer je Krampus uviek dolazio sa šibama, kako bi kaznio svu zločestu i neposlušnu djecu.

Izčekivanje je trajalo dugo, dugo ... cieli, cjelcati dan. I dobro, dobro nas je izmučilo, pa smo se napokon svi utišali i svi zašutjeli. Kao da smo zaniemili. Niti dišemo niti trepćemo očima. Samo osluškujemo i čekamo, drhteći od straha. Zbili se jedno do drugoga u jednom kutu naše kuhinje, krišom pogledavajući na ulazna vrata i strahujući od onoga što nam sliedi.

"Hajde, hajde, zapjevajte! To će biti drago Sv. Nikoli", reče netko.

I pjesma započne ... Najprije tiho i bojažljivo, a onda se iz grla svih nas nazočnih, zaori poziv Sv. Nikoli. Kao da smo pjesmom željeli otjerati sav naš strah i umiljeti se čak i strašnom Krampusu.

Sveti Niko, dođi skoro,
Vrieme nam prolazi sporo,
Težko nam je čekati, čekati
I čekajuć' pjevati,
I čekajuć pjevati ...

Najedanput pjesma utihnu. Tišinu u kući i oko kuće prekinu nekakav zlokobni tutanj i bat nečijih koraka.

A lanci zveckaju li zveckaju ...

Svi smo se ukočili i digli na noge, osluškujući njihovo primicanje i dolazak.

"Ima li ovdje dobre djece?", odjeknu prodoran glas s ulaznih vrata.

– A 'ko bi to mogao biti? – kao zabrinuto, a skrivajući osmjeh na licu, obraća nam se moja mama.

I eto, tako je i te davne godine stigao i do nas Sveti Nikola i donio svima nama darove, a strašni Krampus je ostao kratkih rukava, uzalud zveckajući lancima izpred naših zatvorenih ulaznih vrata.

Tek smo mnogo, mnogo godina kasnije saznali, kako nam je sve darove mama sama napravila i pripremila, kao i da je u Krampusa bila preobučena jedna naša susjeda, a u Sv. Nikolu naša teta Luca, moja krštena kuma, po kojoj sam ja i dobila drugo ime.

A bilo je tu, za nas djecu, a na našu veliku radost, gomila darova. I izpletenih vunenih džempera, i šalova, i rukavica, i novih haljina, za koje nismo znali, kako su nastale prekrajanjem od onih starih – već nam okraćalih – pokoja jabuka, nekoliko oraha, te krišom od nas izpečenih suhih keksića.

Ali za mene, kao šećer na kraju, stigla je i najljepša lutka na svietu. Naravno, napravljena i ona vriednim rukama moje mame. Doduše, krpena, ali mekana i obučena u prekrasnu plavu haljinicu, sa crnom kosicom od crne vune i šiškama, koje su virile izpod izpletenog šeširića, na kojemu se bielio

zakačeni heklani cviet. A na tankim nožicama čak i prave-pravcate platnene cipelice.

I nitko na ovome svietu nije bio sretniji od mene. A moja se mama cielo vrieme samo smješkala i uživala gledajući nas, dok smo mi presretni skakutali oko nje, nadvikujući se i pjevajući iz sveg glasa nastavak pjesme o Svetom Nikoli.

"Sada se više ne će Velika Verica", kako smo svi zvali unuku naše gazdarice – s kojom smo se igrali i družili – "praviti važna sa svojom pravom lutkom", mrmljala sam tiho sebi u bradu.

Nakon Sv. Nikole slavila se i Sveta Lucija. Tada se sijala pšenica, koja bi rasla sve do pred Božić. A kada bi se pripremila i liepo podrezala, u sredinu bi naša mama stavljala i svieću, zvanu voštanica.

"Što je pšenica gušća i zelenija, to će biti bolja ljetina naredne godine", govorila je moja mama.

Ali, u našem domu, uviek nakon Sv. Nikole i Sv. Lucije, nastupila bi u poslu kratka stanka, sve do početka velikog spremanja kuće, do kuhanja i pravljenja onakvih kolača, kakve smo si mogli i priuštiti, a na našu veliku radost i do orahnjače. Mama ju je pravila od oraha, koje bi nam svake godine donosila naša tetka Luca, tatina mlađa sestra. Dok smo sve drugo, što nam je bilo potrebito, imali kod kuće, zahvaljujući mojim marljivim i brižnim roditeljima. Jer su mama i tata sve sami radili. Takva su bila vremena. Držali su i svinju, i kokoši, a u vrtu sadili i povrće. Čak je moj tata sagradio i svinjac s prozorima, od dasaka, koje je bezplatno dobio od nekog svog prijatelja i malenu kućicu nama za igranje. Koju bismo mi svakoga ljeta pretvarali u našu kućicu iz snova.

Ali se tamo nismo mogli tek tako igrati, jer ju je početkom ljeta trebalo najprije svu obojiti bielom bojom - krečem, zatim sve opet očistiti, oribati i oprati. Pa kada sve to bude gotovo, onda donieti i prostirku, na koju bismo postavljali mali stolić i male stolice, koje je, isto tako, moj tata za nas napravio. I na kraju, što nas je posebno veselilo, ukrasili bismo sve zidove našim crtežima.

Kakva je to, ljudi moji dragi, za sve nas, uživancija bila!!!

Ali, naš tata nije samo to znao. Podkivao je on i naše cipele, da nam duže traju, jer za nove, nije bilo novaca. Najprije bi ih nabio na nekakvu stopalicu – kako ju je on zvao – i podkivanje je moglo uviek nanovo započeti. Naravno, kada je trebalo nešto na cipelama popraviti.

Tada bi se najprije zaliepile novonastale rupe od veranja po kamenjaru obližnjeg brda, pa tek onda stavio novi đon napravljen od probušenih guma

sa starog susjedovog bicikla, koje bi tata znalački najprije obradio, a onda i izkoristio.

I, nije ni to bila jedina vještina moga tate. Sam je rezbario i ukrase za božićnu jelku, a mi djeca, pravili bismo vjenčiće od starog papira, anđele od slame, snieg od pamuka, a češere i pokoji orah, bojili u bielo.

"Jer, grjehota ih je puno vješati, trebat će nam opet za naredne blagdane i neki novi kolač", govorila je moja mama.

Pripremali smo se i mi djeca. Naravno za dolazak Malog Isusa. Ubrzano smo radili na glancanju naših starih cipela, u koje će Mali Isus ostaviti za nas darove.

A sam blagdan Isusovog rođenja, kao i svi do tada, prolazio je onim istim ustaljenim redom. Najprije zajednički odlazak na Misu, zatim zajednički ručak, onda odlazak kod susjeda na čestitanje i druženje.

I navečer zajednička molitva svih zajedno ...

I nas i naših susjeda.

No, mi smo imali i nešto posebno, nešto predivno, što druga djeca nisu imala. Imali smo tatu, koji nam je uviek, uz drugi dan Božića, pričao priče. Tada bi se u našu kuću sjatila sva djeca iz susjedstva te bi istoga trena, kao iz rukava, padala pitanja upućena mome tati, sve dok moj tata ne bi započeo s pričom. Ali, sve mi se čini, kako će to sada, biti nešto drugačije.

I bi tako ...

– O tome ćemo nekom drugom prigodom. A sada nešto novo! Ne ću vam više ja pričati, nego ćemo iz ove knjige, koju smo posudili od našega franjevca Luke, pročitati jednu liepu priču o Božiću – reče moj tata.

– Tko će prvi početi?

"Ja! Ja! Ja!", povikasmo svi u jedan glas.

– Ma, ne galamite! Svi ćete doći na red – prekinu moj tata naše nadvikivanje.

– Hajde, Gordana, počni ti! A zatim će čitanje nastaviti i ostali.

"... Nekada davno, davno", započne Gordana s pričom, "u gradu koji se zvao Nazaret, živjela je jedna mlada djevojka po imenu Marija. I svi su ju voljeli, jer je Marija bila vriedna, poštena i dobrodušna osoba, koja je uviek bila spremna pomoći drugim ljudima. Imala je i zaručnika. Bio je to drvodjelac Josip, mladić pošten i vriedan, koji je potjecao iz jedne poznate i cienjene obitelji.

Ali, jednoga dana, Mariji se ukazao anđeo Gabriel i najavio joj: 'Raduj se! Bog te je blagoslovio i odabrao između svih žena na ovome svietu, da rodiš Sina, kojemu ćeš dati ime Isus, a kojega će svi zvati Sinom Božjim.'

– Ali kako će se roditi moj sin, ako nisam još udata? – upita Marija zbunjeno Ga gledajući.

– Duh Sveti sići će do tebe i zato će se tvoj sin zvati Sin Božji ..."

I, svi smo se, kako je i rekao moj tata, redali u čitanju i nastojali to činiti što bolje. Ali, kada smo sa čitanjem završili, nastao je tajac. Jer, iako je priča došla kraju, pred našim su se očima, još uviek nizale slike svega onoga, što smo čuli i pročitali.

"Ovo je najljepša priča, ljepša od svih priča, koje smo dosad čuli i pročitali", prozbori netko.

– Ova je priča, zaista, prekrasna!!! Svi se oko toga slažemo. Hoćemo li, onda, još koju pročitati? – obrati se Velika Verica mome tati.

– Možda neki drugi put. Ali, sada bi ja vas, nešto pitao? Recite vi meni, onako iskreno, 'ko je od vas bio dobar?

"Ja-ja! Ja-ja-ja! Ja-aaaa!!!"

– E, onda ćete, siguran sam, dobiti i darove, koje će u cipele, koje ste ovih dana neumorno glancali, za svakoga od vas, ostaviti Mali Isus. A jeste li i vi pripremili neki darić za vaše roditelje, braću ili sestre?

– Nismo ništa! – odgovorismo jedva čujno, posramljeni zbog toga našeg velikog propusta.

– Smislite, onda, što ćete uraditi, dogovorite se i čim se odlučite, vratite se ovamo i počnite s radom. Vidjet ćete, kako će se tome obradovati vaši ukućani. Ali, nikome ni rieči. Neka to bude iznenađenje za sve. A za naredni Božić, smislit ćemo nešto drugo.

– Neka djeca pripreme malu predstavu za sve roditelje iz susjedstva, a ja ću sašiti neku sličnu odjeću koja se tada nosila. Što ti misliš, Marijane?

Svi smo bili oduševljeni tom novom maminom idejom, ali je moj tata samo dodao:

"O tom-potom", što je značilo – bit će tako, ako budemo dobri i ako budemo dobro učili u školi.

Uz Božić i božićne blagdane, ljeta Gospodnjeg 2020.

Franko STIPKOVIĆ

Križ
– priča

Umoran sam. Strahovito umoran. Čini mi se, da iz mojeg iztrošenoga tiela iztječu posljednji uzdasi života, dok sjedim na nekome nepoznatome mjestu, ne znajući ni kako sam ovdje dospio niti zašto? Jedva se sjećam puteljka uz obalu, obrasloga suhom travom, tetevikom i dračom. Teturao sam od umora i napora, uporno se krećući napried, sretan što prepoznajem uvalu zaboravljenoga djetinjstva te među pustim, zapuštenim gromačama, obraslima makijom i četinarima, čujem odjeke materinih i bakinih koraka i udarce motika o tvrdu, crvenu zemlju iz otčevih i djedovih ruku. Noge su mi klecave, ali ne odustajem, ne izpuštajući težki, dragocjeni teret iz naručja. Čudim se, kako ne mogu pronaći djedov vinograd, penjući se od obale iz gromače do gromače, prema vrhu brda. Tu, gdje očekujem naći vinograd, pronalazim samo borove, kupinu i vries. Jesam li se ipak prevario? Baš kada htjedoh odustati, predati se, ugledah, na ogradi od suhozida, djedov kameni križ, koji prkoseći vremenu i stihiji, siv od kiša i lišajeva, još uviek stoji uzpravno, poput niemoga svjedoka prohujaloga trajanja i življenja. Položio sam nježno ženu na toplo kamenje ograde pa sjeo pokraj nje, naslonivši se leđima na kameni križ, kojega je ovdje, prije skoro osamdeset godina, podigao moj djed. U mojim širom otvorenim očima, kao da se gasi posljednji trak svjetlosti pa ipak uspievam ugledati jadni ostatak trsa vinove loze, udaljen od mene tek nepuni metar, zbijen u gromači uza sami kameni zid, gotovo već zagušen grmljem i borovima, sa samo jednim žutim listom na prutu i grozdom od svega tri zrna. Čudo je to žive loze, čudo posljednjega svjedočanstva djedovoga ponosa, muke i življenja.

U čudnomu sam nekakvomu bunilu. Zašto Plavokosa i Crnokosa glasno plaču? Zbog čega žena mi suze roni? Zašto se uzbuđeni galeb odliepio s mirne površine mora, poletio visoko, ususret ogromnomu, plamenom suncu na zapadnome nebištu?

Odkuda nas četvoro pod djedovim kamenim križem? Pod križem podignutim u ono doba proklete, velike gladi. Znam ono dvorište i kamenu klupu u kutu dvorišta, uza stol od kamena. Na klupi kamenoj sjedi moja baka Jaka. Čisti "grudu" za večeru: kostrič, komorač, žutinicu, troskot ... Zabrinuta je. Ne će biti dovoljno za večeru. Djeca ne će biti sita. Ni Franko. On je sve mršaviji. Sama kost i koža. Srećom, zdrav je.

Cielo jutro je po Prapatni i Prihonji "grudu" brala. Prošla je bezbroj gromača i ledina. Prignula se stotine puta, berući što se ubrati moglo. Nekoliko puta ubola se na bodlje tetevike. Duboko u mesu prstenjaka i sada ju žari šiljak kupinina trna, kojega nije uspjela izvaditi iz prsta. Umorila se, ali nabrala je malo, veoma malo. Ljeto je. Suša.

Da, te su večeri, još jedne u dugome nizu dana, ostali gladni i petoro njezine djece i Franko i ona. Njoj nije pripao ni komadić "grude".Tek jedan tvrdi, suhi rogač.

+++

Zašto se moje sjećanje vraća u doba, kada me ni bilo nije? I kako smo nas četvoro doista stigli ovdje? Ne znam. Sjećam se tek juga, odlomljenog od nizke, sive oblačnosti, koje se svom žestinom okomilo na gole grane smokava u gromači. Žurim. Za mnom se trude Plavokosa i Crnokosa, a tamo, zaostala za njima, žena mi, lica blieda, jedva se probijajući naspram podivljaloga vjetra. Vičem im, da požure, kako bismo uhvatili autobus.

Petdesetak metara pred nama, na prašnjavome putu, stoji autobus. Iz izpušne mu cievi iztječe gusti, sivobieli dim. Žurim, kako bih ga sustigao prije nego li krene, jer znam, to je posljednji današnji autobus. S olakšanjem dohvaćam okomiti držač, zabijen po sredini stražnjeg ulaza u vozilo pa se penjem unutra. Pogledom tražim ženu i kćeri. Zašto su toliko zaostale? Odjednom, autobusna vrata se zatvaraju pa ne uspievam izkočiti van.

Autobus je krenuo. Ja sam jedini putnik. Znam, bezsmisleno je zamoliti vozača, da zaustavi vozilo i pričeka zakašnjele putnike ili da barem mene pusti van. Moram pričekati prvu postaju, kako bih izkočio van.

Škripavi, razlabavljeni autobus vozio je i vozio, nikako se ne zaustavljajući. Počela je i kiša. Puknuo je grom negdje veoma blizu i krupne su kapi zabubnjale po metalnome krovu autobusa, dok su obilni, suzni tokovi tekli niz prozorska stakla, zamagljujući mi pogled. Putovanje se otegnulo bezkonačno dugo. Kada se autobus konačno zaustavio i vrata se preda mnom otvorila, utvrdio sam s olakšanjem, da je pljusak prošao te da kiša još samo rominja. Tek što sam izišao iz autobusa, vrata su se odmah zatvorila i škripavi autobus je krenuo dalje. Zagazio sam u žitko, crveno blato pa su mi cipele podpuno potonule u kaljuži. Iz okolnih vrtova kišne bujice su dovukle taloge crvene zemlje, koja je debelim slojem prekrila ulicu popločenu kamenjem.

Ne zadržavajući se ni trenutka, krenuo sam ulicom uzbrdo, težko se krećući kroz ljepljivu, gnjecavu kaljužu. Izgubio sam mnogo snage i vremena, kako bih se popeo do ulice na brdu, gdje sam konačno naišao na kamenito tlo bez kaljuže. Požurio sam još brže, čudeći se množtvu ljudi, koje sam

susretao, a od kojih ama baš ikoga ne poznajem. A i sama ulica mi je podpuno nepoznata pa sam se pitao, nisam li to krenuo krivom ulicom, dok me žena i djeca uzaludno čekaju na nekome sasvim drugome mjestu?

S desne strane uzke, strme ulice, popločane izlizanim kamenim pločama, nižu se nepoznate, kamene kuće, dok se s lieve strane proteže zid od suhozida. Popeo sam se na zid i sav sretan ugledao pravi, zemljani put s druge strane zida. Skočio sam sa zida na put i krenuo uzbrdo. Odjednom su prema meni nahrupile bujice preplašenih ljudi, koji u ludome trku bježe nizbrdo. Sklanjam se uza sami kameni zid, pazeći da me ne pregazi bezglavi ljudski krdotrk.

Odjednom sam ugledao kćeri i ženu, uzpaničene u pokretnoj masi ljudskih tjelesa. Doviknuo sam im: "Tu sam! Evo me!" Pritom sam im mahao rukama, visoko nad glavama uzburkane ljudske plime. Laknulo mi je, kada sam vidio, da su me primietile. Progurao sam se laktovima do sredine puta i tu se zaustavio, čekajući da matica trčećih ljudi doplavi njih tri. Uz veliki napor uspievao sam se zadržati po sredini puta, dok su se preplašeni ljudi grozničavo gurali pokraj mene, nastavljajući trk nizbrdo. Konačno su pristigle i njih tri. Djevojčice su bile uplakane, a žena blieda i izcrpljena. Nije bilo vremena za premišljanje, jer se s brda valjao novi val ljudi u trku. Uhvatio sam Plavokosu za ruku jednom rukom, a Crnokosu drugom pa nastavio trčati zajedno s množtvom, nadajući se, da nas žena uspieva slieditи.

Držeći čvrsto kćeri za ruke, trčao sam nizbrdo strmom ulicom, poskakujući visoko u zrak te ostajući što dugotrajnije s nogama iznad tla pa tako uspievajući barem donekle usporiti biesnu trku, bojeći se posrtanja i pada na tlo, jer tada bi me, skupa s kćerima, zgnječio topot bezbrojnih ljudskih nogu. Djevojčice su se poskliznule nekoliko puta, ali sam ih uspievao zadržati od pada pa smo nastavljali spasonosnu utrku utroje.

Nisam se mogao osvrtati unatrag, kako ne bih izgubio ravnotežu i pao. Međutim, bojao sam se za ženu, ne znajući što je s njom. Počela je kiša pa je mogućnost pada na sklizkim kamenim pločama postajala sve vjerojatnija. Morao sam se izvući s djecom što prije iz ove bezglave, jureće ljudske rieke, ostaviti kćeri na sigurnome pa se vratiti pomoći ženi. Težko, uz neprekidno guranje, praćeno sve glasnijim plačem kćeri, uspio sam se pomaknuti iz sredine jureće bujice do samoga ruba puta. Tu je mnogo manje gužve pa sam uspio pogledom pretražiti krajolik. Ugledao sam zelenu, travnatu livadu između dva stabla, koja su rasla uza sami put. Trebalo bi skočiti u pravi tren između stabala, jer ako bih promašio i naletio na prvo ili drugo stablo, sudar bi bio koban. Odlučio sam se, povukao kćeri iza sve snage bliže k sebi te skočio. Kada sam poletio između stabala, znao sam, da sam uspio. Doskočivši na travu pokraj puta, zbog siline trka i jačine skoka, nisam se uspio zadržati na nogama. Osjetio sam slabost u skočnim zglobovima i počeo padati na zemlju. Izpustio sam kćeri iz ruku, nadajući se, da se ne će povrieditи. Zakotrljao sam se nekoliko puta preko livade, a onda se naglo zaustavo, leđima uprt u grm kupine. Automatski sam širom razkrilio ruke i već sljedećega trena obgrlio obje djevojčice, zaustavivši ih tako od ulietanja u bodljikavo grmlje kupine. Kiša je još pojačala.

Ustali smo. Mokri i blatnjavi, ali, srećom, neozlieđeni. Na drugome kraju livade ugledao sam drvenu baraku i viknuo kćerima, da odtrčimo do barake.

Pretrčali smo za časak travnatu livadu i našli se pred zatvorenim vratima barake. Vrata su bila zatvorena zahrđalim lokotom. Podigao sam nogu i đonom udario svom snagom. Lokot nije popustio, ali od siline udarca pukle su obje željezne šarke i vrata su se dovoljno nakrivila, da se može ući unutra. Viknuo sam kćerima: "Uđite unutra! Maknite se s kiše! Ja idem po mamu!"

Trkom sam se vratio preko livade. Stigavši do samoga puta, kleknuo sam, obujmivši čvrsto lievom rukom prvo stablo. Pretraživao sam pogledom jureću rieku ljudi, koji su sve brže trčali nizbrdo. Uspio sam spaziti ženu. Viknuo sam joj iza sve snage: "Ovamo!"

Žena je posrtala. Još malo pa će se srušiti na tlo i noge bezbrojnih pretvorit će ju u bezličnu, krvavu masu. Ne znam, je li čula moje dozivanje, ali instinktivno se uspjela pomaknuti uza sam rub puta, sklanjajući se tako prietećem, zgusnutom množtvu, koje juri sredinom puta. Kada je posrćući protrčala pored prvoga stabla uz put, naletjela je na moju izpruženu desnu ruku pa sam ju uspio povući k sebi. Trenutak kasnije ležala je izcrpljena na mokroj travi livade, uzaludno se pokušavajući nasmiešiti. Vidjevši da se ona više ne može kretati, s težkom mukom sam ju podigao s tla te noseći ju u naručju, krenuo sam prema baraci, na drugoj strani livade. Sievnulo je, a onda je prasnuo grom negdje veoma blizu.

+++

Moja baka? Moja baka je žena od trideset godina, ali po izgledu joj itko ne bi dao manje od četrdeset. Sjedi na kamenoj klupi u kutu dvorišta i čisti "grudu". Među prstima joj sada grančica komorača. Čista je, bez zemlje i bez puževa. Treba ju odložiti na hrpicu već očišćene "grude". Međutim, ne čini to. Okreće glavu i zagleda se u dvie kćerkice, koje stoje tu pred njom već neko vrieme i šute. U ogromnim im se crnim očima zrcali glad. I gledaju grančicu komorača u njezinoj ruci.

Ona im se otužno nasmieši. Potom zagrize grančicu komorača po sredini. Komorač puca na dva diela. Svakoj djevojčici daje po jedan komad. Dje-

vojčice halapljivo zagrizaju aromatičnu travu. Okreću se od matere pa odlaze u drugi kut dvorišta, k trojici braće, koja se tamo igraju. Baka nastavlja čistiti "grudu".

+++

Nas četvoro umornih, pokislih, izvalilo se po busenju suhoga smilja, na podu drvene barake, dišući dubokim, ubrzanim udisajima. Čuje se bubnjanje težkih kišnih kapi po drvenome krovu nad našim glavama. Odjednom, blizki je odsjaj munje bljesnuo kroz otvor na vratima, osvietlivši narančastim bljeskom cielu unutrašnjost barake, reflektirajući se zaprepaštenjem u razrogačenim zjenicama naših očiju. Zajedno s bljeskom munje žestoko je puknuo grom i plameni jezici zahvatili su drvene zidove i krov barake.

"Bježite van!", viknuo sam kćerima. Djevojčice su skočile istoga trena i izletjele van. Zgrabio sam ženu i ponio ju iz gorućega pakla. Tek što smo se uspjeli probiti na livadu pred barakom, jedna se goruća daska odkinula s krova i pala na suho smilje. Buknuli su novi plamenovi, prigušeni gustim, bielim, mirisnim stupovima dima. Kiša se obrušila gustom, neprozirnom zavjesom. Začulo se samotno zavijanje čaglja.

Oganj je požderao cielu baraku. Više nema razloga za ostanak pa moramo poći dalje. Čučnuo sam izpred žene, a ona se, uz pomoć kćeri, prislonila na moja leđa, obgrlivši me rukama oko vrata. Uzpravio sam se na noge pa noseći ženu na leđima, pošao sam šutke padinom nizbrdo. Kćeri su krenule za nama. Kiša nam bubnja po golim glavama, po ramenima i leđima. Obilni tokovi cure mi iz pokisle kose, preko čela i obrva, do očiju, zastirući mi pogled te nastavljajući teći preko lica, grla i vrata prema već mokrim grudima i leđima.

+++

Moja baka sjedi na kamenoj klupi u jednomu kutu dvorišta i čisti komorač i žutinicu. Dovikne sinovima neka prekinu igru i pođu po "lutinu". Sva tri dječaka poslušno izlaze na ulicu. Proći će cielu ulicu, od njihove kuće pa do maloga trga, zvanoga Guvno te pokupiti s tla sav magareći izmet i staviti ga u vreću, koju su ponieli sa sobom. Sakupljenu "lutinu" otac će sutra ujutro odnieti sa sobom i upotriebiti ju kao gnojivo u polju.

Pokupili su sav magareći izmet s tla i ubacili ga u vreću. U jednome komadu izmeta, najmlađi je ugledao nekoliko tamnosmeđih sjemenaka rogača. Netko ima dovoljno rogača pa njime rani magarca. Dječačić prstima izčeprka sjemenke iz "lutine" pa ih pozorno stavlja u džepić hlačica. Kada se vrate kući, on će oprati ručice, izvaditi iz džepića tih nekoliko rogačevih sjemenaka pa oprati i njih. Zatim će ih ubaciti u svoja gladna usta i pojesti.

+++

Šutljivi, nas četvoro polagano se približavamo morskoj obali. Uz postojani šum kiše, već smo neko vrieme svjesni šumećega toka vode s naše lieve strane. Tek kada smo izbili na samu obalu zaljeva, ugledali smo ogromnu crvenosmeđu vodenu bujicu, koja se valja s brda i poput snažne rieke ulieva se u more sprečavajući prolaz lievom obalom zaljeva. Zaljev je uzak, širok jedva stotinjak metara, ali ne može se zaobići s desne strane, jer tamo gore stabla tamarisa i borova, zapaljena plamenim bičevima munja. Da bi se prešlo na drugu obalu zaljeva, ostaje samo jedna mogućnost: pregaziti zaljev na najplićemu mjestu.

Još uviek noseći ženu na leđima, zagazim u meki mulj plićaka. Voda oko mojih nogu se zamutila, šireći neugodni miris po pokvarenim jajima. Crnokosa se čvrsto uhvatila za kožni pojas na mojim hlačama na mojemu lievom boku, a Plavokosa na desnom. Obterećen težinom žene i povlačenjem kćeri, težko se probijam kroza sve dublju vodu, dok mi noge stalno propadaju u žitkome, gnjecavome mulju. Kada smo stigli do sredine zaljeva, gdje je more najdublje, još je samo glava Plavokose virila iznad površine vode, dok se kod Crnokose vidio još i dio vrata. Odjednom, Crnokosa je kriknula, pokazujući izpruženom slobodnom rukom površinu mora, tamo gdje se prljavi, crvenosmeđi dotok miešao s modrinom čiste morske vode: "Tata! Vidi!"

Okrenuo sam glavu u pravcu izpružene kćerine ruke i zaprepašteno ugledao ogromnu leđnu i repnu peraju morskoga psa. Viknuh kćerima: "Pustite me i trčite k obali!"

Djevojčice su me odmah poslušale. Pustile su pojas s mojih hlača te požurile prema obali, poskakujući po morskome dnu te grozničavo grabeći more objim rukama. Oslobođen njihovoga tereta na bokovima, lakše sam se kretao kroz vodu.

Bio sam presretan, kada sam vidio, kako su obje djevojčice iztrčale na obalu. Meni i ženi, koju i nadalje nosim na leđima, treba još samo petnaestak koraka do spasenja. Međutim, postajem svjestan blizine opasnosti. Vidim ogromnu morsku psinu, koja razvaljenih ralja, načičkanim s nekoliko lukova zastrašujućih očnjaka, pliva tek pola metra udaljena od nas. Kriknuo sam od užasa, jedva tek svjestan fijuka ostiju, koje se oštrim šiljcima zabijaju u glavu pogođene nemani. Jureća smrt se naglo zaustavila, divlje zamahnula nekoliko puta velikom repnom perajom, a onda se sasvim primirila. Iz rane na glavi morskoga psa širi se crveni oblak krvi.

Odakle su doletjele te spasonosne osti? Pogledam prema obali i ugledam nepoznatoga, koji stoji nekoliko koraka udaljen od Plavokose i Crnokose. Starac je to, podpuno siede kose i velike, biele brade. Strahovito me pod-

sjeća na pokojnoga djeda, jedino moj djed nije ikada nosio bradu. Već sljedećega trena sjedokosi je zagazio u more i počeo trčati prema meni i ženi mi.

"Moramo biti brzi!", rekao mi je starac, kada je stigao do mene i žene. "Dolaze novi morski psi! Mami ih krv ove ubijene zvieri. Pomoći ću vam prenieti ženu."

I doista, iz pravca prljavoga, crvenosmeđeg utoka, prema nama se ustremilo nekoliko morskih pasa, uzbuđenih mirisom razlivene krvi, parajući oštrim perajama uzavrelu površinu mora. Starac je primio moju ženu za noge, dok sam ju ja pridržavao izpod pazuha pa smo požurili prema obali. Težko smo svladavali odpor morske vode, dok su nam noge propadale u žitkome mulju. Posljednjim atomima snage uspjeli smo se domoći obale i tako izbjeći ralje podivljalih morskih nemani, koje su se u krvavome piru obrušile na tielo ubijenoga morskoga psa, masakrirajući ga biesnim ugrizima.

Oprezno smo spustili ženu na tlo. Zahvalio sam nepoznatomu. Potom sam, izcrpljen, legao na zemlju pokraj žene i sklopio oči. Plavokosa je nježno podigla materinu glavu s tla te sjela na zemlju, zadržavši njezinu glavu u svojemu krilu. Starac siede kose i biele brade otišao je bez rieči.

+++

Bez rieči moja baka leži. Pala je noć. Kositrena mjesečeva svjetlost nahrupila je kroz prozor i razlila se po sobi. Moj djed Franko spava. Hrče. Baka je budna. Gleda kroz prozor. Kovinasta mjesečina blista u kristalnim suzama u kutovima njezinih očiju. Tužna je i uzpaničena. Ciela joj obitelj gladuje.

+++

Iz težkoga, dubokog sna naglo sam se probudio s prvim podrhtavanjem tla. Sjeo sam. Preplašena, moja žena je također sjela. Plavokosa i Crnokosa su izpružile vratove, okrećući upitno glave na sve strane.

"Potres je!", tiho sam prozborio.

"Tata! Mama! Vidite!", povikala je Crnokosa, pokazujući izpruženom rukom prema ogromnoj vodenoj masi, koja se velikom brzinom zbijala u uzkome morskom zaljevu, stvarajući zastrašujući plimni val.

"Plima!", kriknula je Plavokosa.

"Bježimo!", viknuo sam im.

Pomogao sam ženi uzpraviti se na noge. Obuhvatio sam ju rukom oko pasa, a ona me obgrlila oko vrata. Pošli smo prema vrhu briega.

"Brže!", požurivale su nas kćeri, koje su trčale izpred nas.

Nekoliko trenutaka kasnije titanska vodena masa prelila je obalu, s koje smo uspjeli umaći u zadnji čas, rušeći sve pred sobom.

+++

Baka je moja ustala mnogo prije zore. Izvukla se iz postelje veoma pozorno, trudeći se ne probuditi djeda. Skuhala mu je čaj od mažurana i ostavila ga u lončiću. Kad ustane, a i on će ustati prije svitanja, naći će barem skuhani čaj. Išta drugo mu ne može pripremiti. Malo je to za naporan dan, koji ga čeka.

Pazeći da ne probudi ostalu djecu, brižno je rukom dotaknula rame najstarijega sina. Desetogodišnjak se probudio, ustao i pošao za materom.

Uzevši dvie platnene vrećice te nož, baka je izišla na ulicu, praćena još pospanim sinom. Primila ga je za ruku pa su krenuli Donjim putom. Još prije dana, nakon više od dva sata hodanja, stigli su do rta Privala. Baka sjedne na meki tepih od odpalih suhih borovih iglica. Dječak sjedne pokraj nje. Legne, položivši glavu u materino krilo. Sklopi otežale vjeđe i začas utone u san.

Jedna je sunčeva zraka pogodila suzu stvrdnute smole na napukloj grani bora pa, reflektirajući se, zatitrala po spuštenim vjeđama usnule bake. Naglo otvori oči, ustanovivši da je već jutro.

Probudila je sina pa su pošli prema moru. Stigavši do hridine tik do mora, baka sjedne na golu, sivu stienu pa izuje cipele i čarape, predavši ih sinu na čuvanje.

Baka podigne suknju do iznad koljena, učvrsti ju pod pojasom te oprezno zakorači u more. Držeći u lievoj ruci platnenu vrećicu, a u desnoj nož, leđima okrenuta prema pučini, pozorno se zagleda u sivilo hridine pred sobom. Na granici mora i suhe stiene ugleda prvoga priljepka. Lievom rukom se osloni o hridinu pa nagnuta prema napried, spretno nožem odvoji plosnatoga morskog puža od hridine. Hoće li naći i nabrati dovoljno priljepaka da do sita danas nahrani obitelj?

+++

Penjući se sve više i više prema vrhu briega, nas četvoro umornih jadnika izišlo je iz tmurne, vlažne stihije i zašlo u stjenovitu pustoš, obasjanu vrelom, žutom svjetlošću užarenoga nebeskog ognja. Duboko dolje, zastrt maglom, ostao je zaljev, opustošen divljanjem plime.

Sunce je peklo nesmiljenom žestinom. Kretali smo se veoma težko. Znoj je curkom vlažio naša uboga tiela. Žena mi više nije mogla hodati, a i ja sam bio izcrpljen. Spustio sam ju oprezno na veliku, pločastu živu stienu i sjeo do nje, kako bih vratio iztrošenu snagu. Djevojčice su se pokušale skloniti od nemilosrdnoga sunca u krpici hlada iza velike stiene, ali odjednom su obje kriknule: "Tata! Zmije!"

Istoga sam trena skočio na noge i potrčao prema kćerima. Djevojčice su stajale ukipljene, razrogačenih očiju, uprtih u tlo pred njima. Skoro stotinjak

pjegavih, žuto-smeđih zmija gmizalo je među njihovim nogama. Zastao sam zaprepašten, videći to pokretno zmijsko klupko oko nogu mojih kćeri, ali sam odahnuo, prepoznavši neotrovnice.

"To su vužci! Oni nisu otrovni. Dođite ovamo!", rekoh kćerima.

Tresući se od straha, Crnokosa i Plavokosa su zatvorile oči pa gazeći po siktavim gmazovima, pošle su prema meni, izpruživši ruke izpred sebe poput sliepaca. Primio sam ih za ruke i izbavio iz zmijskog užasa.

+++

U ono gladno doba, tamo između dva Svjetska rata, moj djed Franko stigao je do Punte u cik zore. Sjeo je na kamenu klupu pred kamenom poljskom kućicom, građenom u suhozidu i pokrivenom sivim kamenim pločama. Kućica je na samome vrhu brda. Dolje, prema moru, nižu se gromače. Već nekoliko godina, na toj strmoj, kamenitoj padini, djed krči makiju i borove, slaže gradi kamene ograde, oblikuje izdužene, uzke gromače, u kojima čuva masnu, crvenu zemlju, pomiešanu s bezbrojem sitnih kamenčića. Među crvenilom zemlje u gromačama ostale su brojne žive stiene, sličeći pomalo otočićima u crvenome moru zemlje.

Neke gromače su već sasvim uređene i okopane. U njima su već posađeni trsovi loze. U kutovima nekih gromača već se razlistala mlada stabla smokava. Krčenje još nije gotovo. Još je manji dio terena, dolje uza samo more, koje treba izriti.

+++

Kada se vratih k ženi, primietih pomicanje njezinih usana. Kleknuo sam pokraj nje i oslušnuo. "Vode!", čuh slabašan glas moje žene.

Bijah i ja strahovito, strahovito žedan. Sigurno i djevojčice. Zbunjeno sam razgledao okoliš. Kamena pustinja oko mene učini mi se poznatom. Ako je to Pinski rat, onda bi tu negdje morala biti Vela spila. I da, ugledah crninu špiljskog ulaza, petdesetak metara više, s desne strane padine. Podigoh ženu u naručaj pa noseći težki teret, pođem prema špilji. Djevojčice su nas šutke sliedile.

+++

Čim se nebo pozlatilo nad iztočnim brdima, djed je ustao s kamene klupe, ušao u kućicu, uzeo motiku, kosor, sjekiru i pijuk. S po dvie alatke u svakoj ruci pošao je uzkim, strmim puteljkom uz gromače, dolje prema obali. Stigavši do zadnje gromače, na kamenu ogradu odloži motiku, sjekiru i pijuk pa s kosorom u ruci zagazi u makiju.

S prvim zrakama jutarnjega sunca počne kosorom sjeći grane češvine. Kad odsječe sve grane s grma, otare znoj s čela i očiju pa odloži kosor i uzme pijuk u ruke. Stisne držku pijuka svojim rukama, podigne alatku visoko iznad glave pa ju snažnim zamahom svom snagom zabije u zemlju.

Već prvim zamahom pijukom djed pogodi u korien česvine. Spretnim rukovanjem, malo po malo, izvadi cielo korienje iz zemlje.

Na redu je stablo bora. Malo kosorom, malo sjekirom, moj djed Franko uspije odkinuti donje grane bora. Snažan udar sjekire u smolasto tkivo bora odjekne praskom. Zrak se zasićivao mirisom znoja i smole, miešajući se s mirisima alga i soli iz blizkoga mora.

Sunce je pripeklo. Djed nastavlja svoju težku, mukotrpnu rabotu. Bol u mišićima ruku i u leđima sve je jača. Žuljevi na njegovim dlanovima podlili su se krvlju. Uspieva izčupati borov panj iz zemlje. Sada još korienje.

S novim zamahom vrh pijuka pogodi u nešto tvrdo. Djed klekne pa rukama razgrne zemlju. Ugleda bieli kamen. Odkopa zemlju oko kamena. Potom iz zemlje izkopa skoro pravilnu kamenu prizmu, dugačku i uzku. Taj težki kamen odvuče do ograde gromače i nasloni ga na nju.

+++

Kada sam ušao u špilju, sklopio sam vjeđe, kako bih prilagodio vid slabomu svjetlu u špilji. Napeo sam sluh i začuo postojano kapanje vode sa svoda špilje. Pošao sam tragom kapanja.

Kap po kap odvajala se voda od vrha stalaktita s tridesetak metara visokoga svoda špilje i razprskavala se po kamenju pokrivenom algama na tlu. Kleknuo sam i namjestio ženinu glavu tako, da su kapi kapale točno u njezina poluotvorena usta. Držeći ju na bedrima, izpružio sam vrat i podmetnuo svoja žedna usta pod drugi kapac. Plavokosa i Crnokosa su također pronašle obilne kapce, utažujući aveti žeđi u svojim grudima. Jedan je suhi list odpao s grane češvine, nadvite nad ponorom Maloga ždriela pa u zvrkavome letu počeo propadati prema podu špilje.

+++

Sljedećih dana glad je još žešće pritisnula obitelj. Baka se domišljala na sve moguće načine, ali nahraniti sedam gladnih usta naprosto nije uspievala. Jednoga je jutra sjedila u dvorištu, bezposlena, utučena, položivši obje ruke na površinu kamenoga stola pred njom. Tad, u jednome času, sunčeva svjetlost zablista u zlatu vjenčanoga prstena na njezinoj ruci. Upitno se zagleda u zlatnu dragocjenost na svojemu prstu. Odjednom, čudan sjaj odluke bljesne dubinom njezinih očiju. Naglo ustane i požuri preko dvorišta, otvori dvorišna vrata te iziđe na ulicu.

Pođe do Madirove prodavaone. Za zlatni vjenčani prsten dobije od Madira dva kilograma brašna. I izpeče kruh djeci i mužu. I nahrani obitelj.

+++

Crnokosa je prva utažila žeđ. Odmaknula se od kaca pa dlanom obrisala tragove vode s lica i vrata. Gonjena znatiželjom, pošla je dalje u špilju, sve do granice vidljivosti i mraka. Začula je tiho režanje, a onda je ugledala par žutih, svjetlećih očiju. Režanje se pojačalo, a iz tame su zasjala još četiri para životinjskih očiju. Uztuknula je, koračajući unatrag. Iz mraka je izronilo pet psetolikih zvieri, raztvorenih gubica, u kojima su se izticali veliki, oštri zubi koljači.

"Čagljevi!", reče mi Crnokosa, pokazujući mi pokretom brade prema mraku u udaljenome kraju špilje.

Šutke podignem ženu i noseći ju u naručju, pođem prema izlazu iz špilje. Kćeri su me sliedile u stopu. Kada smo se konačno dokopali dnevnoga svjetla, mogli smo čuti prieteće režanje, a potom i otužno zavijanje vučjih rođaka iz šuplje utrobe brda iza naših leđa. Zvieri nas nisu sliedile.

+++

Djed nije uspio završiti posao oko gromača prije zime. Posljednju gromaču, dolje skoro uza samo more, privodio je kraju jednoga prohladnog poslijepodneva početkom zime. Još od ranoga jutra puhala je dosta jaka bura. More pred Puntom se uzburkalo. Valovi su bučno udarali u hridine. S uzpjenjenih kriesta sivih valova vjetar je u naletima odkidao bielu čipku pjene i vlažnom slanošću škropio oznojeno djedovo tielo. Znao je on, da bi bilo najpametnije prekinuti rabotu i poći kući, jer vruć i oznojen, pod udarima hladnoga vjetra i škropljen morskom pjenom, lako bi se mogao razboljeti. Ipak, izkopa iz zemlje sve kamenje. Osta još samo jedan bieli kamen. Oprezno razgrne zemlju oko njega i izvadi ga iz tla. Kao i onaj bieli kamen, koji stoji još uviek naslonjen na ogradu u jednoj od gromača i ovaj je veoma pravilna oblika, veoma sličan onomu. Kao da je neki nepoznati klesar izklesao te dvie izdužene prizme pa ih zakopao u zemlju, na dva različita mjesta.

Što će s ta dva pravilna kamena? Da podigne križ nad gromačom? I podigne ga. Jednu prizmu podigne okomito pa na nju položi drugu, nešto kraću prizmu, u obliku velikoga slova T. Pronađe još jedan manji, kolikotoliko pravilan kamen pa ga stavi na vrh svoje građevine. Tako nastane križ nad gromačom.

+++

Kada smo se uspeli na prievoj briega, ugodni, osvježavajući ćuh vjetra sapleo se u našim razbarušenim kosama. Dolje pred nama plavila se mirna površina uzke uvale, pozlaćena suhim zlatom zapadajućega sunca. Odjednom, prepoznah uvalu i srdce je uzbuđeno, divljim udarima, snažno zakucalo u mojim grudima. Grozničavim pogledom sam pretraživao suprotnu padinu brda i sa zanosom ugledah sivu kamenu poljsku kućicu mojega pokojnoga djeda. Počeo sam se smijati živčanim, hihotavim, glasnim smiehom. Djevojčice su me upitno pogledale.

"Još samo malo i spašeni smo!", rekoh im ponosno pa noseći i nadalje bolestnu ženu u naručju, počeh se spuštati s prievoja prema uvali.

+++

Umoran, silno izcrpljen, ali sretan, djed nježno dotakne dlanom križ. Potom pokupi alatke i noseći ih u rukama, pođe puteljkom uzbrdo, prema kamenoj poljskoj kućici.

Stigavši do kućice, djed uđe unutra. Odloži sjekiru, pijuk, motiku i kosor. Tad osjeti slabost. Drhtave noge jedva mu drže tielo, a vid mu se zamućuje. Sjedne, kako se ne bi srušio s nogu. Disanje mu je težko, ubrzano.

Pričeka, da mu se snaga ponovno vrati u oslabljeno tielo. Ustane, iziđe iz kućice, zatvori vrata za sobom i pođe kući. Počne padati kiša.

Mokar i promrzao, sav drhteći u hladnoj groznici, konačno stigne kući. Baka ga odvede u sobu, skine mokru odjeću s njega, odjene ga suho i toplo. Međutim, on se još grozničavo trese.

Baka ga smjesti u postelju. Nabaci na njega sve deke koje imaju. Djed se i nadalje trese.

Kod Madira baka uspije izmoliti bocu rakije. Kada se vrati kući, zateče djeda u vrlo težkome stanju, skoro bez sviesti. Podigne mu gornji dio tiela pa mu za leđa stavi jastuk. Skine čep s boce s rakijom.

Miris rakije razbudi djeda. Drhtavim rukama prihvati bocu. Zabaci glavu, prinese grlić boce ustima i počne požudno piti. Kada prestane piti i odahne, u boci ostane još manje od polovice rakije.

Pola sata kasnije djed podpuno izgubi sviest. Baka odtrči k liečniku. Ovaj uspije tek utvrditi djedovu smrt.

+++

Umoran sam. Čini mi se, da iz mojeg iztrošenog tiela iztječu posljednji uzdasi života. Jedva se sjećam puteljka uz obalu, obrasloga suhom travom, tetevikom i dračom. Noge su mi klecave, ali ne odustajem, ne izpuštajući težki, dragocjeni teret iz naručja. Baš kada htjedoh odustati, predati se, ugledah, na ogradi od suhozida, djedov kameni križ, koji prkoseći vremenu i stihiji, siv od kiša i lišajeva, još uviek stoji uzpravno, poput niemoga svjedoka prohujaloga trajanja i življenja.

U čudnomu sam nekakvome bunilu. Zašto Plavokosa i Crnokosa glasno plaču? Zbog čega mi žena suze roni? Zašto se uzbuđeni galeb odliepio s mirne površine mora, poletio visoko, ususret ogromnomu plamenom suncu na zapadnome nebištu?

+++

Znam ono dvorište i kamenu klupu u kutu dvorišta, uza stol od kamena. Na klupi kamenoj sjedi moja baka Jaka. Među prstima joj grančica komorača. Čista je, bez zemlje i puževa. Treba ju odložiti na hrpicu već očišćene "grude". Međutim, ne čini to. Okreće glavu i zagleda se u dvie kćerkice, koje stoje tu pred njom već neko vrieme i šute. U ogromnim im se crnim očima zrcali glad. I gledaju grančicu komorača u njezinoj ruci.

Baka zagrize grančicu komorača po sredini. Komorač puca na dva diela. Svakoj djevojčici daje po jedan komad. Ciela se bakina usna šupljina napunila gorkastotrpkim okusom pregrizene grančice komorača. Gle, moja usta, cielo moje tielo i ciela moja duša puni su okusa pregrizene grančice komorača! Slina mi preplavljuje usta. Oštra bol ustaljuje mi se u kostima donje čeljusti. U grudima mi olovna težina. Tek jedan ugriz komorača i u meni se budi avet svih naših gladi. Eh, bako, bako! Moja draga, gladna bako!

Josip JURČIĆ

Izpoviedam se ...

Na početku sv. Mise rieči su svećenika i puka: Izpoviedam se ...

Svjestan sam i zamjećujem: Bogu svemogućemu ... Izpoviedam se ... I potom: I vama braćo ... i t.d., i t.d.

Komu se zapravo izpoviedam? Bogu, koji me je stvorio ili bratu čovjeku, koji živi sa mnom ovdje i sada? U crkvi, na ulici, u susjedstvu?

Izpoviedam se, Bože, Tebi, što si me stvorio, a zgriešio sam.

Zgriešiti Stvoritelju, koji mi je život dao? Ne! Zahvaliti mu, što živim ovdje i sada! Svemogući i sveznajući Bog zna i ovo moje mucanje: što mi je moguće, a što je za jednog čovjeka nemoguće.

Kakav god da sam, moguće mi je izreći na početku sv. Mise prignute glave, klečeći: Izpoviedam se Bogu svemogućemu. I vama braćo!

Svakako, izpoviedam se Tebi, Bože, zbog moje nezahvalnosti za svoj život.

Hvala Ti, Bože, što živim!

Izpoviedam se, Bože, što ne zamjećujem na nebu Sunce, koje me danju grije, ni Mjesec ni zviezde, koje trepere podnebesjem, ni vodu, ni zrak, koji dišem.

Ne zamjećujem ljude, koji uz mene prođu.
Skriven u sebe, u svoju ločlu.
Toliko puta noću sam snio
i iz sna se probudio.
Već dan je sjao, a nisam znao,
da Ti se nisam
izpoviedio;
To što sam brata povriedio.
I što sam baš tada zadriemao,
kada se suncem sviet obasjao.
Ni Zemlju, ni Sunce
ja mienjao ne bih!
Izpovied srdca
ovo je Tebi. 27.I.2021.

Ivica KARAMATIĆ

Dvjestotni niz životnih opomena, pouka i smjernica iz Knjige Sirahove

Za čitatelje smotre "Marulić", donosim napried pomno izabrane i ubrane svetopisamske svedobne istine, mudre izreke i koristne savjete za svagdanji čovjekov život, navedene iz Sirahove knjige. Rečeni poučni navodi suprotnost su izazovnom poganskom ovodoblju globalizma i neizmjerne ljudske oholosti, koje prezire mudrost, klanja se zlatnoj teladi i od čovjeka mahnito nastoji napraviti božanstvo, čineći sve rečeno na vlastitu vremenitu i vječnu propast. Navodi, što sliede, uzeti su iz Svetoga Pisma, u nakladi Kršćanske sadašnjosti, a ovdje ih donosim napisane korienskim pravopisom:

1. Mudrost je stvorena prije svega ostalog, i misaon razbor vječan je (Sirah 1,4).
2. Strah Gospodnji sladi srdce, daje radost, veselje i dug život (1,12).
3. Tko se boji Gospodina, sretan je na svršetku i blagoslovljen u dan svoje smrti (1,13).
4. Strah Gospodnji vienac je mudrosti koji cvate mirom i zdravljem (1,18).
5. Strpljiv čovjek podnosi do u pravi čas, a na kraju uživa radost (1,23).
6. Želiš li mudrosti, vrši zapoviedi [Božje – op. I. K.], i Gospodin će ti ju dati (1,26).
7. Ne opiri se strahu Gospodnjem, i ne pristupaj Gospodinu dvolična srdca (1,28).
8. Ne budi licemjer pred ljudima i pazi na usne svoje (1, 29).
9. Primi sve što te stigne, i budi strpljiv u nestalnosti svoje biede, jer kao što se u vatri kuša zlato, tako i odabranici u peći poniženja (2,4-5).
10. Vi što se bojite Gospodina, očekujte njegovu milost, i ne skrećite s pravoga puta, da ne propadnete (2,7).
11. Pogledajte prošla pokoljenja i vidite: je li se ikad postidio tko se uzdao u Gospodina? (2,10).
12. Jao strašljivim srdcima i lienim rukama i grješniku, koji hodi dvjema stazama (2,12).
13. Koji se boje Gospodina, slušaju njegove rieči, i koji ga ljube, drže se putova njegovih (2,15).
14. Predajmo se u ruke Gospodinove, a ne u ruke ljudske: jer kakvo je u Gospodina veličanstvo, takva je i njegova milost (2,18).

15. Tko štuje otca, okajava griehe svoje, i tko časti majku svoju, sabire blago (3,3-4).
16. Od hulitelja nije bolji, tko prezire otca, i Gospodin proklinje onoga, tko vrieđa majku (3,16).
17. Što si veći, to se većma ponizi, da nađeš milost u Gospodina (3,18).
18. Ne idi za onim, što ti je previsoko, i ne iztražuj ono, što je iznad tvojih snaga (3,21).
19. Tvrdokorno srdce u zlu završava, i tko pogibelj ljubi, u njoj i propada (3,26).
20. Kao što voda gasi uzbuktali oganj, tako i milosrđe čisti od grieha (3,30).
21. Ne odbij molbe nevoljnika i ne odvraćaj lice svoje od siromaha (4,4).
22. Ne susteži svoje rieči u pravo vrieme, i ne skrivaj svoje mudrosti (4,23).
23. Ne ponizuj se pred budalom i ne budi pristran pred mogućnicima (4,27).
24. Do smrti se bori za istinu, i Gospodin će se boriti za te (4,28).
25. Ne budi silovit na jeziku, a lien i mlitav na djelu (4,29)
26. Ne uzdaj se u blago krivo stečeno, ono ti ništa ne će koristiti u dan nesreće (5,8).
27. Budi postojan u nazorima svojim, i neka je jedna tvoja rieč (5,10).
28. Budi brz i pripravan saslušati, a spor odgovarati (5,11).
29. I slava i sramota dolaze od rieči, i jezik je čovjekov propast njegova (5,13).
30. Ne predaj se u ruke svojoj strasti, da ti ona dušu ne raztrga kao razbješnjeli bik; da ti ne obrsti lišće i da ti ne propadnu plodovi i ne ostaneš poput sasušena drveta (6,2-3).
31. Neka su ti mnogi poznanici, ali pouzdanik samo jedan od tisuću (6,6).
32. Ako želiš imati prijatelja, steci ga kušanjem, i nemoj se prebrzo u nj pouzdati (6,7).
33. Vjeran prijatelj pouzdana je zaštita; i tko ga je stekao, našao je blago (6,14).
34. Pravi je prijatelj balzam života, nalazi ga onaj, tko se Gospodina boji (6,16).
35. Sine, uči od mladosti svoje, prigrli pouku, pa ćeš do svojih sjedina nalaziti mudrost (6,18).
36. Rado slušaj svaku rieč, koja dolazi od Boga, i neka ti ne promaknu oštroumne izreke (6,35).
37. Vidiš li razborita čovjeka, rano ga posjeti, i neka tvoja stopala iztaru njegov prag (6,36).

38. Razmišljaj o zapoviedima Gospodinovim i neprestano se drži njegovih naredaba, i Gospodin će osnažiti tvoje srdce, i steći ćeš mudrost, koju želiš (6,37).
39. Ne čini zla, pa te zlo ne će stići (7,1).
40. Ne traži biti sudac, ako nemaš snage izkorieniti nepravdu, da ne bi popustio pred mogućnikom i postavio stupicu pravednosti svojoj (7,6).
41. Ne budi malodušan u molitvi svojoj i ne zanemari dati milodar (7,10).
42. Kloni se svake laži, jer od nje dobra nikakva (7,13).
43. Ne mienjaj prijatelja za novac ni brata za ofirsko zlato (7,18).
44. Svom dušom svojom boj se Gospodina i štuj njegove svećenike (7,29).
45. U svim svojim djelima misli na svoj konac, pa ne ćeš nikada griešiti (7,36).
46. Ne prepiri se s čovjekom hitra jezika i ne meći mu drva na vatru (8,3).
47. Ne sramoti čovjeka, koji se obratio od grieha; sjeti se, da smo svi krivci (8,5).
48. Ne prezri stara čovjeka, jer će i od nas neki ostarjeti (8,6).
49. Ne likuj nad umrlim; sjeti se, da svi umiremo (8,7).
50. Ne podcjenjuj govora staraca, jer oni su učili od svojih roditelja, a od njih ćeš se ti naučiti razboru i u pravo vrieme odgovarati (8,9).
51. Ne razpiruj ugljevlja grješnikova, da se ne ožežeš njegovim plamenom (8,10).
52. Ne idi na put s pustolovom, da ti se on ne natovari: jer on će učiniti po svojoj volji, i njegova će ludost obojicu upropastiti (8,15).
53. Luđaka ne pitaj za savjet, jer ne može sačuvati tajnu (8,17).
54. Ne pokazuj tajnu pred tuđinom, jer ne znaš, što će se izleći (8,18).
55. Ne odkrivaj svoga srdca svakom čovjeku, i ne očekuj dobra od svakoga (8,19).
56. Ne daj bludnici svoje duše, da ne izgubiš imetak svoj (9,6).
57. Ne zavidi grješniku na uspjehu, jer ne znaš, kakav će mu kraj biti (9,11).
58. Jedi kruh svoj s pravednicima, i u strahu Gospodinovom neka je tvoj ponos (9,16).
59. Mrzka je oholost i Gospodinu i čovjeku, i nepravda je odvratna obojici (10,7).
60. Vlast prelazi od jednog naroda drugomu zbog nepravde, nasilja i novca (10,8).
61. Oholost počinje, kad čovjek odpadne od Gospodina i srdcem se odmetne od svoga Stvoritelja (10,12).
62. Ne valja prezirati razborita siromaha niti častiti grješnika (10,23).

63. Sine, poniznošću časti samog sebe i cieni sebe svojom pravom cienom (10,28).
64. Mudrost uzvisuje glavu siromahu i posađuje ga među knezove (11,1).
65. Ne hvali čovjeka po obličju njegovu i ne preziri nikoga zbog njegova izgleda (11,2).
66. Ne obtužuj prije nego što iztražiš, prvo promisli, pa onda ukori (11,7).
67. Uztraj u dužnosti svojoj, i neka ti je mila, i u svojem radu ostari (11,20).
68. Blagoslov je Gospodinov plaća pobožniku: brzo se raztvara cviet blagoslova (11,22).
69. U vrieme dobra zlo se zaboravlja, i u vrieme nesreće ne pamti se sreća (11,25).
70. Prije smrti ne zovi nikoga sretnim, jer se tek na svom koncu spoznaje čovjek (11,28).
71. Ne uvodi svakoga čovjeka u kuću svoju, jer mnogovrstne su u spletkara zamke (11,29).
72. Čuvaj se opakoga, jer on zlo snuje, da ti ne nanese vječnu sramotu (11,33).
73. Čini dobro pobožnu, i on će ti uzvratiti, a ako ne on, onda Svevišnji (12,2).
74. Prijatelj se ne poznaje u sreći, a neprijatelj se ne može skriti u nesreći (12,8).
75. Nikad ne vjeruj neprijatelju, jer zloća je njegova kao kovina što rđa (12,10).
76. Usnama je svojim sladak neprijatelj, ali u srdcu smišlja u jamu te baciti (12,16).
77. Tko smolu dira, uliepi se, i tko se druži s oholicom, postaje kao i on (13,1).
78. Ne nameći se, da ne budeš odbačen, a ne udaljuj se, da ne budeš zaboravljen (13,10).
79. Zar se družiti mogu vuk i janje? Tako i grješnik s pobožnikom (13,17).
80. Odvratna je poniznost oholici, i ogavan je bogatašu siromah (13,20).
81. Kad bogataš posrne, podupru ga prijatelji, a kad siromah posrne, prijatelji ga odbacuju (13,21).
82. Srdce mienja lik čovjeku, bilo na dobro bilo na zlo (13,25).
83. Blago čovjeku koga ne obtužuje vlastita savjest i koji se nije odrekao nade (14,2).
84. Tko je tvrd prema sebi, komu će biti dobar? Takav ne uživa ni u vlastitom dobru (14,5).
85. I svako prolazno djelo propada, a skupa s njim i njegov tvorac (14,19).

86. Blago čovjeku koji razmišlja o mudrosti i umuje razborito, koji u srdcu svojem proučava njezine putove i posvećuje se u njezine tajne (14,20-21).
87. Ona [mudrost – op. I. K.] je daleko od oholice i lažljivcima ne dolazi na um (15,8).
88. Ne reci: 'Od Boga je grieh moj', jer što on mrzi, nikad ne čini (15,11).
89. Ako hoćeš, možeš držati zapoviedi, u tvojoj je moći biti vjeran (15,15).
90. Pred čovjekom je i život i smrt: što on više voli, to će mu se dati (15,17).
91. Oči Gospodinove počivaju na onima, koji ga se boje: Gospodin znade svako djelo čovječje (15,19).
92. Kao što mu je milosrđe veliko, tako mu je velika i strogost; on [Gospodin – op. I. K.] ljudima sudi po djelima njihovim (16,12).
93. Gospodin stvori čovjeka od zemlje i ponovno ga u zemlju vraća (17,1).
94. Obrati se Gospodinu i okani se grieha, moli se pred licem njegovim i prestani ga vriedati (17,25).
95. Ljudi ne mogu sve, jer sin čovjekov nije bezsmrtan (17,30).
96. Gospodin nadzire sile na visokim nebesima, a svi su ljudi samo prah i pepeo (17,32).
97. Jedini je Gospodin pravedan! (18,2).
98. Kad čovjek završi, tek je započeo, i kad prestane, zbunjen je kao i uviek (18,7).
99. Sućut je čovjekova za bližnjega njegova, a sućut je Gospodinova za sve živo: Gospodin ih kori, odgaja i poučava, te vraća kao pastir stado svoje (18,13).
100. Sine, dobročinstva ne popraćuj ukorom, niti darove ujedljivim riečima (18,15).
101. Luđak ne daje ništa i grdi, a zavidnikov dar peče oči (18,18).
102. Promisli prije nego prozboriš, traži lieka prije bolesti (18,19).
103. Ponizi se prije nego se razboliš, i kad si pogriešio, pokaj se (18,21).
104. Misli na glad u vrieme obilja i na siromaštvo i oskudnost u dane bogatstva (18,25).
105. Mudrac je oprezan u svemu i u grješnim se danima čuva priestupa (18,27).
106. Ako zadovoljiš svoju dušu požudom, načinit ćeš od sebe ruglo neprijateljima (18,31).
107. Vino i žene izopače razborite ljude, i tko se druži s bludnicama, izgubi svaki stid (19,2).
108. Tko se brzo povjerava, lakomislen je, a tko grieši, sam sebi naudi (19,4).

109. Kao striela zabodena u bedro, takva je rieč u nutrini luđakovoj (19,12).
110. Bolje je biti razborom siromašan, ali bogobojazan, nego biti bogat razborom, a kršiti Zakon (19,24).
111. Postoji čovjek, koji hodi pognut i tužan, ali je iznutra pun podmuklosti (19,26).
112. Tko odviše govori, postaje odvratan, a tko je odviše slobodan, postaje mrzak (20,8).
113. Ima dar, koji ti ništa ne koristi i dar, koji se dvostruko izplaćuje (20,10).
114. Mudrac stekne naklonost svojim riečima, dok luđaci prosipaju laske uzalud (20,13).
115. Bolje je poskliznuti se na cesti, nego na jeziku: tako opakima propast iznenada dolazi (20,18).
116. Netko zbog stida obeća štogod prijatelju i učini ga bez potrebe neprijateljem (20,23).
117. Laganje je sramotan običaj, i sramota lažljivčeva ostaje vječno s njim (20,26).
118. Bolji je čovjek, koji krije ludost svoju, nego čovjek, koji krije svoju mudrost (20,31).
119. Sine moj, ako si griešio, nemoj više; a za prijašnje griehe moli oprostenje (21,1).
120. Bježi od grieha kao od zmije, jer ako se primakneš, ujest će te. Kao u lava zubi su njegovi: ljudima život oduzimaju (21,2).
121. Svako je bezzakonje kao dvosjekli mač, koji nanosi rane neizlječive (21,3).
122. Tko mrzi ukor, ide stopama grješničkim, a tko se boji Gospodina, obratit će se u srdcu svojem (21,6).
123. Tko sebi gradi kuću tuđim blagom, kao da skuplja kamenje za vlastiti grob (21,8).
124. Srdce je bezumnikovo kao vrč razbijen, koji ne drži nikakve spoznaje (21,14).
125. Kad uman čovjek čuje mudru rieč, pohvali ju i drugu doda; a čuje li ju bezumnik, ruga joj se i baca ju iza svojih leđa (21,15).
126. Kao kuća u ruševinama, takva je mudrost luđaka, i znanje je nerazumnog kao bezsmislica (21,18).
127. Luđak se smije punim grlom, a uman se čovjek tiho osmjehne (21,20).
128. Usne brbljavaca ponavljaju tuđe rieči, a rieči mudrih pomno su odmjerene (21,25).
129. Luđacima je srdce u ustima, a mudracima su usta u srdcu (21,26).
130. Lienčina je sličan hrpi balege: tko ga dirne, otresa ruku (22,2).

131. Ne govori mnogo s bezumnikom i ne druži se s nerazumnikom: čuvaj ga se, da ti ne dosadi i da se ne ukaljaš dodirom njegovim (22,13).
132. Kao što se greda uglavljena u zdanje ne remeti potresom, tako se ni srdce utvrđeno zrelim promišljanjem ne plaši u času pogibelji (22,16).
133. Kao što kamenčići na visoku zidu ne mogu odoljeti vjetru, tako ni srdce zaplašeno luđačkim tlapnjama ne odolieva nikakvu strahu (22,18).
134. Tko se baca kamenom na ptice, raztjera ih, i tko prijatelja grdi, razkida prijateljstvo (22,20).
135. Prije vatre diže se iz peći vatra i dim, tako i prije krvoprolića izbija svađa (22,24).
136. Grješnik pada u zamku zbog vlastitih usana, o njih se spotiče i svadljivac i oholica (23,8).
137. Tko se naviknuo na sramotne rieči, ne će se popraviti svega vieka svoga (23,15).
138. Djeca joj [preljubnici – op. I. K.] ne će pustiti korienja, niti će joj grane ploda donieti. Ostavit će proklet spomen o sebi, i njezina se sramota ne će nikad izbrisati (23,25-26).
139. Troje mi je drago, a milo je i Gospodinu i ljudima: sloga među braćom, prijateljstvo među susjedima, muž i žena koji se vole. A tri vrste ljudi mrzi duša moja, i vrlo mi je oduran život njihov: ohol siromah i lažljiv bogataš, i razbludan starac, koji nema razbora (25,1-2).
140. Kako liepo pristaje siedoj kosi zdrava razsudba i starcima savjet znalački! (25,4).
141. Strah je Gospodinov iznad svega; i tko ga ima, s kime se može uzporediti? (25,11).
142. Nema otrova nad otrovom zmijskim niti mržnje nad mržnjom neprijateljskom (25,15).
143. Pakost ženi nagrđuje lik i mrači joj lice kao u medvjeda (25,17).
144. Kakav je pješčani brieg nogama staračkim, takva je jezičava žena mirnu mužu (25,20).
145. Ne daj vodi pukotine, niti zloj ženi slobode jezika (25,25).
146. Blago mužu žene čestite, jer je dvostruk broj dana njegovih (26,1).
147. Dar je Gospodinov žena šutljiva, i nema ciene duši dobro odgojenoj (26,14).
148. Kao što sunce blista na planinama Gospodinovim, tako i ljepota vrstne žene u urednosti kuće njezine (26,16).
149. Kolac se zabija između dva kamena, a grieh se utiskuje između kupnje i prodaje (27,2).

150. Kad se sito trese, mekinje ostaju: tako i nedostatci čovjekovi izbijaju u govoru njegovu (27,4).
151. Obradu voćke očituje njezin plod: tako i rieči čovjekove odkrivaju njegove osjećaje (27,6).
152. Kad si među bezumnicima, pazi na vrieme, a s ljudima mudrim boravi bez straha (27,12).
153. Tko odkriva tajne, gubi povjerenje i ne će više naći prijatelja po srdcu svojem (27,16).
154. Tko žmirka očima, kuje zlo, i nitko ga od toga ne može odvratiti (27,22).
155. Tko baca kamen uvis, na glavu mu pada; podmukao udarac protuudarcem rađa (27,25).
156. U zamku se hvataju, koji se raduju padu pobožnika, i bol će ih izjesti prije smrti njihove (27,29).
157. Oprosti nepravdu svojemu bližnjemu, pa kad budeš molio, griesi će se tvoji oprostiti (28,2).
158. Misli na konac svoj i prestani s mržnjom; sjeti se razpadanja i smrti, i vrši zapoviedi (28,6).
159. Pušeš li u iskru, ona se razplamsa, pljuneš li na nju, ona se ugasi: oboje izlazi iz usta tvojih (28,12).
160. Udarac bičem ostavlja mastnicu, udarac jezikom lomi kosti (28,17):
161. Pazi, da ne posrneš zbog jezika svojeg i ne postaneš plienom onomu, koji te vreba (28,26).
162. Zbog Božje zapoviedi pomozi siromahu; ako je potrebit, ne pusti ga praznih ruku (29,9).
163. Uloži blago svoje po zapoviedima Svevišnjega, i bit će ti probitačnije, nego samo zlato (29,11).
164. Ne zaboravljaj jamcu uslugu njegovu, jer je dušu svoju dao za tebe (29,15).
165. Pomozi bližnjemu, koliko god možeš, ali pazi, da se i sam ne upropastiš (29,20).
166. Bolje je živjeti siromaški pod krovom od dasaka, nego se gostiti gospodski u tuđoj kući (29,22).
167. Tko valjano odgaja svog sina, imat će od njega koristi, i ponosit će se njime među znancima svojim (30,2).
168. Odgoji sina svojega i dotjeruj ga, da ti ne bi trpio zbog njegove drzkosti (30,13).
169. Ne prepuštaj se žalosti i ne kinji se mračnim mislima (30,21).
170. Briga za bogatstvo izjeda tielo, i skrb za njim odgoni san (31,1).

171. Tko ljubi zlato, ne ostaje bez grieha, i tko za novcem trči, zbog njega će zalutati (31,5).
172. Kamo drugi gleda, ti ne pružaj ruke, da se s njim ne sukobiš u zdjeli (31,14)
173. U svim djelima svojim budi umjeren, i ne će te snaći nikakva bolest (31,22).
174. U vinu se nemoj junačiti, jer je mnoge oborilo vino (31,25).
175. Munja predhodi gromu, a ljubkost ide izpred skromna čovjeka (32,10).
176. Bez promišljanja ne čini ništa, pa se poslije ne ćeš kajati (32,19).
177. Nije mudar, tko mrzi Zakon, a tko je u njemu licemjer, ljulja se kao lađa u oluji (33,2).
178. Pripravi svoj govor, i tad će te slušati; priberi znanje svoje i tad odgovori (33,4).
179. Kao što je glina u rukama lončara, koji ju oblikuje po svojoj volji, tako su i ljudi u rukama Tvorca svoga, koji im daje prema svom sudu (33,13).
180. U svim djelima svojim budi gospodar i ne daj, da ti se okalja čast (33,23).
181. Kao hvatač sjene ili gonič vjetra, takav je onaj koji vjeruje snovima (34,2).
182. Slični su san i zrcalo: u jednome i drugom samo je prividnost (34,3).
183. Zakon treba izpunjavati bez prievara, i mudrost je savršena tek u iskrenosti (34,8).
184. Tko je mnogo putovao, mnogo zna, i tko je mnogo izkusio, umno zbori (34,9).
185. Daj Svevišnjemu kao što i on tebi dade, darežljivo i koliko možeš. Jer sve Gospodin plaća i vratit će sedmerostruko (35,9).
186. Dobra je milost u doba nevolje, kao oblak kišonosan u vrieme sušno (35,24).
187. U sreći se lažni drug raduje s prijateljem, a u času nesreće okreće se protiv njega (37,4).
188. Ne zaboravljaj prijatelja vjerna u boju, i ne zaboravi ga, kad se obogatiš (37,6).
189. Postoji čovjek kadar poučiti druge, a sebi je samom bezkoristan (37,19).
190. Mnogi pomrieše od neumjerenosti, a tko se čuva, produljuje svoj život (37,31).
191. Sine moj, u bolesti ne budi potišten, već se Bogu moli, jer on zdravlje daje (38,9).

192. Kao što je od početka stvoreno dobro za dobre, tako i zlo za opake (39,25).
193. Ne smije se reći: 'Ovo je gore nego ono', jer sve je dobro u pravi čas (39,34).
194. Svako mito i nepravda propadaju, a poštenje traje dovieka (40,12).
195. Trska što raste na svakoj vodi i obali kosi se prije svake druge trave (40,16).
196. Zlato i srebro učvršćuju korak, ali je od obadvoga bolji dobar savjet (40,25).
197. Sine moj, ne živi od prosjačenja; bolje je umrieti, nego prosjačiti (40,28).
198. Sve što je od zemlje, u zemlju se vraća, tako i bezbožnici iz prokletstva u propast (41,10).
199. Brini se za ime, jer ti ono ostaje dulje, nego tisuće velikih zlatnih zaloga (41,12).
200. Sretan život traje stanovit broj dana, ali častno ime ostaje zauviek (41,13).

Ivo Mijo ANDRIĆ

Zapisi o ljudima
Duhovitost i duhovna pustoš

Sjećanje na Vladu Dijaka, negdanjeg boema i doajena b-h humora i satire

Čudne su i nepredvidive ljudske sudbine, kad se život poigra s njihovim vlastnicima. Svaki čovjek, zapravo, nosi svoj usud u bitku, koji mu je darovan rođenjem. Kako će ga i koliko pamet i sreća služiti, ponajprije i ponajviše zavisi od njega samoga. Ne toliko od drugih, kako neki misle ili kažu. Drugi mogu biti samo dobar izgovor za osobne slabosti i promašaje, koje činimo, dok koračamo poznatim i nepoznatim stazama života.

Od kad znam za sebe, trudio sam se, da opravdam vlastito postojanje. Rano sam shvatio, da se borba za boljitak može dobiti samo poštenim radom, ako čovjek hoće biti čovjekom. Shvatili su to i mnogi drugi, ali – ne baš svi. I ne baš svi na isti način, nego po narodu – kako Bog zapovieda, a po sukladnoj zbilji – kako čista savjest i ljudski etos nalažu.

Svi mi, koji smo rođeni na selu i u malim siromašnim sredinama, morali smo mnogo više raditi i stvarati, da bi dostigli startne pozicije onih bolje stojećih. Naše seobe u gradove bile su robinzonske i tražile su odricanja od svega, što su neki imali na tanjuru. Mi smo se morali dokazivati i stalno iznova potvrđivati, da bi sačuvali ono, što smo s naporom stekli kao zalog za bolju budućnost. Kuće, koje smo gradili vlastitim rukama i novcima od grla otetim, nicale su na periferijama i na zaraslim njivama. Stanovi, koje smo kupovali, nosili su pečate višedecenijskih hipoteka i mogla ih je na doboš poslati naša bolest ili trajna nemoć. Sve je, dakle, bilo podložno opasnostima, koje priete čovjeku u borbi za goli obstanak.

Ovako razmišljam, prisjećajući se minulih vremena i ljudi, koje sam upoznao i s njima se družio u proteklih sedamdeset godina. Prisjećam se tako i starog znanca, kolege po peru i papiru, Vlade Dijaka. Neobične ljudske pojave i vedroga duha, koji je za života bio znan i poštovan po spisateljskim djelima i boemstvu, kakvoga danas nema. Ili, ako ga i ima, ono se tek u promilima može uzpoređivati s Vladinim.

Književnika i humorista Vladu Dijaka upoznao sam početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća u prostorijama Radio-televizije Sarajeva, koje su se u to doba nalazile u sarajevskoj ulici Daniela Ozme 7. Navraćao sam tamo, kad sam donosio svoje pjesničke i druge radove urednicima Šukriji Pandži, Zoranu M. Jovanoviću i Slavku Šantiću. Dobrodušnom Pandži uručivao sam pjesme, koje su objavljivane u večernjim emisijama poezije, a Jovanoviću i Šantiću radio-dramska štiva, od kojih je jedno odkupljeno i izvedeno, dok sam služio vojsku u Makedoniji. Uspješnu suradnju u to doba ostvarivao sam i u humorističkim emisijama, u kojima je i Vlado, kao stalno zaposleni radijski novinar, objavljivao svoje humoreske, duhovite pjesme i druge humorističko-satirične priloge.

Kada bih završio razgovore s urednicima, obvezno bih svratio u kavanu 'San', koja se nalazila preko puta RTS-a. Tu bih, ako nije na terenskom radnom zadatku, redovno susretao druga Dijaka. Javio bih mu se kao zemljaku, jer smo obojica rođeni na području Sjeveroiztočne Bosne. On u Brezovom Polju kod Brčkog, godine 1925., a ja u Čanićima kod Tuzle. Vlado bi mi odpozdravio izpotiha vedrim smieškom, koga nije skidao s lica ni danju ni noću. Pitao bi me 'jesam li za jednu našu', jer je znao da rudarska djeca, u koje i ja spadam, vole popiti ljutu rakiju šljivovicu i slična pića iznad '40 % vol'. Umjesto odgovora, kod konobara sam naručivao dvie duple ljute i pridruživao se Vladi za šankom ili stolom, ovisno od toga, je li stajao ili sjedio. Izmienjali bismo poneku rečenicu između zdravica, tako što bi on pitao, a ja odgovarao na postavljena pitanja u stilu: "Jesi li s posla ili s fakulteta? Jesi li navraćao u redakciju, ili tek ideš?" Odgovarao bih, da sam i s posla i s fakulteta, jer sam iz treće smjene, koju bih odradio kao tehničar u TDP 'Bosanka' Blažuj, svakih desetak dana išao do fakulteta Političkih nauka, gdje sam izvanredno studirao politologiju, da prijavim izpite ili pribavim određene knjige za njihovu pripremu. U tome mi je najveću pomoć pružao zemljak i prijatelj Mehmed Avdagić, rodom iz Potočara kod Srebrenice, koji je bio redovni student i lakše je pronalazio knjige za pripremu izpita. Pomagali su mi i drugi, ali Meša je bio prva adresa, na koju sam se obraćao, kad god mi je što zatrebalo.

Kontrapitanje za preodgoj

Vlado Dijak bio je vršnjak moga otca Mije i trudio se, da mi prenese poneki savjet iz novinarskog i literarnoga posla, kojima sam se tada bavio kao mladi novinar i pjesnik. Njegovo izkustvo bilo je dragocjeno, pošto je prošao put od mjestnoga novinara u listu 'Glas' iz Banje Luke, gdje je, na-

kon završetka gimnazije, jedno vrieme radio novinarske poslove, do prelazka na Radio Sarajevo. U Zagrebu je nakon svršene gimnazije upisao studij književnosti, ali ga je napustio, nakon što je nepravedno poslan na Goli Otok zbog banalnog razloga vezanog uz Rezoluciju Informbiroa iz godine 1948. Naime, kad su pripadnici OZNE ušli u kancelariju, u kojoj je radio i pitali ga "Gdje je slika?", bivši partizan Dijak je odgovorio ironičnim kontra-pitanjem: "Čija?". Ta nesretno i nespretno izgovorena upitna rieč "čija?" bila je za priglupe policajce duha krimen, zbog koga se završavalo na Golom Otoku. Dileme oko Titove i Staljinove slike u to gluho doba državnog socializma nije moglo biti, pa su autori takvih i sličnih kontra-pitanja obvezno upućivani na preodgoj, t.j. prepoznavanje slike maršala u svako doba dana i noći. To ga je težko životno izkustvo i duboko razočaranje, kao mladog čovjeka, koji je u partizane otišao sa 17 godina, još više zbližilo s rakijom, pa je tako nastao njegov poznati rimovani slogan: "Pozdravlja vas Dijak Vlado, što rakiju pije rado". Taj stihovani životni moto često je izgovarao znanima i neznanima, ili ga je izpisivao na dopisnicama, koje je slao prijateljima i poznanicima.

Osim radijskih i kavanskih prostorija Vladu sam ponekad susretao i u holu Privredne banke u Sarajevu, u koju smo zalazili, da bismo podigli honorare za objavljene novinske i književne radove. Zanimljivo je bilo u istom redu do šaltera vidjeti književnike: Nedžada Ibrišimovića, Duška Trifunovića, Marka Vešovića, Admirala Mahića i druge, te glasbenike: Gorana Bregovića, Željka Bebeka, Kemala Montena, Davorina Popovića, Seida Memića Vajtu i Jadranku Stojaković. Takvo birano družtvo težko se moglo pronaći na istome mjestu, osim pred šalterima banke, u kojoj su imali otvorene račune i štedne knjižice. Ni kavana, ni stadion, ni športska dvorana nije ih mogla okupiti pod isti krov, kako je to mogla jedna obična banka. Tako je i danas, premda je od toga vremena proteklo pola stoljeća.

Ime Vlade Dijaka postalo je još poznatije sredinom sedamdesetih godina, kada je frontmen grupe "Bielo dugme" Goran Bregović napisao glasbu na štivo njegove pjesme "Selma", koju je maestralno pjevao Željko Bebek. Slično se ponovilo i nakon snimljene pjesme "Stanica Podlugovi", koju je uglasbio Kornelije Kovač, a nezaboravno pjevao Zdravko Čolić. Tek tada je mladi, a i nešto stariji naraštaj čuo za ime Vlade Dijaka i tad su se iz 'naftalina' i s polica knjižara i knjižnica izvlačila njegova literarna djela.

Kad je postao medijska štivopisna zviezda, javnost je saznala, da je Dijak ranije napisao i objavio zbirke pjesama: "Pionirske pjesme", "Ljubičasti kišobran" i "Ambasador boema" te romane: "Topovi i slavuji", "Crni konji" i "Kafana San". Objavio je Vlado i zbirku humoreski pod naslovom "Pijane

jelke", u koju je uvrstio svoje najbolje humorističke radove. Nekako u isto doba, zahvaljujući Zlatku Prlendi, uredniku i voditelju popularne radijske emisije "Selo veselo" i ja sam pripremao priloge za "Humoristički hambar" te poetske reklame za beogradsku modnu kuću "Kluz", koja je sponzorirala tu emisiju. U tom poslu, Vlado mi je bio uzor i, moglo bi se reći, mentor, jer je bio među prvim piscima u BiH, koji su pisali humoristično-satiričnu poeziju. Mnogo godina kasnije odužit ću mu se zbirkom "Smiešne pjesme", koju sam objavio u Zagrebu godine 2016.

Ljubičasti kišobran

Za jednog druženja uz čašicu šljivovicina u kavani 'San', Vlado Dijak mi je, onako izpod stola, darovao svoju omalenu zbirku pjesama "Ljubičasti kišobran", koju je godine 1963. objavila sarajevska izdavačka kuća "Veselin Masleša". Urednik te zbirke bio je poznati pjesnik Izet Sarajlić. Tu zbirku i danas čuvam kao književnu riedkost vremena, u kome sam još kao srednjoškolac započeo svoju pjesničku i spisateljsku karieru.

Za potrebe ovoga štiva o dobrom čovjeku i dragom drugu i prijatelju iz samoupravnog socialističkog doba, koga se s nostalgijom prisjećam, učinit ću kratak osvrt na tu simpatičnu pjesničku zbirku, u kojoj se nalazi 12 pjesama uredno složenih na tridesetak stranica. Taman toliko stranica, koliko je prošlo godina, od kad nas je Vlado Dijak u svojoj 63. napustio, sada već daleke 1988. Baš u doba, kad su zloguki proroci nereda i rata predkazivali razpad zemlje, u kojoj je živio i koju je neizmjerno volio. Volio je tu zemlju puno više, nego što je ona voljela njega. I ne samo njega, već i mnoge druge pisce i umjetnike sličnih sudbina i tugaljivih životnih priča.

Uvodni moto zbirke "Ljubičasti kišobran" sažet je u jednoj rimovanoj strofi, u kojoj pjesnik stihopisno kaže:

Zelenim smo tramvajem došli / do takozvane Kafane San.
Imala si štiklice biele / i ljubičasti kišobran.

Potom sliede dva ciklusa pjesama pod naslovima: "Iz partizanske lirike" i "Glavno da me Nina voli".

Prvi ciklus sastoji se od pjesama, koje se bave ratnom tematikom. Njih je Vlado zapisivao po sjećanjima na ratne događaje, u kojima je sudjelovao od Kozare pa diljem Bosne i Hercegovine. Svaka pjesma nosi pečat stradanja ljudi, ali i životinja, koje su im vjerno služile u borbi protiv neprijatelja. Tako se u pjesmi bez naslova, Dijak prisjeća grobova poginulih drugova, koji su ostali razasuti po brdima i dolinama, kojima je partizanska vojska prolazila, povlačeći se pred tehnički daleko nadmoćnijim neprijateljem.

Tu i tamo nađem humku / visoka ju sakri trava:
Tri kuršuma u plućima / tu komesar Milan spava.

Jednako kao i ljudi u ratu, ubijani su i njihovi glavni pomagači i nositelji opreme i težkoga naoružanja. U znak zahvalnosti Dijak i njima posvećuje pjesmu pod naslovom ***Zašto su ubili bielog konja***, koja započinje stihovima:

Vjerno je služio kao drug / Bieli – tako se i zvaše
On je kazane i generale / prenosio naše.

Ali, pjesnik ne bi bio pjesnikom, kad bi vidio samo svoju stranu. Na bojištima podjednako ginu i protivnici, koji su često gurnuti u rat bez svoje volje. U ofanzivi na Kozari mladi partizan Vlado prvi put je na mjesečini vidio mrtvoga Niemca. Kraj njega su bile razbacane fotografije, a na jednoj omotnici pisalo je: Hans Miler. O tom pokojnom Mileru zapisao je epitafne stihove:

Za Hansa Milera nema više rata. / Ne će on nikud iz bosanskog blata.
Tu izpod naših šumovitih brda / Hans Miler više uobće ne mrda.
SS divizija ode i bez Hansa / on osta' tu k'o ratna bilanca.

Ljubičasti kišobran ne bi bio ljubičast, kad u njemu osim tužnih ratnih, ne bi bila i poneka vedra pjesma. Tako se u pjesmi ***Tuga***, koja je asocijacija na Šopenovu muzičku variantu na istu temu, Dijak prisjeća jedne dokone gospođe, inače doktorove žene, koja ga u jednom veselom družtvu ogovara riečima:

"Dijak Vlado, ah koješta / taj vam uviek problem stvara!
A što radi? / Piše štošta. Doživjet će katastrofu.
Neku noć je, vele, sklep'o / sedamdeset jednu strofu."

U drugom ciklusu prevladavaju pjesme ljubavnog sadržaja, koje autor posvećuje svojim prvim ljubavima. Banjalučke gimnazijske i rane novinarske godine vežu se uz djevojku Ninu, s kojom je provodio ugodne trenutke, družeći se kroz duge šetnje gradskim ulicama i igrajući karte u kući njezine majke i bake. Na tim druženjima uz karte nastala je pjesma ***Makovska sedmica***, u kojoj Dijak na duhovit način opisuje kartašku igru žandara, u kojoj su, na jednoj strani Nina i njezina majka, a na drugoj on i baka. I dok se baka bori za pobjedu, pjesnika više od karata zanima Nina.

Baka kašlje astmatično, / vidim baca karo sedam,
Jednim okom gledam karte, / drugim okom Ninu gledam ...
Jer za baku pobiediti / pitanje je časti, slave,
Više drži do tri keca / nego do tri ljudske glave.

Ono što daje posebnu draž ovoj zbirci, jest činjenica, da je u njoj objavljena napried spomenuta pjesma ***Selma***. Ta pjesma u prvoj inačici ima samo dvie kitice od po četiri stiha, koje prepisujem od rieči do rieči:

Ona putuje na fakultet, / ja kofer nosim molim,
Težak je, al' pošto njen je lično, / ja i taj kofer volim ... //
Htjedoh joj reći nešto veliko, / nježno, što izaziva pozor,
A rekoh samo: "Zdravo, Selma, / ne naginji se kroz prozor!"

Posljednji stih *Ne naginji se kroz prozor* i poetično ime Selma, vjerojatno su inspirirale maestra Bregovića, da sklada jednu od ponajboljih ljubavnih pjesama na našim hrvatskim i susjednim prostorima. Time je u svakom pogledu uljepšao humorno vedar i sumorno tužan pjesnikov život, koga je rakija uveseljavala, a težki mamurluk unazađivao.

Dvie posljednje pjesme u ovom ciklusu zaslužuju posebnu pažnju. Prva, pod naslovom ***Banja Luka*** zorno svjedoči o ljepotama Banje Luke i njezine okolice, koju pjesnik uzpoređuje s državom Danskom:

U pravoj liniji usječena / stoji aleja Bojićahanska,
Svuda parkovi, drvoredi / i varoš zelena kao Danska.

Ali Vlado ne bi bio Dijak, kad ne bi opisao i drugu stranu medalje. A ona oslikava poziciju pjesnika u tom liepom gradu u ne baš pjesničkom svjetlu.

Pjesnici prolaze kod nas loše. / Svaki magarac stoječ' na uglu
Viče im: "Ua!", smije im se, / i izrugava ih, što kažu, ruglu.
Zubari žive daleko bolje. / I agronome, dakako ciene.
Najgore, brate, prođe onaj / 'ko u pjesničke vode skrene.

Još ako se gore spomenuti pjesnici bave družtveno nepoželjnim humorom i satirom na političke i druge aktualne teme, tada ih očekuje Dijakova sudbina, koju on stihostrofično opisuje ovim riečima:

Za mene, priznajem, što da krijem, / sumorno će tad da bude.
Pa ja sam uviek na strani onih, / koje nazivaju – gradske lude!

Naravno, takva družtvena pozicija i umjetnička funkcija zaslužuje naslov, koji je pjesnik, i ne samo on, dodielio samome sebi u pjesmi ***Ambasador boema***. To je, po mnogo čemu, ponajbolja Vladina pjesma, po kojoj je kasnije naslovljena njegova ciela zbirka poezije. U toj pjesmi, može se slobodno reći, jednoj od najpoetičnijih boemskih himni napisanih na našim hrvatskim i susjednim prostorima, Dijak na autoironičan i humoran način opisuje svoj posjet predsjedniku republike. U vrieme nastanka pjesme mogao je to biti samo pokojni Đuro Pucar Stari, koji je, inače, bio poznat kao gostoljubiv čovjek. Svoj prvi susret s političarom najvišeg ranga Dijak stihovima opisuje ovako:

Ja mogu kazati, da nisam snob / niti sam to ikada bio,
Ali sam s Predsjednikom jedne republike / sjedio i kavu pio.
I to sjedio dva puna sata, / dok kod njega toliko puta

Visoko dostojanstveni ambasadori strani / sjede po deset minuta.
Oprostite, o ambasadori, / Predsjednik vremena nema,
Jedino sa mnom toliko sjedi, / jer ja sam – ambasador boema.

Općepoznato je, da predstavnici vlasti ne vole humoriste, a posebno satiričare i da su neki pripadnici te vrste književnoga stvaralačtva, obtuživani i osuđivani za navodne povrede njihove časti i ugleda. Danas se za tu vrstu verbalnog delikta ne ide u zatvor, ali se satiričari doživljavaju kao vlastodržavni izdajnici i ne daje se gotovo nikakva podpora njihovom radu i stvaralačtvu. Štoviše, raznim vrstama pritisaka na vlastnike medija, ukinute su novinske stranice i radio-televizijske emisije, u kojima se ranije objavljivao humor i satira, tako da su autori prinuđeni ta djela objavljivati o vlastitom trošku i na vlastiti rizik.

U doba samoupravnog socializma Vlado Dijak je pisao i objavljivao svoje radove na trošak države i naroda. Za plaću je radio u državnoj radioteleviziji, a knjige su mu objavljivala izdavačka poduzeća u družtvenom vlasničtvu. Danas ćete težko pronaći knjigu humora i satire, koja je objavljena uz podporu ministarstva kulture ili gradskih ureda za kulturu. Još ćete teže pronaći u knjižnicama takve knjige, jer se one ne odkupljuju državnim novcem. Razvikane demokratske promjene doniele su takvu duhovnu obnovu, da ju duhoviti stvaratelji osjećaju vrlo malo ili, gotovo, nikako. Hoće li se to stanje u skorija vremena mienjati, težko je reći, a još teže napisati.

Zato se vriedi vraćati djelima i autorima, kakav je bio Vlado Dijak i slieditи njegov primjer i stvaralački životni put. Razumije se, uz manje doze rakije šljivovice i bez Golog Otoka, čiju je duhovnu pustoš u mladosti osjetio na vlastitoj koži i u vlastitoj duši.

Zapisi o ljudima
Prijatelj Ilija

Dok čovjeka dobro ne upoznate, nemojte stvarati predočbu o njemu. Svaka oskudnost čini jednaku štetu, koliko i površnost.

Ni priče drugih, ma kako vam dragi bili, nisu dovoljne za sud o nepoznatom. Mogu biti od koristi, ali nikako ne smiju biti uteg, koji će prevagnuti u korist dobre ili loše ocjene drugoga. Mjera je od Boga dana, kaže jedna narodna mudrost. Ljudska je procjena okvir, a razum vaga za sve. Što vam nije na umu i duši, ne stavljajte pred druge ni onda, kada vam oni vjeruju, koliko vjeruju sebi. Čak i da vam vjeruju više, to više ne vriedi, kada se uzme za ozbiljno.

Prijatelja Iliju Šimića upoznao sam u okolnostima, koje su bile od zajedničkog interesa. Sredinom osamdesetih godina od trpanjske Mjesne zajednice na Pelješcu kupili smo, sa još četrdesetak Bosanaca, Hercegovaca i Srbijanaca, čestice za izgradnju kuća za odmor. Platili smo ih koliko se od nas tražilo i koliko je trebalo za obnovu Vatrogasnoga doma i kino dvorane. Brzo će se izpostaviti, kako smo, zapravo, kupili mačka u vreći. Jer, kad smo pokušali prenieti zemlju u svoje vlastničtvo, u dubrovačkoj gruntovnici rekli su nam, da ta zemlja u knjigama nije knjižena u družtveno vlastničtvo. već da je, po austrougarskim evidencijama. koje nisu mienjane u zadnjih stotinu godina, u vlastničtvu trpanjske zajednice. Što će reći svih živih Trpanjaca na ovome svietu, ma gdje bili i ma kako se zvali.

Muke i problemi, koji su nas zadesili, ujedine ljude u takvim situacijama i usmjere ih na zajedničku akciju. U toj akciji Ilija je bio jedan od glavnih ljudi. Na skupu kupaca održanom u Sarajevu, odakle je bilo najviše prevarenih, formirali smo delegaciju, koja je trebala voditi aktivnosti oko uknjižbe prava vlastničtva i pregovaranja s mjerodavnim državnim tielima. Nekako u isto doba, koje se poklopilo s uvođenjem nove višestranačke demokracije na naše hrvatske i susjedne prostore, iz dubrovačke inspekcije izpostavljena su nam rješenja o rušenju objekata, koje smo u međuvremenu počeli graditi. Nova država je revnostno radila svoj posao i tu joj se nije imalo što prigovoriti. Višestranačka demokracija ima svoju cienu i nju treba poštovati. I plaćati iz vlastitog džepa.

O Iliji sam prije kupovine tog zemljišta čuo podosta od mog i njegovog znanca i prijatelja Junuza Torića, profesora sociologije iz Tuzle. Junuz je

rodom iz Odžaka, odakle je i Šimić. Moj stari jaran Tora nebrojeno mi je puta pričao o Ilijinoj dobroti i obećavao, kako će nas, čim odemo nekim poslom u Sarajevo, i službeno upoznati. No, to se nije dogodilo, jer takvog nekog posla, na kome bismo se nas dvojica našli u glavnom gradu, nije nikada bilo. Junuzova priča, međutim, bila mi je dovoljan putokaz, da o Iliji mislim sve najbolje. I da o njemu oblikujem liepu sliku i dobar sud. Vjerovao sam Junuzu, pa zašto onda ne bih vjerovao i njegovom mišljenju o drugim ljudima. Posebno o ljudima druge vjere i nacije. U našem hrvatskom narodu i dalje je vladalo nepisano pravilo, kako je prijatelj moga prijatelja i moj prijatelj, bez obzira ne etničku, vjersku i svaku drugu pripadnost. To pravilo, koliko znam, još nitko nije osporio niti doveo u pitanje. Pa zašto bih ja, koji do nepisanih narodnih pravila držim, koliko i do pisanih.

Šimića sam, dakle, već donekle znao, a nakon kupnje zemljišta još bolje smo se upoznali na obiteljskim druženjima u Trpnju. Putovanja za Dubrovnik i zajednička borba, da spasimo bezpravno izgrađene kuće od rušenja, pomogla su mi, da sklopim sliku njegovog karaktera. Odmjereni nastupi u komunikaciji s poznatim i nepoznatim ljudima ulievali su povjerenje svakome od naše pregovaračke ekipe.

No prvi ozbiljniji razgovor u Ilijinoj kući za odmor, koju je kao i moju, uz još neke, mimoišlo predratno miniranje, donekle me je pokolebao u uvjerenju, kako ga, na osnovi prvih dojmova, dobro poznajem. U širem družtvu poznatih osoba, čovjek često govori i ono što u užem krugu prešuti. Tako smo Ilijina supruga Sabina, moja supruga Ivka i nas dvojica, uz jaku bosansku kavu i rakiju razpredali o svemu i svačemu. Ja sam, kao i obično, bio tvrd u nekim svojim stavovima. Ilija također u svojima. Ja sam, što bi se narodski reklo, udarao u klin, a on u ploču, da je zvonilo do same površine mora. Vidjelo se odmah, da postoje očite razlike, koje su naše supruge pokušavale pomiriti ili svesti u razumne okvire. Ivka je, ama baš u svemu, bila na Ilijinoj strani, a Sabina je, radi ravnoteže i liepog kućnog odgoja, držala moju stranu. Ivka je znala, kakav sam ja, a Sabina je bolje od mene, poznavala Iliju.

Prva tema, na kojoj smo se razišli, bila je novoustoličena politika Franje Tuđmana i njegove stranke. Pri dolazku u Trpanj, na mnogim mjestima uz cestu još su se visoko na drveću mogle vidjeti izvješene Franjine slike. Ponegdje i Račanove, ali njih je kiša već bila dobrano izprala, a sunce naglo izsušilo, tako da su neodoljivo podsjećale na prošlogodišnje strašilo za ptice i druge životinje, koga ratari ostavljaju na poljima, da im brane urod. Ja sam tvrdio, kako svu tu ikonografiju treba što prije poskidati, a Ilija je kazao, kako to njemu ne smeta. Isti viseći kartoni, koje narod od milja zove posterima, nisu smetali ni mojoj Ivki. Sabini, iz estetskih i prirodnih razloga dakako, jesu.

Da bi mi pojačao svoja stajališta o napried rečenim posterima, Ilija je s oduševljenjem pričao o Tuđmanovoj knjizi "Bespuća povijesne zbiljnosti", ako sam dobro zapamtio njezin naslov. Naslove tuđih knjiga nikada nisam dobro pamtio. Svoje jesam, iz čisto praktičnih razloga, da ne izpadnem smiešan potencialnim čitateljima. A nije mi bilo ni težko, jer sam imao tek nekoliko objavljenih knjiga, koje u naslovu nisu imale više od dvie lako pamtljive rieči. Ilija je, dakle, hvalio Tuđmanovu poviestnu dalekovidnost, a ja sam mu namjerno udarao kontru. Iz ideoložkih i zemljopisnih razloga, a ne zato što sam nešto znao o navedenoj knjizi. Niti sam ju kada čitao, niti držao u rukama, ali sam o njoj sam imao jasan idejni stav. Velike li mudrosti, rekao bi moj pokojni amidža Matija. U žučnoj razpravi svako je ostao kod svojih stavova, podjednako uvjeren, kako bi i druga strana, da nastupa iz suprotnog smjera, mogla biti u pravu. Žene su nas opet podržale. Sa jednakih odstojanja, pošto su mete bile iste. Kasnije je Ilija promienio mišljenje o Tuđmanovim poviestnim političkim bezpućima, a ja sam ostao na istim pozicijama. Radničkim ili, kako bi to okorjeli demokratski socialisti rekli, socialnim.

Druga tema gdje smo se, s više rezerve razišli, bilo je napried spomenuto najavljeno rušenje bezpravno izgrađenih kuća. Ja sam tvrdio, kako ničije kuće ne treba rušiti, jer malo tko u Trpnju, a i šire uz i niz jadransku obalu, ima građevinsku dozvolu. A nama je mjestna zajednica još i prodala tuđu zemlju pa do te dozvole nismo mogli doći na legalan način, sve i da smo to htjeli. Susjed Ilija je, kao u inat, opovrgavao i ove moje teze, tvrdeći kako neke kuće treba srušiti, da bi se bezpravnim graditeljima pokazalo, da ne mogu raditi, što hoće i graditi, kako im je volja. Država ima pravo djelovati sukladno svojim zakonima, a ljudi moraju te zakone poštivati.

Znao sam, da je Ilija u načelu bio u pravu, ali mi nije išla u glavu relativna činjenica, da na istom lokalitetu, jedna bezpravno izgrađena kuća može ostati, a druga mora letjeti u zrak. Pa pri tome još iz zraka oštetiti krovove kuća starosjedilaca, koje su građene prije kritične godine šestdesetosme. Pitao sam se, kako će izgledati divlje naselje, u kome je jedna kuća srušena, druga nije, treća jest, četvrta jest, peta nije i tako redom, sve dokle je probijen put. Na pamet mi je, u tom ključnom trenutku pao odgovor našeg odvjetnika Faruka Kapetanovića (vječni mu pokoj duši gosparskoj), koji mi je na isto pitanje prije par mjeseci odgovorio: "Ovako". Pritom je zinuo i pokazao mi gornju i donju vilicu na kojima je u cik-cak razporedu falilo nekoliko zubi, što prednjih što kutnih. I sad mi, kad god sa trpanjskog mola pogledam

naš odvojak u ulici, koja nosi ime slavnoga pisca Marina Držića, padne na pamet Farukovo objašnjenje izgleda naselja nakon miniranja. Baš je onakav, kako su izgledali odvjetnikovi zubi prije gotovo dvadeset godina. Istini za volju, odvjetnik Kapetanović je u međuvremenu stavio socialne zube na mjesta, gdje su ranije bile praznine, ali je kasnije iznenadno završio svoj častni život, a s njime i plodnu odvjetničku karieru. Legalizacija naših čestica i bezpravne gradnje još je uviek u tieku. Sa šansama da se završi, tko zna kada?!

Svoje kazivanje o tadašnjem susjedu i znancu, a sadašnjem susjedu i prijatelju Iliji Šimiću, nastavit ću pojedinošću, koja nas je zbližila u mjeri, da nas više nikakvi posteri, Tuđmanova "Bespuća povijestne zbiljnosti", bezpravna i pravna rušenja ne mogu razdružiti. Neke pojedinosti između ostavit ću za prepričavanja u užem krugu naših obitelji, uvjeren da pogrješnih svrstavanja žena, koje nas podržavaju ili opovrgavaju, ne će biti. Niti da će za to biti potrebe, kakve je ranije bilo.

Negdje početkom dvie tisuće i prve godine, nakon parlamentarnih izbora u Bosni i Hercegovini, na kojima je, prvi put nakon devedesete poražena nacionalna politička opcija, sretnem Iliju Šimića izpred zgrade Republičkog sindikata u Sarajevu, u kome sam tada radio. U žurbi, a zamišljenog kao da su ga poklopile sve brige ovoga svieta. Upitamo se za zdravlje te promienimo još poneku rieč, kad me Ilija iznenadi pitanjem, koga nisam mogao ni u snu očekivati. A to pitanje je odprilike glasilo ovako:

"Poznaješ li kakvog dobrog pravnika Hrvata. Može biti i druge nacije i vjere, ali da je dobar. Treba mi za savjetnika." Ilija je tih dana ili mjeseci bio imenovan dopredsjednikom bosanskohercegovačkog Parlamenta kao vodeći čovjek HSS-a u koalicijskoj vlasti predvođenoj SDP-om.

Zamislim se ja kao mudri Sokrat ili Seneka, no nitko mi dobar i poznat ne padne na pamet. Ali, dođe mi u pamet nešto drugo, što sam u takvim prilikama težko prelamao preko jezika. Kažem Iliji, da ne traži dalje, već da uzme mene za svoga savjetnika. Školovao sam se na dva fakulteta, od kojih ni jedan nije pravni i oba svršio, pola radnog vieka radim pravne poslove zaštite radničkih prava, govorim pored materinjeg nekoliko stranih jezika (srbski i crnogorski; njemački, makedonski i slovenski donekle natucam), nisam nikada kažnjavam, jer je za tu rabotu bilo boljih od mene, imam izkustva za bacanje, pametan sam koliko je potrebno za savjetnika (prisjetim se, kako je jednomu vladaru savjetnikom bio njegov vjerni konj), i t.d., i t.d. Nisam mu sve to rekao, jer bi to bila prejaka preporuka, već sam ostao kod prvotnog priedloga, da za savjetnika uzme mene. Kako se Ilija zna često našaliti na svoj i na tuđi račun, on mi onako uzput, što bi se reklo izpod žita

pripomene, kako mu ipak treba pametan i stručan savjetnik, a ne onaj koji odprilike znade pravo koliko i on. I tako se raziđemo, uz obećanje da ćemo ipak o svemu malo bolje i svestranije razmisliti.

Prošlo je neko vrieme od našeg susreta i razgovora, kad sam ponovo u blizini sindikata susreo druga Iliju. Opet smo razmienili pozdrave i poneku objedu na račun politike, kad mi je on postavio, ovoga puta, dopunsko pitanje:

"Jesi li razmislio o onome od prošli put?" Što sam mu mogao drugo odgovoriti, osim da jesam i da bolje rješenje od sebe nisam pronašao.

"Onda se spremaj, da mi budeš savjetnik. Izaberi, hoćeš li prieći u Parlament, ili ćeš taj posao raditi honorarno."

I danas s najvećom ozbiljnošću i odgovornošću kažem, kako u to što sam čuo iz Ilijinih usta nisam odmah mogao povjerovati. Mislio sam, da se šali kao i obično, jer je ponuda bila direktna i više nego prihvatljiva. Kao boksački direkt, ali ne u bradu, već ravno u mozak. Tako mi se nešto nije dogodilo u zadnjih desetak godina. Skoro sam i zaboravio, kako to izgleda, kad ti netko nakon jednog neobveznog razgovora ponudi posao iz snova.

Dobri moj Ilija stvarno se nije šalio. Mislio je ozbiljno i pozvao me u Parlament na razgovor o svim pojedinostima posla i moga novog radnog mjesta.

Taj dan sam, nakon dužeg vremena, Sarajevom hodao uzpravno. Kao čovjek koji je nagrađen najvišim odličjem za obranu grada od agresora, koji nas je držao na nišanu toliko dugo, koliko je potrebno, da diete prohoda, progovori i uzna za se. Od tad mi Ilija nije više bio samo susjed i stari znanac, već i iskreni prijatelj. Znam pomislit ćete, kako je naše prijateljstvo nastalo iz interesnih razloga. No, za tu sumnju imam spreman odgovor, koji glasi: iz istih ili sličnih razloga nastajala su sva prijateljstva na ovome svietu. Kako današnja, jednako tako i ona jučerašnja i sutrašnja. Istini na volju, moram ovomu pridodati i jednu malu dvojbu, koja me onako iz potaje muči. Naime, ni danas baš nisam do kraja siguran, je li odluku o mom izboru za savjetnika prijatelj Ilija donio bez konzultacije s nekim, tko me je bolje poznavao od njega samoga. Ili, tko je u mene više vjerovao. No to je, na kraju krajeva nevažno, jer nakon razgovora u njegovom kabinetu na Trgu Republike, preselio sam se u novi ured na drugom kraju zgrade i tu odsjedio oko godinu i pol. Toliko je trajao ostatak mandata, koji je u to doba bio na provjeri glasača svake dvie godine. Nakon gubitka izbora, na vlast su opet zasjele nacionalne stranke, koje su zajašile narod istom onom stražnjicom, kojom su ga jašile i ranije. I neka su. Narod ne zaslužuje bolju vlast od one, koju

sam izabere. Osim ako mu ju ne pošalje gospoda iz bajne nam i dražestne majčice Europe.

Na tim, za narod, a zašto ne reći i za gubitnike fatalnim izborima, dobri moj predsjedavajući Parlamenta, Ilija Šimić ostao je bez mandata pa je naš seljački socialdemokratski savez otišao pod led. Pod tim ledom je i danas, a dokle će biti, ne zna se. Uglavnom, naša dvojna predsjedavajuće-savjetnička koalicija izselila se s Trga Republike i nastavila djelovati na relaciji Sarajevo-Trpanj i obrnuto. Moram sa žaljenjem reći, kako ni do dana današnjeg nisam promienio mišljenje o lošem ukusu naših bosansko-hercegovačkih naroda i narodnosti glede izbora onih, koji će ga predstavljati pred Bogom i svietom. Ne čudi me zato, što glavnu rieč u mojoj sirotoj matičnoj državi još uviek ima međunarodna zajednica preko svoga legalno izabranog europskog šerifa. Sa gnušanjem odbijam svaku pomisao, kako bi nam bilo mnogo bolje, kada bi taj šerif, zbog vlastite nemoći, da smiri bande, koje čine nered, skinuo zviezdu sa svojih junačkih grudi i bacio ju u nabujalu rieku Miljacku. Mislim, da bi tada Halid Bešlić rezignirano promienio štivo svoje pjesme, u kojoj na više mjesta spominje tu legendarnu sirotinjsku rieku, o kojoj se s podjednakim ushitom pjeva u dalekom Zagrebu i nešto bližim Grudama.

O finim manirama i dobrodušju vrlog čovjeka Ilije Šimića mogao bih pisati bez prestanka tri dana i tri noći, ali onda bi prietila opasnost, da ponešto ponovim ili glasnije kažem. A nije mi to namjera, pa ću napisanom pridodati tek još poneku stvar.

Kao prvo, to da sam predsjedavajućeg svih nas iz zemlje zafrkanata Sulje i Muje savjetovao, da ne govori sve što misli, jer to što misli preozbiljno je za doba, u kojem je sila jedna ljudi izgubila razum laćajući se puške, bombe, mitraljeza, minobacača, te volana transportera, tenka i bojnih kola. A puno bi i njima i nama bilo lakše i bolje, da su se držali olovke, pisaćeg stroja, mobitela ili kompjutora. Ili da su čvršće držali volane golfa, audija, mercedesa, ili čak onih na ženskim haljinama. Eee ... da su to činili, danas bismo bili vodeće srednjo-iztočne zemlje u Europskoj Uniji i nitko nam u susjedstvu ne bi bio niti do koljena. Ovako danas, baš kao dosadne prišipetlje, vučemo za rukave europske dužnostnike treće i ine kategorije, moleći ih kako to čine zadnji jadničci, da nas prime u svoje ekonomski razbucane, a politički slabašne redove. Takve redove koji nisu u stanju, bez grdne muke, izvući od Rusa ugovoreni i uredno plaćeni plin u sred ljute ciče zime.

Iza toga, savjetovao sam ga kako su radnici i seljaci glavna poluga družtvenoga razvitka, a ne tamo neka skupina raznorodnih, često i napirlitanih kvazi intelektualaca u vlasti, od kojih su neki, kukala im majka, čak i doktori

znanosti. A da se još ne znadu, kako to upute nalažu, useknuti u papirnu maramicu, već im sline izpadaju na kragnu ili u rukave.

I treće što i nije najvažnije, savjetovao sam mu, da se drži dobrih ljudi.

Sve napried rečene savjete dobri je moj dopredsjedavajući, a šest mjeseci i predsjedavajući Ilija primao otvorena srdca i razširenih očiju i nije ni jedan odbacio kao što bi to drugi, da su kojim slučajem bili na njegovom mjestu, učinili. On ih je naprosto dobronamjerno primao, jer je od davnih socialističkih vremena i sam to znao i tako mislio. I tada je, kao i ja uostalom obnašao važne družtvene službe, kako mu poštenje nalaže i zdrav razum zapovieda.

Takav je bio i ostao moj dobri susjed iz Sarajeva i susjed Trpnja magistar estetike Šimić.

A takav je bio i ostao moj prijatelj, gospodin i drug Ilija.

Ni za dlaku se nije promienio od vremena kad je direktorovao u firmama i Republičkoj zajednici za kulturu; kad je predsjedavao državnim parlamentom i kad je, po sili zakona, zbog nagomilanih godina starosti morao otići u, za dobar i podnošljiv život, pišljivu penziju. Pa uz nju mora i dalje raditi družtveno-koristne poslove, da bi mogao započetu kuću za odmor održavati i staviti pod krov. I izhoditi po pisanim pravilima o dosjelosti upis u zemljištne knjige k'o prkno male čestice, na kojoj od zemlje nema ni 'z', a od kamena ima veeeelikooo ... 'K...'. Da bi izhodio i opravdao upis rečene čestice u zemljištne knjige, morao je golim rukama, u radničkim rukavicama nanieti zemlju, nazor otetu od nadmoćnog kamena.

Ista je sudbina glede tih pitanja zadesila i mene, njegovog vrlog parlamentarnog savjetnika. I sve druge, koji su došli u Trpanj, da otrpe sve ono, kroz što smo mi prošli.

Pa ti, dragi moj čitatelju reci, da hrvatski iver ne pada daleko od bosanske klade.

Pada, pada, samo što se ne zna, što je u ovom slučaju iver, a što je, zapravo, klada?!

Zapisi o ljudima
Arsenova

U proljeće godine 2003., slušajući po tko zna koji put Arsenovu pjesmu "Kuća pored mora", javila mi se želja, da velikom glasbeniku i pjesniku darujem tri svoje posljednje zbirke poezije, koje sam napisao u sarajevskom kvartu Mojmilo za vrieme ratne obsade grada. U telefonskom imeniku pronašao sam njegov broj i krenuo u ostvarenje te ideje. Bez oklievanja sam nazvao Arsena, očekujući njegov dobro poznati glas. No, umjesto njega, s druge strane žice čuo se jednako tako poznati glas njegove supruge Gabi Novak.

Nakon pozdrava i predstavljanja rekao sam, da želim upoznati Arsena i darovati mu neke svoje knjige. Pitao sam, kad bi to bilo najzgodnije, s obzirom na njegove brojne obveze.

Nakon duže stanke gospođa Novak je, s primjetnom nervozom u glasu, odgovorila, kako za to nema potrebe i, ako se dobro sjećam, pridodala, da Arsen u zadnje vrieme ne prima knjige, zbog zauzetosti drugim obvezama. Priznajem, da nisam bio puno iznenađen takvim odgovorom, jer sam nekoliko godina ranije na sličan način prošao i kod pjesnika Dragutina Tadijanovića, kad sam mu trebao uručiti svoje i knjige kolege i urednika sarajevskog Prosvjetnog lista, Milana R. Markovića koga je on, uzgred budi rečeno, dobro poznavao.

Kako tada nisam bio dovoljno uporan u izvršavanju zadatka uručenja knjiga starom Tadiji, ovoga puta nisam želio odustati, pa sam rekao gospođi Novak, kako ću knjige ipak donieti i ostaviti na njihovoj adresi u Haulikovoj ulici. Bilo mi je to uzput, jer sam, ionako, planirao navratiti do pošte u Branimirovoj, gdje sam trebao podići neku preporučenu pošiljku. Moja odlučnost je ovaj put doniela povoljan rezultat, jer je gospođa Novak kazala, da mogu knjige ostaviti na kasliću, pa će ih netko odatle preuzeti. O mogućem susretu i upoznavanju s Arsenom nije bilo niti govora. Ni ja to nisam više spominjao, jer je bilo očito da se do njega ne može doći.

S pomiešanim mislima, kojih se više ne sjećam, stavio sam tri zbirke pjesama u veću omotnicu, izpisao Arsenovo ime i adresu, te ubacio sve to u pripremljenu torbu i zaputio se prema središtu grada. U jednoj od zbirki bilo je pohranjeno kratko pisamce s mojom adresom i brojem telefona. Dok sam se kretao Vodnikovom ulicom, prisjećao sam se, kako sam, nakon Tadijina

odbijanja da primi knjige od kolega iz ratom razorenog Sarajeva, morao u polusvjestnom stanju razočaranja otići u park na Zrinjevcu, da se priberem i povratim od neugodnog šoka. U ovom slučaju bio sam odlučan ostaviti omotnicu s knjigama, ako to bude trebalo na ulazu pred zgradom, u kojoj žive Arsen i Gabi, i pod cienu da ih pokupi prvi prolaznik koji naiđe.

Kad sam došao do zgrade i broja u Haulikovoj gdje se nalazio njihov stan, dugo sam razmišljao da pozvonim na taster s njihovim prezimenima, ali sam od toga odustao. Radije sam se opredielio za čekanje, kad netko od stanara izađe, ili uđe u kuću. Loše izkustvo s Tadijanovićem bilo je takvo, da ga u ovom slučaju nisam htio ponoviti. Dugo sam stajao, a zatim šetao pred ulazom, sve dok se nije pojavila jedna starija žena s kolicima do vrha napunjenim vrećicama. Očito se vraćala iz trgovine ili placa. Izgledala je umorno, pa sam ponudio, da joj pridržim nestabilna kolica, dok je desnom rukom tražila ključeve u crnoj torbici. Zahvalila se i otvorila vrata, kroz koja sam unio kolica s kupljenim namirnicama. Gospođa je, uz ponovljenu zahvalu, produžila uz stube, a ja sam izvadio omotnicu i stavio ju na poštanski ormarić. Zatim sam se okrenuo i brzim korakom napustio zgradu, te se uputio prema željezničkom kolodvoru.

Tako je završilo moje, nadao sam se, uspješno uručenje knjiga Arsenu Dediću. A, je li on dobio te knjige i iste pročitao, to nikada nisam saznao. Nikakvog povratnog odgovora nije bilo. Možda je knjige pokupio neki drugi stanar ili neko treće nepoznato lice, o tome sam mogao samo nagađati. Takva mogućnost postoji i ona mi je uviek padala na pamet, kad bih nedjeljom na Britancu razgledao rabljene knjige, među kojima sam pronalazio i one podpisane mojim imenom i prezimenom. Kupovao bih i njih kao i druge po bagatelnim cienama i vraćao na razklimane police, gdje im je od ranije bilo mjesto. Pritom sam znao, da su to knjige, koje sam darovao nekim kolegama piscima, gradskim knjižnicama i poznanicima, koji su ih se rješavali tako, što su ih prodavali budzašto ljudima, koji trguju tuđim knjigama.

Nekoliko mjeseci kasnije, mogla je biti kasna jesen ili početak zime, u novinama sam pročitao obaviest o predstavljanju nove knjige Arsena Dedića u dvorani Matice Hrvatske. Odlučio sam otići na predstavljanje i ako bude prilike, upoznati poznatog pjevača i pjesnika. Došao sam desetak minuta ranije i smjestio se, po uztaljenom običaju, u zadnji red nevelike dvorane. Publika je tek dolazila i zauzimala mjesta bliže podiju, na kome su nastupali govornici i izvođači programa. Pred sami početak predstavljanja pojavio se Arsen u pratnji pianista Branka Bulića Bule. Polako je došao do stola i stolice, koji su se nalazili blizu klavira i s naporom sjeo, stavljajući zbirku pjesama izpred sebe. Izgledao je neobično. Prije bi se moglo reći neprepoznat-

ljivo. Izgledom je tek donekle podsjećao na vedrog i čilog Arsena, a pojavom je sličio na ostarjelu osobu, kojoj je pretilost usporila pokrete, a bljedilo na licu izpilo zadnju kap krvi. Baš tako mi je u tom trenutku izgledao veliki mag rieči i glasa, sjajni umjetnik svoga zanata, Arsen Dedić. Moram reći, da sam ga, kao i mnogi drugi u dvorani jedva prepoznao. Ni sad, dok zapisujem ova sjećanja, nisam siguran, da su u kratkom vremenu moguće takve promjene na ljudskoj pojavi. Ali, u Arsenovom slučaju, izgledalo je, da jesu.

Početak predstavljanja bio je primjeren Dedićevoj pojavnosti i izmienjenom liku. Tih i gotovo odsutan. Klavirist Bulić unekoliko ga je oživio vedrim tonovima klavira, kroz koje se sporo i otegnuto probijao jedva čujan pjesnikov glas, dok je izgovarao svoju prvu pjesmu. Kako je vrieme odmicalo, glas je postajao sve jači i razgovjetniji, tako da je i publika živnula i počela pljeskati poslije svake pročitane pjesme. Atmosfera u dvorani dostigla je vrhunac, kad je Arsen čitao pjesme vedrog i humorističkog sadržaja. Tad mu je i glas bio zvonkiji i zavodljiviji i stapao se s odmjerenom pratnjom vrstnog klavirista Bulića. S vremena na vrieme, Dedić bi u stanci između dvie pjesme, izgovorio poneku rečenicu u vidu komentara ili kao odgovor na skandiranje oduševljene publike. Predah bi pravio samo kad bi iz čaše, u kojoj se nalazio sok ili neki drugi napitak, odpio gutljaj tekućine, da osvježi grlo i podmaže glasnice.

Čitanje i tiha klavirska svirka trajali su sve, dok Arsen nije došao do posljednje stranice knjige. Kad je i nju pročitao, dvoranom se prolomio frenetičan pljesak i glasno skandiranje oduševljene publike. Baš onakvo kakav veliki meštar rieči i glasbe zaslužuje i kakav ga prati na svim koncertima i književnim druženjima.

Po završetku predstavljanja više prisutnih prišlo je stolu, za kojim je pjesnik sjedio, i čestitalo mu na sjajnom nastupu. Neki su zatražili i dobili knjigu. Razmišljao sam, da im se pridružim, ali sam odustao od toga, jer se Arsen, premoren dugim čitanjem pridigao i u Buletovoj pratnji napustio dvoranu. Tako je završen moj drugi neuspio pokušaj, da se upoznam s vrstnim glasbenikom i pjesnikom, koji je od šestdesetih godina prošloga stoljeća unosio veselje u naše domove i radost u naša srdca.

Pod dojmom svega, što sam vidio i čuo, izašao sam iz dvorane Matice Hrvatske, prešao ulicu i sjeo na prvu klupu u manjem parku, koji se nalazio stotinjak metara od Zrinjevca. Tog trenutka bio sam okupiran drugim mislima, nimalo sličnim onima, koje su me obuzele nakon neuspjelog susreta s pjesnikom Tadijanovićem. Bile su to upitne misli vezane uz viđeno Arsenovo zdravstveno stanje. Do tog trenutka nisam znao za njegovu bolest, ali sam slutio, da stvari u vezi s tim ne stoje dobro. Pojava, izgled i glas dovoljno govore svaka za sebe o stanju, u kojem se čovjek nalazi. Prisjetio sam se razgovora s gospođom Novak prije nekoliko mjeseci i nervoze, koju je izkazala, dok sam u telefonskom razgovoru predlagao susret i uručivanje knjiga. Zaključio sam, da je moj poziv došao u najgore moguće vrieme, u kome čovjeku nije ni do čega, a kamo li do nečije zbirke poezije. Mišlju sam prigovorio samome sebi za taj pogrješan potez. Čak sam poželio, da one tri zbirke nikada nisu došle do Arsenovih ruku, jer bi mu samo oduzele dragocjeno vrieme za stvaranje glasbe i pisanje novih pjesama. Valjda ih je netko pokupio s kaslića prije Dedićevih. S tom sam mišlju otišao na Dolac te kupio voće i povrće za kućne potrebe.

Nedugo iza predstavljanja sve su novine i drugi mediji pisali o Arsenovom odlazku na liečenje u Padovu. Tamo mu je krajem veljače 2004. uspješno izvršena transplantacija jetre. Nakon oporavka od težke bolesti, veliki se umjetnik vratio svojim prvim ljubavima, malim unukama i zaraznom poslu pisanja, sviranja i pjevanja. Ma kuda išao i ma što se s njim zbivalo, čovjek se uviek vraća tamo, odakle je pošao i onomu, na što je navikao. Vraća se i ljudima, koje voli i koji ga vole, da bi s njima dielio dobra i zla, koja nas prate kroz život.

I da ne zaboravim na kraju ove kratke štorije o Arsenu reći i zapisati jednu važnu stvar. Želju da ga upoznam i stisnem mu ruku ostvario sam koju godinu kasnije na predstavljanju knjige Zvonimira Milčeca, posvećene Zagrebu i njegovim poviestnim znamenitostima i prirodnim ljepotama. Tada sam velikom meštru stiha i tonova, uz stisak ruke i spomen svoga imena, darovao za unuke svoju omanju zbirku pjesama za djecu pod naslovom: "Čaj s pjesmom". Bila je gužva nakon predstavljanja, pa nisam primietio, je li se po nečemu sjetio moga imena. No, sjetio ga se minutu kasnije trener svih trenera, Miroslav Ćiro Blažević, kad sam i njemu dao istu knjigu kao dar za njegove unuke. Stari mi je majstor, uz veseli osmieh, koga malo kad skida s lica, i uz stisak ruke glasno dobacio: "A kako se ne ću sjetiti moga zemljaka Ive Andrića". Moje drugo književno ime izgubilo se u glasovima prisutne publike.

Nekoliko godina kasnije, u kolovozu 2015. ugasila se blistava životna svjetlost maestra glasbe i rieči Arsena Dedića. Nakon njega je ostala praznina, kakva ostaje nakon velikih ljudi, koji su zadužili sviet svojim trajnim djelom. I obvezali nas, da ih pamtimo do kraja života. A njihova djela da čitamo, slušamo i čuvamo kao uspomenu, koja će trajati.

Zapisi o ljudima
Munja

Tako vriedne i sposobne ljude, kakvi su Avdagići, nikada nisam upoznao. Možda ih negdje ima, ali ja za njih ne znam.

Od osmero djece iz kuće Eseda i Havke Avdagić, sedmero je živih. Većina je nastanjena u Sarajevu. Neki su se vratili u Potočare i Srebrenicu, a drugi žive razsuti po bielome svietu.

Najstarija kći je na Kosovu. Druga kći po redu, Naza, ima kuću u Srebrenici. Blizu je franjevačke kapele sagrađene na temeljima nekadašnje katoličke crkve. Po Srebrenici je nekada davno dobila ime franjevačka provincija 'Bosna srebrena'. Tu je nekada bila kolievka bosanskohercegovačkog kršćanstva. Danas u gradu podno Gubera živi jedva desetak katolika. Prije ih je bilo više, ali su ratovi i pomori učinili svoje.

Nakon Naze, po godinama starosti, bio je pokojni Meho. Ljudina po karakteru i dobroti. Automehaničar po zanimanju. Nekad, najbolji u Podrinju. Imao je radionu u Potočarima. Na pogled daleko od današnjeg Memorialnog centra, gdje su pokopane žrtve srebreničke tragedije. Hiljade ljudi smaknutih krvničkom rukom Karadžićevih i Mladićevih otačbino-uništitelja, tu danas počivaju u miru Božjemu.

Meho je bio čovjek, koji bi dušu dao za družtvo. Poslije napornog posla volio je zasjesti s ljudima, popričat, zamezit, popit poneku čašicu ili pivu, i zapjevat. Kako priliči čovjeku u Bosni. Jedno vrieme držao je kavanu u Potočarima. Uviek punu, a nikad u dugu državi i poslovnim partnerima. U kavanu je dovodio pjevače i pjevačice. Ponajviše iz Srbije i okolnih bosanskih mjesta. Sa svima je bio dobar, pa su ga svi voljeli i cienili. Dok nije došao rat.

Kada su paravojne falange s druge strane Drine preplavile Podrinje i Bosnu i Hercegovinu, Meho je s familijom izbjegao u Tuzlu. Svi su se spasili, osim najstarijeg mu sina, koga su četnici prerano poslali na drugi sviet.

U novoj sredini Meho se brzo snašao. Otvorio je građevinski obrt te zaposlio nekoliko radnika. Uglavnom izbjeglica, k'o što je i sam bio. Dobro mu je išao posao pa je u Sarajevu, u naselju Nedžarići, do brata mu Mehmeda počeo graditi kuću. I radovao se danu, kada će u nju useliti sa porodicom razsutom po svietu.

Ali, đavo u luda vremena ima svoja pravila i ne zna za šalu. Dođe po svoje, kad mu se najmanje nadaš. Tako je Mehi, na pravdi Boga, presudio radnik kome je kruh osigurao, zaposlivši ga u svojoj firmi. Podmuklo, metkom u čelo, prekinuo je njegov uspješan i relativno kratak životni put.

Nakon Mehe je ostala mlada žena i kći iz drugoga braka, te dva odrasla sina iz prvog braka sposobna da vode brigu o sebi i svojima. Esad zvani Eso i Sead zvani Sejo. Esad je uz rat otišao u sviet. Tamo je i danas sa ženom i djecom. Od zarađenog novca napravio je kuću do otčeve. Sejo je neko vrieme bio izbjeglica u Italiji, ali se i on brzo vratio i oženio Mirsadom iz Banje Luke. Liepom curom. Spram sebe, što bi naš narod rekao. I on je sagradio kuću do bratove te u njoj otvorio modernu automehaničarsku radionicu. Bavio se popravcima auta svih vrsta. Radio je generalke, mienjao i farbao limariju. Od jutra, do sutra. Nije znao za radno vrieme. Tako je stekao kapital za kuću i za sve drugo u njoj. Za podizanje djece i za dobar status u družtvu. Neko vrieme Sejo je maštao o odlazku u Ameriku kod ženinih, a onda se desio crni 11. rujna. Pa se s njim iztopio san o zapadu. I bolje da je. Sejo u Bosni, ionako, u ničem nije oskudievao. Pusti Ameriku, neka se ona sama brine o sebi i svojim nevoljama.

Na par koraka do Sejine kuće nalazi se obnovljena kuća *amidže* mu Mehmeda, starosjeditelja u Nedžarićima. Mehmed, poznatiji po nadimku Meša, prvi je došao u Sarajevo. Odmah po svršetku srednje škole u Tuzli upisao je i završio Fakultet političkih znanosti. Tu se oženio, dobio dva sina i počeo se kućiti kao i svi, koji su krenuli od nule.

Za vrieme studija Meša je u Sarajevo doveo brata Muniba i mlađu sestru, koja je tu završila srednju školu. Sestra se tu i udala. Doveo je kasnije i drugog brata Sulju te još jednu sestru da završe školu. Tako su se u to tegobno vrieme podizala djeca i odpremala u sviet samostalnog življenja. Meša je bio pionir, koji je krčio put. Kako tada, tako i dan-danas, kad je nakon doktorata postao profesorom na više fakulteta u zemlji i izvan nje.

Suljo je nakon završetka škole nastavio živjeti s roditeljima. Starinski je običaj, da najmlađi sin ostane uz roditelje. Da im bude na pomoći, kada ostare i onemoćaju.

Nije nevažno spomenuti, kako je mlađahni Suljo bio bekrija i veseljak. Volio je pjesmu i dobro je pjevao. Kao slavuj u gori, kao golub na krovu. I svirat je znao, pa je u svako družtvo dobro došao. Pred rat se oženio i djecu dobio. A kad je zapucalo, ostao je u Srebrenici s ostalim narodom. Da podieli sudbinu onih, koji stradaju i pate.

Kada su Mladićeve horde zla u ljeto godine 1995. ušle u takozvanu 'zaštićenu zonu Srebrenice' čuvanu od strane nedoraslih Međunarodnih snaga,

Suljo se uspio izvući s onima, koji su imali sreću, da prežive pokolj. Danima je tumarao po šumama sjeveroiztočne Bosne, dok se nije dokopao slobodnih teritorija. Odatle je dovezen u Tuzlu. Polumrtav, izcrpljen do kosti od gladi i nesna. Slomljen od straha za sve oko sebe. Pošto se oporavio, pridružio se ostatku porodice i čekao kraj rata i rahitični mir.

S bratom Mehmedom vidio se prvi put nakon tri ratne godine. Mehmed je tada često, po sindikalnom poslu, dolazio u grad soli i uglja. Uzput je obilazio rodbinu i pomagao im, koliko je mogao. Pomagao je i druge, gdje god je stigao. Zahvaljujući njemu, svi Avdagići su se, po svršetku rata, našli na istome mjestu. U Sarajevu. U naselju Nedžarići. Na zemlji na kojoj smo do rata, Meša, njegov bivši stanodavac Đuro i ja imali vrtove. Te uzgajali mrkvu, luk, salatu, peršin, rajčicu, papriku i druge povrtne biljke. Meša je tu zasadio još i poneku voćku.

Na toj zemlji, nakon rata, niklo je pet kuća Avdagića. Sve jedna do druge. Sve ljepša od ljepše. Posljednja u tom nizu bila je Munibova. Najveća po površini. Moderna po izgledu. Sa više ulaza na katovima.

Kuća je rađena vriednim Munibovim rukama, uz pomoć žene mu Hamide i dvojice sinova. U to vrieme studenta i srednjoškolca. Od temelja do krova. Mic po mic. Kako su pristizala sredstva i kako je Munib nalazio vremena od drugih poslova i obveza.

Munib Munja Avdagić, mlađi je Mešin brat. Dieli ih jedna godina. Za razliku od mnogih, Munib ima zlatne ruke. I pamet koja nadilazi prosjek. Zna sve što znaju majstori i intelektualci. Čak i mnogo više od toga. Vješt je u svakom poslu, koliko može biti nadareni čovjek. Oštar kao britva. Brz kao čigra. Zato ga zovu Munja. Ne ureklo se!

Munjino umieće i znanje nije ga dopalo s neba. Stečeno je radom i mukom, kako pošten čovjek stječe ono, što ima. Patnjom i odricanjem od svega što drugi ne štede. Radom od zore do zviezda. Nekad i mnogo duže. Takvu filozofiju života Munja je naučio od majke Havke. Oštre i vriedne žene, koja je, uz pomoć muža joj Eseda, podizala naramak djece, držeći sve pod uzdom, da se ne otme redu i kontroli. I tu je filozofiju rada Munja nadograđivao vlastitim umom i rukama.

Kada je početkom sedamdesetih godina došao bratu Mehmedu u Sarajevo, upisao je Pravni fakultet te ga završio u roku. Poslije je dobio posao u rodnoj Srebrenici. Radio je kao tajnik u tvornici akumulatora 'Feros' u Potočarima. Cienili su ga, kako se cieni svoj čovjek, kada završi visoke škole i vrati se u rodni kraj, da pomogne boljitku. Blizu tvornice u Potočarima Munja je sagradio kuću na roditeljskom imanju. Do bratove. Liepu i konfornu za širu obitelj. Skućio se, kako priliči čovjeku, koga svi ciene i poštuju. U

ničemu nije oskudievao. Trebalo je samo uživati u onome, što skroman čovjek ima. Tako bi ostalo do kraja, da nije buknuo prokleti rat. Nenajavljeno i mučki za dobre ljudske duše.

Pritisnut opasnošću po život, Munib je sa širom porodicom i susjedima morao izbjeći u Tuzlu. Tu je tajničko mjesto zamienio poslom vozača. Vozio je kamion i bavio se humanitarnim radom. Da olakša teret svojima i drugima, kojima je pomoć trebala. Po dolazku mira, moralo se ići dalje. Na bratov priedlog, drugi put se našao u Sarajevu. U tuđoj kući, daleko od rodnih Potočara. Kao *muhadžer*, što su i drugi bili. Sa snom, da će jednoga liepog jutra osvanuti pod vlastitim krovom.

Prije nego što je započeo graditi kuću, Munja je sa ženom Hamidom, rodom od Kladnja, i dva sina stanovao u kući nekog Srbina, koji je izbjegao iz tog diela Sarajeva nakon podpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. Kuća se nalazila jedva desetak metara dalje od mjesta, gdje će kasnije zakopati temelj vlastitog doma. U prvo vrieme mislio je odkupiti tu srbsku kuću. Ali, kako je vlasnik tražio golem novac, odlučio je graditi svoj novi dom. Polako, kako se bude moglo i kako Bog dragi da.

A Bog je bio uz Munju. Pratio ga je u poslu, koliko i druge ljude. Vriedne i mudre, puno više od lienih i ludih. Po onoj narodnoj: "pazi se, pa će te i Bog čuvat".

Novac za kuću Munja je zarađivao vozeći kamion. Ponešto bi posudio od onih, koji ga nisu trošili, pa je posuđeno na vrieme vraćao. Uglavnom, novce je ulagao u material. Majstore i radnike nije plaćao. Bio je sam svoj majstor, a radnici su mi bili žena i djeca. Ponekada su i drugi priskakali u pomoć. Naročito kad su se salievale ploče i postavljao krov. Munja je svima vraćao na isti način. Radom na njihovoj kući, ili prievozom njihovih stvari. Nikomu nije ostajao dužan. Postupao je po načelu: čist račun - duga ljubav.

Radišni ljudi u Bosni počesto vole popit. Uz piće i zamezit. Da zaborave muku i jad, koji ih kroz život prate. Ni Munja nije bio drugčiji. A i zašto bi bio, kad radi kao pčela radilica i vuče kao mrav. Poslije napornog posla, treba ponekad sjest s ljudima i zapjevat. Vratiti razpoloženje (*rahatluk*) duši. Ubrizgat snagu u tielo. Obično za vikende ili uz praznike znalo se sjest uz roštilj i 'svući' gajba pive. Ponekad i litar konjaka. Rakiju da ne spominjem. I uz harmoniku razvući pjesme sevdalinke iz grla ornih momaka.

Svi Avdagići, uz male izuzetke, od malih nogu voljeli su pjesmu, iće i piće. O ženama na nekom drugom mjestu i u nekoj ljubavnoj priči. Kad bi se družtvo skupilo, zabavljalo (*šenlučilo*) se do kasno u noć, kalemeć pjesmu na pjesmu. Kako to rade Bosanci, kada im užitak (*merak*) izpuni dušu. Munjin stariji sin, koji je pohađao srednju glasbenu školu, razvukao bi harmo-

niku, a stric (*amidža*) Meša razvezao frulu. Pola Nedžarića orilo bi se od pjesme i svirke.

+++

Kad je mir pustio korienje u šeher Sarajevu i u Bosni, Munja se sa suprugom Hamidom iznenada odselio u Potočare. Dobio je i posao u Srebrenici, kad su se Srebreničani počeli vraćati u zavičaj. Jedni u zelenim sanducima, a drugi autima ili autobusima. U Potočarima je obnovio kuću te se uključio u program obnove spaljenih i porušenih domova drugih mještana. Pokrenuo je i projekte gospodarskog razvoja. Pomagao je povratnicima da zanove zapuštene voćnjake, zaoru zarasle njive i livade, podignu plantaže malina i jagoda. Sve što je radio donosilo je vidljive plodove. Na korist narodu, koji je ostao bez svojih bližnjih, bez rodnih domova i bez igdje ičega.

Munja je razširenih ruku dočekivao prognane i nesretne. Palio im vatre na ugašenim ognjištima i grijao hladne ruke, koje su se u izbjegličtvu odvikle od motike, krampa i lopate. Ulievao im je snagu i pomagao, da stanu na vlastite noge. I ostanu tamo gdje su im korieni i grobovi (*mezari*) najdražih. Skupa s drugima gradio je mostove, koje su zli pripadnici ljudske vrste godinama rušili i zatirali.

Obnavljao je spaljene domove i razoreno povjerenje, zajedno s onima, koji vole ljude i poštuju mir, slobodu i čast svakoga živog stvora. Ljudskog, na prvom mjestu.

Kakav je od rođenja bio i sam, Munib Munja Avdagić. I njegova braća, sestre i rodbina.

Ivančica DEVČIĆ

Razlike u vriednostima: islamska i zapadna civilizacija

1. Uvod

U ovom eseju rieč je o vriednostima zastupljenim u zapadnoj i islamskoj civilizaciji, odnosno predmet analize je vriednostna problematika zastupljena u nekoliko temeljnih odrednica družtva, na način kako se pojavljuju u navedenim civilizacijama. Nakon velikih migracijskih promjena, koje smo imali prilike gledali u proteklim godinama i kojima još svjedočimo, a ostavit će značajne posljedice na hrvatsko družtvo, tema zahtieva određenu pozornost. Koje će biti posljedice trenutnih migracijskih tokova na hrvatsko družtvo i način života u godinama, koje sliede, ter hoće li doći do promjene družtvenih vriednosti, bitno je pitanje za svako družtvo, a u ovom ogledu (eseju) prikazan je samo kratki osvrt na bitne razlike u shvaćanjima temeljnih životnih vriednosti pripadnika dviju civilizacija. Esej se sastoji od uvoda, definicija osnovnih pojmova, koji se obrađuju, prikaza uočenih razlika u družtvima, koja se opisuju, ter zaključka uz naznaku područja, kojima bi se trebala posvetiti pažnja u daljnjem promišljanju i davanju smjernica u upravljanju integracijom migranata drugčijih svjetonazora, vjeroizpoviedi i običaja u Hrvatskoj. "Osobita je odgovornost socialne politike i socialnog rada, da budu u stanju prepoznati specifičnosti kulturalnih, rasnih, etičkih, religijskih, rodnih ili družtveno-ekonomskih različitosti izbjegličkih skupina jednako kao i samo-percepciju domicilnog stanovničtva" (TECILAZIĆ-GORŠIĆ, 2017.: 443 [ovdje korienskim pravopisom, kao i sve ostalo]). Stihijsko prepuštanje upravljanja integracijom ne će dati najbolje rezultate niti za domicilno stanovničtvo, niti za migrantsku populaciju. Proces je potrebno voditi od samoga početka ciljano, kako bi se zadovoljile i potrebe hrvatskoga družtva, a istodobno pružilo i utočište izbjeglicama, a sam proces integracije, nakon jasne političke komunikacije, potrebno je temeljito osmisliti i dati mu podpun institucionalizirajući okvir. Ne bi se smjelo dogoditi, da teret prilagodbe nastave provoditi organizacije civilnoga družtva, jer je pitanje od prevelike važnosti za cielu populaciju i može značajno odrediti budućnost života autohtonoga naroda na prostoru države. Institucije koje snagom legitimiteta moraju zastupati interese prvenstveno hrvatskoga naroda, trebaju na jasan i nedvojben način odrediti smjer migrantske politike, te mu pritom i osigurati punu novčanu podporu.

2. Definicija pojmova

2.1. Pojam vriednosti

Pojam vriednosti čini se svima sam po sebi razumljiv. Vrlo je širokog značenja. Često simbolizira ono, što je dobro samo po sebi, ali se odnosi i na ciele sustave životnih principa, prema kojima se pojedinac, ili čak i ciela družtva ravnaju. U svakidašnjem govoru susreće ga se u vokabularu svakoga pojedinca u raznim prilikama. Stalno se govori o obiteljskim, temeljnim, pravim, družtvenim, tradicijskim, europskim ili univerzalnim vriednostima, pa se tako i u štivima navodi, da "djecu se uči, da moraju imati vriednosti. Odrasli obično znaju, je li nešto veliki prioritet u njihovim životima ili nije" (WUTHNOW, 2008.: 339). Prema vriednostima se ponašamo, donosimo odluke, provodimo ih ili izpravljamo i biramo svoj životni put. Ne postupamo samo po jednoj vriednosti, već baratamo osobnim sustavima vriednosti, odnosno poželjnim načinima ponašanja. Postupamo tako instinktivno, jer su nam vriednosti duboko usađene u same temelje i način života, one nas motiviraju i usmjeravaju način ponašanja. "Ljudi djeluju prema svojim uvjerenjima, ugrađujući ih u motivaciju, razloge, poticaje, opravdanje za djelovanje. Među njihovim vjerovanjima nalazimo vriednosti, koje ljude potiču na djelovanje u svrhu obrane ili za njihovu afirmaciju" (SZTOMPKA, 2007.: 259).

Vriednosti se mogu tumačiti na razne načine. U svom radu "Univezalnost sadržaja i strukture vrijednosti: podatci iz Hrvatske" Ivana Ferić prenosi tumačenje Miltona Rokeacha, koji kaže, da je vriednosti definirao kao trajna vjerovanja o tome, da su određeni načini ponašanja, ili krajnja stanja postojanja, osobno ili družtveno poželjniji od oprečnih ili suprotnih načina ponašanja ili stanja (FERIĆ, 2007.: 4). Za razliku od ovog tumačenja, neki autori definiraju vriednosti kao potrebe ili interese, ili kao ciljeve ljudskoga ponašanja. Sumirajući i prenoseći tumačenje, koje su znanstvenici Schwartz i Blisky obsežnom analizom literature utvrdili, a povezano je upravo s pojmom vriednosti, I. Ferić u svojoj knjizi "Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup" navodi, kako autori detektiraju pet osnovnih obilježja, prema kojima se vriednosti mogu definirati kao: "1. ideje ili vjerovanja, 2. o poželjnim ciljevima ili ponašanjima, 3. koja nadilaze specifične situacije, 4. usmjeruju odabir i procjenu ponašanja i događanja, te su 5. hierarhijski organizirana s obzirom na njihovu relativnu važnost za pojedinca - a takve se hierarhijske strukture vriednostnih prioriteta nazivaju sustavima vriednosti" (SCHWARTZ i BILSKY, 1987., 1990. u: FERIĆ, 2009.: 14).

Vriednosti, odnosno sustavi vriednosti, razlikuju se kod pojedinaca, naroda i civilizacija. "Osobne vriednosti razvijaju se i integriraju ususstavljeno prema spolu, družtvenoj klasi, naciji poriekla i množtvu drugih sociodemografskih variabli" (HITLIN i PILIAVIN, 2004.: 384). Prema tome, dielimo uglavnom, ako ne iste, barem slične vriednosti, onda kad smo pripadnici istog naroda, kulture, odnosno civilizacije.

U arapskom jeziku termin vriednosti nije nepoznat te ga se često može naći i u Kuranu. Među najčešće korištenim riečima u arapskom jeziku, sinonimima za vriednost Sahib i Demirel u svojem radu "Islamic Values In A Multi-Cultural Society" navode rieč "qadr" (koja se prevodi kao vriednost, količina, procjena, mjera, snaga, status), "qimah" (dragocjenost, vriednost, iznos, ciena, količina) i "thaman" (dragocjenost, vriednost, trošak, ciena) (SAHIB i DEMIREL, 2010.: 213). Islamske vriednosti mogu se definirati kao standardi ili principi, ili ideje koje muslimani obćenito prihvaćaju, a koji su u skladu s diktatima Alahovih naredbi i zabrana. U islamskom svietu postoje dvie vrste vriednosti: vriednosti, koje je nametnuo Alah, i vriednosti, koje su nametnuli drugi. Prema tome, bilo koja vriednost, koju je musliman prihvatio, je u skladu s božanskim naredbama i zabranama i smatra se islamskom vriednošću, čak i ako za nju nema izričite naredbe. Razlike u vriednostima među kulturama ili civilizacijama su možda najjasnije razlikovne odredbe. Način, na koji živimo i razvijamo se, te smjer u kojem družtva idu, definiraju se prema vriednostima, koje cienimo. "Može biti, da ono što jedno družtvo ili kultura smatra dobrom vriednošću, u očima drugih može biti loše, te također može biti slučaj, da jedno te isto družtvo smatra neku vriednost dobrom u jednom trenutku, a u drugom lošu. To samo dokazuje nekonzistentnost i promjenjivu prirodu vriednosti." (SAHIB i DEMIREL, 2010.: 212).

2.2. Civilizacije

Jasno izcrtane granice među kulturama ili civilizacijama ne možemo odrediti. Također, ne možemo zanemariti niti velike razlike među pojedinim narodima unutar iste civilizacije (uvjetovane geografskim položajem, poviešću, tradicijom). Ali, ako kao predpostavku uzimamo tvrdnju, da je religija najjasnija odrednica vriednostnih sudova u nekom družtvu, tada je to možda i najobjektivniji element, koji razdvaja jedan kulturni (ili civilizacijski) krug od drugoga. Zapadna civilizacija čini krug država kršćanske tradicije (katolički jug Europe i protestantski sjever, SAD te Australiju). Islamska civilizacija obuhvaća sve one države, u kojima je islam dominantna religija, bez obzira temeljile one svoje institucionalno uređenje u višoj ili manjoj mjeri na

Kuranu i *sunnetu*. Civilizacija je kulturni entitet, koji čine kulturna obilježja: vriednosti, norme, stil života, običaji, institucije i način razmišljanja, identificiran s religijom. Iako je zapadni sviet već od 18. stoljeća usmjerio život uglavnom prema sekularnom svietu, vjera je ipak ta, koja je stoljećima odredila moralne kategorije i postavila standarde mnogim vriednostima u družtvu, u kojem živimo, unatoč nekim tumačenjima, da moralnost ne zahtieva Boga. "Kršćanska vjera izrazito je etička vjera, a polazi od predpostavke, da su ljudi Božja stvorenja, ter da i njihova moralna načela potječu od Boga, odnosno da moralni sudovi odražavaju Božju volju, koja se izražava u čovjekovoj slobodnoj naravi" (ĆRPIĆ, ČURKOVIĆ-NIMAC i TANJIĆ, 2016.: 36). Težko da možemo odrediti razlike religijskih i sekularnih vriednosti, jer su danas one izpripletene u stoljećima života prema crkvenim naputcima. Temeljne moralne postavke prenose se generacijama, i upravo su one te, koje razlikuju jednu civilizaciju od druge, tako da je sasvim razumno tumačenje, da pripadnici iste vjere diele iste vriednosti. Te vriednosti uklesane su i u civilno pravo određene zajednice, ali čine i kodeks ponašanja uobičajen u određenom dielu svieta. "Religija daje naputke i pravila za djelovanje i postupanje, od intimnog ponašanja prema samome sebi i najbližima, pa sve do ponašanja u družtvu, u području rada, ter stjecanja i razpolaganja imetkom. Moral, koji se ovdje pojavljuje, regulira osobne, međusobne i grupne odnose, na svim razinama individualnog i družtvenog života" (ĆRPIĆ, ČURKOVIĆ-NIMAC i TANJIĆ, 2016.: 103). Islamsko družtvo, za razliku od zapadnoga, nema izraženu podjelu na sveto i sekularno. Kuran uređuje cjelokupan život pojedinca i zajednice. Islam je i vjera i zakon, koji definiraju pravila ponašanja. Obiteljski život je reguliran Kuranom, šerijatsko pravo regulira kazneno i građansko pravo, a vjernici sliede i upute vezane uz način izhrane, odievanja, te osobne higijene. Muslimani, za razliku od kršćana, štuju svoju vjeru u puno većem broju, a poštivanje slobode vjerovanja ostalima je fundamentalni dio muslimanskoga vjerovanja. Neslaganje sa zapadnom kulturom muslimani nalaze u družtvu, koje smatraju materialističkim, dekadentnim i nemoralnim (jer težko je uistinu zamisliti većinu današnjih Europljana, da sliedi bilo kakve naputke Crkve). Ono što se često može čuti od samih muslimana, jest, da nisu protivnici same kršćanske vjere, koja je doduše nesavršena, pogrješna, ali je ipak religija abrahamskog temelja, već su muslimani protivnici neprihvaćanja vjere, protivnici su sekularizma i nereligioznosti. "Iako se u Kuranu naglašava, da je islam posljednja objavljena vjera, time za njegove sljedbenike, naravno, i jedina izpravna, on nipošto ne zagovara negiranje ili neprijateljski odnos prema drugim vjerama, odnosno njihovim sljedbenicima. Islamska tolerancija proiztječe iz prihvaćanja morala

kao sržnog životnog načela, u kojem je čestitost, a ne bogatstvo, rasna ili ideološka pripadnost, najveća čovjekova vrlina" (MEŠIĆ, 2010.: 22).

3. Vriednosti

3.1. Vriednosti rada

Radna etika zapadne civilizacije uzrok je vjerojatno snažnoga gospodarskoga rasta, a izvor joj je mentalitet, čije je izhodište protestantizam i protestantski duh. Takav mentalitet uveden je u svjetovne institucije, ali i način poslovanja i obhođenja. U srednjem vieku, u europskim družtvima rad nije bio pretjerano cienjen, u stvari, smatram je sramotom. No, pojavom protestantizma, a posebno kasnije, industrijskom revolucijom, rad i posvećenost radu postale su dominantne vriednosti i određivale ugled pojedinca u očima njegovih sunarodnjaka. Kod kalvinista želja za uspjehom je bila potaknuta upravo željom za služenjem Bogu, jer je materialni uspjeh za kalviniste bio znak Božje milosti. Takva motivacija za uspjeh bila je sigurno jedan od razloga zapadnog ekonomskoga razvoja i procvata zapadne civilizacije. Pojedinac se asketski suzdržavao od životnih užitaka, te je provodio strogu samokontrolu ponašanja i trudio se razviti vlastitu karieru i zaraditi bogatstvo, kao konkretan pokazatelj uspjeha. Takav pojedinac nije izgubio milost u Božjim očima. Prenoseći rieči Richarda Baxtera o puritanskoj etici, Max Weber u svojoj knjizi "Protestantska etika i duh kapitalizma" navodi, da "Baxterovim djelom dominira neprestano ponavljano, često gotovo strastveno propoviedanje težkog, neprestanog tjelesnog ili mentalnog rada. Rad je s jedne strane prokušana asketska tehnika, kao što je u Zapadnoj crkvi uviek i bila, u oštrom kontrastu prema Orientu kao i prema gotovo svima monastičkim pravilima diljem svieta. On je, naime specifično sredstvo protiv svih onih napasti, koje je puritanizam stavio pod zajednički nazivnik nečistog života, čija uloga zbog toga nipošto nije mala" (WEBER, 2006.: 117). Suzdržavanje od užitaka, težak rad, usmjerenost cilju, to su vriednosti, koje su dovele do snažnoga gospodarskoga rasta Europe, a kao posljedica toga i ostatka zapadne civilizacije u stoljećima, koja su sliedila. One vriednosti, koje je protestantizam učvrstio na europskom tlu, danas u zapadnoj civilizaciji bliede, a sve veći broj pojedinaca okreće se nekim novim trendovima i svrhu više ne vidi u odricanju i izpunjavanju svoga duga prema zajednici ili Bogu. Najjače obilježje Zapada danas je snažni individualizam, posvećenost čovjeka samomu sebi i zanemarivanja zajedničkog interesa. Materialni uspjeh zbog osobnog probitka, postao je najvažniji simbol i svrha postojanja.

Takve vriednosti, iako vidljive i u drugim krajevima svieta, tipične su za zapadnu civilizaciju. Dekadencija, proklamacija raznoraznih prava pojedinca i agresivno osuđivanje svakoga stava, suprotnog obćeprihvaćenom, su naša svakodnevnica. Tolerancija pod svaku cienu i osuđivanje predrasuda kroz većinu glavnih medija i nevladinih organizacija, nameću se nasilnim i netolerantnim putem.

Islamska družtva su svoj znanstveni procvat i doprinos svjetskoj kulturi doživjela mnogo ranije u poviesti, od 8. do 13. stoljeća. Poznat je značaj, koji su muslimanski mislitelji dali očuvanju grčke filozofije, posebno na području Španjolske, kao i velik utjecaj na razvoj srednjovjekovne medicine, astronomije i matematike. Nakon zlatnoga doba u znanosti, islamska civilizacija počela je i ekspanziju na Zapad, ali u stoljećima, koja su sliedila, islamsko družtvo pogodila je znatna stagnacija, ter nisu bila obuhvaćena gospodarskim razvojem i napredkom tipičnima za Europu 18. i 19. stoljeća, a radna etika i mentalitet nisu bili takvi, da bi ostvarili stupanj razvoja kao na Zapadu. Uzroci stagnacije bili su pak međusobno uvjetovani: "rigidna konzervativnost, spoznajna pasivizacija, pohlepa, korupcija, razjedinjenost i nesloga, posebice vladajućih elita; te kolonialna i novokolonialna ekspanzija i hegemonija imperialnih sila u islamskome svietu" (NOVALIĆ, 2008.: 872). Islamskoj radnoj etici nije posvećena znanstvena pažnja u zapadnom svietu, kao ona koja se bavila etikom kršćanstva ili židovstva. Razlozi vjerojatno leže u slabijoj razprostranjenosti štiva arabskih autora, koji se bave navedenom problematikom. Izvor svih vriednosti i načela, vezanih uz rad u islamskim družtvima, nalazi se i ovdje u Kuranu. Naglasak radne etike stavljen je na načela etičnoga ponašanja u poslovanju, a ne na angažmanu pojedinca i njegovom ostvarenju kroz rad, kao što je to bilo u protestantizmu. Bogata trgovačka prošlost arabskih zemalja temeljila se i razvila upravo na uputama o životnim načelima izbjegavanja neetičnih načela propisanih u Kuranu. Trgovci i obrtnici u islamskom svietu bili su izrazito cienjeni članovi družtva, a njihova udruženja postavila su temelje etičkom ponašanju u poslovnom svietu. Razlog tomu leži vjerojatno u činjenici, da je trgovina u ranom razvoju civilizacije smatrana kao instrument realizacije vjerskih, političkih, družtvenih i ekonomskih ciljeva. Sudjelovanje u gospodarskim aktivnostima smatralo se božanskim pozivom, ali i sredstvom za održanje uspješne zajednice (ABBAS i AL-OWAIHAN, 2008.: 8). Za razliku od drugih civilizacija, u kojima su se trgovinom bavili niži slojevi družtva, u islamskom svietu takvi poslovi bili su namienjeni poštovanim pojedincima. Težke kazne u arabskom svietu, za pojedince sklone deviantnom ponašanju, samo su dokaz o nultoj toleranciji muslimanskoga družtva na neetično poslovanje. Razlika

islamske radne etike od protestantske, možda se najbolje očitovala u naglasku na namjeri, za razliku od protestantske, kojoj je rezultat mjerilo morala. Na primjer, sudjelovanje u monopolu, kockanje ili trgovina alkoholom može donieti profit, ali se smatra nemoralnim ponašanjem u islamskom družtvu (ABBAS i AL-OWAIHAN, 2008.:14). Dodatni negativni poticaj gospodarskom razvoju u islamskim družtvima nanio je i *sufizam*. On je bio prepreka razvoju kapitalističkoga duha radi poticaja na izbjegavanje svih materialnih dobara i svjetovnih poslova. Ostali razlozi dugoročne ekonomske stagnacije islamskih družtava bili bi osvajački mentalitet, koji je u suprotnosti s produktivnošću, jer rat uglavnom označava uništenje, te činjenica da su islamske države uglavnom bile despotske, te su ograničavale akumulaciju kapitala i prava vlasničtva, što je posredno negativno utjecalo na razvoj marljivosti i osobnog angažmana (ARSLAN, M. u: ROKHMAN, 2010.: 22).

Za hrvatsko družtvo važno je predvidjeti načine inkorporacije islamskih vriednost u većinsko kršćansko okruženje, te pronaći model uspješne integracije, s obzirom na trendove, koji u budućnosti dolaze. Treba svakako voditi računa o prednostima, koje donosi dobro osmišljena imigracijska politika. Pozitivniji demografski trendovi doprinieli bi i zadovoljavanju potreba na tržištu rada, pa i pod cienu mogućega deficita, s obzirom na razliku radne angažiranosti imigranata, jer radne navike ne mogu se mienjati preko noći. "Multikulturalizam se može tumačiti kao princip ili čak kao stav, koji pruža okruženje bez diskriminacije i bariere, u kojima svi pojedinci, koji predstavljaju družtvo različitosti, imaju mogućnost razvijati se, sudjelovati i pošteno i jednako doprinieti" (SAHIB i DEMIREL, 2010.: 231). To, naravno, znači, da do ovih principa treba držati i imigrantska populacija i domicilno družtvo. Iako je u Europi velik problem učestalo mišljenje, kako je imigracija negativna pojava, neprijateljski stav nije samo problem europske populacije. U nekim muslimanskim družtvima islam se doživljava kao vjera, koja je superiorna (posebno u kontekstu modernoga života i zapadnog odmaka od vjere). *Ajet* Kurana koji u prvom dielu kaže: "Vi ste narod najbolji od svih, koji se ikada pojavio ..." (Kuran 3:110) mnogi vjernici čitaju selektivno, te pokušavaju nametnuti islam kao paradigmu družtvu, u koje dolaze. Europska družtva, među njima i hrvatsko, u godinama i desetljećima, koja sliede, vrlo vjerojatno će proći kroz družtvenu, kulturnu, možda i civilizacijsku preobrazbu, a u javnosti ne možemo naslutiti, a kamoli jasno vidjeti, viziju, kako Hrvatska namjerava prolaziti kroz promjene, koje sliede. Stihijskim pristupom, na margini Europe, težko da ćemo od ovakve migracijske politike izvući ono najbolje, što možemo, ter ostvariti zamah gospodarskoga razvoja.

3.2. Obiteljske vriednosti

Jedan od najčešćih prigovora muslimanima od strane zapadnih zemalja je položaj žene u družtvu. Činjenica je, da žena u muslimanskim zemljama nije ravnopravna mužkarcu, posebno u radikalnijim družtvima. Obrazovanje ženama i mužkarcima nije jednako dostupno, žena ovisi o mužkarcu u mnogima segmentima života (od najobičnijeg pojavljivanja u javnosti uz pratnju mužkog člana obitelji, pa do prava glasa, koje još uviek nije dostupno u punom obsegu u svim zemljama). Češće je i nasilje nad ženama (ubijanje radi časti, genitalno sakaćenje, skupna silovanja i t.d.). No, nisu sve zemlje islamskoga svieta na istom stupnju razvoja, niti tretiraju žene na isti način, a položaj žene u zapadnim družtvima također nije dosegnuo ideal, kojemu se teži. Borba za ženska prava je dovela do niza pomaka i uistinu značajno ojačala položaj žena u zapadnom družtvu, no žena je na Zapadu i dalje samo prividno ravnopravna mužkarcu. Žensko tielo sinonim je za idealno reklamno rješenje, a poplava banalnih i medijski podpomognutih "reality" emisija, koje se bave najjednostavnijim aspektima života prosječne žene, čine našu stvarnost. Generacije se odgajaju s naglaskom ne na obrazovanju, nego obsjednućem kultom fizičke ljepote (naravno, ne samo među ženskom populacijom). Iako je žena na Zapadu dobila "slobodu", da čini sa svojim tielom (a i tielom nerođenoga djeteta), štogod želi, daleko je to od istinske ravnopravnosti, moći i snage u družtvu, koju na Zapadu posjeduje mužkarac u političkom i gospodarskom smislu. S druge strane, novostečena prava žena dovela su do korjenitih promjena u životu obitelji, kao temeljne ljudske zajednice. Klasična obitelj ne predstavlja više ideal pojedinca, već se sve više smatra okovom i zastarjelom formom mužko-ženskih odnosa. Europsko družtvo, pa i hrvatsko, s družtvenim ozračjem sve manje sklonim djeci, tako da bračni parovi smatraju, da djeca ograničavaju njihovu slobodu, da su zaprjeka njihovom samoostvarenju, te da su podređeni teret (KORAČEVIĆ, 2000.: 127-128, prema: BALOBAN i dr., 2014.: 138), je značajno promienilo percepciju skladnog obiteljskoga života. Brojno potomstvo više nije poželjno i, izgleda, nije sinonim za sreću, jer predstavlja ograničavajući faktor u ostvarenju osobnih ambicija roditelja, ograničava (prema vriednostnim postavkama) kvalitetu života. Već spomenuti individualizam doveo je pojedinca u prvi plan i sasvim zanemario moguće obveze, koje bismo mogli imati prema narodu i zajednici, u kojoj živimo. I rezultati iztraživanja *European values study* za godinu 2008. pokazuju, da je u Republici Hrvatskoj najmanji postotak slaganja s izjavom, da je "imati djecu obveza prema družtvu" u odnosu na zemlje u okruženju (BALOBAN i dr. 2014.: 170). Mienjaju se, uz demokratsku

recesiju, i oblici zajedničkog življenja. "Nekad marginalni oblici obitelji i kućanstava, kao što su jednoroditeljske obitelji, rekonstruirane obitelji, izvanbračne zajednice, kohabitacije, samačka kućanstva, sve su više prisutni u hrvatskom družtvu (PULJIZ i dr. 2014.: 329). No, ima i pozitivnih trendova. Brak, iako gubi svoj tradicionalni izgled, kao ustanova i dalje ima svoju privlačnost i izgleda, da ipak nije sasvim na zalazku, jer "čini se, da u Europi, a onda i u Hrvatskoj, suvremenici u velikoj većini nisu rekli zadnje zbogom ni braku ni obitelji te se čini, da novi oblici braka i obitelji na određen način konkuriraju tradicionalnim bračnim i obiteljskim odnosima" (BALOBAN i dr. 2014.: 123). Znači li to, da su brak i obitelj (pa i ona šira) ipak najsigurnije i najprirodnije zajednice, koje svojim članovima daju poticaj i zamah za daljnji samostalni put, ali ipak im cieli život ostaju sigurno zaleđe, jačajući samopouzdanje pojedinca i omogućujući maksimalan razvoj u skladu s osobnim potencialom? Trebamo li možda učiti od zajednica uspješnijih od nas, i raditi na jačanju međusobnih i obiteljskih i socialnih veza, udružujući sredstva, ter razvijati zajedničtvo i ciljano razmišljati o budućnosti na hrvatskim prostorima? Je li moguće mienjati stavove, prema kojima obitelj i potomstvo više ne predstavljaju životno izpunjenje, a ni sami ne znamo, što je to, što nas umjesto toga čini sretnim. I je li moguć kompromis između svieta tehnološkoga razvoja, četvrte industrijske revolucije i demografskog obstanka i izpunjenoga života. Od islamske obitelji možemo učiti o nekim obiteljskim vriednostima, o dužnostima prema zajednici (ili Bogu), o važnosti potomstva i žrtve za druge.

U islamu, temeljna obveza žene (i od Boga joj dan dar) kao u Kuranu, je, da bude majka. Mužkarac je odgovoran, da radi i zarađuje, ter brine o obitelji (to je njegova dužnost, od koje je žena u podpunosti oslobođena). Brak u islamu nema zamjenu, on je i za ženu i za mužkarca najsigurniji okvir. Blud je najoštrije sankcioniran, a celibat ne postoji. "Islam, naime, ne samo da brak smatra nuždnim, već ga uzdiže i na razinu bogoštovlja, na temelju koje će oni, koji uđu u bračnu zajednicu, za to biti nagrađeni, kao, uostalom, i za svako drugo dobro djelo" (MEŠIĆ, 2010.: 133). Prednost takvih stavova u islamskim družtvima svakako je doprinos demografskom rastu, a posljedica mnogobrojnog potomstva je i dobna struktura stanovničtva, koje je u prosjeku znatno mlađe od europskoga. Mladi ljudi su pak protagonisti nestabilnosti družtva, a velik populacijski pritisak doprinosi i teritorialnom širenju, ter u tom kontekstu dolazimo do problema u budućnosti, koje će vjerojatno zahvatiti i hrvatske prostore. No, još je jedan aspekt obiteljskoga života značajno različit od europskog. Obitelj u islamskom družtvu ne znači samo roditelje i djecu, već s posebnom pažnjom prihvaća i starije čla-

nove. Stariji članovi društva imaju značajan društveni doprinos, ter proporcionalno tomu imaju visoku kvalitetu života u starosti. Starost se ne smatra vremenom povlačenja, društvenog izoliranja. Islam brigu odrasle djece o ostarjelim roditeljima vidi kao blagoslov i kao čin, koji odpušta griehe, donosi zadovoljstvo Božje, i razlog koji vodi uzponu nečijeg duhovnog statusa (BENSAID i GRINE, 2014.: 150). U zapadnim društvima pak velike su razlike u odnosu djece prema roditeljima. S tvrdnjom "kad je roditelj težko bolestan ili nemoćan, dužnost je odraslog djeteta brinuti se o njemu", u Hrvatskoj se slaže 86% izpitanika, za razliku od Finske, u kojoj samo 18,8% izpitanika potvrđuje navedenu tvrdnju (EVS-2008. u BALOBAN i dr. 2014.: 207). Brigu o nemoćnim roditeljima u takvim društvima treba preuzeti država, i na neki od prihvatljivih načina osigurati im dostojanstvenu starost. Takav stav je u skladu sa sveprisutnim individualizmom, u kojem se život pojedinca ne prilagođava nikomu, pa niti vlastitoj djeci niti roditeljima, a osjećaj dužnosti prema zajednici, kao što je i navedeno, na zapadu ne postoji. Podrazumijevaju se prava, na koje pojedinac ima kao član šire zajednice, ali ne postoji spremnost na žrtvu ni u kojem obliku, ako ona ne donosi konkretnu korist. Požrtvovnost i brižnost su često samo deklarativne osobine, koje je "koristno naglašavati", ali u trenutcima stvarne potrebe moderni Europljanin ne pristaje odreći se svoga luksuza.

3.3. Političke vriednosti

Najveća vriednost zapadne civilizacije za njene članove su ustavom zajamčena građanska prava, ter postojanje demokracije, odnosno slobode, jednakosti i pravde. Ljudi imaju slobodu kroz aktivno političko djelovanje i kroz mogućnost izbora, uzeti sudbinu u svoje ruke. Stupanj slobode je najveći u svietu, vladavina prava je zajamčena i temeljena na trodiobi vlasti, na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Proizvod je to dugogodišnjega političkoga razvoja i uglavnom je tekovina zapadne Europe i SAD-a, ter je trenutno, vjerojatno, najkvalitetnije političko uređenje na svietu, koje čovjeku daje visoku razinu osobnih sloboda i kvalitetu života. U političkim uređenjima unutar Europe, razne su variacije (od ustavnih monarhija, predsjedničkih, polupredsjedničkih, parlamentarnih republika), ali je unutar Europske unije uviek zajamčena demokracija. Za sada je to samo zajednica država, no hoće li u budućnosti postati transnacionalna država, federalna ili ne, s gubitkom identiteta država članica ili ne, tek ćemo vidjeti. Moderna demokracija u Europi posebno naglašava egalitarizam, socialnu jednakost, zaštitu okoliša i jačanje mreže socialne sigurnosti. Podržava glasačka prava i prava manjina,

uključujući LGBT prava, multikulturalizam, no razina zastupljenosti tih prava nije jednaka u svim državama članicama. Vidljiva je intencija prisiliti sve države unije, ali i zapadne civilizacije, na prihvaćanje tih trendova u jednakom obujmu, bez obzira na postojanje različitih vriednostnih sustava u različitim društvima. Pojedincu se dozvoljava jako mnogo, a ograničava i nameću mu se obveze u malom obsegu.

Do razlike između muslimana i Zapada u političkom smislu došlo je najvećim dielom, ne zbog religioznih razlika, već zbog društveno-ekonomskih razilaženja tiekom poviesti. Građanska klasa u Europi smanjila je moć aristokracije i oligarhije u modernoj Europi tiekom novoga vieka, a u muslimanskom svietu to nije bio slučaj. Osmanski vladari stvorili su vojni sustav, koji je kontrolirao muslimanski sviet od 16. do 19. stoljeća, a bio je absolutno suprotan svemu onomu, što se događalo u Europi u to doba. Ekonomska i politička moć u Europi započela je kretanje prema buržoaziji, koja je postala temelj tehnološkoga društva, sustava glasovanja i odgovorne vlade. Nijedna muslimanska zemlja nije uspjela preslikati zapadno izkustvo u podpunosti (RODISON i KHOURY, 2003. u: FATTAH, 2004.: 61). Najviše se demokraciji ipak približila Turska, zahvaljujući Kemalu Atatürku i njegovim reformama u 20. stoljeću, no godine odbijanja Turske u članstvo u Europskoj uniji, stvorile su antagonizam prema Europi, ter se i u toj državi stanje radikaliziralo. Što se ostalih država tiče, u 2003. godini 55% nedemokratskih režima u svietu odpadalo je na muslimanske države (FATTAH, 2004.: 1). Uglavnom se radilo o manje ili više autokratskim režimima, iako i u muslimanskom svietu postoje republike, ali one se mogu smatrati kompromisima teokracije i moderne demokracije. Razlog postojanju tako velikoga broja nedemokratskih režima je i taj, što vladajuće elite još uviek demokraciju smatraju luksuzom, koji treba biti odgođen zbog trenutno važnijih zadaća, poput ekonomskoga razvoja ili dosezanja nacionalnog jedinstva (FATTAH, 2004.: 2). U nekim pak zemljama autokratski režimi imaju stvarnu podporu naroda. Zbog takvoga razvoja, islamska društva, ako za cilj imaju demokraciju, trebaju tek proći svoj preporod. Proces demokratizacije u islamskim državama vjerojatno će biti drugčiji od onoga zapadnog. Ako ne će doći do odvajanja religije i države, bit će potrebno na određeni način "institucionalizirati" islam, jer se i društveno uređenje, kao uostalom svaki aspekt života u muslimanskim zemljama, temelji na Kuranu, a štivo u Kuranu je naravno nepromjenjivo, ali će se njegova interpretacija s vremenom vjerojatno mienjati. Za sada je to nemoguće, jer je u većini muslimanskih zemalja sloboda izražavanja ograničena (FATTAH, 2004.: 23) i težko je očekivati tumačenje Kurana drugčije od obćeprihvaćenoga. Glavni argument, koji se za sada

koristi protiv osobnih sloboda i osnovnih prava, je, da oni nisu utemeljeni u štivima Kurana, već su prava dana od Alaha i time ograničena. Osobne slobode su sama srž nelegitimnosti demokracije, odnosno demokracija im je zamjena Alahove volje voljom pogrješnih ljudi. Svi liberalniji muslimani smatrani su nevjernicima i grješnicima u očima tradicionalista. Put k demokraciji zahtieva dug postupak pokušaja i pogrješaka. Potreban je pritisak svih družtvenih snaga na državu, da pozitivno odgovori, a taj pritisak za sada iz zapadne perspektive nije u većini muslimanskih država vidljiv. Uostalom, da bi i došlo do održive demokracije, potrebno je ostvarenje i nekih drugih socioekonomskih činbenika u družtvu. "Zemlje koje pate od ekonomske nerazvijenosti, visoke stope nepismenosti, nizke razine institucionalizacije, fragmentacije i rivalstva elita, socialne fragmentacije duž etničkih, vjerskih, jezičnih ili drugih podjela, suočene su s većim izazovima u uzpostavljanju i održavanju političke demokracije" (ABOOTALEBI, 2004.). Najveći problem u razvoju političke demokracije u islamskom svietu ostaje, kako pomiriti načela islama s modernim pojmovima demokracije - jednakost, sloboda, pravda i ravnopravnost spolova, a raznolikost unutar muslimanskih zemalja će odrediti tempo socioekonomskih i političkih promjena unutar ili bez islamskog konteksta.

4. Zaključak

Poviest odnosa zapadne i islamske civilizacije je duga stoljećima, ter posebno izpripletena na području Europe. Vriednosti grčke filozofije prenešne su u europsku kulturnu baštinu preko islamskih filozofa, a arabsko-islamska medicinska znanost i djelo Avicenne imalo je velik utjecaj na razvoj medicine u Europi. Jasan je doprinos islamske civilizacije europskoj, zapadnoj civilizaciji, pa samim time i doprinos razvoju zapadnih vriednosti stvorenih kroz stoljeća. No, tolerancije i razumievanja uglavnom nije bilo. Stoljećima su se vodili sukobi, bilo je tu osvajanja, ratova, pohoda, različitih osmišljenih politika poput danka u krvi i t.d. Posebno smo jačinu tih sukoba osjetili mi na prostoru Hrvatske. I dok se Europa razvijala, proživljavala svoju renesansu, mi smo na rubu kršćanstva bili brana civilizaciji, zaostajali u gospodarskom i kulturnom smislu, ali smo uspjeli zadržati identitet. Korak suradnje prema islamu u novije doba donio je Drugi vatikanski sabor pozivanjem na međusobno razumievanje, ter zajedničko promicanje socialne pravde, ćudorednih dobara, mira i slobode za sve ljude (SILAJDŽIĆ: 318. u: MEŠIĆ, 2010.: 177). No, odnosi se ipak nisu stabilizirali, a dodatni nemir unieli su nedavni teroristički napadi, vojne intervencije i migrantska kriza,

koja je u većem dielu opet utjecala i na hrvatsku državu. Korien sukoba više nije sudar dviju religija, jer Europa se značajno promienila. Za Europu se sada možda može reći, da je "prosvietljena time, što nema ni rasni ni etnički identitet; njezin identitet je baziran na temelju vriednosti, koje proizlaze iz reformacije, renesanse, prosvjetiteljstva i Francuzke revolucije" (TIBI, 2004.). Kršćanski duh Europe oslabljen je, a tendencija je i slabljenje etničkog identiteta, a to sve značajno olakšava asimilaciju nove populacije, koja polako naseljava europski kontinent. Europa sama, dozvoljavajući migrantima da postanu Europljani, mienja svoje lice i negacijom svoga kršćanskog identiteta odlazi u krajnost, moguće zbog osjećaja odgovornosti za ekstremizam Drugoga svjetskoga rata. Zanemarujući svoj kršćanski identitet, europske države pokušavaju zaslužiti poštovanje i odobravanje svieta promjenom paradigme u odnosu na pokrete u prošlosti, olakšavajući takvom politikom useljavanje. Ali, problem se dodatno pojavio i u samoj prirodi migrantske populacije, koja se težko prilagođava europskom mentalitetu i odbacuje sekularne vriednosti. Možemo to primietiti i na pripadnicima useljeničkih valova u ranijim razdobljima, koji su formirali svoje male enklave u državama domaćinima, postajući ponekad i veći zagovornici islama od onih u svojoj matičnoj zemlji. Pitanje je to sukoba identiteta, ter nemogućnosti asimilacije. Na samim muslimanima je izbor, hoće li prihvatiti europske sekularne vriednosti, prilagoditi se novoj domovini i stvoriti neki novi europski identitet, ili će ostati zatvoreni u krugovima svojih istomišljenika ne omogućujući integraciju. Kako će na to sve reagirati Hrvatska? Što će se dogoditi s kršćanstvom na ovim prostorima? Koje su pozitivne posljedice, koje se mogu dogoditi od imigracije u budućnosti? Imamo li mi kao država dugoročnu viziju života u zemlji i odgovor na novu situaciju ili samo čekamo, da nas kriza zatekne? Dovoljno je, da na određenom prostoru dođe do naseljavanje populacije s većim demografskim potencialom, kako bi došlo do zamjene stanovničtva. Ne bismo bili ni prvi ni zadnji, koji su na takav način, bez ikakvih sukoba, ostali bez matičnog ozemlja. Ionako ne reagiramo na informacije o izseljavanju i izumiranju i ne shvaćamo dovoljno ozbiljno upozorenja o posljedicama, koje nas čekaju. Osnovno pitanje je, može li se imigracijskom politikom, koja nas čeka, ipak upravljati ciljano, zadovoljavajući s jedne strane povećane zahtjeve tržišta rada za stručnom radnom snagom, ter naseljavati populaciju, koja će donieti pozitivne trendove i domicilnom stanovničtvu.

Knjogopisje (literatura)

ABBAS, J. Ali i AL-OWAIHAN, Abdullah (2008). *Islamic work ethic: a critical review*. U: *Cross Cultural Management: An International Journal*, br. 15(1), 5-19. Na omrežju: https://www.researchgate.net/publication/241703452_Islamic_work_ethic_A_critical_review [preuzeto 18.VII.2020.].

ABOOTALEBI, Ali R. (2004). *Political islam, governance and democracy*. U: *Turkish Policy Quarterly*, br. 3 (1). Na omrežju: http://www.turkishpolicy.com/images/stories/2004-01-evasivecrescent/TPQ2004-1-aras.pdf [preuzeto 27.VIII.2020.].

BALOBAN, Josip; NIKODEM, Krunoslav; ZRINŠĆAK, Siniša (2014.). *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi*. Nakl. Kršćanska sadašnjost. Zagreb, 2014.

BENSAID, Benaouda i GRINE, Fadila (2014). *Old Age and Elderly Care: An Islamic Perspective*. U: *Cultura. International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, br. 11(1), str. 141–163. Na omrežju: https://www.researchgate.net/publication/272970617_Old_Age_and_Elderly_Care_An_Islamic_Perspective#read [preuzeto 25.VIII.2020.]

ČRPIĆ, Gordan; ĆURKOVIĆ-NIMAC, Jasna; TANJIĆ, Željko (2016). *Vjersko uvjerenje i moralno ponašanje*. Nakl. Kršćanska sadašnjost. Zagreb, 2016.

FATTAH, Moataz Bellah Mohamed Abdel (2004). *Islam and Democracy: An Empirical Examiniation of Muslims' Political Culture, Dissertations*. Na omrežju: https://scholarworks.wmich.edu/dissertations/1098 [preuzeto 1.IX.2020.].

FERIĆ, Ivana (2007). *Univerzalnost sadržaja i strukture vrijednosti: Podaci iz Hrvatske*. U: *Društvena istraživanja. Časopis za opća društvena pitanja*, br. 16 (1-2), str. 3-26. Na omrežju: https://hrcak.srce.hr/18918 [preuzeto 13.VII.2020.].

FERIĆ, Ivana (2009). *Vrijednosti i vrijednosni sustavi: psihologijski pristup*. Nakl. Alineja. Zagreb, 2009.

HITLIN, Steven i PILIAVIN, Jane Allyn. (2004). *Values: Reviving a dormat concept*. U: *Annual Review of Sociology*, 30(1), str. 359-393. Na omrežju: https://www.jstor.org/stable/29737698?origin=JSTOR-pdf [preuzeto 18.VII.2020.].

Kuran. Preveo Besim KORKUT. Na omrežju: http://www.orbus.be/religion/islam/kuran_bos/ [preuzeto 18.VII.2020.].

MEŠIĆ, Mirza (2010). *Islam iznutra*. Nakl. Kuturno družtvo Bošnjaka Hrvatske Preporod. Zagreb, 2010.

NOVALIĆ, Fahrudin (2008). *Islamski svijet i modernost*. U: *Filozofska istraživanja*, br. 28(4), str. 869-896. Na omrežju: https://hrcak.srce.hr/37068 [preuzeto 17.VIII.2020.].

ROKHMAN, Wahibur (2010). *The Effect of Islamic Work Ethics on Work Outcomes*. U: *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, br. 15 (1), str. 21-27. Na omrežju: file:///C:/Users/Pc/Desktop/islamic%20work%20ethic.pdf [preuzeto 18.VII.2020.].

SAHIB, Hikmetullah Babu i DEMIREL, Serdar (2010). *Islamic Values In A Multi-Cultural Society*. U: *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Istanbul, br. 22, str. 211-244. Na omrežju: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10064 [preuzeto 18.VII.2020.].

SZTOMPKA, Piotr (2007). *The return to values in recent sociological theory*. U: *Polish sociological review*, br. 159, str. 247-261. Na omrežju: https://www.jstor.org/stable/41275018?read-now=1&refreqid=excelsior%3Abe857e0a30cd1df04ee56a44a4c3292b&seq=1#page_scan_tab_contents [preuzeto 27.VIII.2020.].

TECILAZIĆ-GORŠIĆ, Ana. (2017). *Socijalna integracija azilanata i izbjeglica u hrvatsko društvo*. U: *Ljetopis socijalnog rada*. Zagreb, 2017., br. 24 (3), str. 437-451.

TIBI, Bassam (2004). *Euro-islam: the quest of islamic migrants and of Turkey to become European in a secular Europe*. U: *Turkish Policy Quarterly*, br. 3 (1). Na omrežju: http://turkishpolicy.com/issue/9/the-evasive-crescent-the-role-of-religion-in-politics [preuzeto 3.IX.2020.].

WEBER, Max (2006). *Protestantska etika i duh kapitalizma*. Nakl. Misal. Zagreb, 2006.

WUTHNOW, Robert (2008). *The Sociological study of values*. U: *Sociological forum*, br. 23(2), str. 333-343. Na omrežju: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1573-7861.2008.00063.x [preuzeto 27.VIII.2020.].

Zijad DURAKOVIĆ

Asaf Duraković

Stočanin, hrvatski, kanadski i američki liečnik, pukovnik medicinskog korpusa američke vojske, američki ekspert za nuklearne nesreće, književnik

Jednoga dana otići ću i ja
Stopama tvojim, druže nepoznati.
Tvoj korak nestao u pjesmama vlati,
Na ležaj ti se zrelo klasje svija.

Rieči su tvoje pune svježe trave,
U kosi nosiš šum nemirnih voda.
Dade mi nove zemlje. Noći plave,
Gdje nebom golem crven mjesec hoda.

Sutra u osvit, bez konja i druga
Krećem i ja, jer zove cesta duga
I tiha šutnja ljetne zore plave.

I kada stanu paliti se zviezde
Gdje tankim krilcem dobre vile jezde,
Zastani. Slušaj moj korak niz trave.
(Asaf Duraković: *Posveta svim pjesnicima*)

Asaf DURAKOVIĆ, doktor medicine Medicinskoga fakulteta u Hamiltonu, Kanada, specialist radiologije i nuklearne medicine, osnivač i direktor "The Uranium Medical Reasearch Center" i "The World Life Institute", pukovnik medicinskoga korpusa američkih oružanih snaga, američki ekspert za nuklearne nesreće – svjetski poznati stručnjak u području iztraživanja štetnosti korištenja osiromašenog urana, humanitarac, književnik, pripadnik mnogih intelektualnih udruga u svietu, neumoran borac za hrvatsku samostalnost, šeik Sufijskog reda, imam džamije u Torontu.

Rođen je u Hercegovini, u kršnom djedovskom nepokorenom kraju, gdje se viteški Stolac ogleda u studenoj Bregavi. Rano je napustio rodno ognjište i rano ostao bez otca častnika hrvatskih oružanih snaga. U Zagrebu

je živio od godine 1943., gdje je završio osnovnu i srednju školu (II. mužka gimnazija u Križanićevoj ulici). U djetinjstvu razvio je sklonost prema konjaničkom športu i dobio tri odličja u različita vremena prvenstava u bivšoj državi: zlatno odličje za osvojeno prvo mjesto u galopu, kao i srebrno i brončano odličje za osvojeno drugo, a potom i treće mjesto prvenstva države u kasu. Ljubav prema životinjama rezultirala je studiranjem veterinarske medicine na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu, na kojem je diplomirao godine 1962. Započeo je radom u Institutu "Rugjer Bošković", a nakon toga u Institutu za medicinska iztraživanja i medicinu rada u Zagrebu, u kojem je izradio i obranio magistarski rad i disertaciju iz područja inkorporacije radioaktivnih elemenata kalcija i stroncija, pod vodstvom akademice Kriste Kostial Šimonović. U nastavku prihvatio je ponuđenu jednogodišnju stipendiju Britanskoga savjeta za medicinske znanosti u Oxfordu, u Laboratoriju za biomedicinu pod vodstvom prof. dr. I. Carr-a. Nakon toga od Nacionalnog savjeta za znanosti u Ottawi prihvatio je dvogodišnju stipendiju Kanadske vlade za visoke studije i znanstveni rad. Nastavio je s iztraživanjima mineralnog metabolizma, napose inkorporacije radioizotopa u organizam čovjeka, kao i mogućnostima njihova odstranjenja.

Potom je 1972. upisao studij humane medicine u "McMaster Medical Faculty" u Hamiltonu, Kanada i stekao naziv doktora medicine godine 1975. Završio je potom poslijediplomski studij u Hamiltonu.

Ovdje nema snježnih oluja slavonske ravni
Snieg ovdje tiho pada. Najtišim šaptom sipa
Biele se dani u sniegu, zaboravljeni, davni.
Još samo prošlost živi u oku snježnog kipa.

I sve je tako tiho u kanadskoj ravnici.
Je li to magla ovo, čime se oko vlaži.
Danas u jutarnjoj šetnji zavidim svakoj ptici.
Jutros mi nemirno srdce slavonsku zimu traži.

Hoću na davne staze, koje su zamele mladost.
Mnogo je na mom putu snježnih oluja bilo.
U jutru kanadske zime srdce se zaledilo.
Danas na Hrvatsku mislim. U njoj je ostala radost.
(Asaf Duraković: *U jutru kanadske zime*)

U daljim studijima postigao je tri doktorata, kao i počastni doktorat na "Cosmopolitan University" (Kanzas, SAD). Specialističke studije iz radiologije i nuklearne medicine nastavio je i položio izpite u Englezkoj, SAD i Kanadi. Diplomirao je i na vojno medicinskoj akademiji Fort Loevenworth, Missouri godine 1991. U sliedu je promaknut u čin pukovnika Vojnomedicinskog korpusa SAD i znanstvenog savjetnika SZO. Govorio je šest svjetskih jezika. Bio je svjetski poznati stručnjak u području iztraživanja štetnosti korištenja osiromašenog urana. Kao ekspert udruženih sveučilišta Oak Ridge (Tennessee) i dobar poznavatelj ruskog jezika, godine 1987. vodio je medicinsku ekipu SAD u iztraživanjima nuklearnih eksplozija u Sibiru i Kazahstanu u tadašnjem SSSR. Bio je svjedok pokusnih atomskih eksplozija i opasnosti sumraka čovječanstva. Nakon toga dvie godine proveo je u Saudijskoj Arabiji u Rijadu u svojstvu direktora Zavoda za nuklearnu medicinu u Institutu Kralj Fejsal.

Autor je više od 250 objavljenih znanstvenih radova iz područja medicine u značajnim međunarodnim časopisima. Održao je nekoliko stotina predavanja iz područja medicine u svojstvu pozvanog predavača na mnogim Sveučilištima širom svieta. U svojstvu pozvanog profesora predavao je na mnogim sveučilištima Sjeverne i Južne Amerike, Australije, Europe, Azije, Izraela, Južne Afrike, Sovjetskog Saveza, Blizkog Iztoka (Saudijska Arabija, Irak, Sirija, Jordan kao i Emirati) i Dalekog Iztoka (Japan). Proputovao je sviet od Sjevernog do Južnog Pola. Izabran je za predstojnika Zavoda za nuklearnu medicinu u Federalnoj bolnici Walter Reed u Washingtonu, District of Columbia (D.C.). Promaknut je u zvanje profesora na četiri sveučilišta u SAD. Bio je osnivač i direktor "The Uranium Medical Center", kao i "The World Life Institute" u Washingtonu, D.C. i u New Yorku.

Od djetinjstva bio je nadahnut i opijen ljepotom poezije. U družtvu iztaknutih pjesnika, novelista, stvaratelja, provodio je dane najranije mladosti. Nikad dušom odvojen od djedovske domovine, svjedočio je stihovima o vječnosti ljepote. Autor je 15 samostalnih zbirki poezije: "Tamne alge", "Dimovi i magle", "Stazama Ahasvera", "Kad su sve nade mrtve i bez moći", "Sinovi trobojnice", "Stazama Sarmata", "Velike vode", "Nanosi pieska", "Planina Kaf", "Vode ponornice", "Tamno ogledalo", "Jedanaesta ploča", "Husein" (na englezkom jeziku), "Žetva -The Harvest" (na hrvatskom i englezkom jeziku), "Beramska kapela - Beram Chapel" (na hrvatskom i englezkom jeziku). Asafov životni put i credo opisao je prof. dr. M. Shakoor u knjizi "The writing on the water", Element books, Great Britain, Longmead, Dorset 1987. i 1988. ("writing which men carve in stone to last for centuries, for the Great Architect of the Universe is like writing on the water").

U svietu sloboda najviših
Gledam, gdje nebom poleti
Utvara krila razkritih.

I hitrije od ptica svih
Nestaje, gdje se svjetovi
Kriju od očiju požudnih.

Brže od orla i jastreba,
Što lebde nad planinama,
Vrh nedokrajnih ponora.

Sokolu ne treba vremena
Za proletjet daljinama
Iznad sporoga vremena.

Od sviju ptica nebeskih
Što love nebeskim morima,
Gdje nema tereta okova.

Samo se mjeri sa sokolom
Munja, što oblake prolama
Do dna sa svojih visova.

Pred sokolovim pogledom
Dubina ništa ne krije
Izpred čistoće Vječnosti.

Samo ga ponekad razbije
Čežnja za onim prostorom,
Kuda u lietu ne smije.

Jer ima katova nebeskih,
Koji se vidu skrivaju
I ptici čistog pogleda.

Kuda od striela plamenih
Krila u vatri nestaju
I oko oganj ispija.

+++

U ovom danu samotnom,
Kada mu pratim hitri liet
Okovan svojim uzama

Željama visokim razapet
Ne stižem svietu željenom
Ni uzdahom ni suzama.

I zato, kad sunce zalazi,
Kad počinku se spremaju
I sokolovi s visova

Srdce mi tajnu nalazi
U lietu, gdje se skrivaju
Dani robstva i okova.

Kad zatvorenih očiju
Odkrivan visoke svjetove
Koje ni mrak ne zamata.

Nalazim tajnu odkritu,
Da tama ne zastire lietove
Vječnog sokola Sarmata.

(Asaf Duraković: Liet sarmatskog sokola)

Bio je suradnik Hrvatskoga književnoga lista prije i za doba Hrvatskoga proljeća. U mnogim je književnim časopisima u Hrvatskoj objavljivao pjesme kao: "Oko", "Hrvatski književni list", "Vjesnik", "Glasnik", "Ognjište", "Zagreb". Pjesme su mu objavljene i u zbirkama pjesama liečnika: "Zapis o zemlji Hrvatskoj", "Vukovarsko zvono", "Liet sarmatskog sokola", "Sat bezvremena". Objavljene su mu pjesme i u knjizi: "Liečnici pisci u hrvatskoj književnosti od Dimitrija Demetra do danas", u "Balada o vukovarskoj ruži", kao i u "Dunav u hrvatskom pjesništvu od srednjovjekovlja do danas", u knjizi "Krist u hrvatskom pjesništvu od Jurja Šižgorića do naših dana", te u dva izdanja, koja je objavio franjevac Šimun Šito Čorić, naziva "45 hrvatskih emigrantskih pisaca", kao i u "60 hrvatskih emigrantskih pisaca".

Bio je član Družtva hrvatskih književnika kao i Družtva hrvatskih književnika Herceg-Bosne.

Cieli se život riečju i djelom borio za hrvatsku samostalnost. Poznata su njegova brojna predavanja pred velikim skupovima Hrvata od Kanade do Australije. Napisao je više knjiga i više eseja o hrvatskoj slobodi, koju je predskazao prije kraja 20-og vieka. Neki su od naslova tih knjiga *Od Bleiburga do muslimanske nacije* (nakl. Vedrina, Toronto, 1971.), i *Mjesto muslimana u hrvatskoj narodnoj zajednici* (nakl. Vedrina, Toronto, 1974.). U potonjem djelu upozoravao je, kako je "pitanje nacionalnog opredjeljenja muslimana u Bosni i Hercegovini dovedeno do današnje faze, nakon dugotrajne temeljito provođene antihrvatske politike, koju je komunistička vlada provodila s dobro poznatim rezultatima". Za to je stanje obtuživao upravni aparat doveden iz Srbije u novijoj poviesti, kao i "famuluse tog sustava", koji su izabrani iz redova samog stanovničtva Bosne i Hercegovine, tako da su muslimani dovedeni pred pitanje, prihvatiti ili ne ponuđenu muslimansku nacionalnost. Po autoru, to dvoje činbenika dovelo je svojim sustavno izmišljenim radom do stupnja, kada se moglo postaviti pitanje nacionalnog opredjeljenja muslimanskog stanovničtva ... prihvatiti ili ne ponuđenu muslimansku nacionalnost, zasnovanu na novoostvarenim teorijama o muslimanskoj etničkoj posebnosti u BiH, koje ne analiziraju poviest tih hrvatskih pokrajina iz predislamskog vremena.

U samom početku Hrvatskog obranbeno-osloboditeljskoga Domovinskoga rata sve je napore usmjerio k pomoći u obrani Domovine. Bavio se humanitarnim radom, tiekom kojeg je zbrinuto više stotina djece iz ratom zahvaćenih područja. Dominirao je erudicijom i kompetencijom u svim područjima, kojima se bavio. Uviek je uzvisivao svoju rodnu grudu, svoju domovinu i svoj narod. Bio je jedna od najsvestranijih osoba, ne samo našeg podneblja, već znatno šire.

Ja Bard uzkladujem strune, dok vječno vrieme teče
Od Gebalima drevnog u nove zore plave
Siedu mi bradu mrsi vjetar i jesenje veče,
Korak mi čekaju staze od Jadrana do Drave ...

... Rodna me zemlja čeka. Ona mi nemir znade
Jedno je srdce u nas. Zna uzrok mojega biega.
Radostne darove sprema, da svome sinu dade
Polja prepuna sunca. Planine prepune sniega ...

... Putniče, kad u miru pijanog ljetnog dana
Usneš u polju sam, uz pjesmu šturaka snenu,
Poslušaj, klokoće voda, šumi lisnata grana,
Čuješ li glasove zemlje, prastaru poviest njenu ...

... Moja se sieda kosa vidi na vrhu gora,
Oči u rosi trava. U vatri uranka gorim,
Dah mi je zrak planina. Magla sam povrh mora,
Nad svojom domovinom levitski blagoslov zborim.
(Asaf Duraković: iz pjesme *Zapis o zemlji Hrvatskoj*)

Preselio se Stvoritelju 16. prosinca 2020. Izpraćen je 18. prosinca 2020 u gradu Waterport države New York, s najvišim počastima američke vojske, američkih i međunarodnih intelektualnih udruga i brojnih vjernika.

... Ni Elamska ni Akadska pismena
Ni Kuniformna slova iz Perzije
Nemaju znaka vječno živih sjena,
Kuda se tajna našeg bitka krije.

Jer prije pisma i sviju znakova
I sviju carskih riznica od zlata
Manje je rieči drevnog blagoslova,
Nego na pustim stazama Sarmata.
(Asaf Duraković u pjesmi: *Stazama Sarmata*)

Vinko JUZBAŠIĆ

Identitetske potrebe i pojmovi hrvatskog iztoka

Hrvatski iztok (Slavonija, Sriem i Baranja) trideset godina nakon osamostaljivanja Republike Hrvatske još uviek je nedovoljno prepoznat i medijski pokriven. To posebno znaju i osjećaju svi stanovnici ovih krajeva Hrvatske. Razloga za to, čini se, ima više, a neki od njih su i čisto kulturološke prirode.

Držim, da su tri priedloga, vezano za ovaj prostor i ljude, bitna u nacionalno-identitetskome i informacijskom smislu za hrvatski narod i državu te da mogu biti ostvarena uz malo političke i ljudske volje: to su bolja medijska pokrivenost hrvatskog iztoka te poznavanje pojmova Sriem i domovina.

Gledajući teritorialni razpored dopisničkih središta na službenim elektroničkim stranicama Hrvatske radio-televizije (HRTV-a) upada u oči, kako svi veći gradovi u hrvatskome priobalju i zaleđu (slično je i u ostatku Hrvatske) imaju stalna dopisnička središta javne televizije i radija, a za Slavoniju, Baranju i Sriem postoji samo jedno – i to u Osieku.

Logično je onda pitanje: zar hrvatski iztok ne zaslužuje još poneko dopisničko središte? Zar to ne mogu biti primjerice Vukovar ili Slavonski Brod? Očito je, da su sa samo jednim dopisničkim središtem ovaj kraj naše države i njihovi stanovnici zakinuti u informacijskom smislu, a da se ne prate i kvalitetno ne pokrivaju primjerice ni viesti iz okolnih područja, za koje postoje nacionalni interesi i potrebe: napose Bosanska Posavina, iztočni Sriem i Bačka, u kojem također žive Hrvati.

Uz problem medijske nepokrivenosti u našim medijima vrlo se slabo poznaju ili razumiju i dva pojma: Sriem i domovina. Tako se ondje čuje, čita i govori, kako je prostor Vukovarsko-sriemske županije – Slavonija, što poviestno, zemljopisno i kulturološki nije u podpunosti točno. Zapravo ovdje je točnije rieč o zapadnome Sriemu, a na stvarno ime ovoga prostora upućuje i današnji naziv županije. Tako je to bilo i prije gotovo pet stoljeća: ranije je postojala Sriemska županija (Austro-Ugarska Monarhija), a prije nje Sriemski sandžak (Tursko Carstvo). Začudno je, kako to ne znaju i ne žele naučiti mnogi, koji o ovome kraju pišu i izvještavaju.

Isto tako u medijima se često ponavlja, da je naša domovina Hrvatska, što je točno, ali se namjerno ili pak iz neznanja u taj pojam ne uključuje i Bosna i Hercegovina. Spominje se čak i da mi Hrvati imamo dvie domovine, što je također netočno. Mi Hrvati imamo dvie države u kojima smo autohto-

ni narod i nositelj državnosti, a to su: Republika Hrvatska i Republika Bosna i Hercegovina. Ne postoje dvie hrvatske domovine već samo jedna!

Na koncu treba ponoviti: Vukovar i Slavonski Brod zaslužuju imati stalna dopisnička predstavništva HRTV-a, Vukovarsko-sriemska županija je zapadni Sriem i njihovi stanovnici Sriemci, a pojam hrvatska domovina obuhvaća i Republiku Hrvatsku i Republiku Bosnu i Hercegovinu (sve ostale države su diaspora).

O ovim i sličnim temama pisao sam i štiva sam elektroničkim putem slao u neka uredništva naših medijskih kuća te poznatim i utjecajnim osobama, a riedki od njih su se javili ili se načelno složili s njima, ali ih nisu provodili niti ustrajali u tome.

Ivica KARAMATIĆ

Dojmljiva sjećanja hrvatskoga domoljuba Bože Jelića iz hudoga razdoblja velikosrbske prvojugoslavenske paradržavne nakaze

Trnovita desetljeća gorljiva domoljuba Bože Jelića (1)

Domoljublje, ljubav prama domovini i vlastitom narodu, ne dokazuje se izključivo članskom izkaznicom stanovite političke udruge ili organizacije – iako ni to nije nebitno – već se, kao duhovna kategorija, nepatvoreno u srdcu nosi, djelatno i zbiljski živi. U rečenom smislu, ni hrvatska rieč ustaša ili ustanik nema i ne treba imati negativno značenje! Štoviše, istoznačnica je za korjenito domoljublje, koje je – ne samo ljudska! – već i evanđeoska (katolička) krjepost, izražena kroz iskrenu ljubav prama svome narodu i domovini, uz toleriranje svih ljudi dobre volje, koji nisu neprijatelji Liepe Naše Domovine. Upravo u rečenome domoljubnom duhu Hrvati trebaju razmišljati ...

Ljubiti Hrvatsku, hrvatski dom i rod, može se naučiti u školi ili iz knjiga, ali je najbolje ono domoljublje koje se usađuje u ljudsko srdce, zauzetim suživotom čovjeka s vlastitim narodom, što istodobno nedvojbeno uključuje stalnu pripravnost na nesebičnu, uztrajnu borbu i žrtvu za stožerni domovinski ideal, a taj je sreća, sloboda i boljitak Hrvatske i hrvatskoga naroda.

Istinsko domoljublje danas je napose potrebito, u zlosretnom okružju ponude t. zv. europske i svjetske globalizacije, iza koje se podlo kriju opaki prsti masonerije (slobodnih zidara), koji žele zatrti nacionalnu samobitnost malobrojnih naroda i malih država. Jedino sliedeći primjere istinskih domoljuba, koji su ponos i dika našemu napaćenom hrvatskom rodu, poput: dr. Ante Pavelića, Rafaela Bobana, Jure Francetića, dr. Ante Starčevića, Eugena Kvaternika, Petra Zrinskog, Frana Krste Frankopana, Nikole Šubića Zrinskog, Petra Berislavića te zacielo i ovovremenije hrvatske legende Bože Jelića (1919.-2008.) – možemo sačuvati ugroženu obstojnost hrvatskoga nacionalnoga bića i na mučeničkoj krvi naših vrlih bojovnika težko stečenu hrvatsku još necjelovitu državu.

Iako je životni put odličnog i odlikovanog hrvatskog bojovnika Bože Jelića bio posut trnjem i oštrim kamenjem, Jelić nikada u svom životu nije opsovao Boga, jer je zdravo odrastao u hrvatskome katoličkom duhu, u čestitoj, uglednoj obitelji, koja je Bogu i narodu dala više svećeničkih franjevačkih zvanja.

Korjenitom hrvatskom domoljubu i perjanici starčevićanstva u Hercegovini, odličnom hrvatskom mužu te mom velikom prijatelju i domoljubnom učitelju Boži Jeliću na usnama, ali i duboko u srdcu, često su bile pobudne, znakovite i mudre rieči: "Narod koji zaboravlja svoju prošlost, zalaže svoju sadašnjost i prodaje svoju budućnost" – jer je Jeliću Hrvatska, tiekom cieloga života, bila prva, posljednja i najveća ljubav. Jelić je čestitim životom nedvojbeno potvrdio pobudne rieči pjesme D. Lokina: "I kad zadnju zapale mi svieću, ja Hrvatsku zaboravit ne ću!"

Životni put velikoga hrvatskoga sina Bože Jelića širem obćinstvu podastirem na temelju Jelićevih rukopisa, što mi ih je s povjerenjem, nedugo prije smrti, dao u ruke. Veći dio prikaza Jelićevih životnih uspomena napisao sam u prvomu licu jednine, jerbo držim, da će to biti zanimljivije, bliže i bolje razumljivije čitateljstvu, od jednoličnog pripoviedanja u trećemu licu jednine. Parafrazirajući i skraćujući izvorni rukopis, nastojao sam da izvornik nipošto ne izgubi redoslied, dinamiku, stoženi domoljubni smisao i poruku, u duhu istine i vjerodostojnosti. Premda sam Jelićev rukopis pretočio u knjigu "Trnovita desetljeća korjenitog domoljuba Bože Jelića" (vlastita naklada, Posušje – Zagreb, 2012., 104 stranice), odlučio sam poglavlja rečene moje knjige u nastavcima poslati časopisu "Marulić", da ih objavi, jerbo je knjiga odtiskana u samo dvjesta primjeraka i njezina sadržaja nema na omrežju, kako bi hrvatsko čitateljstvo bilo bolje upoznato sa svietlim domoljubnim Jelićevim tragovima.

Bože Jelić rođen je 15. svibnja 1919. na Trnu u Širokom Briegu. Moj pokojni prijatelj Bože slom Nezavisne Države Hrvatske dočekao je kao ustaški poručnik. Premda je njegov gotovo devetdesetljetni domoljubni ovozemni put bio često posut trnjem, život je proživio kao uzoran katolik i čestit Hrvat. U borbu proti monarhističkoj Jugoslaviji zauzeto se uključio 1936., kada je pristupio, na Širokom Brigu, domovinskom krilu Ustaškog pokreta. U ratu je čak četiri puta ranjavan. Kao hrabar bojovnik, zaslužio je 12 odličja. Božjom providnosti, preživio je Bleiburg, Križni put, dvie godine tegobnih križarskih izkustava, komunističke uze, da bi naposljedku 1965. bio primoran napustiti obitelj i izseliti u Njemačku. U izseljeničtvu se revno borio za slobodnu Hrvatsku. U rodni Široki Brieg vratio se 18. siečnja 1992., tri dana poslije međunarodnog priznanja Republike Hrvatske. Umro je 2. ožujka 2008., u staroj rodnoj kući, na Trnu, u Širokom Briegu.

Odgajan, od dječačkih dana, biti dobar i pošten čovjek te čuvati, kao oči u glavi, svetu vjersku i nacionalnu baštinu – Jelić se izticao, u družtvu školskih vršnjaka, po visokom stupnju domoljubne sviesti. Knjige je često čitao – duhovno se uzdižući – a na prvomu mjestu mu je bila Biblija. Pomno, revno i danomice čitao je različnu domoljubnu literaturu, pa je bio jedan od prvih tamošnjih učenika, koji se nije bojao ponosno nositi hrvatska znakovlja – okruglu sokolašku kapu sa zvrkom od savijene trobojnice, iako se to držalo nedopuštenim od onodobnoga velikosrbskoga režima. Božin otac Ivić bio je vlastnik trgovine u gradu na Širokom Briegu. Ivić Jelić slovio je onodobno kao ugledan i velecienjen čovjek u Širokomu i okolici. Kao svestrana osoba, bio je politički djelatan, kao narodni poslanik. Imao je prijateljske veze s brojnim tadanjim hrvatskim intelektualcima i javnim dužnostnicima u Zagrebu. Zaslužan je za navodnjavanje sela, u okolici Širokog Briega, premda ljudi sa Širokoga nisu tadamice vjerovali u mogućnost dovođenja vode kanalima u sela, udaljena od izvora rieke Lištice više od desetak kilometara. Ivić Jelić, uzprkos sumnjama, vjerovao je u vlastiti projekt; ugostio je u kući na Trnu stručnjake i nije posustao, dok sustav navodnjavanja nije završen na Širokom Briegu. Do smrti ga je krasilo gorljivo hrvatsko domoljublje. Poslije sloma Nezavisne Države Hrvatske, "drugovi" iz nove "narodne vlasti" često su Ivića nemilice mlatili, od čega je naposljedku umro. Bože je otcu Iviću, poslije nastave u školi, pomagao u trgovačkim poslovima. Vlastodržci, uglavnom Srbi, brzo su ga zapazili kao nadarena, ali po režim opasna mladića.

Jelić je djetinjstvo i ranu mladost, više od dva desetljeća života, proveo u umjetnoj, velikosrbskoj i protuhrvatskoj tvorbi – Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, to jest Kraljevini Jugoslaviji. Kako bi čitatelji bolje razumjeli Jelićev život, u idućim redcima, analizirat ću sažeto kvazidržavu, koja se umjesto Jugoslavijom mogla nedvojbeno nazivati Velikom Srbijom.

U toj nametnutoj državi hrvatskom narodu, voljom velikih sila, samo je formalno obstojala parlamentarna demokracija, jer su svu vlast i moć imali velikosrbski radikali, na čelu s kraljem i njegovom četničko-pašićevskom klikom. Kralj Aleksandar Karađorđević je u suradnji s dvorskom kamarilom organizirao atentat na Stjepana Radića i ine narodne zastupnike HSS-a u beogradskoj skupštini. Srbstvo je u svakom pogledu izticano, a svako hrvatstvo nesmiljeno zatirano. Vrhunac podjarmljivačke politike beogradskoga dvora bila je tzv. šestojanuarska diktatura kralja Aleksandra Karađorđevića. U političkom životu te države, ni prije ni kasnije, djelotvornim oporbenjacima nisu se izkazali ni Stjepan Radić ni Vladko Maček, već su šurovali s Beogradom. To se poglavito odnosi na Mačeka. Jedina protujugoslavenska oporba, premda u tajnosti – u tuzemstvu i u inozemstvu – bili su ustaše dr. Ante Pavelića. Stoga se i mladi Jelić, bez puno razmišljanja, opredielio za Ustaški pokret, koji je napose oživio, nakon Ličkog ili Velebitskog ustanka

te poslije atentata na kralja Aleksandra u Marseilleu. Ustaški domovinski pokret je još više ojačao nakon uzpostave Banovine Hrvatske.

Od svoga osnutka, 7. siečnja 1929., ustaše se iz inozemstva ubacuju u tuzemstvo, izvodeći razne diverzije i druge oružane akcije. Ustaška organizacija ubrzo prerasta u Pokret, čija izvorišta počivaju na političkoj misli Otca Domovine dr. Ante Starčevića i pravaštvu. Stoženi cilj Ustaškoga pokreta – uz predhodni obračun s jugoslavenstvom (čitaj: velikosrbstvom) – bio je uzpostava Nezavisne Države Hrvatske u naravnim, narodnim i poviestnim granicama. Uz dr. Pavelića, na čelu Pokreta stajao je Glavni ustaški stan, sa središtem u Torinu te potom u Bolonji. Ustaše u Njemačkoj ustrojava dr. Branko Jelić; Gustav Perčec na Janka Pusti u Mađarskoj, gdje nastaju: hrvatski novac kuna i prva ustaška bomba.

Lički ili Velebitski ustanak imao je veliki odjek u onodobnom inozemnom tisku, napose u mađarskim i talijanskim glasilima. Skupinu ustaša u Lici predvodio je dr. Andrija Artuković. Tiekom proljeća 1932., oružje je stiglo za domovinske ustaše iz Zadra, a 6. i 7. rujna 1932. tuzemni ustaše, uz podporu izseljenika, napali su žandarmerijsku vojarnu u Brušanima, kod Gospića. Nakon ugušene pobune, uhićen je samo Joco Rukavina. Lički ustanak je još više zahladio talijansko-jugoslavenske međudržavne odnošaje.

Nakon neuspjela atentata Petra Oreba na kralja Aleksandra, u prosincu 1933. u Zagrebu, prigoda se ponovno ukazala 9. listopada 1934. u Francuzkoj. Tada je nesmiljenog diktatora Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu ubio Veličko Kerin, član VMRO-a.

Ustaške slobodarske ideje plodno tlo brzo su našle u Hercegovini. U družtvu starijih momaka, još maloljetni Jelić biva zapažen po nedvosmislenim hrvatskim stajalištima. Stoga su Božu u školi vršnjaci prozvali "Ban Jelačić", jer se prezime tog glasovitog Hrvata rimovalo s prezimenom Jelić. Borba proti Jugoslaviji, tamnici hrvatskoga naroda, u Zapadnoj Hercegovini, vodila se tajno. Mladi ustaše su pisali hrvatske parole. Jelić je neprestance bio spreman za akciju. Napose je bio pripravan dočekati u zasjedi te napasti omražene žandarske obhodnje, naravice, podalje od sela. Najčešće parole koje su mladi ustaše onodobno pisali bile su: ŽAP (Živio Ante Pavelić), Doli kralj Aleksandar, Jugo – ne ćeš dugo i tomu slično. Predvoditelji hrvatske ustaške momčadi bili su braća Barbarići: Šćepa, Jakov, Miljenko i fra Mladen te Smoljani, Barišići ... Mladi ustaše su se na sastanke okupljali u Mostaru kod "Hrvoja", nedaleko od tamošnjega franjevačkoga samostana. Iztaknuti drugi ustaše, po inim mjestima, osim Širokog Briega, bili su: Lukas Juričić, kasniji doglavnik u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske, Rafo Juričić iz Čitluka, Bože Medić iz Čerina, Jure Juka Barbarić iz Knešpolja, Jozo

Slišković s Trna (tabornik), Ivan Zovko (stožernik), Jurce Naletilić (tajnik Ustaškoga stožera Široki Brieg), Matiša Penavić, Mirko Penavić, Kruno Penavić, Zlatko Penavić, Mijo Penavić, Frano Penavić, Mate Penavić, Tomica Penavić, Jozo Stojčić i Ljubo Stojčić.

U kolovozu 1936., Jelićevi kolege, skupa s njim, polažu ustašku prisegu, kod Ćužića groblja, u Sliškovića Dubcima, na Širokom Briegu. Prisežnike su predvodili Pero Bubalo i Nikola Kraljević. Od svećenika koji su bili skloni ustaškoj osloboditeljskoj borbi, uz već spomenutog dr. fra Mladena Barbarića, izticao se fra Bono Jelavić. Valja spomenuti još nekoje značajne osobe, pripadnike Ustaškoga pokreta iz Zapadne Hercegovine: Niku Jurilja, studenta iz Turčinovića, Ivana Sliškovića, Mirka Kovačića ... Pripadnici ustaške skupine na Širokom Briegu bili su prokušavani na različnim zadatcima Ustaškog pokreta: slanjem njima nepoznatih ustaških članova glede provjere nadobudnosti i ustaške pripravnosti za izvršitbu povjerenih zadaća. Tako se, naime, stjecao neprieporan uvid u rad ili nerad svakog pojedinog člana u ustaškoj organizaciji.

U proljeće 1939., Jelić je pozvan u vojsku na odsluženje u Požarevac. U Požarevcu je razpoređen u pukovniju za vezu. Iz Požarevca je premješten u Mostar, gdje nalazi brojne pričuvnike. Pripreme za nadolazeći rat u punom su tieku: topničtvo vuku volovi, sva vojska nije odjenuta u cjelovite odore ... Srbi su bili poglavito zabrinuti. Božin zapovjednik, Srbin iz Sarajeva, bio je oženjen Zorom Grabovac, Hrvaticom, rodom iz Mostara. Jelić je kapetanu bio dobočnik, pa je spavao više kod njega u stanu, nego u vojarni. Iz kapetanovih tadanjih kazivanja dala se naslutiti skora propast nakazne jugoslavenske tvorbe.

Šestotravanjski rat i Desetotravanjski ustanak 1941. Božu su zatekli na položajima oko Splita. Jelić je tada bio svjedok talijanskog bombardiranja Splita. Putem krugovala čuo je za bombardiranje Beograda. Jugoslavenska vojska se povlačila u razsulu. Na hrvatskim licima očitavala se radost. Po šifriranoj zapoviedi 118. pješačka divizija se povlačila iz Splita prama Sinju. Tu i Jelić, skupa s drugima, čeka u neizvjestnosti buduća burna događanja, okružen nizkim, ali gustim sinjskim šumama. Na položajima kod Sinja proveo je dva dana. Potom se s postrojbom uputio u pravcu Livna. Stigli su 9. travnja 1941. na brdo Vaganj. Gladna i izmorena vojska tu noć drhtala je na zimskoj temperaturi. Sutradan se vojska, ne znajući za proglašenje Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu, spustila u okolne zaselke, radi nabave svježeg kruha i konzervi. Ubrzo iza objeda, k vojski je došao iz smjera Sinja vojni đip s trojicom putnika. Na đipu se ponosito, nakon mnogo ljeta, vijorila hrvatska zastava. Osoba koja je sjedila odtraga u đipu bila je naoružana

samokresom. Vozač i suvozač sprieda bili su naoružani brdskim strojnicama, pričvršćenim za vozilo. Čovjek sa samokresom tom je prigodom, popevši se na stienu, održao kratak govor, kojega ovdje donosim, po sjećanju Bože Jelića: "Braćo, Hrvati! Ovo je naš najveći dan u poviesti, jer je danas u Zagrebu proglašena i uzpostavljena Nezavisna Država Hrvatska! Budite pripravni i stegovni, raziđite se svojim kućama, jer je rat završen. Čuvajte vojnu opremu, koja će vam trebati i uputite se prama Sinju, gdje vas čekaju naši ljudi, koji će vam dati nove upute."

Govor je medju nazočnim Hrvatima polučio veliko oduševljenje. Od radosti se iz oružja pucalo u zrak. S većom skupinom, od nekoliko stotina hrvatskih momaka, Jelić se iz Sinja uputio u pravcu Imotskoga. Idući preko Sinjskoga polja, vojska je susretala Sinjane, koji su tražili žandare i druge srbozlotvore, da s njima izravnaju račune. Na konju su vukli žandara, svezana za samar. Hrvatskim vojnicima tada je bilo posve jasno, da je Srboslavija propala. Pjesma iz hrvatskih srdaca orila se nebu pod oblake. Osobito veselje nastalo je u tieku prolazka vojske cestom Split-Imotski. Pred selima su dežurale hrvatske straže, s gredama preko puta i razvijenim hrvatskim trobojnicama, pokraj kojih su bile bačve vina i bukare. Pilo se tad, veselilo i nazdravljalo u čast ponovnog uzskrsnuća hrvatske države, nakon punih 839 ljeta nacionalnog robstva i mraka. I na Širokom Briegu, Jelić je bio svjedok velike narodne radosti, zbog uzpostave hrvatske države. Uzhićenje doživljeno u vlastitu zavičaju, napose mu se usjeklo u srdce.

(Nastavak sliedi)

Bože Jelić stoji između otca Ivića i brata fra Marinka, na njegovoj Mladoj misi 18. kolovoza 1932. u Širokom Briegu

Ivica KARAMATIĆ

Doboslovni pregled okršaja Hrvatskih oružanih snaga protiv srbokomunističkih partizanskih odmetnika i četničkih zločinaca od 1941. do posljednje velike bitke u Europi 1945. za Odžak

Razodkrivanje smišljeno zamagljene hrvatske vojne poviesti

Na katolički blagdan Sv. Ivana Krstitelja, 24. lipnja 1941., nekoliko dana prije pravoslavnog Vidovdana, u iztočnoj Hercegovini, izbio je t.zv. Vidovdanski četnički ustanak. Tom prilikom četnici su poubijali sve oružnike u hrvatskim postajama: Jasenik, Stepen i Kozanci – u kotaru Gacko. To nisu učinili zbog vojničke hrabrosti, već su kukavice bili daleko brojniji od hrvatskih oružnika. Četnici su razpolagali s 4000 naoružanih ljudi, koje je pratilo 10.000 razularenih pljačkaša. S druge strane, tamošnje hrvatske oblasti razpolagale su sa samo 450 zaštitara i oružnika. Četnički ustanak se proširio na kotareve: Nevesinje, Čapljina, Stolac, Gacko, Bileća i Trebinje. Spomenuti četnički ustanak tvorno je pomagao general talijanskih fašističkih milicija Alessandro Lusana te verbalno podsticao četničku borbu proti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Dva dana poslije izbijanja četničkog ustanka, 26. lipnja 1941., četničke snage iz Gacka su zaposjele Nevesinje. Od već spomenutih 450 pripadnika hrvatske obrane, 150 zaštitara Posadne satnije nalazilo se u Mostaru, a ostalih 300 oružnika bilo je na širokom području, u sedam kotareva središnje i iztočne Hercegovine.

Na viest o četničkom ustanku u iztočnoj Hercegovini, u Mostaru se 27. lipnja 1941., prijavilo 500, a u Čapljini 400 dragovoljaca za vojevanje proti četnicima. To su uglavnom bili hrvatski ljudi iz sela, koja su, u travnju 1941., napali srbski vojnici. Istoga nadnevka, jedinica ustaškog nadporučnika Ante Zličarića probila se do Buska, 24 kilometra iztočno od Mostara, ali je zaustavljena, uslied jakog odpora puno brojnijih četnika. Stoga je iz Sarajeva tamo pristigla netom ustrojena domobranska pukovnija, u čijem je sastavu bilo 6 bojni i 2.000 domobrana. Zapovjednik spomenute domobranske pukovnije bio je glavnostožerni pukovnik Ivan Prpić. Istoga dana, 27. lipnja 1941., četiri domobranske bojne napale su i oslobodile Nevesinje, a jedna bojna vršila je napadaje prama Trebinju i Bileći.

Sutradan, 28. lipnja 1941., četnici zaposjedaju Avtovac u iztočnoj Hercegovini, poslije trodnevnog odpora skupine oružnika i mještana. Preživjelo

stanovništvo izbjeglo je u Fazlagića Kulu. Istoga nadnevka napadnuto je nekoliko sela u kotaru Čapljina. Poglavnik ND Hrvatske dr. Ante Pavelić imenovao je podmaršala Vladimira Laxu zapovjednikom vojne i građanske vlasti u velikim župama Hum i Dubrava, dok se ne uguši četnička pobuna. S druge strane, Talijani su zadovoljno trljali ruke promatrajući pokolje Hrvata i povlače svoje snage na cestu Bileća-Avtovac. Kod Plužina, istoga dana, hrvatske snage sukobile su se s jakim četničkim formacijama na putu iz Nevesinja prama Ulogu. U tom okršaju hrvatska strana odniela je pobjedu, zahvaljujući jednoj domobranskoj bojni, koja je neustrašivo jurišala na četnike iz pravca Kalinovika. Poslije tog poraza, četnici se nalaze na tom području u razsulu.

Dva dana kasnije, 30. lipnja 1941., ustaški satnik Ivo Herenčić ustrojio je dragovoljačku ustašku mostarsku bojnu, koja se sastojala od 11 satnija i 1.200 bojovnika. Ova je bojna, koncem srpnja 1941., krenula u Livno, a iz Livna u nove okršaje oko Koričana, Glamoča i Bosanskog Grahova, gdje su se četnici konsolidirali. Onodobno pojedine četničke grupacije predvode pravoslavni popovi: Radojica Peršić, Ilija Rodić i Sava Božić, zvani "četnički svetac".

Nekoliko dana kasnije, jedna hrvatska satnija poslana je iz Bileće u Gacko, voditi borbe s četnicima. Satnija je 2. srpnja 1941. vodila ogorčene borbe s 300 četnika, koje je porazila, uz gubitak 10 bojovnika.

Skupina ustaškog satnika, emigranta Mije Babića, brojila je oko 400 ustaša, s dragovoljcima iz kotareva: Čapljina, Ljubuški, Metković i Dubrovnik. Ta je hrvatska postrojba 4. srpnja 1941. odbila četnički napadaj prama hrvatskim selima u kotaru Čapljina. Četnička skupina Luke Ćubrila, Dušana Jelića, Jovana Milića i Spasoja Vujovića imala je tada više od 200 žrtava. Babićeva postrojba probila se uzpješno od Stolca do Berkovića, u pravcu Nevesinja. U borbama kod Berkovića poginuli su satnik Mijo Babić i poručnik Antun Pogorelec. Dr. Ante Pavelić poslije je posmrtno odlikovao Babića Zlatnom vitežkom kolajnom i promaknuo ga posmrtno u čin bojnika.

Poslije hrvatskih vojnih pobjeda kod Nevesinja i Plužina, u iztočnoj Hercgovini, većina četnika mahom srbskih seljaka 7. srpnja 1941., položila je oružje i vratila se svojim kućama, uz predhodno jamstvo hrvatskih vlasti, da im se u slučaju mirna predaje ne će ništa dogoditi.

Napušteno od seljačtva, četničko vodstvo se povuklo u zabita sela, odakle je potom nastavilo borbu proti ND Hrvatskoj, bilo u četničkim, bilo u partizanskim redovima.

Dva dana poslije, 9. srpnja 1941., u Struganiku, u zapadnoj Srbiji, sastali su se pukovnik Dragoljub Draža Mihailović i vođa partizanskih odmetnika

Josip Broz Tito. Tu je četnički vođa Mihailović s Titom uglavio Sporazum o prijateljstvu četnika i partizana u zajedničkoj borbi proti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Tom prilikom Mihailović je naglasio, da se valja krvavo osvetiti Hrvatima, a četnički vojvode pop Vlada Zečević i poručnik Ratko Martinović odpočeli su surađivati s odmetnikom Titom.

Od polovice do svršetka srpnja 1941. četnici ponovno dižu ustanak u kotarevima Ljubinje i Bileća. Tom prilikom napadaju, u kotaru Ljubinje, na sela: Dječ, Orahovicu, Fatnicu, Bjelan, Sakotiće i Planu – te u kotaru Trebinje na sela: Begoviće, Gornje i Donje Turane i Staro Slano.

Dvie tisuće četnika, pod vodstvom popa Momčila Đujića, 26. srpnja 1941., podignulo je četnički ustanak u Kninskoj krajini. Tom prilikom uništili su prugu Gračac-Knin. Istoga nadnevka, zapovjedničtvo talijanske divizije "Sassari" sklopilo je Sporazum s četnicima, da se ne napadaju njihova vozila pokrivena talijanskim zastavama. Sutradan, 27. srpnja 1941., podignuli su u Srbu i Lapcu četnici i partizani zajednički ustanak proti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Istoga dana dogodila se četnička pobuna u Drvaru. Posljednjeg dana mjeseca srpnja 1941., hrvatske postrojbe vodile su ogorčene borbe s nadmoćnijim četnicima, u okolici Gospića, Udbini i Oštrelju. Hrvatski general Mihajlo Lukić postrojio je Lički ustaški zdrug, od 600 bojovnika, čija je temeljna zadaća bila braniti područje Gračaca i Gospića.

Dne 4. kolovoza 1941., partizanski teroristi izvršili su atentat, kod vojarne Ustaške sveučilištne bojne, u Runjaninovoj ulici, kod Botaničkog vrta, u Zagrebu. Bombama je tada ranjeno 14 mladih ustaša. Uhićena su 4 atentatora te osuđena na smrt strieljanjem. Odprilike oko mjesec i pol prije toga, odmah poslije njemačkog napadaja na Sovjetski Savez, 23. lipnja 1941., teroristička organizacija t.zv. KPJ, izdala je Proglas, u kojem se otvoreno pozivalo na zlosilje. Partizansko zlosilje u zbilji se i te kako provodilo! Partizanske grupice odpočele su s izazivačkim napadajima na željezničke pruge, pri čemu su živote izgubili brojni nevini putnici. Također su napadali podmuklo iz zasjeda po šumama, vršili kukavičke zlosilničke čine, izbjegavajući otvorene sukobe s ustašama.

U iztočnoj Bosni, 13. kolovoza 1941., izbija četnički ustanak, podupriet iz Srbije. Na čelu četničkog ustanka bili su majori Jezdimir Dangić i Boško Todorović te 25 srbskih oficira i 8.000 četnika. Bili su dobro naoružani, s dosta strojnica i bacača i nekoliko lakih topova. Ustankom su bili zahvaćeni kotarevi: Zvornik, Rogatica, Višegrad i Vlasenica. Četnici su najprvo zaposjeli Vlasenicu. Na Romaniji su uzpostavili tiesnu suradnju s partizanima, koje je vodio sarajevski komunist Slaviša Vajner "Čiča". Naputak za ovaj četnički ustanak dao je Draža Mihailović, sliedećim riečima: "Zagreb ćemo

sravniti sa zemljom i tamo obesiti Pavelića i Mačeka!" Podhvat za gušenje ovog ustanka vodio je pukovnik Pacak, s 5 domobranskih bojni, kojima su zapoviedali častnici: Begić, Nardelli, Preprotić, Strelec i Rajman. Hrvatske postrojbe oslobodile su Vlasenicu i Novu Kasabu. Dvie sarajevske ustaške satnije poručnika Bećira Lokmića vodile su borbe s četnicima kod Pala, Igmana, Trebevića i na Romaniji.

Tih dana, u iztočnoj Hercegovini, četnici napadaju na hrvatska sela. Istodobno se u Mostaru postrojava dodatno popunjena Dragovoljačka ustaška bojna, pod zapovjeničtvom satnika Ive Herenčića.

U zapadnoj i središtnjoj Bosni izbijaju četničko-partizanski ustanci. Dne 10. kolovoza 1941. u Bihać je pristiglo novih 2.500 domobrana. Ta činjenica polučit će uspješnu hrvatsku ofanzivu, na području Bosanskog Grahova, Livna i Glamoča.

Početkom rujna 1941., pojedine bojne 3. i 4. domobranske pješačke pukovnije, pod zapovjeničtvom pukovnika Gruma, protjeruju jake četničke snage preko Drine, u bitkama kod Koviljače i Zvornika. Od 1. do 17. rujna 1941., hrvatske snage vodile su ogorčene bitke proti četnicima na Romaniji te kod Han Dervente, Podromanije i Gromila.

Prvog dana listopada 1941., bojovnici Prve bojne 4. domobranske pješačke pukovnije, pod zapovjedničtvom dopukovnika Zdenka Begića te dragovoljci Treće oružničke bojne, pod zapovjedničtvom bojnika Kneževića, odbile su četnički napadaj na Višegrad, pri čemu je izginulo 40 četnika. Istoga nadnevka, 1. listopada 1941., četnici i partizani uglavili su Sporazum o osnutku zajedničkog četničko-partizanskoga vojnog stožera. Sporazum su podpisali s četničke strane: Jezdimir Dangić, Sergije Mihailović i Pero Đukanović. S partizanske strane podpisnici su bili: Rodoljub Čolaković, Slobodan Princip i Svetozar Vukmanović. Rečeni Sporazum su podpisali sve sami Srbi – s obje strane!

Dne 15. listopada 1941., odbijen je napadaj 600 četnika na Višegrad. Više od 100 četnika je poginulo, a hrvatske postrojbe su zaplienile 4 strojnice i četničku zastavu.

Satnik Jure Francetić, ustaški povjerenik za Bosnu, 20. listopada 1941., postrojio je Prvu bojnu 1. ustaške pukovnije – Crne legije – u Sarajevu, s 400 dragovoljaca. Pet dana kasnije, četnici zaposjedaju Rogaticu, a 29. listopada 1941. četnici zauzimlju Međeđu.

Hrvatske postrojbe, premda malobrojnije, 7. studenog 1941., uspievaju odbiti četnički napadaj na odsječeni Višegrad na Drini. Dne 14. studenog 1941. u Vlasenici četnici utemeljuju t.zv. Privremenu srbsku narodnu upravu, na čijem čelu su bili majori Jezdimir Dangić i Boško Todorović. Četničko-komunistički odmetnici, bježeći od Niemaca iz Srbije, 25. studenog 1941., zaposjedaju većim dielom kotareve: Vlasenicu, Srebrenicu, Rogaticu i Foču – te manjim dielom kotareve: Kladanj, Zvornik i Sarajevo. Dne 4. prosinca 1941. Talijani četnicima prepuštaju Foču, a zaposjednuto područje iztočne Bosne u svibnju 1942. oslobodit će od partizana čuvena Crna legija Jure Francetića.

Polovicom svibnja 1942., odpočeo je podhvat obkoljavanja partizanskih odmetnika na Kozari u Sjeverozapadnoj Bosni. Napadaji Hrvatskih oružanih snaga bili su usmjereni od Banje Luke prama Bosanskom Novom i Priedoru. Tiekom spomenutih operacija zaplienjena je uputa Dragoljuba Draže Mihailovića, u kojoj četnički vodeći zapovjednik nalaže četnicima borbu za Veliku Srbiju u okviru Jugoslavije, uz naputak za uništenje neprijateljskih narodnih manjina – napose muslimana.

Uz podporu hrvatskoga zrakoplovstva, pripadnici HOS-a 13. lipnja 1942. odbili su četnički napadaju na Foču. Tom prilikom poginulo je 30 četnika. Dva dana kasnije, 15. lipnja 1942., hrvatske postrojbe oslobodile su cielo područje Foče od četnička. U međuvremenu je Druga talijanska armija napustila Jastrebarsko, Bihać, Bosanski Petrovac, Glamoč, Bugojno, Prozor i Konjic čime su na jugu omogućili partizanima slobodan upad iz Crne Gore i Srbije.

Tiekom t.zv. 3. ofanzive, partizani se povlače pred njemačkim postrojbama iz Sinjajevine u Pivsku Planinu, a potom preko Durmitora u Hercegovinu. Najžešći okršaji izmedju hrvatsko-njemačkih i partizanskih snaga vodili su se kod Goranskog i Gackog. Partizani su odstupili do iztočne obale Pive te preko Volujka i Maglića povukli se prama rieki Sutjeski u Bosni. Partizani su se povukli na Tjentište, a nisu podpuno uništeni zbog nedostatnog broja njemačkih i hrvatskih vojnih snaga u spomenutim napadajima.

Partizani su zaposjeli Konjic 7. srpnja 1942. Grad je junački branilo samo 40 ustaša 38. jurišnog odjela Crne legije, pod zapovjedničtvom poručnika Ilije Kostrića. Po zauzeću Konjica, partizani su strieljali Anku Šimunović, jer ih je javno nazvala banditima. Nakon nekoliko dana, pripadnici HOS-a oslobodili su Konjic od partizanskih odmetnika. Četiri dana kasnije, 11. srpnja 1942., 2. i 4. proleterska brigada, dva bataljuna 10. hercegovačke brigade, jedan bataljun 3. srbske brigade, te dio krajiškog odreda s topničtvom i nekoliko oklopnih vozila započeli su napadaje na Kupres i Zlosela. Kupres je branilo 2.000 dragovoljaca kupreške ustaške milicije, pod zapovjedničtvom satnika Pere Jurića. U obrani Kupresa, uz hrvatske bojovnike, sudjelovali su žene i djeca. Svi početni partizanski napadaji na Kupres su odbijeni. Drugi množtveni partizanski napadaj na Kupres dogodio se 13.

srpnja 1942. Tada je Kupres napadalo više od 5.000 partizana, ali nisu uspjeli zauzeti grad. Štoviše, imali su 350 poginulih, dok je s druge strane bilo 187 braniteljskih žrtava. Među partizanskim žrtvama bili su tad partizanski zapovjednici Šimo Šolaja i Dušan Metlić, obojica poznati krvnici Korduna.

Istoga nadnevka, oko 13.000 srbskih i crnogorskih partizana krenulo je sa Zelengore prama Vrbasu, smjerom Gornji Vakuf-Kupres-Bugojno. Do polovice srpnja 1942., partizani su zauzeli: Prozor, Gornji Vakuf, Šujicu, Duvno i Livno, ali nisu uspjeli zaposjesti Kupres, Bugojno i Donji Vakuf. Spomenutom obranbenom hrvatskom crtom zapoviedao je pukovnik Franjo Šimić. U međuvremenu, preko talijanske 3. zone, partizanski odmetnici se preko Foče, Kalinovika, Konjica i Prozora prebacuju pomoći obkoljenim partizanima na Kozari gdje su se već dva tjedna vodile ogorčene borbe. Zapovjedničtvo partizanskih odmetnika na Kozari razpolagalo je s 10.000 ljudi, a hrvatsko-njemačke snage brojile su oko 25.000 bojovnika. Hrvatske snage činile su tri domobranska gorska zdruga, pod zapovjedničtvom pukovnika Šolca, Zorna i Rupčića te pet ustaških bojni. Borbe su odpočele napadajima na Sanski Most i Bosanski Novi, a nastavile su se punom žestinom oko Bosanske Krupe, Dobrljina i Brončanog Majdana. Hrvatsko-njemačkim snagama pošlo je za rukom obkoliti partizansku glavninu na Kozari te uništiti 4.000 odmetnika. Oko 600 partizana 24. srpnja 1942. uspjelo je noću probiti obruč i pobjeći u smjeru Grmeča. Partizani su na Kozari izgubili 1.150 pripadnika Druge proleterske udarne brigade, dok su hrvatsko-njemačke postrojbe imale oko 4.000 mrtvih i ranjenih vojnika. Podkraj srpnja 1942., točnije 28. srpnja, propao je još jedan partizanski napadaj na Kupres, kojega su poduzele II. proleterska i II. dalmatinska brigada.

Tiekom kolovoza 1942., HOS je vodio uglavnom uspješne okršaje proti četnicima. U noći izmedju 8. i 9. kolovoza 1942., Treća i Osma domobranska pješačka pukovnija odbacile su preko Drine četničke postrojbe, koje su predhodno došle iz Srbije. Dva dana kasnije, 11. kolovoza 1942., Peti oružnički puk iztjerao je četnike iz Ljubinja i Srednjeg, prilikom čega je poginuo 21 četnik. Četnici, pristigli iz Crne Gore, 20. kolovoza 1942., uz podporu topničtva, zaposjeli su na juriš privremeno Foču. Dva dana potom, 22. kolovoza 1942., uslied napadaja HOS-a, bili su primorani napustiti Foču. Zbog vojnih pobjeda u iztočnoj Bosni, dr. Pavelić je 26. kolovoza 1942. promaknuo ustaškog bojnika Juru Francetića, zapovjednika Crne legije, u čin ustaškog pukovnika.

Do 8. rujna 1942. vodile su se ogorčene borbe hrvatskih postrojbi s četnicima na Lipljaku. Okršaji su okončani pobjedom. Pripadnici HOS-a 3. listopada 1942. odbili su partizanski napadaj na Jastrebarsko. Dva dana po-

tom, 5. listopada 1942., hrvatske snage potukle su do nogu partizane na Kalniku. Tom prilikom izginulo je više od 100 partizana. Tri ustaške bojne 9. listopada 1942. porazile su četnike kod Brinja. Hrvatske oružane snage poduzele su 23. listopada 1942. podhvat "Beta" proti partizanima, u okolici Livna. U uspješnim operacijama proti odmetnicima poglavito se iztaknuo domobranski pukovnik Franjo Šimić.

Poslije trodnevnih borbi, 5. studenog 1942., devet partizanskih brigada zaposjelo je Bihać, kojega su branile četiri domobranske bojne i manji broj ustaša. Na Bihać je napadalo više od 10.000 partizana, a grad je branilo oko 2.500 hrvatskih bojovnika. Nakon zaposjednuća Bihaća, partizani su nastavili napredovati preko Banovine u užu Hrvatsku, s ciljem spojiti se u zapadnoj Bosni s područjem južno od Karlovca. Prama jugoiztoku partizani su nadirali crtom Drvar – Bosanski Petrovac – Jajce – Glamoč – Livno te uspjeli zaposjesti Prnjavor, Kotor Varoš i Teslić.

Hrvatske oružane snage 16. studenog 1942. vodile su borbe proti četničkim banditima na Igmanu i Majevici. Tri dana kasnije, 19. studenog 1942., ustaški pukovnik Jure Francetić doveo je 3.000 bojovnika Prve domobranske dragovoljačke pukovnije iz Sarajeva u Mostar i stavio ih pod izravno zapovjedničtvo domobranskog pukovnika Franje Šimića. Nu, Talijani su odmah poduzeli mjere sprječavanja borbenog djelovanja spomenute pukovnije proti partizanima i četnicima u smjeru Spreča – Nevesinje – Stolac i dalje prama jugu. Stoga je Šimićeva pukovnija bila primorana zauzeti položaje na crti Ljubuški – Zadvarje – Sinj. HOS je na području Kalnika 3. prosinca 1942. poduzeo odlučne napadaje na partizanske odmetnike. U tim borbama poginulo je 58 partizana.

U prosincu 1942., Hrvatske oružane snage doživjele su veliki i težko nadoknadiv gubitak. Ustaški pukovnik PTB-a Jure Francetić 22. prosinca 1942. krenuo je zrakoplovom dvokrilcem iz Zagreba u Gospić. Nu, zrakoplov se zbog kvara morao spustiti kod Močila na Kordunu. Francetić i zastavnik Abičić bili su tad obkoljeni od partizana, a poslije ranjavanja u borbi su zarobljeni te odvedeni u Slunj. Pukovnik Francetić, ranjen u trbuh i s pet udaraca sjekirom po glavi, umro je 27. prosinca 1942. Poglavnik ga je 3. ožujka 1943. posmrtno odlikovao Zlatnim odličjem za hrabrost te naslovom viteza i odredio tjedan dana žalosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj zbog smrti Jure Francetića. Dne 8. travnja 1943. pukovnik Francetić je imenovan posmrtno krilnikom, najvećim ustaškim vojnim činom. Juraj Francetić je nedvojbeno bio najpopularniji i najčovječniji hrvatski narodni junak iz razdoblja Nezavisne Države Hrvatske.

Sredinom siečnja 1943., odpočeo je "Bieli podhvat", t.zv. 4. ofanziva. Za borbu proti partizanskim odmetnicima bilo je pripravno više od 80.000 vojnika; od toga oko 30.000 hrvatskih bojovnika. Prodorom iz smjera Priedora, Banje Luke i Sinja, partizansku glavninu gonilo se dolinom Une, Sane i Vrbasa prama Neretvi. Povodom "Bielog podhvata" poduzeto je čišćenje Žumberka, Petrove Gore, Šumarice i Grmeča od partizanskih odmetnika. Partizani su pružali žilavi odpor povlačeći se prama jugoiztoku. Dne 26. siečnja 1943. HOS je zaposjeo grad Slunj, a četiri dana potom hrvatske postrojbe ušle su u Bihać. Nekoliko dana kasnije, 29. siečnja 1943., Hrvatska vražja divizija vodila je žestoke borbe, u kojima je potisnula partizane kod Bosanskog Novog i Bosanske Krupe. Istodobno su ustaški i lovački zdrugovi napredovali na bojištnici južno od Priedora, potiskujući partizane dolinom Sane. Sutradan, 30. siečnja 1943., Vražja divizija oslobodila je Bosansku Krupu na Uni od partizanskih odmetnika. Na Grmeču, kojega su partizani pretvorili u čvrsto uporište, tih dana, vodile su se žestoke borbe za svaki metar.

U tieku t.zv. 4. ofanzive, 30. siečnja 1943., u Zagrebu je donieta Zakonska odredba o obćoj narodnoj mobilizaciji u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Nerazpoređene osobe u oružane snage, bile su dužne sudjelovati u pomoćnim službama Narodne zaštite. U NZ su bile uključene i žene mlađe od 50 godina, koje nisu imale djecu mlađu od 15 godina.

Partizani su napustili Bosanski Petrovac 7. veljače 1943., te uzpostavili crtu obrane u zapadnoj i središtnjoj Bosni. Druga partizanska grupacija krenula je napasti Talijane i četnike u smjeru Neretve te si otvoriti put za povlačenje u smjeru sjeverne Hercegovine i Crne Gore pa u Sandžak i južnu Srbiju. Četnici su 7. veljače 1943., nakon višesatne borbe, slomili odpor Hrvatske muslimanske milicije na Trebeškom Brdu, poslije čega su u narednim danima poklali više od 10.000 hrvatskih civila. Istoga nadnevka, partizani su protjerali Talijane iz Posušja, a sutradan i iz Imotskoga.

U Fazlagića Kuli, u jugoiztočnoj Hercegovini, 10. veljače 1943., oko 800 Hrvata muslimanske vjeroizpoviedi, pod vodstvom Memišage Džubura i nadporučnika Ćamila Krvavca, odbijali su već punih osam dana napadaje 3.000 četnika. Kad je pop Mastilović zatražio od hrabrih branitelja Fazlagića Kule predaju, Memišaga je odgovorio popu: "Što mi pišeš pope, da je nestalo države Hrvatske, onda znaj da je ona sad u Fazlagića Kuli i mi ćemo ju braniti dok ijedan mogne pušku posluživati!" Istoga nadnevka, Vražja divizija potukla je partizane na Grmeču, a tri domobranske bojne poduzele su napadaje na Motajicu, Vrliku i Bunu.

"Bieli podhvat I." okončan je 18. veljače 1943. U dotadanjim okršajima partizani su imali 6.521 mrtvih te 2.010 zarobljenih, a Hrvati i Niemci 436 poginulih bojovnika. Tih dana partizani izbacuju Talijane iz Ostrožca te iz Rame i obkoljavaju ih u Konjicu. Partizani su 21. veljače 1943. protjerali Talijane iz Jablanice te zauzeli most na Neretvi, prama kojemu se žurno povlačilo 4.000 partizanskih ranjenika.

"Bieli podhvat II." odpočeo je 22. veljače 1943. Peti ustaški zdrug i tri njemačke bojne napredovali su smjerom Bugojno-Gornji Vakuf, sa zadaćom napasti Prozor. Dvie domobranske bojne, pod zapovjedničtvom pukovnika Stjepana Metikoša, te ustaška bojna pod vodstvom dopukovnika Matkovića probili su se do Ivan-Sedla te potom do Konjica. Peti ustaški zdrug 22. veljače 1943. zaposjeo je Gornji Vakuf. U operaciji "Bieli podhvat II." glavni cilj HOS-a bio je razoružanje četnika, naravno uz uništenje partizanskih odmetnika. Niemci su željeli osigurati boksitna nalazišta u Hercegovini, potrebita im za proizvodnju aluminija. Istoga nadnevka, na crti Konjic-Jablanica, Talijani su razporedili 12.000 četnika, kao branu prolazka partizanima. Snage HOS-a 26. veljače 1943. zaposjele su Drvar, a jedna njemačka bojna probila se do Konjica i pritekla u pomoć obkoljenim talijanskim postrojbama.

Dva dana kasnije, 28. veljače 1943., hrvatsko-njemačke snage zaposjele su Bosansko Grahovo. Poslije višednevnih borbi, partizani su odbačeni od Konjica. Tako je propao njihov plan bržeg povlačenja preko Neretve u Crnu Goru. Talijani susljedno oružano podupiru četnike, koji izbjegavaju izravne okršaje s partizanima. Podkraj veljače 1943., partizani su minirali most na Neretvi kod Jablanice. To je ponukalo njemačko zapovjedničtvo na pogrješnu prosudbu odustajanja od napadaja u smjeru Neretve. U njemačkom zapovjedničtvu su držali, da će se partizani povlačiti u Bosnu.

Tiekom prve polovice ožujka 1943., Hrvatsko oružničtvo, seljačke straže i manje ustaške posade uspjeli su odbiti četničke navale na desetak hrvatskih mjesta u Hercegovini: kod Posušja, Širokog Briega, Grabovice i dr. Do 20. ožujka 1943, združene hrvatsko-njemačke postrojbe oslobodile su: Glamoč, Livno, Kupres, Ostrožac, Prozor, Posušje, Grabovicu, Jablanicu, Ramu, Konjic, Podorošac i Pazarić. Uporabom težkog topničtva i bacača, zaplienjenih od Talijana, partizani poduzimaju protunapadaj iz smjera Prozora prama Gornjem Vakufu i Bugojnu te zadržavaju učinkovitije napredovanje hrvatsko-njemačkih postrojbi u dolini Rame.

Partizani počinju prelaziti 7. ožujka 1943. preko improviziranog mosta na Neretvi, kojega su na brzu ruku napravili na ostatcima srušenog mosta. Istoga dana, partizani su porazili 4.000 četnika vojvode Stanišića. Tri dana

kasnije, 10. ožujka 1943., poslije žestokih okršaja na crti Vakuf – Prozor, gdje su obostrani gubitci bili veliki, hrvatsko-njemačke snage skršile su partizanski odpor u okolici Prozora.

U cilju jačanja HOS-a, 13. ožujka 1943., odpočelo je postrojavanje 13. hrvatske brdske Handžar divizije. Tri dana nakon toga, 16. ožujka 1943., partizani su se povukli do Jablanice, gdje bacaju u Neretvu svo težko naoružanje i vozila. Poslije toga potukli su do nogu četnike u Glavatičevu i potom se povukli u Crnu Goru. Od 20. siečnja do 20. ožujka 1943., partizani su u borbama izgubili 11.915 ljudi, imali su oko 4.000 ranjenih i oboljelih od tifusa, a 3.122 partizana su zarobljena. Hrvatski gubitci su bili znatno manji: 334 poginula bojovnika te 258 ranjenika. Niemci su izgubili 672 vojnika i imali su 1.214 ranjenika.

Sredinom svibnja 1943. odpočeo je "Crni podhvat" ili t.zv. 5. ofenziva na Sutjeski, tiekom koje su vođene ogorčene bitke. Partizani su namjeravali predahnuti na području Nevesinja, Gackog i Kolašina. "Crni podhvat" je iznenadio 19.000 partizana i zatekao ih u vrlo težkom stanju, jer je s partizanskom glavninom bilo 5.000 iznemoglih tifusara i ranjenika. Operacije proti partizanima na Sutjeski bile su pomno izplanirane. Na partizane je napalo oko 120.000 njemačkih, hrvatskih i talijanskih vojnika, sa stožernim ciljem podpunoga partizanskog uništenja. Obje strane u okršajima su imale velike gubitke u ljudstvu i tehnici. Partizane se namjeravalo obkoliti u Crnoj Gori te im spriečiti proboj prama jugu i primorati ih na izravnu borbu na vrlo neprikladnim područjima. Oko 150 zrakoplova i dalekometno topničtvo zadavali su partizanima danomice velike gubitke. Nu, u pripremi operacije "Crni podhvat" napravljen je veliki propust, kada su glavne njemačke i talijanske postrojbe bile razpoređene na crti Kolašin – Nikšić – Pljevlja, dok su kod Gackog, Foče i Kalnovika bile razpoređene manje snage. Povlačeći se iz Crne Gore i Sandžaka u iztočnu Bosnu, partizani su stvorili mostobran na planini Gučevo i u žestokim okršajima potisnuli su njemačke postrojbe u dolinu. Niemci su uvidjeli stratežku pogrješku te su bezodvlačno doveli vojna pojačanja i utvrdili se na planinama i izbočnim točkama. U dolini Sutjeske vođene su duge, ogorčene bitke. Partizani su nastojali pošto-poto probiti obruč. Nu, odlučni trenutak za partizansko uništenje bezpovratno je izgubljen, kad su partizani spriečili podhvatne snage u zauzeću Maglića, Volujaka i Gučeva. To je omogućilo partizanima povlačenje u Hercegovinu i iztočnu Bosnu. Dok je jedna njihova divizija zadržavala navalne snage na Šavniku i Komarnici, druge dvie partizanske divizije probile su obruč na Sutjeski i ostavili tisuće ranjenika i tifusara u okruženju. Preko Zelengore partizani su

se povukli na glavnu cestu Foča – Kalinovik. Partizani su probili obruč na Sutjeski zbog kukavičkog držanja talijanskih postrojbi.

"Crni podhvat" trajao je mjesec dana, do polovice lipnja 1943. Tiekom ogorčenih borbi, partizani su izgubili trećinu svojih snaga, oko 6.500 ljudi. Uz njemačke i talijanske postrojbe, u okršajima proti partizanima sudjelovalo je oko 30.000 hrvatskih vojnika te dvie bugarske divizije.

Tiekom lipnja 1943., četnici su izvršili nekoliko sabotaža na željezničkim prugama u Hercegovini. Pripadnici HOS-a imali su okršaje s četnicima kod Gosteča, Zenice, Brda, Zavidovića, Okruglice, Višegrada, Novog Šehera te u okolici Sarajeva. Četničko uporište Biela Gora u Bosni 11. lipnja 1943. žestoko je bombardirano od hrvatskog zrakoplovstva. Istoga nadnevka, poduzeti su odlučni napadaji na partizane u Krndiji, što ih je primoralo povlačiti se u smjeru Papuka, kada su odmetnici razbili 16. i 18. bojnu II. ustaškoga zdruga. Stoga su ustaške postrojbe, tiekom lipnja 1943., poduzele napadaje na partizane diljem Slavonije, na Papuku, kod Pakraca, u okolici Tuzle ...

Početkom srpnja 1943., HOS je poduzeo nove napadaje na četnike u iztočnoj Bosni, koji su trajali tiekom cielog mjeseca. U tim borbama razbijeni su četnici kod Čajniča. Četnici su k tomu poraženi kod Trnova, Drača, Pala, Žepe, Tocionika, Mokrog, Podžeplja, Sokolca te na Jabučkom Sedlu i Jahorini.

Vitez dr. Vjekoslav Vrančić, pomoćnik predsjednika Hrvatske Vlade, 4. srpnja 1943. službeno je pohodio Fazlagića Kulu, u iztočnoj Hercegovini. U njegovoj pratnji su bili: veliki župan Dubrave dr. Ante Buć, zapovjednik sarajevskog III. zbornog područja general Mihajlo Lukić, savjetnik u Predsjedničtvu Hrvatske Vlade Hasan Ćustović, mostarski logornik Ahmed Hadžić, redarstveni izvidnik Fehim Pašić i Ante Miletić. Zapovjednik postrojbi u Fazlagića Kuli Memišaga Džubur pozdravio je Pavelićeva izaslanika: "Dobro mi došao u slobodnu Hrvatsku!" Kuljanskoj miliciji, koja je brojila oko 800 bojovnika, dr. Vrančić je uručio Poglavnikov dar: hrvatsku svilenu ratnu zastavu s vitežkom zlatnom medaljom. Tom prigodom, hrvatska su odličja dodieljena: Memišagi Džuburu, poručniku Ćamilu Krvavcu, zastavniku Ćustoviću, Džemalu Tanoviću i drugim hrabrim braniteljima Fazlagića Kule.

Koncem istog mjeseca, 30. srpnja 1943., na desnoj obali Bosne, ustaške postrojbe su razbile četnike te zaplienile 500 pušaka i 10 strojnica. Hrvatska posada u Čajniču 3. kolovoza 1943. probila se iz četničkog okruženja. Četiri dana potom, 7. kolovoza 1943., postrojbe HOS-a porazile su četnike kod

Čajniča, Foče i Goražde te potukle do nogu, na Motajici, četničku bandu vojvode Forkape.

Dne 8. rujna 1943. objavljena je kapitulacija Kraljevine Italije savezničkoj vojnoj sili. Istoga nadnevka, hrvatski i njemački zrakoplovi bombardirali su talijanske vojarne u Splitu. Malobrojne hrvatske ustaške i domobranske postrojbe, 9. rujna 1943., pod zapovjedničtvom generala Tomaševića, dopukovnika Vladimira Rogoza i bojnika Nikole Oreškovića, poslije kraćih okršaja, primorale su talijansku diviziju "Lombardia" položiti oružje u Karlovcu. Poslije slabog odpora, istoga nadnevka, u Drnišu je zarobljena 89. talijanska fašistička pukovnija Crnih košulja. Istodobno su odjeli ustaške vojnice, uz podporu dvie njemačke planinske bojne, zaposjeli Klis kod Splita. Hrvatski krugoval sutradan je objelodanio, da su hrvatske snage zarobile više od 7.000 talijanskih vojnika i častnika. Istodobno su hrvatsko-njemačke postrojbe težko bombardirane na Klisu od talijanskog topničtva.

Odlučnim podhvatom 10. rujna 1943. oslobođen je Zadar, u kom se nalazilo zapovjedničtvo XVIII. talijanskog zbora, na čelu s generalom Umbertom Spigom. Tom prilikom razoružana je talijanska divizija "Zara" te je zaplienjeno 50.000 promičbenih letaka. Istog dana, hrvatske postrojbe zaplienile su petdesetak talijanskih zrakoplova na uzletištu Zemunik, a hrvatsko-njemačke snage oslobodile su bez odpora Sinj. Istoga nadnevka, u Zagrebu su zauzete zgrade talijanskog poslanstva, generalnog konzulata i vojnog izaslanstva, a dr. Pavelić je proglasio pomilovanje svim partizanskim odmetnicima, koji se dragovoljno vrate kućama, to jest pomognu HOS-u osloboditi Dalmaciju.

Sandžačka milicija, 12. rujna 1943., pod zapovjedničtvom pukovnika Sulejmana Pačariza i bojnika Ramiza Sipilovića, spriečila je hrabrim odporom partizansko-talijanski pokušaj zauzeća Priepolja u Sandžaku. Tom prilikom napadači su imali 900 mrtvih ljudi. Bez odpora, sutradan, oslobođeni su od Talijana: Mostar, Gospić, Omiš i Makarska. Hrvatske postrojbe kod Čapljine skršile su kraći talijanski odpor, a hrvatski zrakoplovi su potopili na Jadranu talijanske torpiljarke "G. Sirtori" i "F. Stocco".

Talijani i partizani pokušali su 14. rujna 1943. zaustaviti napredovanje hrvatsko-njemačkih postrojbi prama Boki Kotorskoj. U tim borbama, Talijani su imali 368 mrtvih vojnika. Poslije jakog zrakoplovnog bombardiranja i okršaja po okolnim brdima, sutradan je 6.000 talijanskih vojnika, na petdesetak plovila, pobjeglo iz Boke. Talijanska divizija "Emilia" imala je kod Boke 2.582 mrtva i ranjena vojnika. Istoga dana, Talijani su poraženi u Herceg Novom i Grudama, a u Dubrovniku su dvie talijanske divizije "Messina" i "Marche" podpisale bezuvjetnu kapitulaciju. Tada je strieljan talijanski general Amico, a poslije dvosatne borbe partizani su iztjerani sa Sušaka.

Dne 19. rujna 1943. započelo je novačenje 1925. godišta u HOS. Hrvatske oružane snage 26. rujna 1943. probile su partizanske utvrde oko Klisa te oslobodle Split, koji je 30 mjeseci trpio talijansko zauzeće.

T.zv. 1. proleterska divizija i 9. brigada 10. partizanske divizije iznenada iz Dalmacije napale su i zaposjele Kupres 4. listopada 1943. te ga podpuno spalili. Hrvatske izbjeglice iz Kupresa povukle su se i sklonile u Travnik.

Poslije zaposjednuća Ličkog Novog, Brušana, Podlapače i Udbine t.zv. 19. i 35. partizanska divizija te 6. lička proleterska brigada obkolile su 17. listopada 1943. Gospić. Grad su branili: IV. ustaški zdrug, kojim je zapoviedao bojnik Delko Bogdanić, domobranska lovačka bojna pod zapovjedničtvom satnika Lea Grandovca, vod oružnika i jedna pričuvna satnija. Oko 1.500 branitelja Gospića razpolagalo je s dosta strojnica, bacača i manjim brojem lakih topova. Poslije pogibije zapovjednika Operativnog područja Lika, pukovnika Mirka Zgage, na čelo obrane Gospića stao je bojnik Delko Bogdanić. Uz poručnika Mesića, u obrani grada, od hrvatskih častnika, napose se iztaknuo ustaški bojnik Ventura Baljak. Tiekom grčevitih okršaja u obrani Gospića poginuo je zapovjednik Trećeg domobranskog zdruga u Kninu, pukovnik Krsto Prpić. Partizani su naposljedku, poslije 26 dana obsade Gospića, nakon 10. studenog 1943. bili primorani povući se u smjeru Korenice.

Hrvatske postrojbe su 2. studenog 1943. dovršile čišćenje Kozare od partizansko-četničkih odmetnika, te potom išle napried u pravcu Bosanske Dubice. Čišćenje Istre od partizana okončano je 10. studenog 1943. U tim operacijama partizani i Talijani imali su 3.600 mrtvih te 4.500 zarobljenih vojnika. Na Božić 1943., združene hrvatsko-njemačke snage izkrcale su se na Korčulu te oslobodile otok, protjeravši partizane.

Tiekom 1943. izvršen je preustroj Hrvatskih oružanih snaga. Broj unovačenih u HOS povećao se od 158.000 na 200.000 bojovnika. Postrojeno je 17 ustaških zdrugova sa 64 bojne te četiri domobranska lovačka zdruga sa 16 bojni. U Hrvatsku je pristigla Tigar-divizija, koja je poput Vražje divizije imala jaku udarnu moć. Postavljena je na položaje također dragovoljačka Handžar-divizija. Pojačan je letački obseg Hrvatskog ratnog zrakoplovstva, pod zapovjedničtvom generala Drage Rubčića. Unapriređena je organizacija Hrvatske ratne mornarice na Jadranu.

U tieku t.zv. 6. ofanzive, u noći izmedju 31. prosinca 1943. i 1. siečnja 1944., t.zv. V. bosanski korpus, pod zapovjedničtvom Slavka Rodića, s 15.000 odmetnika, poduzeo je napadaje na Banju Luku. Grad su branili: 13.

lovačka domobranska pukovnija, oružnici, ustaše i jedna njemačka bojna; svega oko 4.000 bojovnika. Poslije topničkih napadaja na Banju Luku, šest partizanskih brigada krenulo je u navalu prama središtu grada te okružilo oružničku vojarnu. Branitelji su se povukli u staru utvrdu Kaštel te pružali žilavi odpor partizanskim napadajima, poduprietih oklopnjacima, brzometnim englezkim topničtvom i množtvom bacača. Borbe prsa u prsa su se vodile dva dana, dok braniteljima nije pristiglo ustaško pojačanje. Pripadnici Ustaške obrane natjerali su partizane u bieg. Partizani su se izpred Banje Luke žurno povukli 3. siečnja 1944. U borbama s braniteljima grada imali su više od 3.000 mrtvih i ranjenih odmetnika. Tiekom okršaja u Banjoj Luci, partizani su težko oštetili minaret džamije "Ferhadije" u Banjoj Luci, iz 15. stoljeća.

Početkom 1944., prama službenoj obaviesti Poglavnikova glavnoga stana br. 1, pripadnici HOS-a oslobodili su Vojnić na Banovini te područje Gorskoga Kotara. Tiekom rečenih okršaja, partizani su imali znatne gubitke. Poginulo je 1.200 odmetnika, uz 2.000 ranjenih i zarobljenih partizana. Dne 2. siečnja 1944., 392. hrvatska legionarska pješačka Plava divizija došla je u Hrvatsku, s izobrazbe u Austriji. Idućih mjeseci sudjelovala je u bitkama u Krajini, Liki i Hrvatskom Primorju s neprijateljima Nezavisne Države Hrvatske.

Do svršetka siečnja 1944., trajala je t.zv 6. ofanziva, odpočeta u listopadu predhodne godine. Napadaji su poduzimani na Talijane i partizane u talijanskom dielu Slovenije, Hrvatskom Primorju i drugim dielovima Dalmacije. Dne 27. siečnja 1944. neredovita postrojba HOS-a, pod zapovjedničtvom Huske Miljkovića, dočekala je u zasjedi oko 800 Đujićevih četnika i sve ih pobila. Poglavnikov glavni stan 30. siečnja 1944. priobćio je, da su partizani izbačeni sa svih dalmatinskih i kvarnerskih otoka, osim Visa, te iz većeg diela Korduna, Like i Hrvatskoga Primorja. Spomenuta područja partizani su zaposjeli poslije talijanske kapitulacije u rujnu 1943. Plava divizija je do konca siečnja 1944., u razdoblju od tri tjedna, očistila od odmetnika pravac Karlovac-Senj. Prije nego li su partizani s tog područja pobjegli, strieljali su desetine poznatih hrvatskih domoljuba.

Hrvatske postrojbe vodile su 3. veljače 1944. okršaje s četnicima kod Bratunca, Mesića i Srebrenice te četnike potukli do nogu. Sutradan, 4. veljače 1944., u okršajima s Hrvatskim oružanim snagama poginuli su četnički zapovjednici: Đuro Lončar, Pero Pešut, Rade Mandić i Joco Begović. Kod Ludbrega, 12. veljače 1944., u okršaju s partizanima je poginuo ustaški dopukovnik Kruno Devčić. Dr. Pavelić je nazočio njegovom sprovodu u Zagrebu te ga posmrtno promaknuo u čin ustaškog pukovnika i odlikovao ga

Vitežkom zlatnom medaljom za hrabrost. Polovicom veljače 1944., u okršajima kod Čaglina, partizani su imali velike gubitke. Mrtve su odvezli s tridesetak zaprežnih kola. Istoga dana, 15. veljače 1944., kod Tuzle, Sinja, Visokog, Sokolca i Rame izginulo je u okršajima s hrvatskim postrojbama 136 partizana. Dne 20. veljače 1944. u partizanskoj zasjedi na cesti Novi – Senj ubijen je Veliki župan i stožernik Like, vitez Jurica Frković, brat hrvatskog ministra Ivice Frkovića. Talijanska partizanska divizija "Garibaldi" 23. veljače 1944. uključila se u okršaje s HOS-om, kao suveznik partizanskih odmetnika. Istoga nadnevka dr. Pavelić je podpisao Zakonsku odredbu o obustavi kaznenog postupka proti odmetnicima, vojnim bjeguncima, koji su se dragovoljno predali hrvatskim vlastima. Dne 29. veljače 1944. partizani su ubili Memagu Dautovića, ustaškog logornika u Velikoj Kladuši i zapovjednika Krajiške milicije.

Bojovnici HOS-a, što je širemu občinstvu manje poznato, pomagali su, kad su mogli, židovskim izbjeglicama izpred sulude nacističke hajke. To zorno pokazuju dva primjera. Dva hrvatska lovca podmornica i jedan hrvatski čistač mina 21. ožujka 1944. pomogli su trima bugarskim brodovima proći kroz minirano more iz luke Konstance u Rumunjskoj prama turskoj obali. Bugarska plovila bila su krcata židovskim izbjeglicama. Nadalje, 21. travnja 1944. Hrvatska pomorska legija potajno je izvela preko miniranog područja skupinu plovila sa židovskim izbjeglicama, također iz Konstance u Rumunjskoj prama Turskoj.

Dne 25. svibnja 1944. odpočela je t.zv. 7. ofenziva, padobranskim desantom na Drvar. Tada je 470 padobranaca izvršilo iznenadni napadaj na Titovu špilju kod Drvara. Prije izkrcavanja padobranaca, oko 40 zrakoplova bombardiralo je Drvar i okolicu. U ovome podhvatu sudjelovale je i 373. hrvatska legionarska Tigar-divizija. Nakon žestokih okršaja, zaposjednut je Drvar, gdje se tog nadnevka trebao svetčano proslaviti Titov rođendan. Nu, umjesto rođendanske proslave, Tito je, kako bi spasio goli život, pobjegao u smjeru Kupresa. Tiekom okršaja u Drvaru, partizanima su pomagali brojni angloamerički zrakoplovi, koji su u naletima bombardirali Drvar i okolicu.

Strojne topovnjače 57. britanske flotile 20. lipnja 1944., pod zapovjedničtvom kapetana Toma Bligha, težko su oštetile hrvatsku strojnu torpiljarku "T 7", nedaleko od otoka Murtera. Hrvatska torpiljarka se nasukala, a zatim je bila tučena topničkom vatrom. U tim borbama, poginulo je i ranjeno 17 hrvatskih mornara. Istoga dana, talijanska partizanska divizija "Garibaldi" izgubila je prama vlastitom izvješću oko 3.000 boraca u borbama na Javorniku i Durmitoru. U lipnju 1944., angloamerički bombarderi napali su Omiš, Pulu, Caprag i Brod na Savi. Tiekom srpnja 1944., angloameričko zrakop-

lovstvo bombardiralo je dva puta Brod na Savi te jedanput Vinkovce, Zagreb i Pulu.

Ustaške postrojbe poduzele su podhvate 12. kolovoza 1944. proti četnicima na Majevici te kod Sunje, Goražda, Borika i Ustiprače, koji će uzpješno biti okončani 24. kolovoza iste godine. U Trstu je 30. kolovoza 1944. postrojena I. hrvatska flotila strojnih torpiljarki, pod zapovjedničtvom kapetana bojnog broda Ante Vrkljana. Flotila se sastojala od 8 torpiljarki, dva prateća broda i jedne parne torpiljarke.

Tiekom rujna 1944., partizani su sa svojom najboljom XXVI. divizijom zaposjeli slabo branjene otoke Južnog i Srednjeg Jadrana: Mljet, Hvar, Brač, Šoltu i Dugi. Kod Konjščine, u Hrvatskom Zagorju, 26. rujna 1944. tri partizanske brigade, s oko 3.000 odmetnika, napale su tek 160 pripadnika Zagrebačke mornaričke bojne, koji su svi do posljednjeg izginuli. Tiekom rujna 1944., angloameričko zrakoplovstvo je ciljano bombardiralo mostove i viadukte, diljem Hrvatske.

Dne 5. listopada 1944., 53. ustaška brinjska bojna, pod zapovjedničtvom bojnika Vukovića i satnika Vidakovića uništila je 122 partizana u Gornjem Kraju. Partizanski množtveni napadaj na Travnik odpočeo je 20. listopada 1944. Obranom grada zapoviedao je domobranski pukovnik Eduard Bunić, markiz iz Bona. Travnik je branilo 1.500 bojovnika Domobranskoga konjaničkog sklopa, Kupreško-bugojanska ustaška bojna pod zapovjedničtvom satnika Penave i Pere Dujmovića te lokalne ustaše i ustaška mladež pod zapovjedničtvom stožernika Petra Paradžika. Obskrbom i logistikom grada ravnao je dopukovnik Mahmud Sulejmanpašić. Partizani su napadali na Travnik s oko 8.000 odmetnika, razporedjenih u 6 brigada. Hrvatske oružane snage u početku su uspješno odbijale partizanske napadaje prama vojarnici, najjače branjenom hrvatskom uporištu u Travniku. Poslije večernjeg partizanskog napadaja, 21. listopada 1944., odmetnici su se probili u grad Travnik. Napose ogorčene borbe vodile su se na Vilenici, kod isusovačke gimnazije te kod tvornice žigica. Kod Tarabovca su partizani privremeno odbijeni, a jedan dio hrvatskih bojovnika, pod zapovjedničtvom bojnika Petra Paradžika probio se preko Kaštela u smjeru Guče Gore. Partizani su 22. listopada, u večernjim satima, zauzeli sve dielove Travnika, osim vojarne, u koju se povukla glavnina hrvatskih branitelja. Njihov proboj iz partizanskog okruženja nije uspio. Pukovnik Bunić poginuo je jurišajući iz vojarne. Prozvan je "Zrinski od Travnika", a dr. Pavelić posmrtno ga je odlikovao vitežkom zlatnom medaljom i promaknuo ga u čin generala. Partizane je zauzeće Travnika skupo stajalo, jer su u borbama za Travnik imali više od 4.000 poginulih odmetnika. U Travniku je tiekom borbi poginulo dvadesetak hrvatskih častnika. Po zauzeću grada, partizani su zaklali 50 težkih hrvatskih ranjenika, nekoliko častnih sestara, sveukupno oko 400 Hrvata i Hrvatica u Travniku. Kod Viteza su pobili 27. listopada 1944., 40 zarobljenih domobrana.

Doadmiral Nikola Steinfl 28. listopada 1944. imenovan je zapovjednikom Hrvatske ratne mornarice. Tih dana, talijanska partizanska jedinica "Garibaldi" sudjelovala je u napadajima na Kotor. Podkraj listopada 1944., partizani su se izkrcali na ušću Neretve i kod Dubrovnika. Poslije ogorčenih okršaja na poluotoku Pelješcu 369. hrvatska Vražja divizija, poslije težkih gubitaka, primorana je povlačiti se na sjever. U međuvremenu, hrvatski ministar dr. Vjekoslav Vrančić i stožerni obskrbnik general Lavoslav Milić nabavili su u Berlinu oko 120.000 odora za Hrvatske oružane snage, ali ne i prieko potrebito oružje i streljivo.

Koncem studenog 1944., talijanska partizanska divizija "Garibaldi" poduzela je višednevne napadaje na Nevesinje u iztočnoj Hercegovini. U isto vrieme, na sriemskoj bojištnici, nalazila se glavnina partizanskih odmetnika, poduprietih sovjetskim oklopnim korpusom i zrakoplovnom skupinom "Virtuk", na crti Dunav – Tovarnik – Šid – Bosut. Tiekom višemjesečnih okršaja, na rečenoj bojištnici, prama partizanskim izvorima, odmetnici su imali oko 30.000 poginulih i oko 70.000 ranjenika. To su bili njihovi najteži gubitci tiekom cieloga rata. U drugoj polovici studenoga 1944., Hrvatske oružane snage odbile su sovjetske pokušaje prielaza preko zaleđenog Dunava kod Vukovara. Tom prilikom uništena su 22 sovjetska težka oklopnjaka, a odbijen je sovjetsko-partizanski napadaj kod Osieka. Tiekom mjeseca studenoga 1944., angloamerički bombarderi su bombardirali: Rieku, Priepolje, Novi Pazar, Višegrad, Zenicu i Brod na Savi.

Od početka 1944. do svršetka rata, talijansko zrakoplovstvo je izgubilo, nad hrvatskim i okolnim područjem 77 zrakoplova, dok ih je 156 oštećeno. Hrvatske oružane snage su podkraj 1944. brojile 258.000 pripadnika, od toga 235.000 bojovnika pod izravnim hrvatskim zapovjedničtvom. Tiekom 1944. unovačeno je novih 17.000 vojnih obveznika. Dne 2. siečnja 1945. unovačeno je 10.000 novaka za popunu pet ustaških zdrugova i jedne dopunske divizije HOS-a.

Partizanski napadaji na Široki Brieg odpočeli su 3. siečnja 1945. Grad je bio obkoljen s tri strane, a branio ga je 9. ustaški zdrug, uz druge domobranske i njemačke postrojbe. Tiekom napadaja na Široki Brieg, partizani su uništili knjižnicu franjevačke gimnazije s fondom od 100.000 knjiga te težko oštetili crkvu.

Hrvatske oružane snage 8. siečnja 1945. oslobodile su Travnik, koji je tri mjeseca bio pod partizanskom okupacijom. Ustaška 20. udarna pukovnija 10. siečnja 1945. slomila je odpor jedinica 10. partizanskog korpusa na Bilogori. U tim borbama, poginuo je glasoviti hrvatski zapovjednik, ustaški pukovnik Rudo Šimić. Partizanski odmetnici su imali 787 mrtvih, ranjenih i zarobljenih. U jurišu na Bubanj Planinu navlastito se iztaknuo ustaški bojnik Josip Biošić. Sutradan je ustaška 5. divizija, pod zapovjedničtvom viteza Rafaela Bobana, oslobodila Virovitički mostobran, koji je opasno ugrožavao stabilnost hrvatske bojištnice. Partizani su tada, prama vlastitim izvorima pretrpjeli velike gubitke. Istoga nadnevka, 11. siečnja 1945., odlučnim protunapadajem 20.000 hrvatskih i njemačkih vojnika potisnuta su dva partizanska korpusa te oslobođeni Čapljina i Ljubuški. Na Javornici, 14. siečnja 1945., 9. slunjska i 33. brinjska ustaška bojna zadale su znatne gubitke 3. brigadi 43. partizanske divizije kod Stanića.

Od siečnja do ožujka 1945., Hrvatske oružane snage vodile su grčevite okršaje sa 6. i 10. partizanskim korpusom, koji su nadirali Podravinom uzporedno s napadajima sovjetskih postrojbi u Baranji i južnoj Mađarskoj te s hrvatsko-njemačkom protuofenzivom. Partizani su u svojim službenim izvješćima priznali, da je njihov 10. korpus, od konca 1944. do svibnja 1945., u bitkama od Virovitičkog mostobrana do Zagreba, imao više od 10.000 gubitaka. Sredinom siečnja 1945., partizanska 26. divizija, uz snažnu topničku i zrakoplovnu podporu, poslije težkih okršaja, koji su započeli već u prosincu 1944., osvojila je hrvatski kraljevski grad Knin. U grčevitim borbama, sredinom siečnja 1945., 373. hrvatska legionarska "Tigar divizija" imala je težke gubitke. Tiekom siečnja 1945., angloameričko zrakoplovstvo bombardiralo je Zagreb, Rieku te niz manjih mjesta.

Početkom veljače 1945., poslije višemjesečnih ogorčenih borbi, partizani su, uz velike gubitke, zaposjeli Široki Brieg. Tom prilikom su u svim hercegovačkim župama pobili sve franjevce, koje su zatekli u haljama.

Sredinom veljače 1945., poslije ogorčenih višednevnih borbi, Hrvatske oružane snage bile su primorane napustiti Mostar uslied jakih partizanskih napadaja. Hrvatsko povlačenje na obranbenu crtu na Ivan-planinu vršilo se u podpunom redu pod zaštitom 2. gorskog zdruga pod zapovjedničtvom pukovnika Bajda, 9. ustaškog zdruga pod zapovjedničtvom pukovnika Mayera te 369. hrvatske legionarske Vražje divizije. Dolazkom pojačanja ustaškoga obranbenog zdruga, izbočena uporišta obrane oblikovala su se na crti Ostrožac – Konjic, odakle su se hrvatske snage postupno povlačile u smjeru Ivan-Sedla.

Dne 17. veljače 1945. vodile su se odlučne borbe oko Zvornika na Drini, gdje su snage HOS-a ostvarile stanoviti napredak. Istodobno su se hrvatsko-njemačke snage probijale dolinom Neretve prama sjeveru, pri čemu su njemačke postrojbe imale osjetne gubitke. Tri dana kasnije, 20. veljače 1945., završeno je postrojavanje Južne bojištnice, pod zapovjedničtvom zapovjednika 3. zbornog područja u Sarajevu, generala Ivana Markulja, generala Stjepana Gaščića te ustaškog pukovnika Vjekoslava Luburića, kojemu će naposljedku biti povjereno zapovjedničtvo bojišta te povlačenje smjerom Sarajevo – Brod. Posljednjeg dana veljače 1945. prestala je podpuno svaka izporuka oružja Hrvatskim oružanim snagama iz Njemačke. U Hrvatskoj je tada postojala tek jedna tvornica lakog streljiva.

Ustaška 5. divizija 17. ožujka 1945., pod zapovjedničtvom generala Rafaela Bobana, odbila je dvodnevni partizanski napadaj na Bjelovar. Partizani su potom svoje poginule i ranjene odvezli na 80 zaprežnih kola. Tih dana, partizani su zaklali 60 hrvatskih ranjenika, a već punih mjesec dana Vražja divizija je vodila ogorčene borbe, braneći položaje kod Ivan-Sedla. Od 21. do 30. ožujka 1945. odbijani su partizanski nasrtaji na Bieljinu, Bihać te na Papuk i Bilogoru, pri čemu je izginulo 217 partizana. U tim težkim danima u drugoj polovici ožujka 1945., Hrvatske oružane snage su oslobodile Trnovo u Bosni, gdje je izginulo 229 odmetnika. Kod Sokolca i Mokroga partizani su imali 406 žrtava. Partizanski napadaj na Garešnicu, uz 590 poginulih partizana, odbijen je 25. ožujka 1945., da bi sutradan Hrvatske oružane snage odbile partizanski napadaj na Jastrebarsko.

Do svršetka ožujka 1945., vodili su se ogorčeni okršaji Hrvatskih oružanih snaga proti partizanima kod Gospića, Bosanskog Novog, Prieboja, Plitivica, Brčkog, Požege, Kostajnice, Gradačca, Gračanice, Moslavine, Slunja, Mokroga, Vareša, Ogulina, Sokolca, Trnova te na Majevici i Krbavskom polju, u kojima su odmetnici izgubili 1027 ljudi. Hrvatska 383. legionarska Tigar-divizija branila je Bihać mukotrpno punih deset dana, sve do 30. ožujka 1945., kad su grad, uz težke gubitke zaposjeli partizani. Poslije zauzeća Bihaća partizani su za osvetu poklali desetak zarobljenih hrvatskih častnika i dočastnika.

Početkom travnja 1945., partizanska 4. armija poduzela je dvotjedne napadaje na Hrvatsko Primorje, Liku i Gorski Kotar, nadirući iz sjeverne Dalmacije prama Trstu. Kod Ličkoga Osika, 392. hrvatska legionarska Plava divizija imala je težke gubitke. U tim danima partizani su zaposjeli: Gospić, Otočac, Senj, Novi, Crikvenicu, Kraljevicu, Ogulin i Delnice. Poslije grčevitih okršaja, 4. travnje 1945., partizani su zaposjeli Ivan-Sedlo. Velika četnička grupacija, s oko 20.000 četnika, pod vodstvom vojvode Pavla Đurišи-

ća, povlačila se tiekom travnja 1945. preko Bosne prama zapadu. Tom prilikom su u Dolinama pobili više od 500 hrvatskih civila što je ponukalo snage HOS-a poduzeti odlučne mjere proti četnicima. Hrvatske oružane snage, predvođene generalom Vjekoslavom Luburićem, u borbama na Lievče polju, od 2. do 7. travnja 1945., potukle su četnike do nogu. U tim borbama, nastradali su tamošnji četnički zapovjednici: pukovnik Pavle Đurišić, pop Perišić i major Zakarije Ostojić. Oko 5.000 četnika je poginulo, a više od 7.000 njih zarobljeno.

Hrvatske oružane snage, razpoređene u 24 divizije, s 265.000 bojovnika, početkom travnja 1945., pružale su žilav odpor partizanima kod Moslavačke gore, Prieboja, Sokolca, Brega, Požege, Velike Kapele, Kaknja, Vareša i na Kordunu, gdje su partizani imali 550 žrtava. U borbama na sjevernom krilu bojištnice, u Slavoniji, partizani su također imali velike gubitke. Zbog općeg njemačkog povlačenja s Balkana, Hrvatske oružane snage su napustile Sarajevo bez odpora. Nekoliko dana potom, 12. travnja 1945., poslije dvodnevnih ogorčenih borbi, probijeno je hrvatsko-njemačko sriemsko bojište. Tom prilikom u partizanske ruke, uz veliku sovjetsku podporu, padaju: Vard, Valpovo, Vukovar i Tovarnik.

Hrvatske oružane snage vodile su 12. travnja 1945. uspješne borbe proti četnicima na crti Rojna – Vrbas. Tiekom 12. i 14. travnja 1945., partizani zaposjedaju: Vinkovce, Osiek, Našice i Donji Miholjac. Partizanska 3. armija u međuvremenu se spaja s 1. armijom, koja nadire kroz Slavoniju. Hrvatske oružane snage povlače se prama rieki Ilovi. Dne 20. travnja 1945. partizani obkoljavaju Papuk i napadaju Novi dravski kanal. Istoga dana zaposjedaju Podravsku Slatinu. Sutradan, 21. travnja 1945., odpočinju jake borbe na Klani u Hrvatskom Primorju, gdje se grčevito bore partizanska istarska divizija i ostatci Plave divizije. Istoga nadnevka, partizani zaposjedaju Brod na Savi. Poslije povlačenja HOS-a prama zapadu, partizani 22. travnja 1945. zaposjedaju Đakovo, Pleternicu i Požegu. Dne 24. travnja 1945. partizani zaposjedaju Doboj, Derventu, Bosanski Brod, Bosansku i Slavonsku Gradišku dok HOS odbija napadaj na Bosanski Novi. Partizani 25. travnja 1945. zauzimaju Pakrac, Novsku i Viroviticu. Hrvatske postrojbe, u protuudaru, oslobađaju Bosiljevo i Lešće.

Kod Grubišnog Polja, 26. travnja 1945., Hrvatske oružane snage naniele su velike gubitke 4. proleterskoj brigadi, koja je u okršajima imala 607 mrtvih partizana. U međuvremenu su nastavljene borbe kod Rieke te na bojištnoj crti Ilirska Bistrica – Čičarija u Istri. Kod Volovskoga, 28. travnja 1945., uz podporu Engleza, izkrcala se partizanska istarska divizija, dok istodobno tri partizanske divizije izvršuju napadaje pravcem Rieka – Klana.

Tiekom travnja 1945., partizani su jakim snagama odpočeli napadaje na sjevernojadranske otoke. Otoke Pag, Rab, Krk, Cres i Lošinj – branile su manje hrvatske legionarske postrojbe, koje su se zbog očevidne partizanske brojčane nadmoći morale povući, poslije kratkotrajnog odpora.

Partizani 29. travnja 1945. vrše prodor prama Trstu. U tom času, u gradu se nalazilo 500 hrvatskih mornara, pod zapovjedničtvom kapetana bojnog broda Andre Vrkljana. Trećina tamošnjih hrvatskih mornara nije se uspjela povući u luku te su do posljednjeg izginuli u obkoljenoj vojarni. Hrvatski mornari, koji su se zatekli u tršćanskoj luci, 29. travnja 1945., zaposjeli su njemačke napuštene topove i plovila te odpočeli okršaj s partizanima, koje su odbacili od luke. Naposljedku su brodovi, nakrcani hrvatskim mornarima i civilima, izplovili pod partizanskom vatrom i predali se Englezima u Ankoni. Oko 300 obkoljenih hrvatskih mornara izginulo je u Trstu. Sutradan, 30. travnja 1945., dogodila se velika pobjeda Hrvatskih oružanih snaga u bitkama kod Garešničkih i Zdenačkih Ribnjaka. U tim okršajima, velike gubitke su imale 1. proleterska te 5. i 6. partizanska divizija: gotovo 1.500 poginulih odmetnika.

U prvim danima svibnja 1945., na području Rieke i Rječine, nastavljeni su žestoki okršaji. Partizanski napadaji su odbijeni kod Generalskog Stola. HOS je privremeno oslobodio Toplice i Lešće. Između Unčana i Divuše, partizani su odbačeni na iztočnu obalu Une. Bezpoštedne borbe vođene su na mostobranu Kostajnice. Partizanski napadaji odbijeni su u dolini Save i u Podravini. Na Dravi su onemogućeni manji pokušaji prielaza preko rieke bugarskih udarnih postrojba. Na Rječini su partizani 2. svibnja 1945. nastavili napredovati prama zapadu. Na unskom bojištu nastavljene su ogorčene borbe kod Bosanskog Novog i Kostajnice. Istoga nadnevka, hrvatske postrojbe su povučene iz Grubišnog Polja i Zdenaca, radi skraćivanja bojištnice. U borbama na Uni, do 3. svibnja 1945., partizani su imali 1.000 mrtvih te 1.500 ranjenika. Južno krilo HOS-a u Slavoniji je povučeno te je napuštena Novska bez odpora. Partizani, s nadmoćnijim snagama, nastavljaju jake napadaje na HOS na Bilogori i u Podravini.

U tim prielomnim danima, na Zvonimirovoj bojištnoj crti, nalazilo se 20 hrvatskih divizija, s 230.000 vojnika. Oko 100.000 njemačkih vojnika užurbano se povlačilo prama Austriji. Ostatci 4. ličkog ustaškog sdruga još su 4. svibnja 1945. pružali grčeviti odpor partizanima u Karlovcu. Zvonimirova bojištna crta se napušta te 5. svibnja 1945. odpočinje iz Zagreba povlačenje hrvatskih pričuvnih i pozadinskih službi. Donieta je odluka, da HOS ne brani Zagreb, kako bi se time možebitno izbjegli partizanski pokolji hrvatskih civila, pljačke i pustošenja.

Do početka Bleiburžke tragedije hrvatskoga naroda, do 15. svibnja 1945., postrojbe HOS-a, osim u Odžaku, o čemu će biti više rieči u završnom slovu ovog izradka, imale su kronološkim redosliedom okršaje s partizanima: kod Petrinje 5. svibnja 1945., kod Žažine, Oborova i Lekenika istoga nadnevka, u široj okolici Zagreba 6. svibnja 1945., kod Hrastja i na crti Komin – Sveti Ivan Zelina – Ivanja 7. svibnja 1945., manje okršaje u Dubravi, Podsusedu, Gračanima, Remetama, Šestinama i drugdje na području Zagreba 8. svibnja 1945., kod Zidanog Mosta 9. svibnja 1945., kod Celja i nedaleko od Dravograda 10. svibnja 1945., kod Podplata, Rogaške Slatine i ponovno kod Zidanog Mosta 11. svibnja 1945., kod Dravograda, Celja i Hude Luknje 12. svibnja 1945. te na rieci Dravi 13. i 14. svibnja 1945. godine.

Posljednja velika, dugotrajna bitka Hrvatskih oružanih snaga proti partizanima odigrala se 1945. kod Odžaka u Posavini. Bitka je odpočela 19. travnja 1945. i trajala je punih 37 dana. Šire područje Odžaka branilo je oko 10.000 ustaša i drugih pripadnika HOS-a, pod zapovjedničtvom viteza Ibrahima Pjanića, Avdage Hasića, pukovnika Ivana Deškovića te logornika Petra Rajkovca. Daleko nadmoćnije partizanske snage su uz podporu topničtva i zrakoplovstva napadale Odžak sa sedam brigada. U ogorčenim borbama, tiekom travnja i svibnja 1945., Odžak se pokazao novim hrvatskim Sigetom 20. stoljeća! Branitelji su junačkom obranom Odžaka istodobno branili obstanak posljednjega nezaposjednutog područja Nezavisne Države Hrvatske. Uz samo mjesto Odžak, postrojbe HOS-a tada su hrabro branile i 24 okolna sela na ušću Bosne u Savu. Uz već spomenute zapovjednike Hrvatskih oružanih snaga, u obrani Odžaka iztaknuli su se hrvatski niži častnici i dočastnici: Ivan Čaušević, Ante Biličić, Matija Radić, Anton Mihaljić, Perković, Mrkonjić, Špiger, Špicer ... Hrvatski dočastnik Blaž Jurkić napravio je niz rovova i bunkera oko glavnih obranbenih uporišta u Odžaku, Vlaškoj Maloj, Mrkoj Adi, Balegovcu, Gornjoj Dubici, Prudu i Dobor Kuli. Podkraj travnja 1945. vitez Pjanić i Avdaga Hasić povukli su se s dvie vojnice prama Zagrebu, dok su svi ostali hrvatski bojovnici bili odlučni braniti Odžak do posljednjeg čovjeka.

Na Odžak je danomice navaljivalo oko 15.000 partizana, podpomognutih topničtvom, bacačima, strojnicama i s oko dvadesetak jurišnih zrakoplova. Unatoč tome, malobrojniji hrvatski branitelji su izvojevali nekoliko blistavih pobjeda. Ponajprije su 28. travnja 1945. odbili partizanske množtvene napadaje, u kojima je izginulo 1.395 partizana te 630 ustaša. Tada je poginuo partizanski zapovjednik Spaso Mičić. Partizani su stalno dobivali nova pojačanja u ljudstvu i oružju. Ustaška borba do smrti, kako ju opisuje partizanski zapovjednik Miloš Zekić, polučila je 4. svibnja 1945. još jednu hrvatsku pobjedu, kad su ustaše iztjerali partizane iz Potočana i natjerali tri srbske brigade u bieg. Tek su 8. svibnja višestruko brojniji partizani doprieli do Vlaške Male. Nu, sutradan, 9. svibnja, ustaše iztjeruju, u ogorčenim borbama, tri partizanske jedinice iz Vrbovca i Dubice.

O jačini okršaja kod Odžaka, partizanski zapovjednik 14. srbske brigade Stevan Kovačević je napisao: "Neprijatelj se očajnički bori, tako da ni stari borci tako nešta nikad nisu još videli. Svaki ustaša mora najpre da se ubije, pa tek onda može da se osvoji neki objekt". Tek je 16. svibnja 1945. 4. bataljun 20. romanijske brigade zarobio prvog ustašu.

U noći izmedju 22. i 23. svibnja 1945. ustaški branitelji su izvršili četiri susljedna protunapadaja te uoči svanuća 24. svibnja 1945. još jedan protunapadaj, u kojemu je poginulo polovica jurišnika. Hrvatska bolnica u Prudu bila je puna ranjenika, među kojima je bio i logornik Petar Rajkovac. Tiekom neviđenih borbi, partizansko zrakoplovstvo je neprestance zasipalo vatrom i bombama ustaške položaje.

Poslije borbi, prsa u prsa, koje su vođene za svaki rov i za svaku kuću, višestruko brojniji partizani, usredotočenim napadajima, naposljedku su ipak slomili neumorne branitelje Odžaka i to tek 25. svibnja 1945. Posljednja nadljudskim snagama branjena ustaška uporišta bila su u Vlaškoj Maloj i Balegovcu te na ušću Bosne u Savu. Jedna manja ustaška skupina izvršila je proboj prama Potočanima. Vođa obrane Odžaka Petar Rajkovac, nakon što je drugi put ranjen, odbio se predati partizanima i počinio je samoubojstvo. Tako je okončana zadnja velika bitka Drugoga svjetskog rata na europskom kontinentu, više od dva tjedna poslije službenoga svršetka rata u Europi.

Knjigopisje

Doboslovna spomen-slikovnica *NDH 1941.-1945*. Buenos Aires, 1988.

Priručnik *Istina o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Buenos Aires, 1991.

KARAMATIĆ, Ivica: *Nezavisna Država Hrvatska tisućljetni domoljubni san*. Posušje, 2013.

Rosenbergovski sustav opet na snazi

Šteta što je Rosenberg, inače Alfred, obješen 1946. nakon suđenja kao ratni zločinac. Nije ništa osobito učinio, osim što je razradio rasnu teoriju, po kojoj se bitno razlikuju pripadnici arijevske i inih rasa. Arijevci su pametni, liepi, plavokosi, vitki i športski građeni, plavooki, čistoga pedigrea do sedam koljena unatrag i t.d. Takav je bio i veliki Adolf, Dolfi, "nemoš" ljepšega arijevca zamisliti. Poželjni su mali brčići i čuperak koji visi preko čela. (O tome sam pisala u knjizi "Tajne sfere" pod naslovom "Kehlsteinhaus ili tri korbača".)

Treba spoznati znakovite pojave, koje svojim intelektualnim i fizičkim izgledom odmah prepoznaš kao arijevca lieve urbane, naglašavam urbane orientacije, po mogućnosti sklonoga istom spolu, što je sad u modi, nosi se naveliko. Eno čitam, da se neki Ž. P-ski s te strane izjašnjava kako nesretni "**Kovač i Stier djeluju previše intelektualno za hrvatsku desnicu**!" Jer inače desnica još nije sišla s drveta, ružna i obrasla u bradu s nožem u zubima čuči u selendrama. Dotični Ž. P., sljedbenik Rosenbergov, je inače klasičan primjer ljepote arijevske i pameti liberalno-ljevičarske: četvrtaste glave, izturenih donjih zuba, ugojenoga prednjega diela tiela, požutjelih zuba, tamnih očiju, što mrko gledaju. Tako su izuzetno intelektualno prepoznatljivi mnogi liberalno-ljevičarski, naprednjački članovi, koji nam sjede po raznim institucijama pa i u žalostnom Hrvatskom državnom saboru: jedan je ćelav i frflja kod izgovora pojedinih glasova, onizak i naporan u dosljednosti izgovaranja laži, malo podsjeća na Goebelsa, ali samo u nastupu; pa onda imamo visokog i opet četvrtaste lubanje s nakrivljenim ustima, koji nikada ne govori, nego sikće, kako bi još ubijao po raznim šumama i putovima, to je arijevski i urbano; jedan je crnpurast, jer pripada prema Rosenbergu nedostojnoj rasi s iztočnoga Balkana i srče rieči kroz pritvorena usta pazeći na polagani izgovor, jer mu zubići nisu ravni kao u pravoga arijevca; ima tu i raznih cica-mica s malo prozirnih i što kraćih haljinica, jer što kraće, to naprednije, one su absolutno radikalno pametne; a osobito iztaknuto arijevsko mjesto pripada jednoj dragoj osobi ženskoj, koja se proslavila četkicama za zahod. Njen intelektualni izgled nadmašio je sve zajedno. Tako misli drug Ž. P. o ljepoti čiste intelektualne ljevičarske urbane rase, a osobito o njoj svjedoči i slavni gospodin Pajser svojim originalnim crtama energije i ljepote, kojega bi dotični rasist likvidiran 1946. uzeo odmah za oberoberoberbansturmsturmfurera. Bio bi na plakatu Adolfovom kao i kolega Ž. P. reklamirajući savršenog arijevca. O drugu V. O., koji vidi posvuda faluse pa i na svetčanoj torti u Fiumi, da ne govorimo. Ljepota toga lika kao i duhovnost, sklonost prema intelektualnim nagnućima i djela, koja je napisao i ostvario u svom debelom i dugom životu, svjedoče sama po sebi. Ima, doduše, i onih lievih, koji podsjećaju na jetije, one s Tibeta, ali inače sve po izbor intelektualne veličine, koje odmah prepoznaju desne plagiatore. To, što su ti plagiatori završili dva-tri studija u prestižnim sveučilištima Njemačke ili možda u Sorboni, nije važno. Nitko drugu lizaču sladkoga noža nije dorastao. Lizanje noža s asociacijom, koja nije za mlađe od 40 godina, da ne spominjemo. Ima ih još puno, ma svi lievi su čisti arijevski ljepotani i intelektualno nas zabljesnu, čim se pojave. O plemenitosti, sklonosti ljepoti, klasičnoj glasbi, književnosti i dobroti, da ne govorimo. O podjeli svoje imovine, koju su stekli plemenitim gestama otimanja i u kojoj komotno žive od 1945., već se zna – oni su to vratili i izpričali se za poklane i strieljane.

A mi desničari i ognjištari u trenu smo prepoznatljivi: vonjamo na peke, pršute, nosimo biele čarape; žene, majke i ina ženska čeljad nosi crne rubce po kamenjarima i njivama, gdje se traže grobnice ne samo iz ovoga Domovinskoga oslobodilačkoga rata, nego i onoga Drugoga; nadvisujemo glavama ljepotane s ljevice; svi smo iz provincije, neke zabiti, za razliku od ljevičara, ružni smo do bola, tupi do žara za Domovinu. Ako ima poneki građanin, (moj tužni slučaj), urbani tip, koji se zabunom našao na desnoj strani, treba ga zgaziti, paziti, da mu ne damo prostora u javnosti, ne dotirati njegove knjige i slično, jednostavno ga prešutjeti. On počiva već za života u nigdini. Bez obzira je li liep ili ružan – on je nepoćudan. I to od samoga rođenja.

Tako prema stručnjaku rosenbergovskoga tipa Ž. P-om ubogi Stier, pa Kovač i niz drugih nearijevaca s te desnice zaista nisu prikladni za život u javnosti, možda bi ih trebalo "likvidirati", ha? Što mislite? Pa onda jedan Miroslav Škoro?! U kategorizaciji Ž. P. stručnjaka za sve, Škoro bi isto spadao u "unterhund" kategoriju, jer je desničar!!! Džaba je obdaren, izgledom profinjen, ništa.

Prema tvom sramotnom teoremu trebalo bi dieliti ljude po izgledu, boji kože, rasi i pedigreu, je li tako dragi Ž. P.? Misliš, da treba zaboraviti podlosti, koje si zahtievao tiekom Hrvatskoga proljeća za utamničenja i stroge kazne desničarima poput Budiše? Misliš, da treba zaboraviti preko 30.000 uhićenih upravo intelektualno spremnih Hrvata? A kad malo razmislimo i Gotovina bi trebao spadati u ljevičare, koji mrze Hrvatsku, jer suviše je intelektualan i dostojanstven za desnicu! O hrabrosti, da ne govorimo.

Neprikladni smo i mi iz nešto starijih redova ćudoredno odgojenih čudnovatih kljunaša, koji se ne razgolićuju, ne psuju, ne podvaljuju pupavičje jaje u tuđe gniezdo, ne sablažnjuju malene, vjeruju u Boga, ne traže povlastice, nego rade, za dom spremni i pušku nositi do posljednjega dana. Nije drugu Ž. P. prikladan ni stariji niz hrvatskih desnih intelektualaca: I. Mažuranić, A. G. Matoš, A. Starčević, S. Radić, B. Radica, V. Vida i tisuće drugih. Bili su duhovno liepi, obrazovani, domoljubni i pravedni. Na grob im nosimo cvietak misleći o njima kao uzorima.

Neka nas, naša još gori, a evo i dana!

+++ +++ +++

Nevenka NEKIĆ

'Teferič' HRT-a pred prvostolnicom

Nama ne treba nikakvih dokaza, da bismo povjerovali. Nekima. Ne znam, koliko nas točno ima, ali znam, da je jučer 17. travnja 2020., a bio je petak prije Biele nedjelje, Maloga Uzkrsa, mnogo vjernika molilo i sklapalo ruke s nadom, da će vitki sjeverni zvonik naše prvostolnice Sv. Marije i blaženog Alojzija Stepinca biti uspješno skinut, kako bi se spriečila veća nesreća. Od potresa oštećena prvostolnica čekala je, podržavana rukama molitelja i svih onih ukopanih ili zabilježenih na neki način u tom našem Hrvatskom 'panteonu', da se vjetar smiri, da se pripreme svi alati za taj podhvat, kakav nikada nije izveden u našoj poviesti. Ne samo sakralnoj. Valjalo je sačuvati ne samo ranjeni zvonik, nego i samu Majku Hrvata, da se ne uruši. I trebalo je recitirati Kranjčevića i Matoša, da se u riečima, koje se slievaju u to središte naše slavne i tužne poviesti, nađe podporanj, uviek transcendentalan, koji nama pomaže, da podnesemo realitet ovoga materialnoga svieta. Građena prije osam stotina godina, odoljela je nasrtajima raznih 'barbara', nije rušena, dok se nije Zemlja pomakla prije 140 godina, ali kao feniks izrasla je ponovno u visinu. Nisu ju srušili ni u dva svjetska rata, ni u Domovinskom oslobodilačkom ratu. Dočekivala nas je sve vrieme našega života vidljiva izdaleka iztaknutim zvonicima kao kruna našem Zagrebu, kao misao i znamen, njoj smo se vraćali sa svih putovanja. Ne kao kamenu urešenom gotičkim fialama i dekorom, ne kao djelu nekoga vrstnoga arhitekta, ne samo kao sakralnom mjestu, nego i poviestnom središtu silnica, koje emocionalno sažimaju sublimirane suze i nade hrvatskoga naroda. U njoj počivaju mnogi

velikani našega sna i prkosa, u njoj su najsnažnije ruke umjetnika izradile votivne i fragilne uspomene. Nju su neki mrzili, a drugi ljubili, branili joj u crvenom carstvu, da obnovi plavi krov, branili, da se ukopaju posmrtni ostatci mučenika i blaženika Alojzija. A narod je dolazio, jer ona je postojala kao snaga i znamen, kao naš veliki AMEN.

Rušenje ili spuštanje sjevernoga zvonika nije bila nikakva igra. Mi, koji ne znamo, kako bismo to izveli, možemo se samo diviti i biti ponizni pred vještinama stručnjaka, spretnosti majstora izvoditelja, vojnih znanja o miniranju, hrabrosti članova Gorske službe spašavanja i svih ostalih, koji su sudjelovali u podhvatu stoljeća. Očekivali smo, da će javna državna televizija, ma kako se zvala, poslati nekoliko kamera i novinara, koji nešto znaju o prvostolnici, neke koji znaju pitati bilo koga, koji su tih dana pa i jučer bili u blizini i dostupni na neki način za odgovore. Nismo očekivali nikakav poviestno-estetski ekspoze o prvostolnici (iako nam ne bi smetao!), nego samo malo znanja novinara o postavljanju glavnih pitanja, kad se ovakav neviđeni događaj zbiva. Tamo su bili mnogi, koji su mogli odgovoriti na pitanja kvantitete, opreme, o imenima ljudi, koji time rukovode, imenima hrabrih penjača, rukovoditelja dizalicom i t.d. Ništa od toga nismo doznali. Ta nam saznanja ne bi posve umanjila strepnju i izčekivanje dobroga izhoda, za koji smo molili, ali pokazalo bi se, da takozvana hrvatska televizija ne sabotira ovaj događaj, dajući mu značenje prodaje povrća na trgu. Očekivali smo, da se kamere nalaze na primjerenom mjestu (bar kao one RTL), da će pratiti spuštanje zvonika, jer postoje vizure, koje su pokazale druge TV-kuće, ali ne! Onaj dramatični trenutak bio je na posljednjoj etapi zaklonjen drvećem i nekim krovom iza kojega je stajala nevidljiva kamera. Druge valjda nije ni bilo.

Cielo vrieme izčekivanja provelo se u podpunom muku i osim dva puta ponovljenoga priobćenja, da se priprema eksplozija, ništa se nije čulo. Kamera stoji tako, da se spuštanje jednim dielom nije vidjelo od same dizalice, a umjesto ikakva objašnjenja, čuje se nejasni razgovor u blizini mikrofona, a ono što je najviše iritiralo, povremeni hihot neke dražestne mlade osobe. Nije jasno, što je to bilo iz nevidljivih usta tako smiešno u činjenici, koja se upravo treba uz sve moguće opasnosti dogoditi?! Tako smo uz hihot umjesto suvislih podataka i očekivanih novinarskih bar nekakvih objašnjenja dočekali, da se odkrije lice novinarke, koja je upućena od urednika, da prati ovaj događaj. A bio je nalik na teferič, kako kažu u Bosni.

Morao je urednik dobro birati, da pošalje podpunu analfabetu (ovo je prikladno u ženskom rodu, iako neuobičajeno!), koja nije mogla postaviti nikakva pitanja, osim da je nakon svega najavila dva odgovorna lica. Siroto

djevojče stajalo je bezpomoćno i lepršavo razpuštajući svoju golemu kosu, da ipak bude u trendu "dopasa", ne shvaćajući domet ovoga događaja. Nakon njoj napornoga dana i totalne šutnje, nakon biednoga snimanja netalentirane kamere, stigle su dvie izjave.

Događaj su pratili razni znatiželjnici – bilo je vjernika, bilo je zainteresiranih samo za tehničke probleme, bilo je i onih, koji su navijali kao u jednim "rodoljubnim novinama" – **oba su pala**! Bilo je i onih, koji se uobće nisu nadali takvom hrabrom potezu i još nedavno, prije neki dan, u Gradskoj skupštini navijali, da se crkve ne popravljaju, nego škole. Ti dragi crvenoglavi pupoljci i pupoljke rodoljubne Hrvatske posve su nevini od svakoga znanja pa u stanju *virgo intacta*, ne znaju, dakako, da je baš uz tu prvostolnicu bila i naša prva škola! Ikada!

Nije prvi put da HRT **sabotira i ponižava vriedne događaje, ljude i poviestne uspomene naše Hrvatske**. Od onijeh partijskih vremena pa do danas nastanili su onu zgradurinu, o čemu smo pisali, mnogi koji nisu ni stručni ni dobronamjerni.

Treba biti svjestan, da se naša generacija oprašta od onoga Zagreba, u kakvom smo se rodili. On nikada više ne će biti isti, ne može, bez obzira na napore materialnoga tipa, jer ni duhovno više nema onu snagu, koju je pokazao devetdesetih. Snažni osjećaji pripadnosti jednom vremenu i ariji razbili su se i otvorili vrata onima, koji nemaju savjesti u malim stvarima, a takvi postaju zlotvori u velikima. Bar prema Schopenhaueru.

Nama je uviek ostajala nada, ufanje i ljubav. A najveća od svega je ljubav, ljubav za našu prvostolnicu, za sve naše svetinje, za Domovinu i Boga, za koje smo uviek bili spremni, unatoč nemilim vremenima. Opet ćemo uzdići križeve na zvonicima prvostolnice, bez obzira na visinu. Ona nije mjerilo. Mjerilo je Križ.

U Zagrebu, 18. travnja 2020.

+++ +++ +++

Nevenka NEKIĆ

Zlato s naših bačkih salaša

Predgovor katalogu izložbe u HPEU 2009.

Ne zlato, ne prstenje, lančići, naušnice; ne zlatovezne nošnje, elegantne, kraljevske, ne, nego obična slama. Ona koja se uzima prije odvajanja zrnja.

Koristila se za svakojake praktične svrhe, pa i kod malih ukrasa *za risare i risaruše*, kako zovu žeteoce. Nekada su diljem naše bačke ravnice lelujala mora zlatnoga klasja pred žetvu, sa zrnjem jedrim i ukusnim, kao i kruhovi, koji će se od njegova brašna izpeći; šumila mora klasja pod modrim nebom srpnja, kad bi žetva odpočela, a u veduti – salaš, đeram, konji rzaju, kola voze požnjeveno klasje, sve miriši na onu pradavnu dobru pšenicu, koja krcka pod zubima i nikada ne izraste pogrješno – rekao bi pjesnik. Uviek prema suncu koje pozlati i slamu, taj odpadni i naoko nevažni dio.

Zlato se čuvalo u rušnicama s nošnjama i dragocjenostima za blagdane, Mise, vjenčanja, krštenja, a djevojčice od davnina izrađivale prstenje od slame: lančiće, krune – da budu urešene kao kraljice. Guščarice, domaćice, maštovite majke i *divojke* pravile krune za DUŽIJANCE, običaj slavlja nakon žetve, kitile i ljude i konje i kola. Tako se slama povijala pod ženskim rukama, podatna, zlaćana, od njiva i strnjaka polako stizala do kola i svetčanosti, pa i do oltara. Osvanula u crkvi kao dar Bogu, sjećanje na zahvalnost. Tu je i preživjela, kao što Ljubav jedino i može.

Ove su slike dialog narodne neizcrpne ženske mašte i duše sa svietom. Od davnina priča djetetu mitsku sliku svieta, uči ga jezik materinski, našu sočnu ikavicu, njeguje i ljubi, uzput veze ili slaže ures od slame. I nije bitno, jesu li to *babe-divojke*, kako se u šali zovu, ili majke.

U tom dialogu iztaču se paorske tradicije golemih dubina prošlosti, relikti predkršćanstva, kreativni duh, koji razgovara s Bogom i prirodom. To je poput veza, što nitima slame maštovito i razkošno opjevava nekadašnji ili sadašnji život. Ne poznajući nikakve zakone slikarstva ili kiparstva, intuicija i talent ("talent vlada djetetom, a ne diete talentom", A. Malraux), oplemenili su čudesne plošne ili trodimenzionalne slike, pa potom i lagašne kipove. SLAMARKE su magijom, koju naivni umjetnik nosi u sebi, u svojoj samotnosti, u romantičnom zanosu, pokazale svietu, da to postaje umjetnost. Od one davne prve u javnosti objavljene slike u tehnici slame, koju je izradila Ana Milodanović godine 1962., a zvala se "RIT", počelo se govoriti o kreaciji, koja nadmašuje narodnu umjetnost, izkazuje osobni, definirani stav prema mimezisu, nadahnut ljepotama duha i mašte.

Od profanoga do sakralnoga uplele su, sada već znane SLAMARKE, svoju zauvieknu zlaćanu nit u naš umjetnički "naivni" sviet likovnosti, o kojem postoji bogata literatura (B. Kelemen, V. Maleković, N. Zelić i drugi), izašle s margina svojih salaša, sela, svoje Bačke, Tavankuta, Đurđina, Žednika, Subotice i izložbama napučile daljine: Zagreb, Osiek, Dubrovnik, Sisak, Svetozarevo, Vatikan, Borovo, Ernestinovo, Japan, Rastoke, Puračić - BiH, Jajce - BiH, Bajmok, Kovačica, Novi Sad, Trstenik, Kostanjevica na

Krki, Uzdin, Opovo, Novi Bečej, Senta, Baja - Mađarska, Budimpešta, Sarajevo, Županja, Pečuh, Mohač, Dugo Selo, Nova Gradiška, Velika, Brač, Sombor i drugdje i dalje ...

Koga izdvojiti iz talentiranoga niza slamarki? Možda pokojnu Katu Rogić, koja je prezentirala izabrane radove papi Pavlu VI. prigodom proglašenja blaženim hrvatskoga kapucina Leopolda Bogdana Mandića godine 1976.? Ili one Tavankućanke *divojke –slamarke* koje nisu zaboravile gotovo ni jednu pojedinost iz života, što pomalo izčezava na vjetrovima iztoka razsute i prahom vremena zasute salaše? Ne pjeva se uzalud ona: "Hej salaši na sjeveru Bačke ..." Sva tuga i ljepota ne samo ženskih sudbina, **nego narodnostnoga**, utopile su se u radovima ovih zlatastih slika, sav onaj amarkordovski solilokvij pojedinca i zajednice otete i preseljene u plodnu ravnicu, sišao je u ovaj slamnati Louvre. U nježnoj slami je protjecanje vremena, nemilosrdni Kronosov zbogom, tišina na danas mnogim praznim salašima, miris zemlje i vode u proljeće ili jesen, kad ona slavna čaplja iz Anina "Rita" korača mirno uz zmiju vodaricu, a sunce silazi nad plodnu paorsku njivu. Negdje u daljini zvone zvona s tavankutskog, subotičkog ili đurđinskog zvonika, kao s golemih klasova, što su nadvisili ravnicu i dodiruju nebesa, a ševa pjeva u polju.

Ne prolaze više često kola i ponositi momci u visokim čizmama na *vašange*, ne šušte bogate nošnje naših Hrvatica Bunjevki, odievaju se riedko, a kad se pojave na kakvoj smotri, zadive svojom uznositošću i skladom.

U slami je oda životu, poetika, lirska duša žena, sentiment i nostalgija ravnice, a opet neka vedrina i lepršavost prepuna svjetla, što se iz samoga sunca pretočilo u krhku bit slame. I nije važna tema – svakodnevica kao u mudroga staroga Grka Hesioda "Poslovi i dani", nije najvažnija stoljetna sraslost s osobinama slame, koju one *slamarke* dobro poznaju, nije toliko važno ni što je to jednostavno i originalno, nije važno ni da se jedan "egzaltirani Pariz zadivio ovim djelima" (M. Weltrusky), važno je, da se ovo može i mora zvati umjetnošću, jer transponira stvarnost **u metafizički sviet**, u gregorijanski koral, koji unatoč jasnoći uzdiže sve u transcendentalnu visinu i pretvara u čistu misao. Ime Tavankut znači upravo to: mračni kutak na tavanu. Zamislite, koliko je sjaja dobio ovim zlatnim slamarskim umotvorinama!

Nad svakim prizorom lebde anđeli, što sviraju nad poljima, kako reče jedan pjesnik, nad zlatnim poljima ove male, al' fine grane Hrvata Bunjevaca.

Zdravko PAVLOVIĆ i Ignac MUNJKO

Neka razpela Donjomiholjačkog i Valpovačkoga dekanata

Putujemo li Slavonskom Podravinom, točnije višom obalom rieke Drave, na kojoj je drugi prometni pravac sporednog značenja (za razliku od prvog glavnog, na dodiru podgorja i dravske nizine), nailazit ćemo na niz pitomih i oku ugodnih naselja, čiju idilu oplemenjuju ljudi. Njihov težački tvarni život, protkan plemenitošću duhovnosti i religije, odražava se, između ostalog i kroz razpela. Ti mali spomenici sakralne umjetnosti, koje su gradili obični ljudi, a ne profesionalni majstori, razasuti su posvuda po krajolicima naših zavičaja i predstavljaju prave bisere ljudskoga stvaralačtva. Ovom prigodom, izdvojeni su samo neki, počev od Donjeg Miholjca, preko Valpova do Bizovca i Petrievaca u pravcima Osieka, zastupajući tako Donjomiholjački i Valpovački dekanat Đakovačko-osječke nadbiskupije.

Prostor dravskih reljefnih terasa i podgorja, najranije je naseljen. *Mariniae* (Donji Miholjac), *Serene* (Sveti Đurađ) i *Verreia* (Podravski Podgajci), spominju se u rimsko doba. Srednjovjekovna naseljenost bila je gusta (ekstenzivna poljoprivreda i izkorištavanje šuma). Za Osmanlija, sredinom 16. stoljeća, hrvatsko stanovničtvo bježi, a srbsko i muslimansko nadire. Nakon Osmanlija, podkraj 17. stoljeća, muslimani se povlače, dolaze prvo iz gornje Podravine, Like i Gorskog Kotara Hrvati, a kasnije Hrvati, Srbi, Niemci, Slovaci i Mađari, koji su u 18. i 19. stoljeću demografski i gospodarski oživjeli ovaj kraj (manufakture, svinje, kukuruz). U 19. stoljeću započinje izkorištavanje šuma, a time i regulacija rieke Drave te melioracije u području rieke Karašice. Grade se ceste i uzkotračne željezničke pruge, započinje industrijska prerada drva. Nakon Drugoga svjetskoga rata demografska kretanja poprimaju negativna obilježja. Danas se razvijaju prehranbena industrija (duhan, šećerna repa, suncokret), ribnjačarstvo i naftno-plinska postrojenja.

Donji Miholjac s oko 6.500 stanovnika, naselje s tradicijom od rimskog razdoblja, smješten je na ocjeditoj starijoj reljefnoj terasi u blizini Drave, uz važan prielaz preko spomenute rieke u mađarski dio Baranje. Početkom 19. stoljeća, za Prandaua, brže se razvija zbog jačeg izkorištavanja velikih poljoprivrednih i šumskih posjeda, a na početku 20. stoljeća, u gradu je izgrađen razkošan novogotički dvorac obitelji Mailath s velikim parkom u englezkom slogu. Danas su tu poljoprivreda, industrija (prehranbena, prerada

gume i plastike) i ribnjačarstvo. Ime je dobio po crkvi Sv. Mihovila arkanđela iz 15. stoljeća u istoimenoj župi iz godine 1057.

Negdje na putu prema Valpovu, dakle iztočnije, na oranici uz cestu, razpelo je iz godine 1848. (**svj. 1**).

U *Podravskim Podgajcima*, razpelo je iz godine 1846. (**svj. 2**). Podravski Podgajci s oko 700 stanovnika, nalaze se na križanju državne s mjestnom (lokalnom) cestom i gospodarski su značajni po poljodjelstvu, stočarstvu, obradi plastike, trgovini, ugostiteljstvu i obrtu. Imaju osnovnu školu i poštu, a tu je i župna crkva Sv. Martina biskupa iz godine 1795. istoimene župe iz godine 1332.

"Bože Blagoslovi naša polja", piše na črnkovačkom razpelu iz godine 1861. (**svj. 3**). *Črnkovci*, naselje s oko 900 stanovnika, smjestilo se na desnoj obali rječice Karašice, pritoke Drave, također na križištu državne i mjestne ceste. Poljodjelstvo, stočarstvo, obrada plastike i trgovina, i ovdje su prisutni, ali su tu još i vinogradarstvo, predionica i prehranbena industrija. Imaju područnu školu, dječji vrtić, poštu, zdravstvenu njegu, obću ambulantu, ali i crkvu Sv. Lovre mučenika izgrađenu godine 1974., uz koju je razpelo iz godine 1860., kojeg je podigla "Obćina" (**svj. 4**). Župa je Sv. Martina biskupa iz Podravskih Podgajaca.

Negdje na oranici uz cestu prema Valpovu, razpelo je iz godine 1844. (**svj. 5**).

Na mjestnom groblju župe Sv. Roka u *Veliškovcima*, na razpelu iz godine 1896. piše: "Doći će sat, kada svi, koji u grobovih leže, čuti će glas Sina Božjega i izaći će. Ivan 5." (**svj. 6**). Veliškovci imaju oko 700 stanovnika. Poljoprivreda, stočarstvo, trgovina i obrti, krase i ovo mjestašce Karašičke Podravine, a imaju i područnu školu, zdravstvenu njegu, obću ambulantu i poljoprivrednu ljekarnu. Nalaze se na križanju državne s mjestnim cestama. Župna crkva Sv. Roka hodočastnika, izgrađena je godine 1902., a obnovljena je godine 1999. u istoimenoj župi iz godine 1840.

Razpelo iz godine 1898., na putu Valpovo – Gorica Valpovačka (**svj. 7, 8**), nagovještava nam napuštanje Donjomiholjačkog i ulaženje u Valpovački dekanat Đakovačko-osječke nadbiskupije.

Gorica Valpovačka, smještena uz riečicu Strug, s oko 180 stanovnika, zaselak je naselja Bocanjevci, na županijskoj cesti. Poljodjelstvo, vinogradarstvo i stočarstvo, temelj su gospodarskoga razvoja, a crkva Velike Gospe u župi Sv. Filipa i Jakova, građena je od godine 1990. do 1994.

Jedno od valpovačkih, razpelo je iz godine 1844. (**svj. 9**).

Valpovo je naselje smješteno uz rieku Karašicu. Ima oko 7.500 stanovnika. Središte je agrarnog prostora s gradskom tradicijom. U blizini, u 2. stoljeću, bilo je rimsko naselje *Iovallium*. Srednjevjekovnim Walpom vladali su Morovići, Gorjanski, Pereny i t.d. Od godine 1543. do 1687., Valpovo je pod Osmanlijama. Kasnije se razvija u sklopu vlastelinstava Prandau i Normann, iz čijih vremena su i ostatci nekadašnjega lovnoga parka i pejzažnog parka englezkoga sloga. Danas su tu poljoprivreda, šumarstvo i industrija. Župna crkva Bezgrješnog začeća Blažene Djevice Marije izgrađena je godine 1722., u istoimenoj župi iz godine 1332.

Razpelo iz godine 1842. u Ladimirevcima, nalazi se u sklopu crkve (**svj. 10, 11**). *Ladimirevci* su naselje u blizini ušća rieke Vučice u rieku Karašicu s oko 1.500 stanovnika. Krase ga poljoprivreda, stočarstvo, građevinarstvo, trgovina i ugostiteljstvo. Imaju SOS dječje selo i školu, a nalaze se na križanju županijskih cesta. Župna crkva Uzvišenja Svetoga Križa izgrađena je u 18. stoljeću, dograđena godine 1848. i obnovljena 1999., u istoimenoj župi, koja je bila do godine 1789., kada je prenesena u Bizovac, a iznova je osnovana godine 1994.

Na izlazu iz Ladimirevaca prema Bizovcu, razpelo je iz godine 1868. (**svj. 12**).

S dva razpela u Petrievcima, jednim iz godine 1897. (**svj. 13**) i drugim iz godine 1854. (**svj. 14**), završavamo naše putovanje Donjomiholjačkim i Valpovačkim dekanatom Đakovačko-osječke nadbiskupije. Na onom prvom piše: "Propetome na slavu! Postaviše Petrijevčani". *Petrievci* su naselje uz desnu obalu rieke Karašice s oko 2.500 stanovnika. Nalaze se na križanju državne, županijske i mjestne ceste. Gospodarstvo je vezano uz poljoprivredu, stočarstvo, trgovinu, ugostiteljstvo, obrte. Imaju školu, vrtić, obću ambulantu, poštu, banku, i t.d. Župna crkva Sv. Petra apostola, izgrađena je godine 1754., u istoimenoj župi iz godine 1723. Kapela Sv. Roka na groblju, izgrađena je godine 1855.

Pored poznatih predpoviestnih nalaza, godine 1252. je sjedište bosanskog biskupa postalo Đakovo, koje, iako se pisano spominje već godine 1244., postaje godine 1349. stalno sjedište biskupije. Osvajaju ga godine 1536. Osmanlije, te tako postaje vojničkim i upravnim središtem kotara u Požežkom sanđaku. Povlačeći se, Osmanlije ga godine 1687. spaljuju, pa godine 1702., doseljavanjem stanovničtva iz sjevernih dielova Hrvatske, iz Bosne i iz Bačke, Đakovo započinje novi razvoj. Danas je to naselje na lesnoj zaravni iztočno-hrvatske ravnice s oko 21.000 stanovnika.

I da završimo riečima jedne ladimirevačke stogodišnjakinje: "Moja je svieća dugačka i još nije dogorjela! Proživjela sam život, u kojem sam mnogo radila, ali ne žalim. Uviek sam imala onoliko, koliko mi je trebalo ... ne bih se ni sada htjela mienjati ni sa kim – ni u pameti, a ni u poslu!"

Zato, putujmo i uživajmo! Život je pred nama!

1.

2.

3.

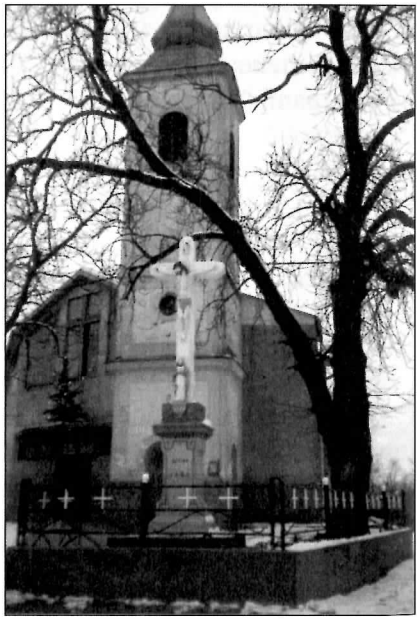
4.

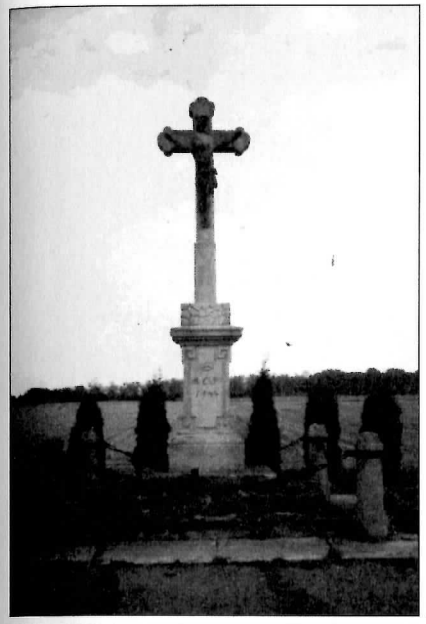
5.

6.

7.

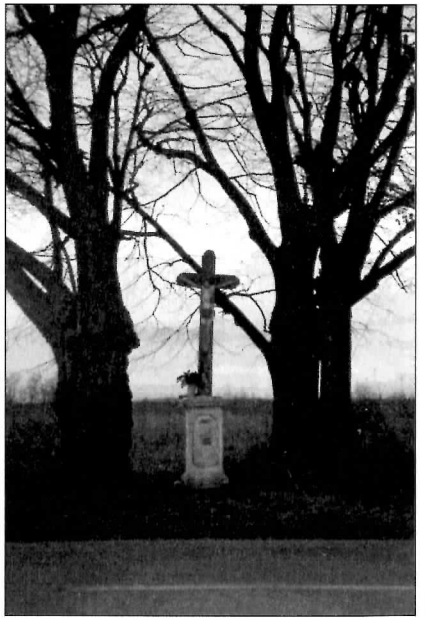
8.

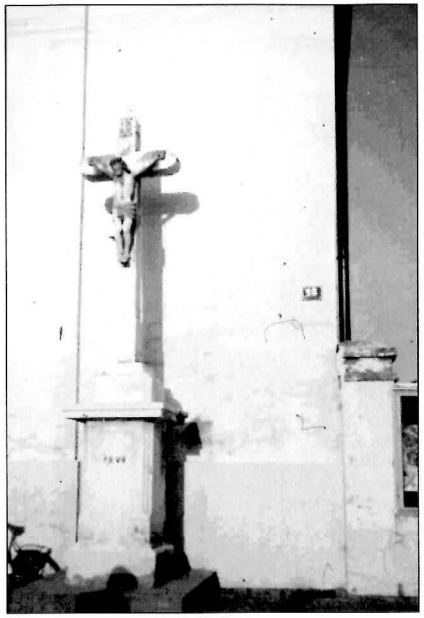

9.

10.

11.

12.

13.

14.

Popis svjetlopisa

Svj. 1. Razpelo iz godine 1848. na oranici uz cestu Donji Miholjac – Valpovo (Donjomiholjački dekanat)
Svj. 2. Razpelo iz godine 1846. u Podravskim Podgajcima
Svj. 3. Razpelo iz godine 1861. u Črnkovcima: Bože Blagoslovi Naša polja
Svj. 4. Župna crkva Sv. Lovre u Črnkovcima. Razpelo je iz godine 1860.: OBĆINA
Svj. 5. Razpelo iz godine 1844. na oranici uz cestu Podravski Podgajci – Valpovo
Svj. 6. Razpelo iz godine 1896. na mjestnom groblju župe Sv. Rok u Veliškovcima: "Doći će sat, kada svi, koji u grobovih leže, čuti će glas Sina Božjega i izaći će" Ivan 5.
Svj. 7. Razpelo iz godine 1898. na putu Valpovo – Gorica Valpovačka (Valpovački dekanat)
Svj. 8. Isto kao svj. 7
Svj. 9. Razpelo iz godine 1844. u Valpovu
Svj. 10. Župna crkva Uznesenja Svetog Križa u Ladimirevcima. Razpelo je iz godine 1842.
Svj. 11. Isto kao svj. 10
Svj. 12. Razpelo iz godine 1868. na cesti Ladimirevci – Bizovac
Svj. 13. Razpelo iz godine 1897. u Petrievcima: Propetome na slavu! Postaviše Petrijevčani
Svj. 14. Razpelo iz godine 1854. u župi Sv. Petar – Petrievci.

(Snimio: Ignac Munjko, jesen 1999./zima 2000.)

Ivan PRCELA

Franjevac dr. Karlo Balić (1899.-1977.)
– u povodu 44. obljetnice njegove smrti

Na svršetku 19. stoljeća rodila su se tri velika Hrvata: Alojzije Stepinac u svibnju 1898., Petar Prcela (moj otac) u srpnju te iste godine i Lovro (fra Karlo) Balić u prosincu 1899. Sva trojica ostavili su neizbrisive tragove u mome dugome životu, ali ovdje ću se ukratko osvrnuti samo na život i na bezsmrtna djela franjevca Karla Balića, jer je sredinom travnja 2021. godine 44. obljetnica njegove smrti.

Lovro (fra Karlo) Balić rođen je u Katunima, u kamenitoj pozadini grada Omiša. Tvrda i čvrsta kamenja rodnoga mu sela već u njegovom djetinjstvu su nagovještala, da će on kroz cieli svoj život biti kao stanac kamen čvrste i neslomljive volje. Već kao 12-godišnji učenik prvoga razreda Franjevačke klasične gimnazije - sjemeništa u Sinju, zbog svoje "velike glave", od kolega je bio predviđen kao student "velike inteligencije".

Balićevu inteligenciju zapazio je i franjevac Vjenceslav Bilušić, redovnik sveta života i njegov i njegovih drugova učitelj u novačtvu na Marijinom Otočiću Visovcu usred rieke Krke. Da Balić i njegovi drugovi izbjegnu služenje u vojsci i na bojištima Prvoga svjetskoga rata, oni godinu novačtva započeše početkom veljače 1917., dakle, jednu godinu i pol ranije, nego je inače bio običaj. Dne 10. veljače 1918., Balić polaže jednostavne zavjete na rok od tri godine, te onda, pod vodstvom klasičara i kroatologa franjevca Stanka Petrova, završava preostale gimnazijske studije u franjevačkom samostanu u Zaostrogu u makarskome Primorju. U istome samostanu završava i jednu godinu studiranja filozofije i zaljubljuje se u filozofiju Blaženoga Ivana Duns Skota, pronicavoga franjevačkoga naučitelja. Poslije studiranja filozofije, Balić je neko vrieme bolovao od tuberkuloze pa ga starješine poslaše na oporavak u Vinjane, gdje je župnikovao njegov rođak franjevac Ivan Vukušić.

Nakon oporavka, mladi Balić započinje četverogodišnje teološke studije na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj, gdje dolazi pod velik utjecaj pronicavoga profesora franjevca Petra Gabrića. Ovaj će kasnije biti izabran za provinciala sa središtem u Splitu-Dobrome i na toj dužnosti će ostati mnogo godina. Dne 29. srpnja 1923., Balić je bio zaređen za svećenika od mostarskog biskupa franjevca Alojzija Mišića, a Mladu misu je proslavio u rodnim Katunima točno na blagdan Velike Gospe te iste godine. Onda, u

mjesecu listopadu 1923., provincial Gabrić ga šalje u Louvain u Belgiji na daljnje studije filozofije i teologije. U Louvainu magistrira iz filozofije "summa cum laude" 13. srpnja 1926.; godinu dana kasnije postiže doktorat iz teologije također s najvišim pohvalama. Ti izvanredni akademski uspjesi otvoriše mu put, da u sljedećih PETDESET godina postane najveći stručnjak svih vremena u filozofiji i teologiji Ivana Duns Skota!

Nakon četiri godine studija u Louvainu, u jeseni 1927. franjevac dr. Karlo Balić započinje profesorsku karieru na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj. Zatim, nakon punih šest godina izvanredno uspješne profesorske kariere u Makarskoj, profesorsku karieru nastavlja na Franjevačkome međunarodnome sveučilištu Sv. Antuna u Rimu, nedaleko Papinskoga lateranskog sveučilišta. Na Antonianumu se ističe ne samo kao izvrstan i vrlo popularan profesor franjevačko-skotističkog smjera, nego i kao najveći zagovaratelj da blaženi Ivan Duns Skot bude proglašen svetim! U to isto doba, postaje konsultor Zbora za nauku vjere; svakog ponedjeljka, ta ga uzvišena dužnost poziva na vrlo važne sastanke u apostolskoj palači.

Zbog Balićeva poznavanja Duns Skotova naučavanja i Skotove svetosti, vrhovni starješina franjevačkoga reda, franjevac Leonardo Maria Bello, godine 1938. povjerava franjevcu Baliću predsjedničku dužnost nad nedavno osnovanom Komisijom za kritičko izdanje sveukupnih djela blaženoga Ivana Duns Skota. Balić onda oko sebe okuplja brojnu ekipu suradnika iz raznih franjevačkih provincija, ali najviše iz provincije Presvetog Odkupitelja sa sjedištem u Splitu. Na dužnosti predsjednika Skotističke komisije ostaje sve do godine 1975. i doživljava izdanje devet debelih svezaka svih djela Ivana Duns Skota: godine 1950. prva dva svezka predana su u ruke pape Pija XII., a sedam drugih godine 1975. primio je papa Pavao VI. (danas sveti), koji je te godine u Rimu čak nazočio na jednome od mnogih Balićevih međunarodnih kongresa.

Balić je već godine 1935. u hrvatskome glavnom gradu Zagrebu organizirao i predvodio svoj prvi skotistički kongres, a 1937. predsjedao je drugomu takvomu kongresu u Krakówu u Poljskoj. Kasnije, on će organizirati i predvoditi dugi niz međunarodnih kongresa, od kojih osam njih su najvažniji, jer su pripremali Katoličku Crkvu i papu Pija XII. za dogmatsko proglašenje Uznesenja Marijina dušom i tielom u nebo, što se je dogodilo na blagdan Svih Svetih godine 1950. Spomenutih osam kongresa održani su ovim redom: u Italiji, Portugalu i Španjolskoj godine 1947.; u Argentini i Kanadi godine 1948.; u Francuzkoj godine 1949.; u SAD-u i ponovno u Rimu, glavnome gradu Italije, godine 1950.

Neumoran mariolog Balić nastavlja s organiziranjem i održavanjem marioložko-marijanskih kongresa čak i poslije Svete marijanske godine 1950.: u Rimu 1954., u Lurdu 1958., u Santo Domingu 1965., u Lisabonu i Fatimi 1967., u Zagrebu – Mariji Bistrici 1971. i konačno opet u Rimu godine 1975. Osim marioložkih kongresa, Balić je organizirao i predvodio čak i skotističke kongrese: u Rimu 1950., u Oxford – Edinburghu 1966., u Beču 1970. i u Padovi godine 1976.

U godinama Drugoga vatikanskoga sabora (1962.-1965.) Balić je kao teološki stručnjak (*peritus theologiae*) sudjelovao na mnogim sjednicama toga ekumenskoga sabora i predvodio je marijanske "maksimaliste", da koncil proglasi dogmu o Mariji Posrednici svih milosti. U tome poviestnome podhvatu nadglasan je bio od protivne koncilske sekcije, ali papa Pavao VI., proglašenjem Marije Majkom Crkve, utješio je razočaranoga mariologa Balića.

Ovdje treba iztaknuti, da je Balić organizirao i antunovske kongrese, od kojih je najvažniji onaj iz godine 1946., koji je puna tri dana bio održavan na Papinskome lateranskome sveučilištu u Rimu u čast proglašenja Sv. Antuna Padovanskoga naučiteljem Katoličke Crkve! Kao student na susjednome Antonianumu i ja sam nazočio svim predavanjima toga nezaboravnoga kongresa. Od svoga mentora franjevca Karla Balića na dar sam s njegovim autografom čak primio debeli svezak tih predavanja i dandanas ga imam u svojoj kućnoj knjižnici!

Franjevac dr. Karlo Balić nije bio moj profesor, ali bio mi je izpovjednik, zaštitnik, mentor i prijatelj. Na početku školske godine 1947.-1948. na Antonianumu, koju zbog težke i duge bolesti nikada nisam završio, franjevac Balić je postao *rector maginificus* Antonianuma, tada je započeo taj šestogodišnji mandat i, naravno, bio je i moj rektor. Već prije toga kongresa, 8. rujna 1945., Balić i druga subraća naše provincije Presvetog Odkupitelja toplo su me u samostanu Sv. Antuna dočekali, a on je prema meni uviek bio pun topline i rado mi je odobravao nabavljanje duhovnih knjiga, osobito onih iz mariologije i josipologije. Očito je, da mi je namjeravao ostaviti kormilo Skotističke komisije, ali Božja providnost meni je namienila izlazak iz franjevačkog reda. Franjevac Balić nije se protivio mojoj odluci i, što je najznačajnije, dopustio mi je, da sa sobom u sviet ponesem sve duhovne i teološke knjige. Kao vidoviti prorok, predviđao je, da ću se i u životu izvan franjevačkoga reda tim knjigama služiti. Tim knjigama zaista i danas se služim, razmišljajući i pišući studije i knjige o izkonskoj pravednosti Sv. Josipa.

Na samome početku mojih studija na Antonianumu, čitao sam knjige o Sv. Josipu te naišao na formulu "Virginem virgini commendavit", kojom duhovni pisci izražavaju Josipovo životno djevičanstvo. Tu formulu sam pretvorio u "Immaculatam immaculato commendavit" i njome, evo, cieli dugi život izpoviedam svoju vjeru u izkonsku pravednost Nazaretskoga patriarha! S ovom mojom osobnom vjerom složio se je i mariolog franjevac dr. Karlo Balić i jednom mi je, poslije sakramentalne svete izpoviedi prorekao, da će Katolička Crkva u dalekoj budućnosti Sv. Josipa dogmatski uključiti u povlasticu Bezgrješnoga začeća, jer Josip, skupa s Isusom i Marijom, pripada Redu hipostatske unije! Tom vjerom dopunjavamo latinsku rieč "saltem" (hrvatski "barem", englezki "at least") blaženoga Ivana Duns Skota iz godine 1305., kad je on na Parižkom sveučilištu s dominikanskim teolozima razpravljao o bezgrješnome začeću Blažene Djevice Marije i u toj razpravi briljantno pobiedio. U svojim studijima o bezgrješnome začeću Balić se služi tom Duns Skotovom riečju "saltem," u čemu vidim odjek našega razgovora iz godine 1946. Balić, kao i Ivan Gerson, Franjo Suarez, Stjepan Bakšić, Roland Gauthier i još neki drugi josipolozi, izlaze s tom vjerom bojažljivo. Međutim, u mojim knjigama o Misteriju Sv. Josipa, ja vjeru u izkonsku pravednost Sv. Josipa ne samo otvoreno izpoviedam nego nju također izgrađujem biblijskim, teološkim i liturgijskim argumentima i nju iznosim pred crkveno naučiteljstvo i pred puk Božji.

U svojim josipološkim razmišljanjima uviek ostajem vjeran Balićevom franjevačko-skotističkomu duhu pa njegova bezbrojna djela preporučam svim hrvatskim čitateljima, jer ona su izpunjena ljubavlju prema Blaženoj Djevici Mariji, majci našega Gospodina Isusa Krista. U to ime, neka živi uspomena na franjevca dr. Karla Balića, osobito u ovoj četrdeset i četvrtoj obljetnici njegove smrti! Njegovi smrtni ostatci neka u miru počivaju uz bok župne crkve u njegovim rodnim Katunima! Duša franjevca Balića naužívala se raja pa neka u nebu doživi kanonizaciju blaženoga Ivana Duns Skota, kad ju, eto, na zemlji doživio nije, a o njoj je čitav život sanjao![1]

Clevelad, Ohio, SAD, 9. ožujka 2021.

[1] Neproglašenje svetim Ivana Duns Skota znakovito je s obzirom na sve, što je učio i što je svojom naukom prouzročio! (prim. ured.)

Stjepan RAZUM, priredio

Za Državu Božju, I.

Uvod

Družtvena mreža slikovnik (facebook, fejsbuk, obrazina) pogodno je polje izražavanja osobnih stajališta o pitanjima, koja može postaviti i nametnuti bilo koji koristnik te družtvene mreže, na svojem ili tuđemu bokocrtu/profilu ili stranici. Na toj je družtvenoj mreži vrlo djelatan sudionik u razpravama Vjekoslav Grbeša. U vlastitim objavama i u razpravama sa surazpravljačima iznosi temeljna kršćanska, svetopisamska stajališta promičući izvorne kršćanske vriednosti u svakome životnome pogledu. Nakon dvotisućljetne kršćanske poviesti ta bi stajališta i te vriednosti trebale biti samorazumljive svakomu današnjemu kršćaninu, ali ipak nije tako. Kršćani su se u tumačenju stvarnosti jako odmaknuli od svojih izvora i svojih koriena, pa je prava blagodat, kada nas netko podsjeti na naše izvore, a to je ponajprije samo Sveto Pismo.

U nastavku donosim nekoliko zanimljivih Grbešinih objava i razprava. Iz tih njegovih priloga izpuštam imena onih, s kojima razpravlja (navodim ih samo pod početnim slovima), kao i njihov udio u razpravi, jer za naš predmet nije bitan. Važne su nam misli i stajališta, koje Grbeša iznosi, pa samo to navodim. Te su se objave i razprave dogodile od sredine studenoga godine 2019. do sredine siečnja godine 2020., pa ih ovdje donosim upravo dobnim sliedom.

Pojedine su objave i razprave označene rednim brojem i odvojene međusobno trima križićima. Na početku svake objave ili razprave dajem kratak opis okolnosti, u kojima je i povodom kojih je Grbeša razpravljao, a onda donosim njegove cjelovite razpravne napise, međusobno odvojene jednim križićem, što upućuje na to, da su cjeline između pojedinih križića napisane kao jedan odgovor drugoj strani.

Sve su te razprave javne, jer su na javnoj slikovničkoj mreži, ali ovdje ipak izpuštam puna, prava ili lažna, imena razpravljača (osim njihovih početnih slova), kao što sam već naveo, kako sadržaj Grbešina štiva ne bi pao u sjenu tih imena. Ako tko želi doznati, s kime je to Grbeša razpravljao, može to vrlo lagano doznati na samome mrežnome slikovniku (FB-u), prema navedenim nadnevcima.

Sva su štiva ovdje uređena i prilagođena za objavu u tisku, pa se u nekim pojavnim oblicima razlikuju od prvotne objave na slikovniku. No, sadržaj je ostao netaknut.

Grbešine objave i razprave

1. Vjekoslav Grbeša održao je 14. studenoga 2019. u sklopu "Književne večeri četvrtkom" u Hrvatskome književnome družtvu Sv. Jeronima predavanje "Idu li katolici u pakao?". Snimka predavanja objavljena je na mojemu slikovničkome bokocrtu (FB-u), t.j. bokocrtu Stjepana Razuma, **15. studenoga 2019**. U razpravi gledatelja te snimke sudjelovao je i sam Vjekoslav Grbeša, koji je stanovitomu sudioniku napisao:

I. P.! Tvoj problem sa Zakonom i subotarenjem već smo razpravili. Kao što sam tu temu sa subotarenjem razpravio i sa C.

A ti si pobjegao i nisi tad odgovorio je l' još ideš u Rimokatoličku Crkvu ili si izišao? Je l' još svetkuješ subotu?

J. još nije odgovorio, je l' se obrezao po Zakonu ili nije?

A mogao si slobodno doći na predavanje i postavljati pitanja pa da ostane na ytb zabilježeno. Drugi put povedi slične subotare, koji se guraju pod Zakon.

Ili vi napravite predavanje pa da ja dođem s pitanjima.

+++

2. Nakon mojega napisa na vlastitome slikovničkome bokocrtu, **18. prosinca 2019.**, kojime sam objavio, da sam spriečio/blokirao jednu koristnicu slikovnika (FB-a), razvila se razprava između Vjekoslava Grbeše i druge koristnice, a i drugih sudionika. U više navrata Grbeša je napisao:

M. je lažnjak, u duhu prietvoran, jer je do jučer bio ravnozemljaš, a sad se kao 'obratio' na globus? Prije će biti, da je i prije bio ubačeni prietvorni lažni ravnozemljaš među nama. A ništa čudno, da se M. i M. slažu, kad su oboje u duhu Antikrista.

A ti, koja si frendica s M., kako to da nemaš komentara na njezine sotonjarske objave na njezinom profilu?

+

F. W.! Ti si spreman, da te Isus odieli nalievo, jer si duhovno đavolsko diete i činiš prohtjeve svojeg duhovnog otca đavla ..., a sve to je lako dokazivo, kadgod si spreman na teološko biblijsko sučeljavanje pred ytb kamerama, da i tebe i M. razodkrijemo, koliko su vam kratke noge u vašim teološkim lažima. A ja sam 107% siguran, da vi oboje ne ćete izići na takvo sučeljavanje, jer više volite ovako 'ad hominem' huliti iz prikrajka.

+

Ajme F., kako si nizko pala, s kime si se uortačila i na čiju si stranu stala ... Ako nastaviš, i ti ćeš, kao i I., prieći duhovnu točku, s koje nema povratka, ako se hitno ne obratiš na fundamentalnu apostolsku biblijsku vjeru i odbaciš demonske doktrine M. i F.

Ovo ti drugi i zadnji put govorim. Tvoja slobodna volja ...

+

F. K., pa nisu to moji citati iz Biblije niti sam ja napisao Bibliju. Ne moraš vjerovati u biblijski oblik ravne zemlje pod čvrstom kupolom. Slobodna ti volja! Vjeruj masonskoj znanosti i 'Big Bangu' svemira, koji se širi, spuštanju na mjesec, ISS, satelitima ...

Ili ćeš doslovno vjerovat Bibliji ili ćeš doslovno vjerovat znanosti.

Autoritativno ti kažem kao Mojsije u Ponovljenom Zakonu: stavljam ti blagoslov ili prokletstva. Pa ti biraj, u što ćeš vjerovati.

A kad počneš proučavati Bibliju i biblijska predavanja, sresti ćeš se s jako puno Božjih autoritativnih poruka.

A ako ćeš slušati sotonjare M. i F., čuti ćeš milovanje ušiju Sotone zavodnika, u čije ime She&Co šire antibiblijske laži o stvorenom obliku Zemlje i teologiji uobće.

Zato M. uporno odbija odgovoriti na moja biblijska pitanja, jer se boji ući u biblijske razprave pa bježi kao farizeji od razprave s Isusom Kristom. Lako je njoj s tobom. Sretno!

+

F. K., osobno spasenje ne ovisi o vjerovanju u oblik Zemlje, ali ako netko uokolo laže i zavodi o obliku Zemlje, onda je nepokorni, ustrajni lažac i hulitelj na Božju tvorevinu ... pa bi ga to moglo koštati spasenja.

+

F. K.! Prvo pogledaj snimku i sve citate iz Biblije.

Traje malo više od nekoliko minuta, a onda se možeš nastaviti razpravljati s Bogom, koji je to sve zapisao u Bibliji.

A Isusa Krista je nimalo briga za fotoshopirane slike iz tzv. svemira, kad on zna, kako je stvorio Zemlju i što je o njoj zapisao u Pismo.

F., razmisli znanstveno kvantno fizički, pa odgovori, je l' ti vjeruješ doslovno, da je Sv. Petar hodao po vodi? Je l' doslovno vjeruješ, da je usmrđeni Lazar ustao iz groba četvrti dan? Je l' doslovno vjeruješ, da je Bog zaustavio Sunce iznad bojnog polja na molitvu Jošue, da se produži dan i da potuče neprijatelje do kraja dana?

+++

3. Nakon moje objave na vlastitome slikovničkome bokocrtu, **30. studenoga 2019.**, o molitvi Katoličke Crkve, kojom Crkva izražava svoje uvjerenje, da je Zemlja, koju je Bog stvorio i na kojoj živimo, oblika nadsvođenoga kruga, razvila se duga razprava, u kojoj su sudjelovali mnogi, a među njima i Vjekoslav Grbeša. Njegov je udio u razpravi sljedeći:

M. P.! No, jedno je zanimljivo, nigdje dosad niste naveli citate iz Biblije o obliku Zemlje ili o Jošuinom zaustavljanju Sunca, o Jobovom razgovoru s Bogom o obliku Zemlje ... I doista, ama baš nigdje ne navodite Sveto Pismo, kojim se ravna jučerašnja, današnja i sutrašnja Katolička Crkva. Baš se pitam zašto?

Odgovor je, da vi rado navodite izprave, koje je doniela ubačena masonerija. To je kao da Isus Krist sliedi nauk farizeja, Sotoninih petokolonaša, kojima je rekao, da su se uvukli u Crkvu njegova Otca, da čine prohtjeve njihova otca Đavla i da zavode njegov narod.

A kad i ako Vi, t.j. vaši drugokoncilaši postanete bitan izvor za Katoličku Crkvu, ja ću vas prvi ekskomunicirati iz Crkve, jer Isus nije izbacio sebe nego trgovce i njihove stolove izprevrtao ... pa se javite špiljarima na Sorbonu, da vas prime u svoju sektu.

Ovako bih vam radije predložio, da se obratite Vi, koji imate toliko bezobrazluka pljuvati svetopisamski, apostolski, otački nauk ili se učlanite u koju masonsku sektu, koja je i poslala svojeg venecijanskog agenta Galileja.

+

Pisano je, da će u Mojsijev stolac na vrhu Crkve zasjesti Antikrist. Sv. Pavao kaže, da će antikristi doći od kršćana ..., a službena će ga Crkva priznati za poglavara, već u 1960-im, uzpostavljenog Svjetskog Saveza Crkava, u kojem je dio Rimokatoličke Crkve vrlo aktivan.

+

Vidiš kako M., D. R. i njihovo krdo dobro znaju, koje biblijske stihove ne smiju zapjevat.

Kao što muslimani ne vole zapjevat Ivanove poslanice, a u razpravama svašta drugo su spremni filozofirat u 200 komentara.

Smiešna je naša M., kad se vidi kako vrišti od nemoći, poklapa oči rukama i nogama, da ne vidi stihove pred silinom dokaza Božje Rieči o obliku Zemlje i doslovnom shvaćanju nezgodnih redaka.

Eto ... na primjer, još nismo dobili odgovor, je l' M. doslovno vjeruje, da je Sv. Petar hodao po vodi?

Tko bi rekao, da se jedna takva međunarodna znanstvena veličina iztopi pred jednim jedinim redkom iz Biblije! Zato što joj znanstvena blokada pom-

raćenog uma ne dopušta vjerovati, da čovjek može hodati po vodi, a to je protiv gravitacije i uzgona i gustoće ...

Kako li tek M. vjeruje u Isusovo začeće po Duhu Svetome??? Možda ni u to ne vjeruje doslovno, nego ima svoje znanstveno objašnjenje, da Isus nije doslovno tako začet.

+

I. B.! Ti si izišao iz zmajeva, ali zmaj nije iz tebe, nego te opet odveo u Platonovu masonsku špilju s kraljevskim premazom za početnike York ljestvice.

Obrati se napokon od te masonerije! Ti kao da si pupčanom vrbcom spojen s njima k'o malo diete ... Odrasti, pokaj se, izpoviedi, donesi djela dostojna pokajanja, da ne završiš u paklu zbog prokletstva, koje je nad tobom.

Ovo je preozbiljan savjet, da bi se ti ičim više bavio, osim svojim obraćenjem ka kraljevstvu Gospodina Isusa Krista.

+

I. B.! Ja sam u službi Gospodina Isusa Krista 0-24h. Plaća mi je vječni život na nebesima, koji je Isus na križu platio za mene. Imam nerazpadnuti vienac Njegove slave, a dovoljna mi je milost Gospodina Isusa Krista i gorušičino zrno Duha Istine, da razodkrivam vas špiljare s demonskog okrugloga stola, jer mi to spada u opis posla.

"Ne sudjelujte u jalovim djelima tame, nego ih, naprotiv, razodkrivajte!" Efežanima 5:11.

+

I. B.! Vrabci znaju, da tebi nijedna Biblija ne valja i da se nijedne verzije ne držiš niti ijednu izčitavaš. Taj grieh u Bibliji je Pavao opisao kao 'trgovce s Biblijom'. Tebi ona služi za primitivna lupetanja, umjesto da pred njom dršćeš i da Božju Rieč propovijedaš opasan evanđeljem mira. A čime si se ti opasao, vidi se iz tvojih bezbožničkih objava i komentara. Nijednom nigdje nisi stao ni svjedočio za Gospodina Isusa Krista, što si i sam nažalost izjavio u svetojeronimsku kameru. Ti si duhovna razvalina i ovim hulnim bjesovima na djelovanja Duha Svetoga se približavaš nepovratnoj točki ('point of no return'), da ćeš izgubiti milost pokajanja. Je l' tebe to uobće brine? Je l' tebe zanima osobno spasenje, da ne završiš u paklu, jer će ti Isus Krist na sudu reći "da te uobće nije poznavao", kao što ni ti ne poznaješ Njega, jer da ga poznaješ, ti bi Ga svjedočio 'urbi et orbi'.

Briga Njega za tvoje haulikanje, to je površna farizejština, obrati se, budi sluga i poslužitelj Rieči Božje.

+

Bivši ZOT I. B.! Vidjeli smo, da ti je drag Platon iz masonske tzv. Kraljevske Akademije i da ti je još draži Seneka iz zmajskih ćakula, ali još ne vidjeh, da ti je drag Gospodin Isus Krist pa da njegova evanđelja malo citiraš, ako već ne ćeš citirati i poučavati iz ostatka Biblije, jer je to sve Božja Rieč nadahnuta Duhom Svetim.

A za Seneku znamo, da nije bio nadahnut Duhom Svetim, jer je bio poganin u duhu Antikrista, u što se Sv. Pavao uvjerio, kad su ga Senekina i Platonova djeca filozofi s Areopaga u tome filozofskom duhu poželjeli kamenovati zbog evangelizacije. S čime ćete ti i Z. stati na čelo izpred hrvatskog naroda, sa Senekom i Platonom? Pa još nam nisi odgovorio, kojem kralju ste se zavjetovali u vašoj Kraljevskoj Akademiji?

PS. Jesi ti sakramentalno izpoviedio svoje zmajske zavjete?

+

M. P.! Da ponovimo težka pitanja za jednog znanstvenika, nevjernika: imaš li ti Duha Otčinstva, u kojem kličeš: "moj Abba na nebesima"? Što piše u tvojoj katoličkoj drugokoncilskoj Bibliji pod Luka 19, 27-28? Imaš valjda Bibliju doma pa nam uslikaj, još čekamo sliku ... Nemaš Bibliju, da uslikaš?

Isus ti je rekao: "Tko god se, dakle, prizna mojim pred ljudima, priznat ću se i ja njegovim pred Otcem, koji je na nebesima. A tko se odreče mene pred ljudima, odreći ću se i ja njega pred svojim Otcem, koji je na nebesima."

+

F. W.! Ne može se zvati katolikom onaj, tko ne priznaje apostolski nauk o Adamovom griehu i ulazku Smrti u Sviet, jer je taj u krivovjerju/herezi i odpadničtvu/apostaziji i pod prokletstvom, jer gnjev Božji je nad njim zbog nepriznavanja odkupiteljske žrtve Isusa Krista na križu, koji je uzkrsnio i pobijedio Smrt ... a u Odkrivenju jasno piše, kako će Smrt završiti.

Može to lažljivo laprdati samo neukima, ali mu Gospodin Isus Krist kaže: "iz tvojih usta te sudim zli slugo".

Pisano je ...

"Ali sada: Krist uzkrsnu od mrtvih, prvina usnulih! Doista, po čovjeku smrt, po Čovjeku i uzkrsnuće od mrtvih! Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će i u Kristu svi biti oživljeni. Ali svatko u svom redu: prvina Krist, a zatim koji su Kristovi, o njegovu Dolazku; potom – svršetak, kad preda kraljevstvo Bogu i Otcu, pošto obezkriepi svako Vrhovničtvo, svaku Vlast i Silu. Doista, on treba da kraljuje, dok ne podloži sve neprijatelje pod noge svoje. Kao posljednji neprijatelj bit će obezkrijepljena Smrt, jer sve podloži nogama njegovim. A kad veli: Sve je podloženo, jasno – sve osim Onoga, koji mu je

sve podložio. I kad mu sve bude podloženo, tada će se i on sam, Sin, podložiti Onomu, koji je njemu sve podložio, da Bog bude sve u svemu."

Sve je to ovdje izpredavano na temelju Svetoga Pisma, Katekizma Katoličke Crkve i u Duhu Istine apostolskoga nauka.

+++

4. Vjekoslav Grbeša je **7. siečnja 2020**. na svojemu slikovničkome bokocrtu (FB-u) prenio snimku navodnoga viđenja Mirjane Ivanković u Međugorju, od 2. rujna 2019., te ga je protumačio:

Opet redovito izrežu kako vidjelicu razvaljuje Kundalini, kada ulazi i kad izlazi iz spiritističke seanse zazivanja demona, koji se pretvara, da je Marija i zavodi moj narod ... kao da nam nije dosta svakodnevnog zavođenja od školske indoktrinacije, kvasca farizejskog i kvasca herodovskog, sotoniziranih medija, podvaljene antibiblijske talmudovštine u Crkvi i antikristovskih političara, koji čine prohtjeve svojeg otca Đavla.

Otče, oprosti im, ne uvedi ih u napast mističarenja i varavih čudesa, izbavi ih od 'djelotvorne zablude', jer ne znaju što čine.

+++

5. Vjekoslav Grbeša objavio je **8. siečnja 2020**. na svojemu slikovničkome bokocrtu (FB-u) svoje razmišljanje na pročitani članak o zidarima/*masonima*. Tumačenje slovi:

Od Japana, preko Novog Zelanda, do jakobinske Francuzke revolucije, Oktobarske revolucije, Draškovića i Napoleona, pa do Kvaternika, Pavelića, Macleana, libertaša, Tita, Velebita, Pijade, Eugena Laxe, Hanžekovića, trilaterale ... uviek isti antikristovski kajinovski software, isti cilj inauguracije Sotoninog bezakonika, sina propasti nad svim resursima, a potrošni hardware kvislinga i genocida domicilnih, rođenih i nerođenih.

A sve po Božjem dopuštenju slobodne volje tih domicilnih prokletnika, koji se uzdaju u ljude i Sotonu, umjesto u živoga Boga Isusa Krista, da se on zakralji nad njima u Crkvi i državi, jer je On i kralj i veliki svećenik, da bude volja Njegova, kako na nebu, tako i na zemlji po zakonu, kako je pisano u Bibliji ... ili dok Bog ne nagne nebesa pa odluči sići prošetati čašicom gnjeva do Sodome, Korozaina, Betsaide, Zagreba, Bleiburga, Vukovara, Australije ... I opet ... tvrde šije se ne obrate biblijskim putom u obećanu zemlju, nego prodaju vjeru za egipatsku večeru od opačina, grieha, priestupa. Dokle ...?

Iznemože narod, Bože, iznemože narod ... Ne oklievaj, Gospodine moj, premda je ovo narod tvrde šije, oprosti naše griehe, naše opačine i primi nas nazad za svoju baštinu, kao što si opraštao za Yom Kippur tvojem narodu, jer Ti si odabrao i nas za Tvoju baštinu od apostola Pavla i Tita, svetih kraljeva i knezova, preko Ivana VIII. do danas.

Da ne kažu neprijatelji naši, gdje im je Bog.

Mi nemamo ni knezova ni kraljeva, nemamo drugoga kralja, osim Gospodina Isusa Krista i ne priznajemo Pilatove careve.

Promisli također, da je ova svjetina tvoj narod. Ako nas ti ne izvedeš po Sinu svojemu, Kralju nad kraljevima, Gospodinu nad gospodarima, mi smo ovce bez pastira, sliepci, koji u jamu propadaju.

To te molim Otče sveti u ime Isusovo. Amen. Bože daj!

+++

6. Dr. zn. Ivan Biondić održao je 9. siečnja 2020. u Hrvatskome književnome družtvu Sv. Jeronima u sklopu "Književne večeri četvrtkom" predavanje "Hrvatski narod/nacija – između Haulikove i Štrosmajerove duhovno-političke baštine". Snimka predavanja objavljena je na mojemu slikovničkome bokocrtu (FB-u) **11. siečnja 2020**. Na tome je slikovniku napisan i ovaj osvrt Vjekoslava Grbeše:

Je l' tko primietio, da se ovaj haulikovac ne zna ni prekrižiti? K'o da tjera muhe oko sebe ili se boji znaka križa pa se sav uznemirio i nesmireno vrpolji?

+

Vidim, zašto im je drag Haulik, jer je bio antisuverenist, nije bio za vjekovnu težnju za obnovljenu suverenu hrvatsku državu, nego za nastavak vazalstva pod Bečom i Peštom, i nastavlja predavač: "kao što danas želimo unutar EU". Da. To žele on i njegovi platonisti iz kraljevske libertaške sekularističke globalističke špilje poviše Uzpinjače.

Hrvatski narod i istinski katolici s prezirom odbacuju globalizaciju i sekularizam, koji vodi u sve više centraliziraniju Saveznu Federalnu Republiku Euroslaviju, a zalažu se za ono što mole u Otčenašu: "Budi volja tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji". A to je suprotno vazalstvu njegovog idola, kojega predavač veliča. Ja sam mislio, da je taj Haulik Kristov vojnik i da će u ime Isusa Krista, uzdignuti ruke k nebesima kao Mojsije, lupit Beču šakom o stol i pozvat se na tri pisma pape Ivana VIII.

Dok nas zabavlja Haulikovim antijugoslavenstvom, dotle nam potura njegovo eurofilstvo. S time 'tri čelavca lože Libertas' nastavljaju masonsku doktrinu plašenja s neprijateljem, koji je pobijeđen 1995., da bi nas držao usmjerene na straži 'držte lopova s iztoka', dok njegovi eurofilci s leđa nadiru s vagonima proabortus, antikristovskih i antisuverenističkih zakona, otimajući hrvatski teritorij, resurse ... i duše.

Dok mi danas imamo okupiran gospodarski pojas, monetarni struk, pravosudni bok i vojnopolicijsko zapešće, dotle haulikanci mamuzanjem mrtvoga velikosrbskoga konja izpunjavaju masonske agende: 'zavadi pa vladaj' i 'nesvršenih ratova' ..., a da ne kažem, da im nigdje u agendama nema oprosta, pomirbe, obnove kršćanskog bratstva po Gospodinu Isusu Kristu, po kojem smo mi Hrvati katolici braća s pravoslavcima, unatoč ratovima, koji su nam nametnuti od zajedničkoga neprijatelja, kraljoubojica, pod kojima stenje i pravoslavlje i država Srbija. Eto, uskoro počinje i molitvena osmina za jedinstvo kršćana, u kojoj predavač i njegovi pobočnici ne pokazuju, da ju žele, a kamoli da kane nažuljati koljena.

Molitve za jedinstvo kršćana postoje odkad Crkvi priete razkoli, dakle od početka Crkve. Već u Novom Zavjetu Isus moli za jedinstvo svojih učenika, na što ih podsjeća i apostol Pavao o nerazdieljenosti, jer nema Apolonovih, Savinih, Petrovih, Alojzijevih ..., a Bogu je sve moguće, da nas ipak odtrgne od eurointegracija, okupi kao kvočka piliće, u duhu otčinstva, kojim svi zajedno kličemo 'Abba'. Unatoč haulikanskom bečofilstvu i eurofilstvu.

+

Evo nas predavač plaši s pobijeđenim velikosrbskim neprijateljem i Lošinim SANU-3 pamfletima, za koje kaže "da mi još uviek nemamo adekvatan odgovor" ... pa on je stvarno prespavao kolovoz '95.! Možda mu je nepovoljnim rezultatom pao mrak na oči, od kojeg još nije progledao pa nas plaši Zapadnim Balkanom, od kojeg bi se kao trebali sačuvati, a kako? Euroatlanskim integracijama?

+++

7. Vjekoslav Grbeša objavio je **10. siečnja 2020**. na svojemu slikovničkome bokocrtu (FB-u) svoje tumačenje objavljene viesti, da je dr. Nikica Gabrić glavni hrvatski zidar/*mason*. Tumačenje slovi:

Njihova je mantra, da se masoni ne bave politikom ... i da masonerija nije religija ..., a imaju Andersonov 'katekizam', naučitelje, obrednike, hramove, meštre svećenike, kongregaciju za nauk i obrede, iniciacije, ekskomunikacije, penitencije, crkvenu hierarhiju, mnogobrojne denominacije, vrhovnog crkvenog lorda poglavara, vjenčane i pogrebne ceremonije ... ukratko, Sinagoga Sotonina, jer Sotona i može samo stvarati plagijat u cilju ustoličenja svojeg sina Antikrista na čelu svih religija i država, iako zna, da mu je ostalo malo vremena, odkako je izbačen iz raja kao smeće, jer se Gospodin Isus Krist ubrzo vraća, a još će nam Gospodin i skratiti one dane.

"Jer sve kad bi i bilo nazovibogova ili na nebu ili na zemlji - kao što ima mnogo 'bogova' i mnogo 'gospodara', nama je jedan Bog, Otac, od koga je sve, a mi za Njega; i jedan Gospodin, Isus Krist, po kome je sve, i mi po Njemu." 1. Korinćanima 8,5.

Naravno da im je metajezik, da lažu. Njihov duhovni otac je Sotona.

Osim što to piše u prvoj Božjoj zapoviedi, u cieloj Bibliji, a posebno jasno u Ivanovim poslanicama o Bogu Sinu i Bogu Otcu, to su J. S. M. Ward i A. Pike potvrdili, da im je falusni Jah-bul-on na čelu, stara zmija, zmaj, Baal, Oziris, Đavao, otac laži, kraljoubojica, djecoubojica, bratoubojica, čovjekoubojica (pravednika) Abela od početka i zato su oni Antikristova, Kajinova duhovna djeca. Upravo onako, kako im se zove vitežka titula na 25. stupnju, ali inicirani sljepci to ne vide, kao što ni njihova braća u Družbi Braće hrvatskoga zmaja ne vide quetzalcoatla po čoškovima svoje dvorane.

A mi smo Abrahamova duhovna djeca, posinjeni u Gospodinu Isusu Kristu s Bogom Ocem, kojem kličemo 'Abba na nebesima'. Naš Bog je silan Bog, svesilni, svemogući, svestvoritelj, svedržitelj, oganj koji sažima, ime mu je 'Ja jesam', a utjelovio se po Duhu Svetome u Sinu svojemu Gospodinu Isusu Kristu i u Njemu objavio lice svoje kao još jednu tajnu skritu od početka.

"Ljubljeni! Tko je lažac, ako ne onaj, koji tvrdi, da Isus nije Krist? Antikrist je onaj tko nieče Otca i Sina. Svaki koji nieče Sina, nema ni Otca, a tko priznaje Sina, ima i Otca. A vi — što čuste od početka, u vama nek ostane. Ako u vama ostane, što čuste od početka, i vi ćete ostati u Sinu i Otcu. A ovo je obećanje, koje nam On obeća: život vječni. Ovo vam napisah o onima, koji vas zavode." 1. Ivanova 2,22.

Mi po uzkrnuću idemo u novu zemlju, pradomovinu, idemo u nebeski Jeruzalem, gdje nam je Otac pripremio mnogo stanova, a oni ...? Ako se iskreno ne pokaju, ne donesu djela dostojna pokajanja, onda sa svojom braćom 'sa i bez pregače', s Mopsovim štiklericama, koristnim budalama, idu s Titom, partijom, Hitlerom, Churchilom, Staljinom, Leopoldom II, Antikristom, lažnim prorokom, svima palim anđelima i demonima ... u vječnost ognjenoga jezera uz škrgut zuba, jauk. Poželjet će, da umru, a umrieti ne će moći. Još na zemlji, dok budu ratovali protiv Janjeta, pisano je, da će Bog dopustiti ptičurinama, da se nasite mesa njihovih moćnika, a oni misle, da ih na tamo dalekom iztoku čeka zeko, potočić i 70 djevica!

Nek im se Bog Otac smiluje i prenese ih iz vlasti tame u kraljevstvo našeg Gospodina Isusa Krista pa da jednog dana uz knjigu "Obraćenje Hinka Hinkovića" čitamo i knjigu "Obraćenje Nikice Gabrića".

Tako neka bude u ime Isusovo. Amen. Bože daj!

+++

8. Vjekoslav Grbeša objavio je **12. siečnja 2020**. na svojemu slikovničkome bokocrtu (FB-u), da ga je Svetopisamski zavod (Biblijski institut) Zagreb spriečio (blokirao). Tu je obaviest sročio ovako:

I kod njih sam blokiran od komentara i pitanja, a sve je počelo, kad sam ih pitao, koji je službeni nauk te vražje kuće o Adamu i evoluciji …

Odgovor je bio, da nemaju službenog stava. Pa i to je stav, ali ne po Božjoj volji i nauku, nego po volji njihovog otca đavla, koji je tolerantan, da dopušta da cvjeta 1000 cvjetova i da svatko vjeruje, što hoće.

Zaključak

Ovo je dio prikupljenoga štiva, koje je Vjekoslav Grbeša objavio na družtvenoj mreži slikovnik (FB). Iz njega se može izčitati korjeniti svetopisamski odnos prema Bogu Stvoritelju i Odkupitelju i prema stvorenome Svietu. No, tko želi još više upoznati i prihvatiti takav odnos, može pogledati tri održana Grbešina predavanja u Hrvatskome književnome družtvu Sv. Jeronima u sklopu redovitih "Književnih večeri četvrtkom". Predavanja su snimljena i može ih se pogledati na mojemu jutjubovskome toku/kanalu. Predavanja su održana sljedećim redosliedom:

– "Duhovno stanje nacije", 8. lipnja 2017., objavljeno na oslovku/adresi: https://www.youtube.com/watch?v=PK1qfPij-g0;
– "Praotac Abraham ili 'praotac majmun'", 14. ožujka 2019., objavljeno na oslovku: https://www.youtube.com/watch?v=G0pdkkB9VcQ&t=1777s;
– "Idu li katolici u pakao?", 14. studenoga 2019., objavljeno na oslovku: https://www.youtube.com/watch?v=zGbEKlQ7tcs.

Zvonimir STJEPANOVIĆ

Autorica neslužbene šokačke himne
– u povodu 30. godišnjice smrti pjesnice Mande Oršolić

Manda Oršolić (*24. lipnja 1914. †20. srpnja 1991.) rođena je u selu Alilovci, općina Kaptol, Požežko-slavonska županija. Najveći dio životnog vieka proživjela je u Županji, zajedno s Antunom (Tucom) Oršolićem, njezinim drugim mužem, koji je poznat po tome, što je sačuvao najstariju nogometnu loptu u Hrvatskoj. Naša je pjesnica provodila i dobro poznavala zadružni, seljački život; orala je, kosila, tovarila stajsko đubrivo, vozila vozove, vodila svoje domaćinstvo i pisala pjesme. U jednoj, koju je nazvala "Uspomena", sve to potvrđuje. Evo diela te pjesme: "Umorne su moje ruke stare, / One su mnoge njive prekopale, / Al' se ipak pera uvatile / Kao nekad, dok su mlade bile. / Ja uzela pero i papira, / Jer mi moje srdce ne da mira."

"Najbolji hrvatski tamburaši" (bivši "Zlatni dukati") objavili su godine 1990. album pod nazivom "Dao bih zlatne dukate". U njega je kompozitor i aranžer Josip Ivanković uvrstio pjesmu Mande Oršolić "Naša grana ne smije propasti". Od tada je ova pjesma još snažnije prodisala, postala općepoznata i neslužbenom šokačkom himnom. Županjci su jako ponosni na nju i Mandu Oršolić te tako i svaki Glasbeni festival "Šokačke pisme" završava s riečima te pjesme.

Zanimljivo je nešto kazati o pjesničkoj recepciji, odnosno o snazi uglasbljenog štiva. Književnik Miroslav Slavko Mađer je napisao preko dvie tisuće pjesama. U jednoj je prigodi rekao da unatoč tolikom broju pjesama, svi ga pamte po jednoj, koja je postala i neslužbenom slavonskom himnom: "I kad umrem, pjevat će Slavonija" (skladana godine 1969.).

Manda Oršolić je sudionica "Šokačkog siela", "Đakovačkih vezova", "Vinkovačkih jeseni", "Siela pučkih pisaca u Đeletovcima", nije objavila samostalnu zbirku, pjesme su joj razasute po raznim časopisima i zbornicima, i svi ju poznaju po jednoj uglasbljenoj, "Naša grana ne smije propasti". Evo je u cielosti:

Naša grana ne smije propasti

Među Savom i silnim Dunavom,
Uvik nigdi kraj neke granice,
Živili su od vrimena davni

Naši stari Šokci i Šokice.

Za drugog su uvik ratovali
Od Tirola pa do Galicije,
Težačke su kosti ostavljali,
Snivajući ravni Slavonije.

Mi volimo Slavoniju svoju.
Kunemo se, ne ćemo u tuđinu.
Slavonijo, rodni kraju mili,
Ovdi su nam pradidovi bili.

Iz grobova naših pradidova
Mlade klice moraju izrasti,
Ovdi ćemo zauvik ostati,
Naša grana ne smije propasti!

Manda i Antun (Tuca) Oršolić

Ivo Mijo ANDRIĆ

Romaneskne slike današnjice

Prikaz dviju knjiga: BUDIŠA, Josip. *Konformist*. Naklada Uliks. Rieka, 2017. i *6.9 po Richteru*. Nakl. Ogranak Matice Hrvatske u Imotskom i VN KS. Imotski, 2019.

U doba kad mladi ljudi sve više napuštaju hrvatske i susjedne prostore u potrazi za poslom, stabilnijim družtvom i sigurnijom egzistencijom, stariji naraštaji i nakon odlazka u mirovinu nastavljaju svoj životni put, djelujući na raznim područjima rada i stvaralačtva. Mnogi od pripadnika tih naraštaja čak se u poznim godinama okušavaju na poljima slikarstva, književnosti i drugih vrsta umjetnosti. Na taj način vlastite živote čine ljepšim i smislenijim, obogaćujući uzput kulturu naroda i podneblja, kome pripadaju.

Jedan od tih vriednih stvaralaca je i Josip Budiša, spisatelj iz Kaštel-Sućurca. Nakon odlazka u mirovinu, Budiša se vratio svojoj potajnoj ljubavi iz mladosti i prihvatio se pisanja kao poslanja, koje će ga pratiti do kraja života. Tako je to s ljudima, koji desetljećima nose u sebi želju i potrebu, da se makar pod stare dane počnu baviti onim, što su propustili u mlađim i srednjim godinama. Josip je od polazka u školu zavolio knjigu i nije se od nje odvajao cieloga svoga radnoga vieka. Čak se jedno vrieme, uz svoj stalni posao, povremeno bavio i prodajom knjiga, što je učvrstilo njegovu vezu s tom vrstom intelektualnog i umjetničkog proizvoda.

Kad je ostvario pravo na mirovinu, pisanje se nametnulo kao jedina koristna i vriedna djelatnost, kojoj je posvetio svoje slobodno vrieme. Tako je u nekoliko proteklih godina iz njegove književne radionice u sviet odaslano pet proznih knjiga, koje su pronašle svoje čitatelje, ne samo u mjestnoj, već i u područnoj zajednici, s tendencijom širenja i izvan državnih granica. Književnost je grana umjetničkoga stvaralačtva, koja dopire, dokle dopire jezik, na kome je djelo objavljeno.

Josip Budiša je svoje literarno djelo u posljednje dvie povećao s dva nova romana. Radi se u široj pripoviesti pod naslovom ***Konformist*** te nešto dužoj romansiranoj prozi indikativnog naslova ***6,9 po Rihteru***.

Prvi roman bavi se temom iz svakodnevnog života, čiji sadržaj odkriva sam naslov. Autor u deset poglavlja prenosi čitateljima izpovied glavnog junaka Duška, koji je sa svojih sedamdesetak godina preživio Drugi svjetski rat, prošao kroz dva družtvena sustava, osjetio teret neimaštine i tragičan gubitak roditelja i ostao uzpravan u vremenu, koje je predhodilo novom ratu i razpadu zemlje, za koju se borio i u kojoj je stekao ili nasliedio imetak zavidne vriednosti. U takvim okolnostima, njegovo se ponašanje prilagođavalo situacijama, kroz koje je prolazio, ali je ipak ostalo u prihvatljivim moralnim granicama. Moglo bi se reći; standardnim i primjerenim čovjeku njegovog socialnog podrietla i stečenog statusa za ratne i radne zasluge.

Priča glavnog junaka Budišine pripoviesti slična je izpričanim i neizpričanim pričama mnogih ljudi toga vremena. Svi su oni prošli čistilište obiteljskog i družtvenoga življenja i obstali zahvaljujući iznadprosječnim umnim i radnim sposobnostima. U svakoj situaciji, kroz koju su prolazili, znali su se postaviti i snaći na način, koji im je umanjivao rizike gubitka, a uvećavao mogućnosti dobitka. Vriedni i poduzetni Duško u mladosti je izplivao iz bračnog roditeljskog brodoloma i nastavio jedriti morem, koje mu je nudilo kristalnu dubinu i nepregledne širine kretanja i uzpona, kakav se u svim tim okolnostima samo može poželjeti. Pametna glava, vriedne ruke i brze noge omogućile su mu, da zaobiđe brojne prepreke i da ostane na visini zadatka, koji se pred ljude postavlja u raznim fazama njihovog života.

Njegova je priča u početku tužna i žalostna, u pojedinostima koje se tiču sudbina članova obitelji i tragična, ali ima fabulu čiji je epilog, unatoč gubitka najbližih, prožet optimizmom, koga usmjerava nova mladost i neugasle ambicije generacije na odlazku. Autor znalački i u relativno mirnom tonu vodi radnju izpoviedanja glavnog junaka, ubrzavajući na momente odlazke onih, koji su svoje uloge odradili s manje ili više životne uspješnosti. Svakako, glavni likovi – njegova majka i biološki otac glavni su junaci, koji daju smisao cieloj priči i čine ju uvjerljivom i dramatičnom do samoga kraja. Završni dio pripoviesti izpričan je ubrzanim tempom, tako da su izostali mnoge pojedinosti, koje bi osvietlile neke faze iz života ciele obitelji i njezinih pojedinih članova. No, ni to ne umanjuje narativnu i umjetničku vriednost ovoga kratkoga romansiranog djela.

Pisac Josip Budiša pokazuje zavidnu vještinu i rječitost u prezentiranju dialoga glavnih junaka i drugih likova. Doima se kao da je cielo štivo pisano u obliku predložka za filmski scenarij, koji ima zaokruženu dialožku cjelinu, da bi se, uz male intervencije, moglo pristupiti snimanju filma toga naslova. Ono što mu nedostaje, jesu opisi ambienta i prirodnog okoliša, kao i vremenskih miena unutar polustoljetnog razdoblja, u kojem se radnja romana

odvija. To će autor, vjerujem, odkloniti u svojim sljedećim proznim djelima, na kojima radi ili će raditi u vremenu, koje je pred nama.

Drugi roman neobičnoga naslova: ***6,9 po Richteru*** dinamična je priča o dvojici radnih kolega Petru i Zvoni, koji nakon preseljenja u nove radne prostorije, upoznaju dvie prijateljice Tanju i Katiju. Između njih se razvijaju neobične paralelne ljubavne priče, od kojih je ona prva, razstavljene Tanje i Petra, koji je pred razvodom, brza i interesno učinkovita, dok je druga spora i razplamsava se tek nakon smrti Zvonine supruge Ane.

Autor u liku naratora povremeno preuzima uloge svojih glavnih mužkih junaka, vodeći radnju mirnim, ali i uzburkanim ljubavnim vodama prema očekivanim bračnim lukama, te plete priče njihovih obitelji, u kojima su bivši muževi i žene prolazni likovi, a djeca obveza, koja ih prati do kraja života. Reklo bi se: tipične štorije, kakvih u današnjem vremenu ima gotovo na svakom koraku. Za razliku od Petra i Tanje, koji su nestabilne ličnosti, iza kojih su razpadnuti brakovi i novi životni početci, Zvone i Katija su osobe snažnog karaktera i obiteljske vjernosti, pa se njihovo zbližavanje odvija na distanci sve do tragičnog gubitka predhodnoga bračnoga druga.

Pisac Josip Budiša prati svoje glavne i sporedne likove unoseći brojne pojedinosti iz njihovih životnih sudbina. U želji da radnju učini sadržajnijom i zanimljivijom, niže dialoge i događaje kao na filmskoj traci, uvjeren da će tako držati čitatelja u napetosti do samoga kraja romana. Pri tome gubi iz vida, da romaneskna štiva moraju sadržavati i druge vremenske, ambientalne, prirodoslovne, meteorološke i druge opise, koji su nuždna sastavnica svake realistične životne priče. Na mnogim mjestima, usiljeni dialozi kod čitatelja će proizvesti suprotan efekt i moguću potrebu za preskakanjem pojedinih nevažnih dialožkih sekvenci, u kojima nema poetike življenja, niti bilo čega izazovnog i vriednog pamćenja.

Zato bi autor u svojim budućim djelima trebao slieditи izkustva poznatijih romanopisaca, koji vode računa o razmjeru dialoga s ostalim komponentama proznoga pisanja. Tako će izbjeći prazna i poluprazna prepričavanja nebitnih stvari i pojedinosti, što obterećuju radnju i, za ozbiljnije čitače, dielom ju čine nezanimljivom, a na momente, čak i dosadnom.

Oba ova romana nedvojbeno ukazuju na dobre mogućnosti spisatelja Josipa Budiše, da u daljnjem radu izgradi svoj stil pripoviedanja unošenjem u nova djela onih literarnih elemenata, koji su nuždna sastavnica proznoga stvaralačtva. To će najlakše postići paralelnim čitanjem kvalitetnih romana hrvatskih i stranih pisaca i pomnim analitičkim ponovljenim čitanjem svojih do sada napisanih romanesknih štiva. Učenje na vlastitim nedostatcima i

pogrješkama najbolja je škola, koju su primjenjivali mnogi poznati književnici kod nas i u svietu.

S tom završnom opazkom, želim Josipu Budiši nova literarna ostvarenja, koja će jezikom, stilom i literarnim umiećem nadići ova dva, u svakom pogledu, tematski i sadržajno zanimljiva romana.

+++ +++ +++

Ivo Mijo ANDRIĆ

Sa smiehom u bolje sutra

Prikaz zbornik: *Biseri uma*. Nakl. Udruga hrvatskih aforista i humorista. Zagreb, 2019.

U dvie godine djelovanja, Udruga hrvatskih aforista i humorista (UHAH) objavila je dva zbornika radova svojih članova. Nakon *Zlatnog reza* iz 2018., pod kraj godine 2019. objavljeni su *Biseri uma*, novi knjižni uradak, u kome su zastupljena 62 autora i autorice. Broj zastupljenih svjedoči o gotovo trostrukom porastu članstva udruge u jednoj godini, što potvrđuje snagu aforističke i humorističke pozornice u Hrvatskoj, koja je od devetdesetih naovamo bila u razsulu. Osnivanjem UHAH-a stvoren je organizacijski okvir za zajedničko djelovanje na nacionalnoj razini i za kolektivnu prezentaciju aforističkog i humorističkog stvaralačtva na internom i eksternom planu.

Zbornik *Biseri uma* u punom literarnom svjetlu prezentira godišnju produkciju hrvatskih aforista i aforistica i otvara im komunikaciju s javnošću, koja je do sada bila zapostavljena i svedena na pojedinačnu prisutnost u lokalnim sredinama. Isto tako, otvorena je i mogućnost za vraćanje humora i aforistike na družtvenu pozornicu, koja je u posljednjim desetljećima osiromašena gašenjem nekoliko humorističko-satiričnih glasila i rubrika u dnevnim i nedjeljnim listovima. Hrvatska je danas jedna od riedkih država na sredozemno-središnjem europskom prostoru, koja nema ni jedan tjedni ili mjesečni list za humor i satiru. Zagorski Časopis *Potepuh*, koji obstaje zahvaljujući entuzijazmu osnivača i urednika Dragutina Lončara, izlazi dva puta godišnje, dok se ostala mjestna humoristička glasila pojavljuju tek jednom u godini prigodom fašnika i sličnih javnih zabavljačkih manifestacija.

Sadržaj zbornika *Biseri uma* odražava aktualno družtveno, ekonomsko i političko stanje u državi i šire, jer aforisti bilježe ono, što osjete, vide i čuju u sredinama, gdje žive i rade. Njihova izoštrena čula registriraju i bilježe zbiljno stanje stvari na lucidan i produhovljeni način, nastojeći sa što manje kondenziranih rieči, registrirati one družtvene pojave i probleme koji 'bodu oči' i štete ukupnom družtvenom razvitku i napredku. Pri tome, oštrim skalpelom uklanjaju 'dlake s jezika', da bi izbjegli slatkorječiva dodvoravanja vlastima, te na promišljen i duhovit način približili se potencialnim čitateljima i slušateljima. Koliko u tome uspievaju i koliko će u budućnosti uspievati, pokazat će vrieme, koje je pred nama. U svakom slučaju, pokušaj reanimacije duhovnog stanja hrvatske nacije doniet će bolje rezultate od onih, koji su postignuti u proteklih tridesetak godina izgradnje sustava bez promišljenih kulturnih i duhovnih projekata, kako na unutarnjem, tako i na međunarodnom planu.

Skupljanje razsutih *bisera uma* vriedan je pokušaj vraćanja na stare staze hrvatske aforistike, koja je dugo bila potisnuta s družtvene pozornice, jer, kako kaže jedan aforizam [ovdje korienskim pravopisom] ... *Između emocija i racia, kod nas se uviek izprieči nacija*. E, sad je valjda došlo vrieme, kad će *racio* i nacija djelovati uzkladenije, i kad drugo ne će potiskivati prvo, da bi prenaglasilo svoju važnost i veličinu nad svim ostalim družtvenim vriednostima.

Ne treba biti prorok niti genij, da bi se razumio aforizam Josipa Balaška: *Najveća hrvatska klopka bit će, kad svi radnici dođu s Iztoka, a proizvodi sa Zapada*. To nam se već događa, a mudra politika nas i dalje na sliepo uči, kako je to normalan i neizbježan proces, pa svoje ljude šalje na zapad, a odatle uvozi proizvode, koji su prognani s naših njiva i pašnjaka. Gluho bilo i ćoravo, što bi rekli u Bosni, nekada ponosnoj, a danas poharanoj vlastitim dieljenjem i oduzimanjem. *Učio se na grješkama; sada grieši bez grješke* – zapisat će Svetislav Biljanović, jedan od zastupljenih autora podrietlom iz BiH. Mi smo se usavršili na grješkama iz devedesetih i tako ih uspješno ponavljamo, da nam ni najveći umovi ne bi u tome pronašli ozbiljnije zamjerke. Baš zato, kako veli Drago Bosnić kod nas: *Jedni se zanose, a drugi odnose*. Zato kod nas, po mišljenju Tomislava Božinovića: *Neki manjak u glavi pokriju viškom iz džepa*. Ivan Bradvica bi to dopunio logičnom sentencom: *Kad je ruka u džepu, džep više nije prazan*.

Mnogo toga je što bi trebalo mienjati u družtvu, a ne mienja se. Tvornice su nam pogašene i u bezcienje razprodane. Njive su zapuštene i većim dielom nepoorane. *"Sjeme razdora" je hrvatski autohtoni proizvod*, kaže u prilog svemu tome splitski sveučilištni profesor i aforist Jozo Čizmić. A

njegov susjed, Hercegovac Marinko Ćavar iz svog ugla gledanja zaključuje: *Mi smo obdareni pokvarenošću.* Je li baš sve tako crno, kao što izgleda, ili ima za nas nade, pita se i onako međugorski odgovara Matej Delaš: *Ako si pravi vjernik, ukaži se Gospi.* Jandre Drmić na sve to daje svoju stručnu konstataciju: *Sve dolazi iz glave. Odtuda ta praznina.* S njim se slaže i Dragutin Dubravčić, koji čak ide korak dalje pa kaže: *Svaka budala nađe istomišljenika.* Zbog toga valjda, po mišljenju Nađana Dumanića s ... *Porastom iznevjerenih raste i broj vjernika.* Takvih je kod nas najviše, iako ... *I ateisti mogu biti vjerodostojni*, tvrdi aforist Zlatko Garvanović.

Na istom fonu razmišlja i Dalmatinac Josip Grgić. Njegov aforizam: *Koga pamet ne služi, taj druge služi*, zapravo je najkraća definicija našeg ukupnog stanja u družtvu i šire. A to stanje i to družtvo Abdurahman Halilović Ahil vidi kroz optiku misli, koja glasi: *Ovi što zuje okolo, nisu pčele, već trutovi.* Takvih je kod nas pun pčelinjak, ako je suditi po sadašnjem stanju. A zašto ih je toliko, Savo Ilić pojašnjava aforizmom: *Ne može se reći sve u lice onome tko nema obraza.* Oportunizam, uz poltronstvo i korupciju, kukolj su, koji prieči hrabre i neodlučne da kažu 'popu da je pop, a bobu da je bob'. Ili u inverziji: *popu da je bob, a bobu da je pop*, kako to često u nezamjeračkoj praksi susrećemo. S tim se, razumije se, ne bi složio Mate Ivandić, koji otvoreno izjavljuje: *Političari su jedini bogovi u koje nitko ne vjeruje.* Slično, iz svoje perspektive misli i Danko Ivšinović, koji priznaje: *Ja sam aforističar. Ja na svaki režim ... režim.* Možda baš zato Ljerka Jelača gnomski primjećuje: *Ljudi uglavnom ne propuštaju priliku, da se uvale u neprilіku.* U praksi se, naime pokazalo i dokazalo, a na to nas podsjeća i Ivan Jurić da ... *I riedkima zna biti gusto.* Njegov imenjak Ivan Katić to objašnjava izrekom: *Lako je biti hrabar onome tko ne zna.* A ... *Mudar zna slušati tišinu*, kaže Zorica Krznar Blagec. *Ne trebate se brinuti za moje živce, jer ih više nemam*, nadomeće Elizabeth Suzana Kozina, dok Dragutin Lončar osuvremenjuje Kristovu misao, pa u blago satiričnom tonu umoljava pučanstvo riečima: *Oprostimo našim političarima, jer ne znaju što čine.* Blago njima, kad imaju tako aforističnog zaštitnika među još uviek živima. Pa još k tomu, i humoristima.

Tonka Lovrić, umirovljenja pravnica i neumorna aforistica, bavi se ljubavnim temama, pa ljekarnički preporučuje: *Prije upotrebe, ljubav treba promućkati.* Zašto baš tako, Danica Majnarić odkriva aforizmom: *Prepotentni su obično impotentni.* A Drago Maršić na sve to veli: *Ništa mi ne pada na pamet. Možda je i nema!* Aldo Matelić bavi se državničkim mislima te zaključuje, da ... *Orden zasluga obično je rezerviran za sluge.* Toj misli Velimir Matutinović dopisuje svoje obrazloženje: *Glupost caruje, a moć joj*

pomaže. A Tomislav Mihanović iznosi svoju verziju događanja, koja glasi: *Obećali su nam procvat, ali nisu znali oprašit.* U takvoj situaciji za jednog svog znanca Marinko Mijović kaže: *Izveo je sina na put, i kupio mu kartu za Irsku.* Sve se to, vjerovali ili ne, događa u državi, koju Darko Mrkonjić definira sa dvie rieči: *Socijadna država!*

Naš poznati zagonetač i odgonetač, Boris Nazansky tu liepu državu opisuje jednom prostom rečenicom: *Hrvatska – zemlja izlazeće pameti.* Ako mislite drugčije, e, to je već vaš problem. Promatrajući to iz kršne Hercegovine, Iva Nuić prepisuje poznatu nam stihotvornu sentenciju: *Dok jedni umuju, drugi im kumuju.* Pogodite o kome je rieč, i kome je ta živopisna misao posvećena! Tko pogodi neka se obrati Mari Ožić-Bebek koja se, po imotski, pita: *Zašto trodiobena vlast? Zar nije bolje pola-pola?!* Aforist Ivan Pavković za tu trojnu dilemu ima odgovor, koji potvrđuje, da ... *Široke narodne mase imaju uzke vidike.* S njim bi se složio i Živko Prodanović, koji kratko poručuje: *Tko laže, taj i grieši.* A Ladislav Radek to pečati aforizmom: *Težke laži težko izplivaju na površinu.*

Bivši sindikalist i novopečeni aforist Milan Rupčić, nakon odlazka u mirovinu, žali se na svoj spisateljski i retorički status riečima: *Što glasnije govorim, slabije me čuju.* No, kolega mu, Vladimir Rešković Panonski tješi ga narodnom mudrošću: *Samo šutnja čuva dobar glas.* Josip Salajster stanje u zemlji opisuje kratkom kreditnom zabilježkom: *Iz rata u rate.* Dok iz ptičje perspektive Zoran Salamunović slavodobitno poručuje: *Uhljebio sam se. Nisam imao za kruh.* Na to se nadovezuje Tomislav Supek istinom, koja odkriva, da kod nas: *Puzeći uhljebi najbolje stoje.* I na ovo Jelena Šipec ima odgovor, koji glasi: *Kako god puzio, ipak napreduješ.* A za one, koji se ne daju maknuti s mjesta, Zlatko Tomić je pronašao rješenje u aforizmu: *Nije se dao maknuti, pa smo ga promaknuli.* Tu strategiju družtvenog napredka Đurđa Vukelić Rožić osmišljava riečima iz 'vrzinog kola': *Hrabri ljudi unište pametne, a glupi hrabre.* Zato se po zapažanjima Miroslava Vukmanića *Iz Hrvatske nije izselio ni jedan političar.* Mladen Vuković tvrdi, da: *Čizma glavešinu čuva*, a Nedo Zuban svjedoči da ... *I pijuni mogu živjeti od šahovnice.* Baš za njih Darko Žigrović kaže: *Zahvalan sam im do groba. Dublje ne mogu.*

Knjige su život na papiru, zapisuje na kraju najstarija aforistica u Hrvata, bivša glumica Zdenka Heršak. Tome se nema što dodati. A oduzimat bi se imalo itekako što od onih, koji su nas pokrali u proteklim desetljećima i preminulim ratnim godinama užasa i tuge. Za sve to, smieh je najbolji liek, pa ... nasmijmo se ljudi svim našim glupostima, propustima i promašajima,

kao i onima, koji su ih, u ime svih nas, izdašno činili. Slava im i hvala za sva ta ljudska zla i neljudska dobročinstva!

+++ +++ +++

Ivo Mijo ANDRIĆ

Ahilova aforistička peta

Prikaz knjige: HALILOVIĆ, Abdurahman – Ahil. *Lijepa naša, sve je njihovo*. Nakl. Hrvatsko književno družtvo. Rieka, 2019.

Riečki književnik Abdurahman Halilović, mitoložkog nadimka Ahil, rođen je u preliepom bosanskohercegovačkom mjestu Koraj. Svim dobrim ljudima, koji nisu bili u Koraju ili za njega nisu čuli, javno objelodanjujem, da je to mjesto za Posavinu i Semberiju, u zemljopisnom smislu, isto što je Rieka za Istru i Jadransko more. Savršeni vidikovac, koji otvara nepregledne prostore na sve četiri strane svieta i koji prirodne ljepote i krajolike pretvara u božanstveni raj na ovome svietu. U takvim okružjima živio je i živi Abdurahman (prevedeno: dobar čovjek) Halilović, samoproglašenim nadimkom - Ahil.

Za razliku od grčkog mitskog junaka Ahileja, naš južnoslavenski Ahil umjesto koplja, mača i štita, zarana je uzeo u ruke olovku, papir, a u novije doba i kompjutor te se dao na smišljanje i zapisivanje aforizama, koji su kao književna vrsta začeti i rođeni u antičkoj Grčkoj. Bolju kombinaciju junačkog i poviestno-kulturnog u današnjem vremenu težko je zamisliti, a još teže ostvariti. Ali, našem nemitskom Ahilu to je pošlo za rukom pa je u minulom desetljeću, u nekoliko knjiga pretočio većinu svojih aforističkih misli i zapisa. Posljednja u tom kristalnom nizu je zbirka pod domoljubnim naslovom ***Lijepa naša, sve je njihovo***.

Sam naslov te crven-bielo-plave aforističko-tvorne knjige odkriva njezin sadržaj. Zapravo, on samo ovjerava na ironijsko-satiričan i humoran način ono, što svakodnevno čitamo u medijima ili slušamo na ulici, radnim mjestima ili u živopisnim kafićima. Naša zbilja neizcrpan je rudnik prirodnih i neprirodnih bogatstava inspiracije za sve umne ljude i umjetnike raznih vrsta stvaralačtva. Od tehničkih do leksičkih, i od slikarskih do karikaturalnih. I mnogih drugih koje odkrivaju, prokazuju i pokazuju stvarnost u njezinom pravom, a ne izkrivljenom obliku i smislu.

Ahil je aforist sveobće prakse i specialist za pitanja ljudskih pretvorbi i tranzicija iz dobrog u loše i iz obćeg u svoje, t.j. osobno. One ne izmišlja toplu leksičku vodu, već bilježi ono što vidi i čuje na način, koji je primjeren za govor, prikladan za sluh i bogomdan za smieh. Jednom riečju; dobrodošao za dušu, kako napaćenih ljudi, tako i onih, koji su uzročnici te patnje. Njihova imena, poslove i službe ne treba navoditi, jer će se i sami lako prepoznati.

Liepa naša, kako joj neki površno, a drugi dodvornički tepaju, nije svima jednako liepa, niti je svima dobrohotna majka. Mnogi su za nju dali živote, postali invalidi, ostali bez posla i krova nad glavom, napustili mjesta, u kojima su nekada mirno živjeli i radili pa otišli u sviet potražiti sreću i bolju budućnost. Ne mali je broj onih, koji odlaze i danas, a odlazit će, kako sada stvari stoje, i sutra. Odlazit će, jer Liepa naša nije svima ni liepa ni naša, već je dobrim dielom – samo njima, pošto je u najvećoj mjeri, zapravo, njihova. To praktično znači onih, koji su nas pokrali, opljačkali, razkućili, bacili na ulice, u nesigurna skloništa i ostavili, da se snalazimo, kako sami znamo i umiemo. Tko to ne vidi, taj je ćorav kod očiju. Tko to ne razumije, taj se pravi ludim ili misli, da smo mi ludi.

Aforisti, satiričari i humoristi sve to vide na svoj način, osjećaju svim čulima i opisuju onakvim, kakvo stvarno jeste i kako zaslužuje. Njihovo ljudsko i stvaralačko poslanje nije, da ružno hvale niti da liepo kude. Oni ne glade ono, što je grubo i grbavo, i ne veličaju lažne velikaše. Oni ne diele na tuđe i naše, niti pak miešaju pravo s nepravdom. Zato ih nečastni, loši i pohlepni ne vole i ne ciene, a ini vlastodržci okreću im leđa. Zbog toga ovlašteno ministarstvo ne daje podporu za knjige aforizama, jer one žigošu silu i nepravdu i bune se protiv svega nečovječnog.

A te knjige nikoga ne prozivaju imenom i prezimenom. Ne navode iznose pokradenih družtvenih i narodnih novaca. Nikome ne priete niti ugrožavaju bilo čiju slobodu. Ne nanose štetu dokazanim štetočinama i osvjedočenim lažovima i prevarantima. One samo na ironičan, satiričan ili blago-humoran način ukazuju na ružne družtvene pojave, namjerno izazvane probleme i njihove nositelje i promicatelje, koji drzko i bezobzirno varaju i podkradaju vlastiti narod, uzimajući bez milosti za sebe i svoje, a na štetu drugih. Zato, kako kaže aforist: *Zbog ovih što se bogate preko noći – mi ne spavamo*. A i kako bi, kad ... *Sa pričom o stezanju*

remena – političari nas udaviše. Kod nas, narodski rečeno: *policija ima posla sa onima, što nemaju posla*. Ali, i kad se ima posao, mnogi se plaše za svoju egzistenciju, pa se često mogu čuti njihove poluglasne izjave, kakva je ova aforistička: *Strah me svih letova, a naročito onog s posla*. To se naravno ne odnosi na junaka aforizma: *Nije imao strpljenja čekati da dobije posao, pa ga je kupio*. On je, makar privremeno, zaštićen korupcijom i mitom, koga je uložio u vlastito zaposlenje.

Politika je vječna tema za humor i satiru još od vremena, kad je uvedena kao disciplina vladanja nad ljudima. Čak i u antičkoj Grčkoj prvi aforisti su dokazivali vještinu humorne kritike nad nositeljima vlasti i društvene moći. Kako su zbog te svoje rabote prolazili, o tome malo znamo, ali je znano, da su u narodu zbog takvog umieća bili vrlo cienjeni. Naše današnje aforiste malo tko cieni, a njihovi duhoviti uradci riedko se čitaju i još manje pamte i prepričavaju za razliku od onih iz drevnoga doba. Zabavljeni borbom za golo preživljavanje naši državljani ... *Istini za volju, nemaju volju za istinom*. A i zašto bi imali, kad se ... *Ovdje živi od kredita, a na rate umire*. Zbog svega toga aforist razočarano priznaje: *Udaram po politici – mlatim praznu slamu*. I rezignirano baca koplje u trnje: *Kad treba o političarima pričati, sjetim se da je šutnja zlato*. Jer ... *Političare baš boli što su liečnici u štrajku*, i što radnici poručuju ... *Nismo više u štrajku, sad smo u pritvoru*. Sve se to događa u jednoj zemlji seljaka koji, uz sve državne poticaje i EU podpore, zbog urušavanja domaće poljoprivrede pružaju državi odpore, jer ih je ona bacila u kandže nemilosrdnog kapitalističkog tržišta, u kome ne prepoznaje ni brat brata, a kamo li slabašnog poljoprivrednika i stočara – Hrvata. Zato oni kao i radnici, bez dlake na jeziku, gotovo ljutito poručuju političarima: *Vraćamo vam vaša obećanja, trebat će vam za sljedeće izbore*.

Abdurahman Halilović Ahil aforistički razmatra te promišlja i druge društvene i individualne teme i dileme. Njegovom budnom oku i bistrom umu ništa ne promiče. Tako on za potrebe inspekcija uočava da je ... *Roba na cieni, a nigdje ciene na robi*. Uzput primjećuje da nam se ... *Država ne vidi od dugova* ... Razlog je, razumije se, taj, što je ... *zarasla u kredite*. Marksističku maksimu 'rad je stvorio čovjeka' on vješto promeće u realniju opciju: *Rad je smorio čovjeka*, dok vlastitu zabezeknutost cienama zdravstvenih usluga opisuje ovako: *Zinuo sam, kad mi je zubar rekao, koliko bi me koštala njegova usluga*. Za alkoholičara opet veli: *Klonuo je duhom, drži se boce*.

Na kraju svega autor se malo bavi i samim sobom. Da ne izpadne, da je s druge strane aut-linije, on svietu poručuje: *I ja sam u igri. Driblaju me*. Te pridodaje: *U kući sam na glasu. Svi viču na mene*. Da bi sve to izdržao, javno priznaje: *Stisnuo sam zube. Socialne*. I u znak pokajanja za sve svoje aforističke griehe odaje jednu dugo skrivanu tajnu, koja na politikantskom jeziku glasi: *Dosta dugo pišem aforizme. Pročitat ću vam i jedan svoj*. A on odkriva tužnu istinu o nama: *Nema više srama. Stup su srušili!*

Eto, dragi i cienjeni čitatelji, tako se smišljaju i pišu dobri aforizmi. Ako imate mašte, volje i hrabrosti, prihvatite se posla. Sliedite Ahilov put od Koraja do Rieke, ali prije toga dobro zaštitite petu. Da vas kojim slučajem ne pogode striele zločestih ratnika.

+++ +++ +++

Ivo Mijo ANDRIĆ

Zašto treba (pro)čitati ovu knjigu

Prikaz knjige: ILIĆ, Savo. *Blagodati nordijskog hodanja*. Portal Digitalne knjige. Zagreb, 2019.

U posljednjih nekoliko godina na zagrebačkim ulicama i u parkovima sve češće susrećem ljude srednjih i starijih godina, koji neumorno hodaju sa štapovima u rukama. Moram priznati, da mi je to u početku bilo malo čudno, jer oslanjanje na štapove pri hodanju uviek me asociralo na bolestne ili invalidne osobe. Ili, u najboljem slučaju na skijaše, kojima su štapovi nuždni, radi održavanja ravnoteže na sklizkim skijaškim stazama.

Međutim, stvari su došle na svoje, kad mi je stari prijatelj Savo Ilić iz Pule, poslao na uvid i čitanje omanju knjižicu pod naslovom ***Blagodati nordijskog hodanja***. Štivo takvog naslova i sadržaja do tada nisam čitao, premda sam znao za pojam nordijskog hodanja, koje je sveprisutno u nordijskim zemljama.

S dužnom pažnjom prema velikom prijatelju i radnom kolegi iz prijeratnih tuzlanskih godina, pročitao sam knjigu i stekao osnovna saznanja i znanja o toj koristnoj temi za sve ljude, kojima je šetnja gradskim ulicama i prirodnim krajolicima slabija strana sudobnoga života. Iako ne pripadam tom širokom krugu cjelodnevnih i noćnih 'sjedača' za kompjutorom, radnim

i kavanskim stolom ili televizorom, jer cielog života radim kao mrav razne lako-težke poslove izvan kuće, nordijsko hodanje mi je probudilo znatiželju, pa sam ga preporučio nekim znancima kao preventivu za ugodan i zdrav način života. Neki od njih su to tek primili k znanju, a drugi su kupili štapove i nuždnu opremu i marno krstare gradskim perivojima ili padinama Medvednice. Po njihovom priznanju, odkad su uzeli štapove u ruke i vratili se prirodi i njezinim razkošnim ljepotama, život im se iz temelja promienio. Postali su vedriji, druželjubiviji, okretniji, nasmijaniji i puno spremniji za sve radne i životne izazove.

Nordijsko hodanje nije težak niti zahtjevan posao. On ne traži nikakva posebna ulaganja već samo jaku volju i promjenu stila i načina življenja. Umjesto sjedenja u zatvorenim prostorima ili bezkorisnog izležavanja na kaučima i krevetima, dovoljno je obući lakšu obuću i odjeću, uzeti štapove u ruke i krenuti stazama, koje su bogomdane za hodnju, razonodu i duhovnu razbibrigu. Mogu to biti gradski pločnici u manje prometnim ulicama, parkovi, ali za pravo nordijsko hodanje poželjni su uzponi obrasli drvećem i zelenilom koji pružaju ugodan osjećaj opuštenosti i zahtievaju određene tjelesne napore u svladavanju prepreka, na koje nailazimo.

Kako se i zašto kretati u prirodi? Odgovor na ta dva krucialna pitanja daje nam ova zanimljiva knjiga Save Ilića, čije se drugo dopunjeno izdanje nalazi na portalu Digitalne knjige. Nažalost, interes družtvenih i državnih ustanova da podupru njezino ponovljeno tiskanje, unatoč zdravstvenim problemima nacije, nije bilo veliko, pa se autor opredielio na digitalni oblik publiciranja koji je znatno jeftiniji i dostupniji širem krugu zainteresiranih građana.

Nordijsko hodanje, po izkustvima Save Ilića, utemeljitelja Kluba rekreativaca "Istra" u Puli (KRUPP) i njegovih brojnih sljedbenika, donielo je takve zdravstvene koristi i poboljšanja u njihove živote, da bi im bez njega dalji obstanak bio gotovo nezamisliv. Sama činjenica, da je Ilić sa šest srdčanih premostnica (bypassa) i suženim arterijama nogu ovih dana proslavio svoj 87. rođendan, dovoljno govori u prilog napried izrečenoj konstataciji.

U knjizi "Blagodati nordijskog hodanja" autor podrobno obrazlaže razloge, zbog kojih bi svatko od nas trebao određeno vrieme provesti izvan kuće i u preliepoj prirodi, koja nas okružuje. Za to je dovoljna samo čvrsta odluka, a sve ostalo dolazi samo po sebi. Zdravlje osobito, jer se svakodnevnim šetnjama i korištenjem metode nordijskoga hodanja jačaju naše tjelesne sposobnosti, uvršćuje imunitet i eliminiraju mentalne težkoće i stres, koji nas prati na svakom koraku. Što češće i dinamičnije hodamo, to stres, povišene mastnoće, šećer i pretilost bivaju odstranjivani iz našeg organizma. Ilić

u knjizi navodi brojna pozitivna izkustva običnih građana šetača i pouke znamenitih ljudi, koji su hodanje u prirodi koristili kao metode za podizanje vlastitih radnih i intelektualnih sposobnosti.

Eto, to su samo neki razlozi, zbog kojih treba pročitati i stalno koristiti ovu knjigu kao najbolji recept za dobro zdravlje te dug i liep život.

Autoru Savi Iliću najtoplije zahvaljujem, što nam taj recept, za razliku od skupe farmacije, putem digitalne knjige nudi bezplatno. Svakomu tko taj recept primi na dar, i tko ga bude marno (pro)čitao, propisana terapija će se višestruko izplatiti. Vidjet će to veoma brzo, već nakon nekoliko cjelodnevnih šetnji u prirodi. Koje, razumije se, treba nastaviti, neovisno od vremenskih prilika i neprilika.

Taj recept, poučen osobnim životnim izkustvima, ovjerava i podpisuje i ...

+++ +++ +++

Ivo Mijo ANDRIĆ

Aforizmi za duhovnu gimnastiku misli

Prikaz knjige: SUPEK, Tomislav. *Hrvatska zanovijetanja 7*. Nakl. Studio Moderna d.o.o. Zagreb, 2020.

Po humorističkom stažu Tomislav Supek nalazi se u krugu bardova hrvatske i europske aforistike. Druženje s aforizmima kao specifičnom književnom vrstom započeo je prije šestdesetak godina, za vrieme studija ekonomije u Zagrebu. Svoje prve radove objavio je u studentskom i omladinskom tisku, a kasnije je duhovitim prilozima ostvario plodnu suradnju u dnevnim i nedjeljnim listovima te radijskim emisijama diljem bivše države. Tako je nastao impresivan humoristično satirični opus, koji je pretočen u desetak knjiga dojmljivog filozofijsko-sociološkog i polit-ekonomskog sadržaja.

Misaona dubina, tematska širina, leksička čistoća i jednostavnost izričaja, glavne su odlike Supekove aforistike. On ne traga za izgubljenim kamenom mudrosti niti koristi rječnike nepoznatih izraza, da bi se približio čitateljima jezgrovite kratke misli. On jednostavno zapisuje odsjaje bisera osobnog umotvorstva i kristale narodnog leksika, koji se koriste u svakodnevnoj komunikaciji i razumljivi su svima, koji štuju rieč. Na taj način omogućava

ljubiteljima aforizma, da sami prepoznaju poruke i izvuku pouke iz onoga, što je pisac osmislio u jednoj ili dvie rečenice. Vizualno promatran, aforizam ne nudi puno literarnog štiva, ali zato daje nesagledive mogućnosti čitatelju ili slušatelju, da zaroni u njegovu dubinu i odatle izvuče lucidne misaone bisere i kristalne leksičke tvorevine kakve riedko susrećemo u svakodnevnom govoru.

Kad pročitate naoko jednostavnu aforističnu rečenicu *Izbori su test inteligencije*, u prvi mah učinit će vam se obćepoznatom i često spominjanom u ljudskoj komunikaciji. Ali, kad uđete u analizu njezinog družtvenog, političkog i intelektualnog konteksta, uvidjet ćete, koliko je ona kompleksna, zagonetna i važna sa stajališta izbora pravih ljudi za obavljanje odgovornih družtvenih i državnih poslova. Logično je, da ćete tada ozbiljnije propitati svoju ulogu i zadaću u izbornom procesu te dobro razmisliti, hoćete li glasati za "svoju" stranku ili za one, koji će kvalitetnije obnašati povjerene političke i druge dužnosti u družtvu, kome pripadate. Aforistička poruka i koristna pouka pronaći će puni smisao u vašoj odluci, da birate najbolje, a ne one, koji su vam po nečemu blizki ili, možda, samo simpatični. Na taj način izbjeći ćete primjenu diagnostičkog aforizma, koji potvrđuje, da: *Rezultati izbora ukazuju na ozbiljnu bolest biračkog tiela.*

Bogato životno izkustvo i stečena znanja Tomislav Supek obilato koristi u pronalaženju i zapisivanju onih bisera mudrosti, koji se tiču svakoga od nas. I orača na njivi i oratora za saborskom govornicom. Svi moraju na isti način razumjeti misaonu konstataciju izrečenu u satiričnom tonu: *Ratari siju. Država žanje.* Moderne države, koje sebi tepaju, kako su demokratske i narodne, uzimaju samo za poreze veće iznose, nego što ostanu proizvođačima. Kad se tomu pridodaju razni doprinosi, prirezi, parafiskalni nameti i druge legalne otimačine od najslabijih članova družtva, pitanje odabira onih, koji nas vode, dobiva još više na značenju. Ako se osvrnemo oko sebe, lako ćemo uočiti kako ... *Puzeći "uhljebi" najbolje stoje.* Supek ih prepoznaje među onima, koji donose odluke u naše ime, a za svoju korist, kao i među inima, koji administriraju sporo i neučinkovito. Oni su zaslužni za ostvarenje ideala, koji se opisuju u aforizmu: *Liepa naša je 1991. stala na svoje noge. I još stoji.* To ga je svakako inspiriralo, da iz naše prakse prepiše i žalostiv aforizam: *Nadolazeće generacije su odlazeće.*

Porazna su i krajnje neprihvatljiva objašnjenja, kako smo ulazkom u EU prirodno otvorili granice za odlazak mladih školovanih ljudi u druge zemlje, čiji su prirodni i drugi potenciali po mnogo čemu slabiji od naših. A šta smo to dobroga uradili, da te mlade generacije, čije su obrazovanje platili naši državljani, zadržimo u novostvorenoj državi i na plodnoj zemlji? Malo ili

gotovo ništa. Tvornice smo razprodali i uništili, poljoprivredu razorili, a ne razorali i nasijali, svađe i zavade s drugima i sa samima sobom nastavili, bavili se i bavimo se prošlošću, a ne sadašnjošću i budućnošću. Ponašamo se po aforističkoj matrici: *Ateist sam.* (Ili vjernik, svejedno) *Pa šta mi Bog da.* A Bog ne daje onome, tko se sam o sebi i o svome ne brine.

Izvjestno je, da zbirka aforizama ne može propisati rješenja za izlazak iz kriza, koje nas prate. No, može nam pomoći, da se preizpitamo, jesmo li tako veliki pobjednici, koji u miru gube bitke za vlastiti obstanak. I uvjeriti nas, da možemo bolje i više, ako se vratimo redu i radu. Nakon II. svjetskog rata i pobjednici i poraženi prihvatili su se posla i relativno brzo ostvarili velike napredke. Iza nas je ostalo četvrt stoljeća mira, a napredak se mjeri promilima. Po Supekovom zapažanju mi ... *Idemo sve sporije, premda su nam stope u porastu.* Te stope ostaju za nama, a ne vode nas putem do željenog prosperiteta samostalne i, više ne tako suverene i nezavisne, zemlje.

U budućnost se ide otvorenih očiju i bistroga uma, jer u suprotnom, lako je zalutati. Takvih primjera ima na sve strane ovoga liepog, a ljudskom rukom i djelom, dobrano naruženog svieta.

+++ +++ +++

Ivo Mijo ANDRIĆ

Pisanje u korist dobra

Osvrt na knjigu Ante STANIĆA: *Pobijedimo zlo u sebi.*

Borba između dobra i zla vječna je tema, koja prati i nadahnjuje umjetnike raznih vrsta stvaralačtva, a osobito književnike. Njima je to područje psihe i pragmatike ljudskog života, zbog načina izražavanja, najbliže i najintrigantnije i o njemu su napisane na tisuće poetskih, proznih i dramskih knjiga, koje pobliže razmatraju i problematiziraju sraz dobra i zla i odnose, koji između njih vladaju.

Ako se ima u vidu činjenica, da i dobro i zlo žive u ljudima kao sastavnice njihovih karaktera i osobnih odlika, logično je, da oni prate čovječanstvo od njegovog postanka i pratit će ga do sudnjega dana. Na takav zaključak upućuje cjelokupna poviest, koja je izpunjena razdobljima mira, kada vlada dobro, i godinama rata, kad zavlada zlo. Razumije se, sraz dobra i zla odvija se svakodnevno, kako na osobnoj, tako i na družtvenoj i svjetskoj

razini. Da nije toga, ljudski život bi se odvijao u miru i skladu na obću radost i zadovoljstvo svih.

Gdje se javljaju problemi i gdje se ljubav pretače u mržnju, pitanja su, kojima se milenijima bave filozofi, psiholozi, sociolozi, politolozi i drugi stručnjaci i znanstvenici, koji proučavaju ljudsku psihu, družtvene odnose te lokalne i svjetske konflikte. Je li čovjek tako složeno biološko biće i pojava, da kroz minula vremena nije proniknuo u bit svoje vrste i bravu jedinke, pa još nije pronašao ključ rješenja problema, koje sam proizvodi svjestno i tjelesno? Potvrdan odgovor na ta pitanja upućuje nas na potrebu pojačanog traganja za odgonetkama ljudske psihe i ponašanja u svakodnevnom životu.

Među brojnim piscima, koji se bave ovom tematikom, Anto Stanić zauzima zapaženo mjesto. U posljednjih dvadesetak godina ovaj vriedni spisatelj iz Kreševa napisao je i objavio više knjiga, koje se bave psihologijom čovjeka, promicanjem dobra i obuzdavanjem zla u ljudskom ponašanju. Te su knjige naišle na pozitivan odjek kod čitatelja i prava je šteta, što su objavljene u manjim nakladama pa nisu dostupne širem krugu ljubitelja knjige, a posebno mladima. No, valjda će doći vrieme, kad će oni, koji su zaduženi za odgoj i obrazovanje mladih i za razvitak nacionalne kulture, početi cieniti literaturu, koja promiče dobro i uči ljude, kako da zatru sjeme zla, koje se krije, a često klija i izniče u gotovo svakom čovjeku. Kod svakog ponešto drugčije i u različitom obliku izpoljavanja.

Izpovjedno prozno djelo Ante Stanića pod naslovom **Pobijedimo zlo u sebi**, na izravan i konkretan način svjedoči o autorovom izkustvu u nadvladavanju sila zla, koje ga prate od najranije mladosti do poznih godina života. Te mračne sile zarana je spoznao i prepoznao u vlastitom egu i od prvoga saznanja za njihovo postojanje započeo borbu za njihovu eliminaciju iz osobnoga bića. U početku je ta borba bila potaknuta strahom od Božje kazne, kako su ga učili roditelji i crkveni otci, a kasnije je prerasla u svjestno odbacivanje zla i grješnih misli, koje nas prate, moglo bi se čak reći, na svakom koraku. Sam autor priznaje, da je bilo situacija i slučajeva, kad je zlo uzrokovalo donošenje pogrješnih odluka, ali su se one naknadnim intervencijama popravljale i okretale ga u pravome smjeru. Zahvaljujući tome, zajedno sa suprugom i sinovima izgradio je uspješnu obiteljsku poslovnu karieru, koja nadilazi prosjeke sredine, iz koje je potekao.

Siromašno djetinjstvo mnoge je ljude naučilo čestitom životu i usmjerilo ih na put prosperiteta, koji je obogatio ne samo njih, već i cielo družtvo, komu pripadaju. Mnogo je takvih primjera, a Staničev je samo jedan u tom nizu. Cieneći vriednost dobrote prožete humanizmom za individualni i obćedružtveni napredak, uz pružanje konkretne materialne pomoći onima, kojima je to najpotrebnije, Anto se u svom spisateljskom radu i poslanju, opredielio za pisanje one vrste literature, koja uči ljude dobru i dobroti, podsjećajući ih na primjere velikana čovječanstva, koji su cieli život posvetili pomaganju drugima, a posebno onima, koji su ugroženi i nemoćni. A takva je, nažalost, većina ljudske populacije, koja je izložena svakovrstnom poroblјavanju i zlu proizvedenom u pohlepnom egu svjetskih moćnika.

Polazeći od toga, da se ljudi ne rađaju sa zlom, već ga stječu životom od spoznaje sebe, autor razmatra pitanja sviesti i podsviesti kao njezinog budnog pratitelja, promišlja kategorije ljubavi, zavisti, oholosti, egoizma, mržnje, zlobe i sl., s ciljem da upozori čitače na opasnosti, koje ih prate na svakom koraku, ako vlastiti razum podrede ne razumu. Njegova uzrečica "onako nam je, kakve su nam misli" podsjeća nas, da prije svake odluke ili praktične radnje, dobro promislimo o svemu i pronađemo rješenje od obostrane individualne i družtvene koristi. Pročišćene misli, koje su oslobođene od korova zla i truleži mržnje, omogućavaju nam donošenje izpravnih, racionalnih i obćeprihvatljivih odluka. A radnje, koje iza njih sliede trebaju samo biti nadogradnja u ostvarenju osobne i obće koristi. Bez integralnog jedinstva osobnog i obćeg, svaka će odluka i radnja biti oskudna i na nečiju štetu.

Sukobi mišljenja u ljudskome egu uviek trebaju završavati u korist dobra. Kad se to ne dogodi i kad zlo pobiedi, nastaju problemi i za mislitelja i za sve oko njega. Na mikro planu ti problemi pogađaju njegovu obitelj, njega samoga, a često i družtvenu zajednicu, kojoj pripada. Na makro planu oni rezultiraju verbalnim i fizičkim sukobima, a neriedko i ratovima s nesagledivim posljedicama. Zato je nužno blagovremeno prepoznati mudre i progresivne misli i odvojiti ih od onih, koje u sebi kriju nesreću i zlo, i koje neminovno vode konfliktima. Miroljubiv čovjek obćinjen dobrotom, lako će se obračunati s primislima drugoga predznaka i izbrisati ih iz svoje memorije. Ohol, sklon zavisti i pohlepi, misli o dobrome potisnut će u drugi plan i posijati sjeme mržnje i razdora, dokle mu seže moć.

Citiranjem narodnih izreka, koje slave ljubav i dobro, a preziru mržnju i zlo, Anto Stanić nas podsjeća na potrebu stalnog učenja na primjerima iz prošlih vremena, koja su bila liepa u zemljama bez ratova, a ružna i tužna u državama, koje su ratovale. Ratovi su zlo i za one, koji se brane, ali i za druge, koji napadaju. Nikomu oni ne donose sreću, već samo ljudska i materialna stradanja. Svi moćnici svieta trebali bi prije donošenja pogubnih ratničkih odluka promisliti o narodnoj mudrosti koja slovi: "Tko rat želio, u kući ga imao". Kad bi tu misao dobro razmotrili, odluke bi možda bile drugčije i išle bi prema miru, a ne prema ratu. Agresivne misli, proizvedene izvan zdravog uma, vode k agresiji i regresiji. Nasuprot njima, umne progresivne misli

vode samo prema progresiji. Tu ne treba velika pamet za pravu odluku. Ratnom ludilu su skloni samo oni, koji su bez pameti. I bez osjećaja ljubavi prema drugima.

U razmatranju kompleksnog pitanja o ljudskome egu i drugome "ja", autor se na više mjesta vraća vjeri i obraća Bogu kao stvoritelju čovjeka i svieta. S religijskog stajališta, sve, što nam se događa, pod paskom je Boga. Ljudska sudbina vezana je uz njega, ma koliko se čovjek borio za vlastitu autonomiju i željenu sreću. U svemu Stvoritelj ima svoje mjesto i ulogu koja je neupitna. S druge strane, život nas uči tome, da se mnoge stvari događaju mimo Božje volje. Da je to tako, potvrđuju postupci onih, koji konstantno krše Božje zapoviedi.

Kad se radi o poimanju Boga, uviek se polazi i mora se polaziti od toga, da je on sama dobrota. Neporeciv u svakom pogledu. Ta njegova dobrota takva je i tolika, da nema granice. Možda zli ljudi i zlo u njima koristi tu bezgraničnu Božju dobrotu, pa ju podređuju svome porivu za zlom i nepravdom. Bilo bi dobro kad bi Božja, a ne samo ljudska pravda vladala svietom. Sigurno bi tada pravi vjernici bili u milosti Božjoj i bili bi zaštićeni od ljudske nepravde. Krupna su to i težko rješiva pitanja i ostavljam svakomu, da o njima prosuđuje na svoj način i u skladu s vlastitim znanjem i poimanjem svieta, Boga i samoga čovjeka.

U završnom dielu knjige Anto Stanić objavljuje dva svoja pisma upućena sinovima, inače poznatim bosanskohercegovačkim i hrvatskim poduzetnicima. Premda pisma imaju adrese primatelja, ona su ujedno i zaključna poruka i piščeva oporuka namienjena, posebno mladim čitateljima. Rekao bih, puno više njima, nego li samim sinovima, koji su zapisane misli i otčeve savjete slušali u izvornom obliku kroz sve godine svoga života, od rođenja do današnjih dana. Liepo je i koristno, kada pisac na intiman način i s častnim namjerama komunicira s budućim čitateljima. Još će biti ljepše i učinkovitije, ako mu se čitatelji oduže usvajanjem i primjenom onoga, o čemu je s ljubavlju pisao. U tome se ogleda smisao pisanja kao vrlo važnog ljudskog zanimanja i književnoga poslanja.

Ivo Mijo ANDRIĆ

Ljepota kratkoga pjevanja

Prikaz stihozbirke: ŽIVKOVIĆ, Joso. *Tragom pokorenih želja*. Nakl. DHK i DHKHB. Osiek – Mostar, 2019.

Posavski pjesnik Joso Živković (Kostrč, Orašje, 1960.) samozatajan je pjesnik s neobičnim životopisom, kakvim se odlikuju riedki domaći pisci. Nakon završene škole u rodnome mjestu, odputovao je u sviet, gdje je dugo radio i putovao po svim kontinentima u želji, da upozna druge narode i njihove kulture. Uzput je bilježio i slikao sve, što mu se učinilo zanimljivim i to pretakao u lirske zapise, slike i fotografije, koje je izlagao na brojnim izložbama. Od lirskih motiva i doživljaja iztkao je i izkovao na stotine pjesama, koje je kasnije uobličio i objavio u šest zbirki pjesama. Za posljednju u tom nizu pod naslovom ***Tragom pokorenih želja*** primio je brojna priznanja i nagrade, među kojima i onu glasovitoga pjesnika Antuna Branka Šimića.

Joso Živković ne piše puno kao neki drugi pisci. On se ne razbacuje riečima ni u knjizi niti u međusobnoj komunikaciji. Štedljiv je spisatelj i oprezan sugovornik, kome je važno svako slovo i dragocjena svaka misao. Zato, u prenošenju promišljenog, bira samo ono, što će ostaviti dubok trag i što ne će zamoriti ni njega niti čitatelja ili sugovornika. Malo je takvih autora i komunikatora, pa ih utoliko više treba poštovati i cieniti sve ono, što kažu i zapišu.

Zbirka poezije ***Tragom pokorenih želja*** sadrži blizu šestdeset pjesama razvrstanih u pet ciklusa s naslovima [ovdje korienskim pravopisom]: *Pokorene želje*; *Duboke brazde*; *Vrieme odlazka*; *Blizina žene* i *Mirisi rata*. Većina pjesama ne prelazi 6-7 stihova, što dovoljno govori o Živkovićevom racionalnom pristupu jeziku i pjesničkom izričaju. Svaka njegova proživljena misao filtrirana je i izcieđena iz mora leksika, koji se koristi u prenošenju ljudskih osjećaja i govornih potreba. Već samim naslovom u prvom ciklusu, on jasno stavlja do znanja, da će vlastite poetizirane želje pokoriti na način, da budu kratke, jasne i razumljive svakom čitatelju. I onomu profinjenog pjesničkog ukusa, i onomu koga poezija zanima koliko i lanjski snieg. Joso sve njih stavlja pred isto izkušenje, koje se može izreći u jednoj rečenici: Pročitajte knjigu uz mali utrošak vremena, pa onda sudite o piscu i djelu na svoj osebujan način. Radost čitanja jednaka je pjesmi *Radost čekanja*, u ko-

joj ... *Čekamo izlazak sunca. / Sva je ljepota rađanja u zrakama. / Kad se radujemo svjetlu, / nije mrak u nama.* U ovom kratkom opisu svitanja sažeta je ljepota radosti čekanja, koja nas budi svakoga jutra, a obasjava samo u svietlim trenutcima, koji su riedki, ali baš zato svima neizmjerno dragi.

Duboke su brazde zaorane u našim životima i ocrtane na našim licima i u našim dušama. One se kao ptice neselice liepe za našu kožu i talože u naša sjećanja, da bi svjedočile vremenu, koje teče riekom budućnosti prema moru prošlosti. I naše i sveobće i poviestne. Čovjek je samo dašak zraka, zrno pieska i dio kišne kapi, koja se raspe, kad udari o tvrdu podlogu. Zemlja nas na kraju sve upije, a nebo usiše paru, koja naš duh i dah digne u visine. A prije toga događa se ... *Ognjište ljepote*, koga pjesnik slika riečima: *Kad nam vrieme ovjesi kožu / i ženama našim grudi, / kad naore čela, / mirno će prieći na potomke. / Ako hoćemo / da se ne ugasi ognjište ljepote / i tragovi vječnosti u nama, / moramo gledati kako nam djeca stare.* I moramo podnositi teret samoće, koja je blizka svakom ljudskom biću. *Nije težka svagdanja samoća, / koju čovjek smetne s uma / čim netko pokuca na vrata. / Bolna je ona u mozgu i* zalogaju, */ žuljevima namicana, / samotna u misli i plodu.* Bolne su i godine, koje smo proživjeli, što u dobru, što u manjem dobru. jer godine su teret, kojega cieloga života nosimo i podnosimo, skupa s naizmjeničnim godišnjim dobima, koja se ciklično smjenjuju i ponavljaju, bez mogućnosti da im promienimo red i razpored. Pjesnik o njima s nostalgijom pjeva: *Godine se u koloni sele / i moj život vuku, / a meni se ne putuje. / Idu prema suncu, / ili se vraćaju u zemlju / da se do kraja razpelude.* I da iz nje, po volji prirode, izniknu nova bića, neki novi ljudi, naši ponovljivi potomci života.

Vrieme dolazka ostalo je za nama. Nepovratno i neponovljivo. Pred nama je sada *Vrieme odlazka*, koje nikoga ne će mimoići. Čak ni ... *Ako se pokvari sat*, kao u istoimenoj pjesmi. Jer ... *vrieme i život i dalje kucaju / u nekom drugom satu, / u nekom drugom tielu.* Uz to je vezano pjesnikovo *Odkrivanje*, u kojem piše: *Čuvao sam lopatu / kojom je pokopan moj otac. / Ona mi je odkrila / da između otca i sina / raste zemlja. / Godine života / dovele su me do groba. / Umro je Bog u meni, / ali nisam ja u njemu.*

Na ovom bi mjestu mogao presahnuti pjev, ali on i dalje traje. On i dalje teče, jer je uz njega *Blizina žene*, poetski ciklus koji obiluje kratkim lirskim mislima i primislima, što odkrivaju ljubav i svjedoče o njezinoj neprolaznoj ljepoti i neugasivim žudnjama. Joso Živković ni tu se ne razplinjuje riečima niti razbacuje osjećajima. Strpljivo bira misli i pažljivo slaže rieči u slike koje nagovještavaju uzvišenost ljubavi i njezinu nužnost u ljudskom životu. Što bi bio život, da nema ljubavi? Ništa, ili gotovo, pa ništa! Bio bi prolaz-

nost, koje bi se svi rado odrekli, ili bi na kraju svega porekli vlastito postojanje. Ali, *Blizina žene* tomu se opire i to poništava. I odkriva da ... *Svake noći / u pobuni protiv samoće / tražio sam blizinu žene. / Prije sna i tihovanja / zajedno smo pili nektar / i dugo mirisali. / A u jutro uviek isto; / kao da nismo skupa disali.*

I s ovim stihovima moglo bi prestati Josino pjevanje, da nije pošasti rata, kroz koji je prošao i koji je ostavio duboke doživotne rane na tielu i duši pjesnikovoj. Rat je zlo i svatko, tko o njemu priča, a tko ga veliča, ne misli nam dobro. Pravi čovjek ne likuje nad poraženom žrtvom. Nad žrtvama likuju neljudi. U pjesmi *Grižnja*, Joso Živković to potvrđuje stihovima: *Izgorjelo je sve u mozgu, / u dušama i na zemlji. / Nitko se ugrijao nije, / ostala je samo grižnja / i počinjeni grijeh.*

Eh, da je više ovakvih pjesnika, koji s malo rieči kažu ono, što umni misle. I koji se znaju za griehe kajati, a za dobra djela hvale kazivati. Danas mržnja ne bi sjeme razsipala, već bi ljubav svuda oko nas cvjetala.

Vinko JUZBAŠIĆ

Uknjiženi Kulenovićevi politički članci

Prikaz knjige: KULENOVIĆ, dr. Džafer. *Sabrana djela 1945.-1956.* Prir. Stjepan Barbarić, Miron Krešimir Begić, Ragib Zukić i Jere Jareb. Nakl. Hrvatski oslobodilački pokret. Buenos Aires, 1978., 227 stranica.

Knjiga, u kojoj su prikupljeni članci hrvatskoga političara Džafera Kulenovića te radovi posvećeni njemu i njegovu radu, pisana je u spomen palima za Hrvatsku. Pisac predgovora je Jakov Barbarić, a iza njega sliedi Kulenovićev govor od 10. ožujka 1945. iz vremena, kad je bio podpredsjednik Hrvatske državne vlade.

Sabrana djela su podieljena u tri cjeline: Kulenovićevi članci i razprave, dokumenti i razprave o njegovu političkom radu i članci o njemu.

U prvome dielu su razprave, članci i izjave objavljene u hrvatskim emigrantskim listovima, tiskanim ponajviše u Argentini (*Hrvatska smotra, Hrvatska, Ustaša, Hrvatska revija, Godišnjak Hrvatskog domobrana* i *Izbor*) te Španjolskoj (*Drina*) i Sjedinjenim Američkim Državama (*Danica*). To su njegova razmišljanja o položaju muslimana, Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i budućnosti hrvatskoga naroda, uviek pisani s vjerom u bolju budućnost i državnu samostalnost, a ponekad i s vriednim sjećanjima na neke sudobnike i političke događaje, kao na pr.: na izbore 1910. i 1935., razkol u Jugoslavenskoj muslimanskoj organizaciji (JMO-u) godine 1923., osnutak Banovine Hrvatske te na princa Pavla Karađorđevića i dr. Zanimljiva su također i njegova promišljanja o Anti Starčeviću i Anti Paveliću, islamu, slozi hrvatskih katolika i muslimana, ustašama, komunizmu, Drugome svjetskome ratu te interesima velikih svjetskih sila.

U članku "Priželjkivanja" Kulenović godine 1952. piše o odnosu prema Srbima i Jugoslaviji, temi kojoj se često vraća u svojim političkim promišljanjima:

Pridodamo li još krvavu ratnu i poratnu prošlost i gnjusna zlodjela izvršena nad hrvatskim pučanstvom, onda je jasno za svakoga, da Hrvati ne žele nikakove Jugoslavije, niti zajednice sa Srbima, pa zato i njihova priželjkivanja da bi se stvorila federativna Jugoslavija, nemaju za Hrvate nikakove privlačne snage, jer već unapried znaju, da bi ta Jugoslavija bila Velika Srbija, a Hrvatima nije mjesta u Velikoj Srbiji.

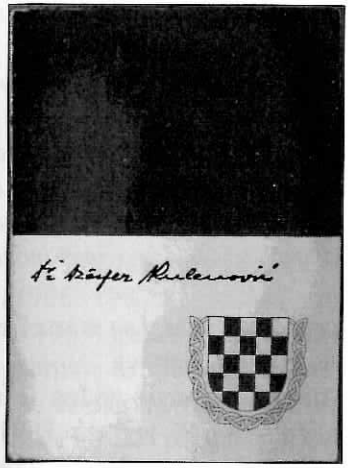

Sve što se je pripovjedalo o jedinstvu, bilo je samo obmana, koja je imala poslužiti tomu, da jedni zajašu druge i da s njima nemilosrdno vladaju, kao što se je to u prošlosti zajedničkog života činilo.

Hrvatima je mjesto u njihovoj vlastitoj Državi Hrvatskoj, čije je uzkrsnuće godine 1941. bilo s oduševljenjem pozdravljeno. Prirodna granica izmedju Hrvatske i Srbije je vječita Drina, kojom je proteklo dosta hrvatske krvi, koja je za vieke vjekova odvojila jedne od drugih. Bila bi ludost i pomišljati na ostvarenje ne znam kakove Jugoslavije, jer je ona umjetna tvorevina, s kojom se je već pokušalo i koji je pokus dao vrlo loše izhode tako, da nakon dvadeset i nekoliko godina njezina postojanja i propasti jedino još Srbi traže Jugoslaviju, nadajući se, da bi im opet poslužila kao Velika Srbija.

U drugome dielu knjige dokumenti su o Kulenovićevu političkom radu, razna pisma, izjave i memorandumi, nastali povodom nekih događaja prije, tiekom i nakon Drugoga svjetskoga rata, sjećanja na neke ljude i sl. Od njih se izdvajaju: svjedočanstvo Stjepana Radića o hrvatstvu zastupnika JMO-a 1928., popis hrvatskih muslimana u Hrvatskome državnom saboru 1942., memorandum hrvatskih muslimana iz Bosne, Hercegovine i Sandžaka 1950. te posebice memorandum Hrvata muslimana upućen II. Sveislamskom kongresu u Karachiju 1951., u kome je dan pregled prošlosti hrvatskih muslimana, odjeci u javnosti na taj memorandum te izjave Hrvatske državne vlade u izgnanstvu godine 1955. povodom utemeljenja Hrvatskog oslobodilačkog pokreta (HOP-a) i dr.

U trećemu dielu knjige, razprave su i članci o Kulenovićevu životu i političkom radu koje izpisuju: dr. Ante Pavelić (podpisan A. S.), N. N. ("pisac ovog posmrtnog slova je ugledni hrvatski intelektualac iz Sarajeva"), dr. Vjekoslav Vrančić, Ragib Zukić, Stjepan Barbarić, Mate Rebac, dr. Mate Frković, H. Bošnjanin (Hrvoje Bošnjanin je pseudonim Krunoslava Draganovića), Miron Krešimir Begić i Nikola Lapčanin. Potom u knjizi sliede najvažniji nadnevci iz Kulenovićeva života, spomen-članci i letci, članci i knjige, u kojima je prikazan njegov politički angažman, a na koncu je i osvrt na uređivanje članaka objavljenih u ovoj knjizi.

Iz Bošnjaninova članka izdvojimo tri poznate Kulenovićeve izjave izrečene u međuratnome Beogradu:

Gospodo, ja sam Hrvat i hrvatski nacionalist. Ja sam danas na čelu stranke, i dok sam joj na čelu, muslimanska stranka jest i ostaje hrvatska.

Gospodo, ne samo da sam ja Hrvat i hrvatski nacionalist, nego su i bosanski muslimani kao cjelina Hrvati, dio hrvatskog naroda.

Mene napadaju, što sam izjavio, da sam Hrvat, hrvatski nacionalist, a bosanski muslimani kao cjelina da su Hrvati. Gospodo, braća Srbi to ne mogu ili ne će razumjeti. Uz sve to, to jest tako, i historijski i stvarno. Tu se nema što mienjati. Takva je stvar i ne može biti drukčija. Ona se samo može primiti na znanje.

Većina ovih štiva pisana je korienskim pravopisom, tiskana su u izseljeničkim časopisima, a u knjizi je i niz svjetlopisa te preslika izprava.

Hrvatski političar i pravnik Džafer (Džaferbeg) Kulenović rođen je u Rajnovcima (Rajinovcima) nedaleko od Kulen Vakufa 17. veljače 1891. Pučku školu polazio je u rodnome mjestu, gimnaziju u Sarajevu, Tuzli i Mostaru, medicinu je studirao u Beču, a pravo doktorirao u Zagrebu. U Beču i Zagrebu bio je član nekoliko pravaških družtava. Kao odvjetnik radio je u Bihaću i Brčkom. Od godine 1919. je u JMO-u, više puta je biran za zastupnika u Narodnoj skupštini, a potom je bio i ministar. Njegovi politički govori i izjave, uviek pisani u hrvatskome duhu, tiskani su u nekoliko predratnih listova. Od godine 1939. predsjednik je JMO-a i član ustaškoga pokreta, a u ND Hrvatskoj podpredsjednik Vlade. Slomom ND Hrvatske odlazi u izbjeglištvo (Austrija, Italija i Turska), a potom se trajno nastanjuje u Siriji, gdje je pisao članke objavljivane u hrvatskim emigrantskim listovima i kada postaje suutemeljitelj HOP-a. Umro je u Damasku 3. listopada 1956.

Na koncu ovoga članka potrebno je ponešto reći i o Džaferovome bratu i sinu, koji su, također zbog hrvatstva, bili žrtve jugoslavenskog komunističkog režima. Džaferov sin Nahid, bio je politički aktivan u hrvatskim izseljeničkim organizacijama te publicist, a ubijen je od jugoslavenske Službe državne sigurnosti (negdašnje UDB-e) u Njemačkoj godine 1969. Džaferov pak brat, hrvatski političar i pravnik dr. Osman Kulenović (1889.-1947.), bio je prvi podpredsjednik Vlade ND Hrvatske, a poslije rata izručen je jugoslavenskim vlastima i strieljan.

Vinko JUZBAŠIĆ

Nametkov članak o Kreševljakoviću

Prikaz članka: NAMETAK, Alija. *Hamdija Kreševljaković*. Nakl. Sarajevski grafički zavod. Sarajevo, 1959., 8 stranica.

Slučajni pronalazak članka hrvatskoga književnika Alije Nametka (1906.-1987.) s podnaslovom "separat iz Glasnika VIS-a u FNRJ broj 10-12 iz 1959. godine", zapravo je posmrtni pregled života i rada hrvatskoga povjestnika, akademika Hamdije Kreševljakovića (1888.-1959.).

Iz članka vriedno je citirati ponešto o Kreševljakoviću, a što se drugdje može riedko pronaći; primjerice o postanku njegova prezimena, interesima i skromnosti te o njemu kao vjerniku i pedagogu [ovdje korienskim pravopisom]:

Hamdija Kreševljaković je rođen u Sarajevu 10. muharema 1306 (16. IX. 1888.), otac mu Mehaga, trgovac najprije gvozdenom robom, a kasnije sahtijanom, a majka Džemila (Džéma), rođ. Ceribašić-Prašić, rodom iz Užica, koja je kao diete došla u Sarajevo s onim doseljenicima, koji su posljednji ostavili Srbiju, kad je knez Mihajlo dobio od turske šest gradova, u kojima se još zadržala turska posada. Djedu mu je bilo ime Mula Ibrahim. Inače je porodica Kreševljakovića starinom iz Kreševa, gdje se prezivala Šećinovac. U Sarajevu su se prezivali Kreševljak, a njegov stričević Mehmed, koji je, kad je došao u penziju, naučio Kuran i postao hafiz; kao jedan od prvih muslimana učitelja za vrieme austrijske okupacije promienio je prezime u Kreševljaković pa je u zajednici s upraviteljem osnovne škole Salih-efendijom Aličehićem mienjao prezimena učenika dodajući im na kraju -ić ili -vić. [...]

Kreševljaković nije formalno stekao veliku naobrazbu, ali je naročito važno iztaknuti, da je on cieloga života učio, da je tražio znanja, da je mnogo putovao po svietu, imao velik broj poznanstava s najučenijim ljudima i kod nas i u svietu, osobito historičarima i slavistima, pa onda i orientalistima kao riedko tko. [...]

Velik utjecaj na Kreševljakovića izvršili su njegovi nastavnici, koji su imali značajna i određena mjesta u hrvatskoj književnosti: Silvije Strahimir Kranjčević, Ljudevit Dvorniković i Josip Milaković, pa se kao srednjoškolac počeo zanimati našom literarnom historijom. U isto se vrieme upoznao s drom. Karlom Patschom, koji je osnivao Balkanski institut u Sarajevu i povjerio mladom Kreševljakoviću, da mu prikuplja publikacije o Bosni i Herce-

govini, odnosno spise, koji potječu od Bošnjaka i Hercegovaca. Oduševljen za taj posao Hamdija je polovio svoje prihode i nabavljao i za sebe riedke stvari, tako da je uspio formirati jednu biblioteku, kakvu je mogao riedko tko sastaviti, biblioteku u kojoj su se na okupu našla mnoga djela i na našem i na stranim jezicima, koja govore o Bosni. Vjerojatno je to i najkompletnija biblioteka s takvim djelima kod nas. U stranom svietu, pored univerziteta i katedra historije, najviše je posjećivao antikvarnice i nabavljao knjige o Bosni. [...]

Koliko je bio skroman u odievanju, najbolje svjedoči ova anegdota. Došavši jednoga dana jutarnjim vlakom u Zagreb u svome skromnom hubertusu, s fesom na glavi, šetao se malo Jelačića trgom, dok se ne otvori Jugoslavenska akademija, gdje je on bio rado viđen i srdačno dočekan učenjak iz Sarajeva. U tome pristupi jedan čovjek, koji je nakupovao namirnica na trgu i dade mu, da ih ponese za njim. Hamdija je nosio i pratio profesora do njegove kuće. Profesor je pozvonio ženi, da prihvati stvari od 'nosača', prihvatio za novčanik, da plati Hamdiji uslugu i upita ga, što je dužan. 'Ništa'. 'Kako ništa?' 'Tako, ništa!' 'Pa šta ste vi?' 'Nastavnik'. Uto je žena, koja je već otvorila vrata i prepoznala Kreševljakovića, upala u razgovor, grdeći muža: 'Joj, bedak, pa zar ne znaš gospodina Hamdiju?!' Profesor se izpričavao, koliko je mogao, uveo Hamdiju u kuću i kasnije su bili veliki prijatelji. (Nikada mi nije htio reći, koji je to bio profesor, ali znam, da je bio akademik po svoj prilici dr. Gavro Manojlović ili možda dr. Đuro Körbler.) [...]

ALIJA NAMETAK

HAMDIJA KREŠEVLJAKOVIĆ

SARAJEVO

Za čitavo vrieme stare Jugoslavije nije nikada dobio ni od koga materialne naknade za ova putovanja, koja je vršio u naučne svrhe. Sve je on to plaćao iz svojih osobnih sredstava. Na tim putovanjima on je upozoravao sviet, kako treba kulturne spomenike čuvati i spašavati. Ponegdje je davao i novac za takve stvari. [...]

Kreševljaković nije bio samo nominalni musliman. On je uredno vršio vjerske dužnosti. Kad je bio toliko bolestan, da nije mogao stojeći obavljati namaz i da je uz ramazan morao mrsiti, reče mi, kako mu je upravo strašno, što po liečničkoj preporuci mora mrsiti. 'Bože, kako mogu oni, koji su zdravi, da ne poste!?' I sav se stresao na takvu pomisao. Kad nije mogao stojeći ili sjedeći klanjati, on je obavljao namaz u ležećem stavu. Za svaki propušteni dan posta on je davao 'iskati-savm' u obilatoj mjeri ondje, gdje je mjesto, da se dadne.

Svoje đake je pomagao i materialno bez obzira na njihovu vjersku pripadnost. To znaju mnogi bivši đaci trgovačke (građanske) i učiteljske škole u Sarajevu, a njegovu pomoć su osjetili i mnogi učenici Gazijine medrese. [...] *Osobito se sretnim osjećao, kad bi naišao na kojega đaka, koji je pokazivao smisla, mimo druge đake, za neki naučni rad, posebno za historiju, pa im je u početničkim radovima bio dobar savjetnik i pomagač. Mislim, da je u ovom poslu osobito zadužio sadašnje naše učenjake i publiciste: Hazima Šabanovića, Muhameda Hadžijahića, Seida i Hafiz-Muhameda Traljića, Aliju Bejtića, Adema Handžića, Mehmeda Mujezinovića i merhum Ahmeda Aličića. I ja ga u ovom poslu smatram svojim poštovanim ustazom.*

Ono što Nametak nije smio izreći u ovome članku, napisao je u posveti. U mom primjerku ovoga separata vriedna je Nametkova rukom pisana posveta na prednjoj, unutarnjoj stranici korica. Ondje stoji:

Mladom prijatelju Ahmedu Ruždiću posvećujem ovaj kratki životopis uzornog čovjeka, muslimana i Hrvata, savjestnog učenjaka, Hamdije Kreševljakovića, sa željom da ga uviek u životu i radu nasljeduješ i kao čovjek, i kao musliman, i kao Hrvat.

Sarajevo, 17. I. 1960. Alija Nametak.

Iako zasad nije poznato, tko je Ahmed Ruždić, osoba koja se spominje u posveti, Nametkov autograf mnogo govori o njihovoj nacionalnoj sviesti u Sarajevu u godinama, kada nije bilo poželjno biti Hrvatom, a posebice Hrvatom muslimanske vjere. Ono što je iz svega ovog očito, jest, da su spomenuti, dakle i Nametak i Kreševljaković, ali i zasad nepoznati Ruždić, bili Hrvati, činjenica koju je i danas potrebno ponavljati, kad se piše o ovim našim zaslužnicima.

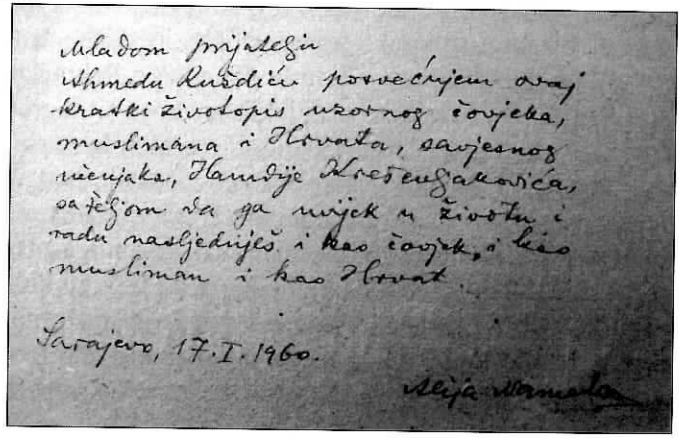
Mladom prijatelju
Ahmedu Ruždiću posvećujem ovaj
kratki životopis uzornog čovjeka,
muslimana i Hrvata, savjesnog
učenjaka, Hamdije Kreševljakovića,
sa željom da ga uviek u životu i
radu nasljeduješ i kao čovjek, i kao
musliman i kao Hrvat.

Sarajevo, 17.I.1960.

Ivica KARAMATIĆ

Nova Vukićeva dragocjena knjiga o radnom logoru Jasenovac

Prikaz knjige: VUKIĆ, Igor. *Jasenovac iz dana u dan – kronologija*. Naklada Pavičić – P.I.P. Zagreb, 2019., 216 stranica

Na bezprizorne, susljedno i sustavno protuhrvatske, velikosrbske izmišljotine o velikom broju žrtava u ustaškom logoru Jasenovac, koje ne idu izpod podle potvorbe o sedamsto tisuća jasenovačkih žrtava, premda je posve suprotno dokazao Roman Leljak vrlo bitnim odkrićem u beogradskoj vojnoj pismohrani izvorne izprave Zemaljskoga povjerenstva iz 1946. s popisom 576 ubijenih osoba od 1941. do 1945. u Jasenovcu; hrvatska vlast prikladno ne odgovara, jer je ne zanima poviestna istina o radnom logoru Jasenovac. Kako trenutno rečeni predmet stoji, prije će na vrbi roditi grožđe, nego li će se hrvatski vlastodržci založiti za skidanje Jasenovca s crne točke dnevnoga reda tako, da se na području negdašnjega ustaškoga radnoga logora Jasenovac – a ne logora smrti – poduzmu napokon temeljita izkapanja. Rečena bi znanstvena iztraga netragom pomela sve srbske laži o Jasenovcu, koje se neprekidno bezobrazno mitološki šire više od sedam dugih desetljeća. Vlastiti znanstveni prilog glede istine o Jasenovcu, kao ustaškom radnom logoru, dao je nedvojbeno Igor Vukić svojom nedavno objavljenom knjigom, koju čitateljima "Marulića" napried predstavljam i koja je nedavno objelodanjena i u englezkom prievodu.

Vriedni iztražitelj istine o Jasenovcu, Igor Vukić, čija se rečena iztraživanja temelje na vjerodostojnim spisima iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, to jest na brojnim spisima i komunističke i ustaške provenijencije, rodio se 1966. u Zagrebu. Osnovnu školu je pohađao u Pakračkoj Poljani, a srednju školu u Kutini. Na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu diplomirao je politologiju. Kao novinar je od 1990. radio u nizu hrvatskih dnevnih i tjednih tiskanih obćila. Pisao je o gospodarstvu i politici, družtvenim temama te o poviestnoj problematici. Predsjednik je Družtva za iztraživanje trostrukog logora Jasenovac, koje u godini 2019. iz državnoga proračuna Republike Hrvatske nije dobilo ni jedne lipe podpore. S dr. Vladimirom Horvatom, Stipom Pilićem i Blankom Matković suautor je 2015. bitne knjige "Jasenovački logori – iztaživanja", u kojoj je objavio znanstveni izradak o jasenovačkom radnom ustaškom logoru. Vlastita znanstvena iztraživanja Jasenovca prikazao je 2018. u knjizi "Radni logor Jasenovac". S logorom u Jasenovcu Vukića povezuje i obiteljska poviest. Po otcu, njegova obitelj potječe iz pravoslavnog sela Gradine, smještena s druge strane Save, nedaleko od jasenovačkoga logora. Poslije bitke na Kozari, u ljeto 1942., dio obitelji Vukić, nakon zbjega i predaje hrvatskim vojnicima kratkotrajno je obitavao u ustaškom logoru Jasenovac kao prolaznoj postaji za čovječnu preselitbu, koliko su to onodobne težke (ne)prilike dopuštale, u Pakračku Poljanu, u Slavoniji.

Budući da je Vukić u Predgovoru knjige donio bitne pojasnitbe glede teme, o kojoj je pisao, donosim napried u cielosti njegov Predgovor (ovdje na korienskom pravopisu):

Gotovo da nema dana, da se negdje u medijima u Hrvatskoj, u zemljama u njezinu okruženju ili dalje u svietu, ne spomene logor u Jasenovcu iz Drugoga svjetskog rata. Pitaju li se kadkad autori tih viesti i članaka, što se u tom logoru dogodilo baš toga dana, 1942., 1943. ili 1944. godine? Ova kronologija pokušat će odgovoriti na takva pitanja. Ona ujedno nastoji da se opisom dnevnih događaja čitatelj približi realnoj slici logorskih zbivanja.

U vrieme Drugoga svjetskog rata, u doba Nezavisne Države Hrvatske, logor je postojao oko 1.330 dana ili 44 mjeseca: od kraja kolovoza 1941. do druge polovice travnja 1945. godine. Prve su dane zatočenici proveli u dva manja prihvatna i privremena logora, u selima Bročicama i Krapju. U listopadu 1941., počinje ih se preseljavati u Jasenovac, na prostor bivše ciglane, preuređen za prihvat većeg broja ljudi. U logoru je bilo mjesta za oko 2.000 zatočenika i toliko ih je, manje-više, stalno boravilo u Jasenovcu, gotovo cielo vrieme postojanja logora.

Među korištenom arhivskom građom, u izradi ove kronologije, ističe se Zbirka dokumenata upravnih i vojnih vlasti Nezavisne Države Hrvatske, koja se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. U njezinih dvjestotinjak kutija množtvo je dokumenata redarstvenih vlasti, koje su provodile postupke utvrđivanja krivnje i određivanja roka internacije jasenovačkih zatočenika.

Uz nadnevke upućivanja u logor i odpuštanja iz logora, ondje je moguće naći i podatke o vremenu smrti pojedinih zatočenika. Evidentirani su i slučajevi kažnjavanja pojedinih stražara za prekršaje u službi. U zbirci se nalazi i nekoliko desetaka dopisa, koje su razmjenjivali zapovjedničtvo logora i zagrebačke institucije koje su mu bile nadređene (UNS, Odjel za logore pri Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost, i druge).

U fondu Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača (ZKRZ), uz dokumente, nalaze se i brojne izjave bivših jaseno-

vačkih logoraša, u kojima se navode i pojedini datumi i opisuju konkretni događaji. Premda su ta sjećanja neriedko varljiva i pogrješna, ipak se uzporedbom različitih izjava i dokumenata može s približnom točnosti rekonstruirati događaj i povezati ga s danom, u kojem se zbio.

Vriedan izvor za kronološki prikaz logora su i neki njegovi autentični dokumenti, poput dnevnika radova iz 1944. godine (nalazi se u fondu ZKRZ-a u Hrvatskom državnom arhivu) ili detaljnog izvještaja o objavljenim radovima u logorskim radionicama 1942. godine. Tu su i brojne dopisnice što su ih zatočenici slali obiteljima i prijateljima, koje se u izvornom obliku mogu naći u arhivskoj građi ili u presliku u različitim knjigama. Premda su bile ograničenog i nadziranog sadržaja, dopisnice pomažu u identifikaciji datuma i razdoblja u kojem ih zatočenik šalje. Saznaje se o pošiljkama koje je primio, zdravstvenom stanju, kao i o događajima iz logorskog života.

Fragmenti jasenovačkog mozaika nalaze se i u dokumentima OZN-e, UDB-e i SDS-a, pa čak i Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske. Zatim, u djelomično sačuvanim arhivima redarstvenih vlasti NDH, državnih i upravnih tiela (velike župe, ministarstva), Ustaške vojnice, Ministarstva oružanih snaga i Ravnateljstva državnih željeznica.

Među objavljenim knjigama posebno mjesto zauzima 'Koncentracioni logor Jasenovac' Antuna Miletića iz 1986., koja u tri svezka (svaki od oko 700 stranica) donosi množtvo dokumenata iz beogradskih i zagrebačkih arhiva. Četvrti svezak, sličnog pristupa i sadržaja, autor Miletić objavio je 2007. godine.

Kronologija pokazuje da je Jasenovac primarno bio radni logor, u kojemu su, većinom bili internirani kažnjenici, kojima je u upravnom postupku utvrđeno neko protudržavno djelo. Uz njih, bila je tu skupina Židova, mahom obrtnika, koji su u logor internirani zbog svog podrietla, određenog na osnovi t.zv. rasnih zakona.

Monotone dane izpunjene radom na logorskim ekonomijama, u radionicama i tvornicama, opisivali su u memoarima mnogi bivši zatočenici. Logorsku monotoniju presiecali su događaji poput bjegova i odmazdi za bjegove, sukoba straže s partizanima, amnestija i izlazaka pojedinaca i skupina na slobodu.

Bilježi se odlazak zatočeničkih skupina u druge logore (u Staru Gradišku, u Sajmište u Zemunu, u Sisak), odakle su pak deportirani u Njemačku i neke druge zemlje, sve do Norveške. Potreba za radnom snagom (i u Jasenovcu, i u njemačkim tvornicama) jedan je od argumenata protiv teza, da bi Jasenovac bio mjesto masovnih pogubljenja, u kojima se broj žrtava penje na desetke tisuća. Uz ostale argumente (nepostojanje posmrtnih ostataka,

relativno skromne dimenzije logora i mogućnosti smještaja, izjave bivših logoraša, dokumenti i slično), i ova je kronologija izazov službenom popisu, što ga vodi Javna ustanova Spomen područje Jasenovac, s 83.145 imena ljudi navodno ubijenih u logorima Jasenovac i Stara Gradiška.

Kronologija je ujedno i poziv na nova iztraživanja logora u Jasenovcu, kako bi se, uz ostalo, popunili i nadnevci, koji ovdje nedostaju. Kao i poziv svima, koji se na ovaj ili onaj način bave Jasenovcem, da se tom temom što manje koriste u političkim, družtvenim i poviestnim obračunima.

U sljedećim rečenicama ovog podrobna prikaza, prepričat ću vlastitim riečima i kroz stanovite navode, najdojmljivije dielove Vukićeve velevriedne jasenovačke kronologije.

Pripreme za uzpostavu logora 1941. i prvi logorski mjeseci do kraja iste godine

U kronološkom prikazu za 1941. najprije je prikazan niz događaja u svezi s pripremama za osnutak radnog logora na području Jasenovca: radovi na izsušivanju Lonjskog i Mokroga polja, izradba troškovnika gradnje drvenih nastanbi u Jasenovcu i prievoz trupaca za rečenu izgradnju, poručba alata i građevnog tvoriva za podizanje nasipa u Velikom Strugu, Trebežu i Lonji, gradnja baraka u Bročicama i Krapju, pripreme i prihvat prvih zatočenika, uredba predratnih radionica, uzpostava veza sa Židovskim bogoštovnim občinama u Zagrebu i Osieku zbog dogovora glede pošiljbe paketa logorašima ...

Uz godinu 1941. spominju se dva zanimljiva događaja, povezana sa stožernim povjerenikom za sve ustaške logore – Vjekoslavom Luburićem. U Vukićevoj knjizi, izpod nadnevka 7. listopada 1941., stoji (ovdje korienskim pravopisom): *Vjekoslav Luburić, povjerenik za logore, održao je 'stilistički dobar govor zatočenicima' u Bročicama o novom logoru, koji se uređuje u jasenovačkoj ciglani. 'Izticao je, da će zatočeni Židovi tu moći dovesti obitelji, da će dobivati novine i imati relativno miran život. Govorio je, da su u prošlosti Židovi dobro živjeli s Hrvatima, da Hrvati nisu zaboravili dr. Franka i da nije volja ustaša i Zagreba, da se sa Židovima loše postupa', rekao je zatočenik Đuro Schwartz poslije rata.* Dva dana potom, ova knjiga nam donosi podatak, da je 9. listopada 1941. isti Luburić primio u logoru dva predstavnika Židovske bogoštovne občine iz Osieka te im rekao: *Eto vidite, sama činjenica da ste došli ovamo do mene i što ćete otići, opovrgava glasine, da je ovo ubijalište.* U rečenom Luburićevom razgovoru s predstavnicima Židovske občine, dogovoreno je, da će Židovska občina iz Osieka u

ime i za račun logora kupovati hranu za zatočenike, a Obskrbni ured iz Jasenovca će im prema računima vraćati novac.

Glede obskrbe logora za 1941., u knjizi se spominje, primjerice, da su: 18. listopada 1941. Rip i Grunbaum posjetili Jasenovac i Obskrbom uredu logora predali vagon s 12.000 kg krumpira i 1.000 kg odjeće i obuće, da je 6. studenoga 1941. u Jasenovac stigla pošiljka iz Zagreba: 1.300 paketa s odjećom, da je 8. studenoga 1941. iz Osieka stiglo u logor 15.000 kg kupusa, ista kolikoća krumpira, 30.000 kg graha te znatne količine surogata kave, da je 13. studenoga 1941. Dragutin Jagić iz Zagreba dovezao pun teretnjak odjevnih predmeta u Jasenovac, da je 14. studenoga 1941. iz Židovske bogoštovne općine Karlovac stiglo u Jasenovac 30.000 kg hrane i liekova, da su 11. prosinca 1941. u logor iz Osieka poslana četiri kotla za kuhanje hrane ...

Nadalje, u kronologiji za 1941., opisane su prve pobune zatočenika u logoru, prva puštanja zatočenika na slobodu, prva strieljanja zbog njihova pokušaja biega, ali i strieljanja više ustaša zbog dokazane pljačke logoraša te prvi srbokomunistički napadaji u logorskoj okolici. Nadnevak 25. studenoga 1941. govori čitatelju knjige o sustavu unutarnje logorske uprave. Pred ustaškom upravom logoraše je predstavljao logornik. Osim logornika, unutarnju zatočeničku upravu, činili su grupnici (čelnici radnih odjela), desetnici i kuhinjski nadzornici. Redari baraka imali su svednevnu obvezu njihova čišćenja. Nadnevak 26. studenoga 1941. povezan je sa Zakonskom odredbom o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba u sabirne i radne logore, u kojoj je između inoga stajalo: *Trajanje boravka u logorima ne može biti kraće od tri mjeseca ni dulje od tri godine*. Ovaj navod iz rečene Zakonske odredbe potvrđuje također Jasenovac kao prvenstveno ustaški radni logor. Iz logorske kronike za 1941. valja još spomenuti i dovedbu predsjednika HSS-a Vladka Mačeka u logor. Uz nadnevak 15. listopada 1941., u ovoj kronici piše: *U Jasenovac dovezen Vladko Maček, predratni predsjednik Hrvatske seljačke stranke. Smješten je u zgradu izvan logora, t.zv. barutanu, a za dvadesetak dana premješten je na prvi kat zgrade, u kojoj je bilo zapovjedničtvo Radne službe. U vrieme boravka u barutani jednom ga je posjetio i Eugen Kvaternik.*

Uz druge zatočenike, kojih nikada nije bilo više od dvie tisuće, u radnom logoru Jasenovac, bio je na odslužbi vremenske kazne i Hinko Singer iz Zagreba, u razdoblju od 24. studenoga 1941. do 23. veljače 1942., kada je izašao na slobodu. U jednom poratnom svjedočenju opisao je logorsku prehranu: za doručak kukuruzna kaša, za ručak kuhani grah, povrće i krumpir te za večeru: kuhani krumpir, goveđa juha i kupus kuhan s kostima. Iz kronike za 1941., držim uputnim izdvojiti i nadnevak 6. prosinca, kada je onodobni

zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac uputio pismo državnom poglavaru Anti Paveliću glede organiziranja pošiljbe Božićnih darova zatočenicima u Jasenovcu.

Glavna obilježja 1942. bila su proizvodni rast i solidan kulturni život u logoru

Iz Jasenovca i Stare Gradiške, tiekom 1942., nastavilo se puštati zatočenike na slobodu. Iz Vukićeve kronologije za 1942. donosim napried kronološki niz oslobođenih osoba iz logora: zagrebački Židov Zlatko Blumschein 9. siečnja podnio je molbu za puštanje na slobodu iz Jasenovca, kojoj će kasnije biti udovoljeno; 25. siečnja iz logora u Staroj Gradiški na slobodu je pušten Đuka Kemfelja; 7. veljače za 13 pravoslavaca zatočenih u Jasenovcu određen je skori izlazak iz logora i njihov odlazak u Beograd; 14. veljače iz logora je pušten kući Ivan Ožegović; 22. veljače u Jasenovcu su pročitana imena i prezimena 49 amnestiranih zatočenika; 16. ožujka iz logora Stara Gradiška puštena je na slobodu dr. Ada Tergeslav; 17. ožujka iz Jasenovca su izašli na slobodu Emanuel Gliksman, Julije Gros, Enin Kohn, Ivan Polgar i dr. Ivan Steiner; 19. ožujka dr. Ante Kandijaš upućen je iz Jasenovca u Zagreb i pušten na slobodu; 30. ožujka iz logora izlaze Vojislav Prnjatović i još dvanaest pravoslavaca; 8. travnja, po nalogu UNS-a, iz Stare Gradiške na slobodu je pušteno sedamnaest logoraša; 30. travnja iz Stare Gradiške je na slobodu izašla Herta Bubanj, a UNS je zatražio, da se iz Jasenovca na slobodu pusti zatočenik dr. Remigy Bubanj; 13. srpnja, na zapovied državnog poglavara Ante Pavelića, iz Jasenovca je oslobođen Julijus Vlašić; 21. srpnja iz logora su odvedeni u Zagreb Stjepan Živoder i Janko Savatović, jer im je iztekao kazneni rok; 11. rujna, Pavelićevim pomilovanjem, na slobodu su iz Jasenovca izašli Mirko i Pavao Pavelić; 12. rujna ured UNS-a zapoviedio je puštanje iz Jasenovca 42 zatočena domobrana; 16. rujna iz Jasenovca je oslobođen Lazar Bogičević; 19. rujna na slobodu iz Jasenovca je izašao Đuro Rašan; 22. listopada iz logora je puštena na slobodu Elza Leicht; 24. listopada iz logora su pušteni kućama stanovnici Crkvenog Boka; 27. listopada iz Jasenovca je odpušten Vladimir Presečki, a iz Stare Gradiške Ljubica Ćirinović i njezina kći Grozdana; 31. listopada u Zagreb je doveden iz Jasenovca Jakša Kalogjera i ubrzo pušten na slobodu; 2. studenoga iz Jasenovca su oslobođeni daljnje radne obveze i pušteni na slobodu Mile Sekulić, Leo Hirschl i Mirko Mirković; 11. studenoga na slobodu iz Jasenovca je izašao Antun Rantaš; 15. studenoga iz Jasenovca je u Zagreb doveden Ante Ciliga, a na slobodu je pušten 24. prosinca; 19. studenoga iz Jasenovca su odpušteni

Mijo Vrabec i Šimun Mađer; 20. studenoga iz Jasenovca je pušten na slobodu Franjo Jurković; 22. studenoga iz zatočeničtva u Jasenovcu su odpušteni Franjo Palfi i Dragutin Ergotić; 23. studenoga iz logora izlaze na slobodu Zvonimir Somogy, Ljudevit Vrančić, Ivan Gruber i Ivan Švigir; 24. studenoga iz Jasenovca su oslobođeni Jerko Baković, Zejnil Mujagić, Sulejman Muratagić i Viktor Podboj, a iz Stare Gradiške su izašli na slobodu Stjepan Vukelić, Mirko Frangeš, Zlata Munzar, Ana Stanković i Mara Đurašević; 7. prosinca na slobodu iz Stare Gradiške je odpušten Joza Jakopić; 8. prosinca iz Jasenovca su pušteni na slobodu nakon uredno odslužene kazne Daniel Kovačević i Franjo Banjedvorac; 10. prosinca iz logora su odpušteni Danilo Neumann i Franjo Zorić; 13. prosinca iz Stare Gradiške je izašla na slobodu Anđela Hrg; 14. prosinca iz logora su oslobođeni Petar Cecić, Vlado Boban te braća Ante i Bogdan Jadrešin; 18. prosinca iz Stare Gradiške je odpušten Ilija Jakovljević; 19. prosinca iz Stare Gradiške je oslobođen Viktor Bernfest; 23. prosinca iz Jasenovca je oslobođen Natko Devčić te naposljedku 29. prosinca iz Jasenovca je na slobodu izašao Gojko Pekota.

Od početka 1942., točnije od 8. siečnja, počela je u logoru gradnja novih drvenih zatočeničkih baraka te bolnice, kuhinje i blagovaone. Rečeni radovi su poduzeti kao priprema za skori dolazak Međunarodnog povjerenstva, koje je u Jasenovac i došlo 6. veljače i pregledalo logor. Na čelu povjerenstva bio je Eugen Dido Kvaternik, onodobni zapovjednik Ustaške nadzorne službe. Osim njega, u logor je pristigao niz vojnih, novinskih i diplomatskih predstavnika iz Hrvatskoj suvezničkih država. Povjerenstvo je obišlo logor i imalo je uvid u logorske spavaone, radione, bolnicu i druge logorske objekte te u kartoteku s podatcima o zatočenim osobama. U tjedniku "Spremnost" 3. ožujka objavljen je obsežan članak jednoga njemačkog novinara "Jasenovac nije ni lječilište ni mučilište", u kojem je sročitelj nabrojio niz predmeta, što ih zatočenici proizvode u jasenovačkim radionicama. U rečenom članku posebno je podcrtano da "zatočenici rade u skupinama od 10, 50 ili 100 ljudi, koje vode sami logoraši" i da su barake za stanovanje podignute na stupovima, kako bi bile zaštićene od poplave.

Iz Jasenovca je 4. lipnja u Njemačku odpremljeno 400 zatočenika na rad, prema podpisanim ugovorima o njihovim materialnim pravima i obvezama. Nakon što je 15. lipnja započeo veliki vojni napadaj na Kozari, u kom su partizanski odmetnici potučeni do nogu i iza sebe ostavili množtvo nezbrinute pravoslavne djece. Zaslugom dr. Ante Pavelića, onodobnih hrvatski državnih vlasti i zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca, djeca su zbrinuta u prihvatilištima u Sisku, Jastrebarskom i Zagrebu te u obiteljima, koje su djecu udomile. Iz logorskog života, tiekom 1942., valja izdvojiti i nadnevak 7. rujna, kada je počela s radom logorska obrtnička škola za dječake iz siromašnih hrvatskih prognaničkih obitelji. Dječaci su bili u Jasenovcu osposobljavani za različite obrte: električare, limare, brijače, automehaničare, stolare ...

Tiekom 1942., u logoru je pojačan kulturni i športski život zatočenika. Primjerice, uz nadnevak 10. listopada stoji: *Logorski orkestar pod ravnanjem Natka Devčića održao je koncert na otvorenom, pred okupljenim zatočenicima. Na repertoaru* [su bili] *aranžmani operetne i druge 'lake glasbe': glasoviti 'Čardaš' Vittorija Montija, 'Perzijski sajam' Alberta Ketelbeya, podpuri iz Tijarodićevih opereta 'Mala Floramye' i 'Spli'ski akvarel'* ... Iz drugih nadnevaka za 1942. treba izdvojiti, da je 5. veljače zbog napada na stražu i pokušaja biega strieljano 16 zatočenika, da je tiekom ciele 1942. u svim ustaškim logorima i zatvorima bilo sveukupno 1.500 pravoslavaca, da se u ožujku u logoru pojavio tifus, da je 15. ožujka iz logora Vladko Maček premješten u Kupinec, da je mjesec svibanj bio obilježen povremenim partizanskim napadima na logor ...

Nastavak uglavnom uobičajene susljednosti tiekom 1943. u radnom logoru

Tiekom ciele 1943., nastavljena je susljedna dostava hrane, odjeće i drugih potrebština u logor Jasenovac. Također je nastavljeno puštanje zatočenika iz logora na slobodu, primjerice: 16. siečnja 33 zatočenika iz Jasenovca i Stare Gradiške su dopraćena do Zagreba i puštena na slobodu; 23. siečnja je odobrena zamolba majke Vojislava Kovačevića pa je rečeni istoga nadnevka oslobođen iz Jasenovca; 16. veljače iz logora u Staroj Gradiški u Zagreb su dovedeni Bruno Vončanšek, Marija Bučar i Vjeko Krsnik te pušteni na slobodu; 19. travnja iz logora su oslobođeni Viktor Ivić i Luka Šalamun; 2. svibnja iz Jasenovca su odpušteni na slobodu Ivan Činčurak i Mirko Klaić; 17. lipnja iz Jasenovca su u Zagreb dopraćeni Josip Dončević, Mile Komljenac, Josip Čičko, Franjo Rajković i Petar Čičko te pušteni na slobodu; 24. lipnja iz logora su na slobodu izašli Ivan Štokić, Branko Devide i Milan Pracaić; 11. listopada u zamjeni zarobljenika s partizanima iz logora je izašlo 6 zatočenika; 12. listopada iz logora su oslobođeni Henrik Geršić, Stjepan Kecur, Sigmund Erdeš, Zvonimir Klasić i Stjepan Zebec; 15. listopada iz Jasenovca je odpušten Milko Riffer; 31. listopada na slobodu iz logora izlazi Radovan Šimunović; 9. prosinca Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost u Zagrebu odlučilo je, da se za Božić 1942. iz Jasenovca i Stare Gradiške oslobodi 185 zatvorenika, što je i učinjeno.

Nadnevci 31. siečnja i 5. veljače upoznaju nas pobliže o vjerskom životu u logoru, to jest čitatelj saznaje o održavanju svetih Misa za ustaše, koje svake nedjelje slavi logorski svećenik Zvonimir Brekalo i mjestni svećenik Juraj Paršić. U Jasenovcu nisu samo redovito nedjeljom služene Mise, u jasenovačkoj crkvi posvećenoj Sv. Nikoli, nego su održavani i islamski vjerski obredi za zatočene Hrvate islamske vjeroizpoviedi. Održavani su svakoga drugoga petka, a predvodio ih je imam Tahir Vojniković. Uz nadnevak 24. veljače veže se pismo, koje je zagrebački nadbiskup Stepinac poslao Paveliću u svezi s njegovom razpitbom za sedam slovenskih svećenika, zatočenih u Jasenovcu.

Uz nadnevak 27. lipnja saznajemo, kako je logorski zatočenik Grgo Gamulin, predratni komunist, pisao kući, da mu se za logorsku knjižnicu pošalju knjige talijanske i francuzke lirike. Rečeni zatočenik kasnije je iz Stare Gradiške prebačen u Lepoglavu i živ je dočekao svršetak rata. Iz kronike za 1942., vezano uz nadnevak 3. srpnja, saznajemo, da logorska bolnica nije bila ograđena žicom i da se u njoj moglo posve slobodno kretati. Ljeti je bilo logorašima dopušteno kupati se u Savi, to jest moglo se otići iz bolnice i prošetati Jasenovcem, skočiti noću u Savu i pobjeći u šumu, ali zbog težkih kazni za pokušaj biega, malo tko je bio spreman rečeno učiniti.

Zanimljivo je spomenuti, da od sredine srpnja 1942. bjegovi iz logora nisu više bili strogo kažnjavani kao do tada, jer je onodobni logorski zapovjednik Ivica Brkljačić odredio osjetno blaže kazne za pokušaj biega, to jest oduzimanje prava logorašima slati pisama i primati pakete. Uz nadnevak 19. studenoga saznajemo, da je iz Požege u Jasenovac stiglo 14 dječaka, ratnih izbjeglica iz Like i Hercegovine, na školovanje u logorskoj obrtničkoj školi. Uz 1943. vezani su i sljedeći događaji: početak uredbe igrališta za nogomet i odbojku, početak nogometnih natjecanja u logoru. U studenomu 1943. u logoru je bilo dvie tisuće zatočenika.

Godina 1944. bila je također obilježena brojnim izlazcima logoraša na slobodu

Sljedećim kronološkim redosliedom, tiekom 1944., iz logora su odpušteni: 25. siečnja iz logora je pušten Đorđe Paprić: 10. travnja, povodom državnoga blagdana, iz logora je pomilovano i oslobođeno 299 zatočenika; 14. srpnja, povodom Pavelićeva rođendana, u Zagrebu je odlučeno, da se iz Jasenovca i Stare Gradiške privremeno puste na slobodu 172 logoraša; 22. prosinca Ivan Pavlaković je iz Jasenovca premješten u Lepoglavu i potom pušten na slobodu; 23. prosinca izašli su na slobodu iz Jasenovca Mirko

Sajko i Franjo Šlibar, a na Badnjak 1944., 24. prosinca, Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost u Zagrebu donielo je odluku, da se iz Jasenovca i Lepoglave oslobode 373 zatočenika.

Kao i u predhodnim godinama obstojnosti radnog logora u Jasenovcu, nastavljeno je s vanjskom obskrbom logora u hrani i odjeći, s redovitim primanjem pisama i paketa, s odlazcima zatočenika na rad u Njemačku. Tiekom 1944. logor u Staroj Gradiški sveden je tek na tehničku razinu djelovanja premještajem velikog broja tamošnjih logoraša u Jasenovac i druge ustaške kaznionice. Zbog održavanja nuždne stege, u više navrata, 1944. u Jasenovcu, nakon sudnje je strieljano više ustaša, zbog nečastnih radnji, kao i nekoliko skupina zatočenika zbog pokušaja biega. Iz Vukićeve kronike za 1944. saznajemo, da je tiekom ljeta rečene godine, odprilike oko 600 zatočenika, radilo na različitim radovima izvan logora. U studenom 1944. u logoru je bilo oko dvie tisuće zatočenika od kojih je njih 750 izlazilo na vanjske radove.

Istoga ljeta u logor je stiglo Izaslanstvo Međunarodnog odbora Crvenoga križa. O rečenom pohodu, uz nadnevak 17. srpnja, u Vukićevoj knjizi možemo pročitati: *Izaslanstvo je temeljito pregledalo radni logor Jasenovac. ... Pregledani* [su] *ciglana, lančara, pilana, stolarija, električna centrala,* potom *tehnički ured, u kojem na crtaćim stolovima rade zatočeni inženjeri, arhitekti i tehničari, i to Židovi i kršćani. Po suvremenim nacrtima zatočenici su u jednoj zgradi uredili mlin i pekarnicu, gdje se peče kruh za ustašku posadu i za zatočenike. Logorsko gospodarstvo ima staje s konjima i kravama i radionice, koje ga prate. Postoji i mala dobro uređena sirana. U drvenoj nastanbi nalazi se postolarska radionica, urar, krojačnica i brijačnica. Barake za stanovanje (šest baraka u dva reda) u dobrom su stanju, uredne i čiste. Ostali zatočenici spavaju u prostorijama kod radnih pogona. Također u dobrom stanju je i zatočenička ambulanta sa sedam stalnih liečnika. Vodi* ju *dr. Milo Bošković. Bolestnika je oko 95, a oboljenja su uvjetovana mjestnim prilikama: malarija, tuberkoloza, reumatska oboljenja. Postoji i dezinfekcijski uređaj. Bolestnici spavaju na drvenim i željeznim krevetima. ... Ženski je logor odvojen žicom i živicom. U dvie barake smješteno je 180 žena. Žene rade u Jasenovcu ljeti, a u jesen se vraćaju u logor u Staru Gradišku. Gosti su posjetili kožaru, koja se nalazi u mjestu i u njoj su zatekli oko 120 mužkaraca, uglavnom Židova. Ocjenjujući poslije izgled zatečenih logoraša, Schmidlin će zaključiti, da se s njima postupa povlašteno. Izaslanik MOCK-a detaljno* [je] *informiran o logorskoj prehrani, koja se nadopunjuje paketima, što ih šalju rodbina i prijatelji. Ponekad dnevno stigne i oko 600 paketa.*

Posljednji mjeseci 1945. ustaškoga radnoga logora

I od početka 1945., nastavilo se s organiziranim odlazcima zatočenika na rad u Njemačku. Primjerice, uz nadnevak 17. siečnja spominje se jasenovački zatočenik Josip Herceg, za kojeg je Državna izseljenička služba izdala Radni ugovor za hrvatske nepoljodjelske radnike. Određena mu je plaća po satu te novčani dodatak za prehranu. Njemački i hrvatski radnici bili su načelno ravnopravni u ostvaritbi svojih radnih prava. Oženjeni radnici, koji su po ugovorima iz Jasenovca bili na radu u Njemačkoj, dobivali su doplatak za odvojeni život. Ministar unutarnjih poslova Mate Frković 30. siečnja 1945. pohodio je logor u Jasenovcu te izvršio pripreme za odlazak većeg broja radnika iz logora na rad u Njemačku. Prvi transport zatočenika iz Jasenovca krenuo je u Njemačku, točnije u Austriju, 16. veljače 1945. Svi zatočenici, koji su putovali na rad, bili su predhodno fotografirani za putovnice, pregledani su od liečnika i dobili su radne ugovore.

Tiekom posljednjih mjeseci obstojnosti ustaškoga radnoga logora u Jasenovcu, nastavilo se s odpuštanjem zatočenika na slobodu: 10. siečnja Rahela Atias iz Jasenovca je odvedena u Zagreb te nakon nekoliko dana puštena na slobodu; 15. siečnja na razmjenu s partizanima iz logora su odvedeni Katica Hrušić, Pepica Razbornik, Vladimir Cvija, Vera Kafka i Greta Jović; 18. siečnja Stjepan Turk izlazi iz Jasenovca i kasnije će iz Lepoglave biti oslobođen; 25. siečnja iz Jasenovca je u Zagreb dopraćen Davorin Hayon i pušten na slobodu; 6. veljače Smajo Sokol je dopraćen iz Jasenovca u Zagreb i pušten na slobodu; 12. veljače iz logora u Jasenovcu, nakon odslužbe jednogodišnjega zatočeničtva, oslobođen je Šime Vlahov; 28. veljače iz ženskoga logora u Jasenovcu izašle su na slobodu Vera Grgurović, Anđelka Grgurić, Anka Gržeta, Greta Kanaj, Vjera Radimir, Slava Romanović, Manda Tonković, Dragica Triplat, Lazarka Vranješ i Štefica Dim; 25. ožujka, uz Nadu Salamon, iz Jasenovca su izašle Bogdana Vejnović-Jurišić, Mara Simić i Anka Križanić; 10. travnja, prigodice Četvrte obljetnice uzpostavbe ND Hrvatske, hrvatske državne vlasti su doniele odluku o puštanju na slobodu 456 zatvorenika iz Jasenovca i Lepoglave; 20. travnja iz logora je odpušten Nikola Vuković i naposljedku je 21. travnja vlak sa zatočenicima određenim, da budu unovačeni u 1. Ustašku udarnu diviziju krenuo iz Jasenovca prema Zagrebu.

U nekoliko navrata, u prvim mjesecima 1945., saveznički vojni zrakoplovi su najprije izvidno nadlietali šire područje Jasenovca, a potom su logor i mjesto više puta bombardirali iz zraka. Najjače zračno bombardiranje dogodilo se 30. ožujka, na Veliki petak. Razornim bombama iz zraka, zrakoplovi

zapadnih saveznika pogodili su zgradu logorskog zapovjedničtva, elektičnu centralu, parketarnicu, lančaru, stolariju i druge logorske objekte. Pogođeni su i bombama iz zraka srušeni brojni domovi u samom mjestu Jasenovac. Prvi zračni napad dogodio se oko podneva, a drugi je usliedio u popodnevnim satima. U rečenim zračnim napadima poginulo je oko 50 jasenovačkih zatočenika, koji su neistinito stavljeni na popis žrtava JUSP Jasenovac, sa zaplotnjačkom podvalom: "ubijeni u logoru od ustaša". Dva dana potom, na Uzkrs 1945., logor je također zrakoplovima napadnut iz zraka. Ponovno je žestoko bombardirano i samo mjesto Jasenovac. Osim obiteljskih domova, oštećena je crkva Sv. Nikole, s njezina tornja pao je križ, krov je razrušen, a na zidovima crkve bombardiranje je prouzročilo velike pukotine. Tiekom uzkrsnog bombardiranja, pogođen je bombama i logorski pritvor.

Preostali zatočenici u logoru Jasenovac, koji nisu otišli prije na rad u Njemačku i koji nisu bili obuhvaćeni velikim pomilovanjem hrvatskih državnih vlasti od. 10. travnja 1945., potaknuti viestima o slomu t.zv. 'sriemskog fronta', 22. travnja su poduzeli bieg iz Jasenovca. Dio tih bjegunaca, koji su pobjegli iz radnog logora u Jasenovcu, priključio se srbskim partizanima. Potom su ustaše napustili Jasenovac, a u napušteni Jasenovac, kojeg pri povlačenju nisu razorili ustaše, nego savezničkí zrakoplovi nesmiljenim zračnim bombardiranjima, 2. svibnja 1945. ušli su partizanski odmetnici iz t.zv. 21. srbske divizije. Od rečenoga časa, kada je negdašnji ustaški radni logor u Jasenovca došao u srbokomunističke ruke, u narednih šest godina, Jasenovac je uistinu postao logorom smrti za brojne zarobljene ustaše, domobrane i hrvatske pučane, što će izkapanja na području Jasenovca i dokazati, kada god do njih dođe.

Zaključno slovo

Vukićeva kronološka knjiga nedvojbeno predstavlja još jedan vrlo bitan doprinos u razgradbi srbske, ali i hrvatske petoredaške tvornice laži glede ustaškog logora u Jasenovcu. Kronološkim pregledom događanja u Jasenovcu, Vukić je dokazao, podastiranjem niza činjenica, da rečeni logor nije bio sustavno ubijalište ljudi, nego prvotno radni logor, u kojem su smrtne kazne logorašima, ali i pojedinim nečastnim ustašama, izricane zbog težkih priestupa; zatočenicima ponajviše zbog pokušaja biega iz logora ili zbog njihove otvorene pobune ... Ustašama, koji su u logoru strieljani zbog nedoličnog postupanja, kao i logorašima, smrtne presude su izricane po onodobnim mjerodavnim državnim sudovima.

Veliki broj radiona u logoru i brojne druge radne obveze logoraša u logorskoj okolici, obrtničke škole u logoru za brojne zanate, redovita prehrana zatočenika, njihova susljedna odpuštanja na slobodu iz logora – poglavito za državne blagdane, solidna razina kulturnog i športskoga života zatočenika u Jasenovcu te mogućnosti primitbe paketa, pisama i knjiga po naručbi iz vanjskih knjižnica – zorno pokazuju, da se unatoč mitološkom širenju jasenovačkih laži, postupno, ali i nepovratno, plitka i posve neistinita, trajno velikosrbska i protuhrvatska promičba o Jasenovcu, kao nekakvom 'logoru smrti', topi i nestaje brže od leda izložena na suncu.

Prikaz Vukićeve knjige završavam jednim znakovitim navodom, u kojem, uz nadnevak 5. srpnja 1944., doslovno stoji: *Milutin Jurčić, ravnatelj GRAVSIGUR-a, pisao je Međunarodnom odboru Crvenog križa o tretmanu pravoslavnih zatočenika u logorima: "U logorima se nalaze samo oni pravoslavni Hrvati, kao i Hrvati drugih vjera, koji su počinili konkretna djela i kojima su ta djela redarstvenim postupkom dokazana, no koja ipak nisu iz naročitih obzira predavana redovitim ili priekim sudovima, gdje bi bili osuđivani na smrt ili dugogodišnje tamnice zbog veleizdaje. Nema nikakve razlike u postupku prema pravoslavnim Hrvatima i ostalim zatočenicima."*

Trpimir MACAN

Časopis "Kaj" 2020.

Prikaz triju dvobroja: *Kaj. Časopis za književnost, umjetnost, kulturu.* Zagreb, 53/2020., br.1-2, 3-4 i 5-6.

Književni prinosi su iz pera Emilije Kovač, Božice Brkan, Božice Jelušić, Denisa Peričića, Nade Jačmenica, Željka Bajze, Marije Drobnjak-Posavec, Aleksandra Horvata, Franje Cimermana, Božene/Božice Filipan, Željke Cvetković, Natalije Bajer i Vladimira Holovanića (br. 1-2, str. 10-61). Tomu je dodati putopise Ž. Bajze, Božidara Brezinščaka Bagole, B. Brkan, Radovana Brlečića, M. Drobnjak-Posavec (br. 1-2, str. 121-143), Zdenke Maltar, B. Filipan, Biserke Goleš-Glasnović, A. Horvata, Judite Kovač, Tome Sugnetića, Spomenke Štimac i Blanke Will (br. 3-4, str. 99-138). Pjesme, *Franove nenapisane*, Siniše Cmroka "suvremena je kajkavska nadopuna (pod radnim naslovom *Galoviću Galovićevo / Z Tvojih bregov)* nenapisanih kajkavskih pjesama" Frana Galovića (br. 1-2, str. 3-9). Izbor stihova iz zbirke ... *I brez kluna kak javla se ždral* pjesnika, slikara i publicista Zlatka Crneca (Donja Zelina / Bukovec, 1936. – Zagreb, 2020.) popraćen je člankom u povodu njegove smrti B. Pažur (br. 3-4, str. 3-18). Pod naslovom *Književni portret Vladimira Pernića* izabrane su njegove pjesme iz knjige *Iznucani verši* (Roč, 2018.) s prilozima: izvadak iz pogovora knjizi Mirjane Pavletić, dva izvadka iz tiskanih osvrta B. Pažur i Ljerke Car-Matutinović te životopisna crtica (br. 3-4, str. 41-60).

Franjo Buntak, "Prije sto godina (1880.) zadesio je Zagreb snažan potres", članak je prenesen iz "Kaja" 1980. u povodu posljednjega potresa 2020. Anja Radelić, *Pluralizam stilova u samostanskoj arhitekturi crkvenih redova zagrebačkog područja u 17. i 18. stoljeću*, piše o samostanima franjevaca, kapucina, isusovaca, pavlina i klarisa na Gornjem gradu, Kaptolu i u Remetama (br. 3-4, str. 69-85).

Povjestnički je članak Arijane Kolak-Bošnjak, *Prilog životopisu Antuna Danijela Josipovića: Antun Danijel Josipović u revoluciji 1848./1849. godine*, o vođi turopoljskoga plemićkoga plemstva i jednom od vođa mađaronske Horvatsko-vugerske stranke, koji je nakon izbijanja revolucije u Mađarskoj, tamo otišao, podupirao ju i nakon njezina sloma bio uhićen, osuđen na smrt i pomilovan 1850. (br. 3-4, str. 27-98).

Ivan Srša, *Tragovima grafema. Priča o mijenama jednog prezimena i njegovim nositeljima,* potanje je nabrajanje podataka o prezimenu Srša (br.

1-2, str 73-104). Tanja Baran, *Usmenoknjiževni kajkavski zapisi Stanka Miholića*, piše o rukopisu što sadržava 38 zapisanih lirskih pjesama iz križevačkoga sela Mikovca. Utvrđujući tko je zapisivač, kaže, da to nije Stanko Miholić, koji je, kad su 1860. pjesme skupljene, imao 3 godine, nego da je to vjerojatno bio netko iz njegove obitelji, a on je – kad je Matica Hrvatska pozvala na skupljanje narodnih pjesama – njoj predao rukopis 1877. i bio zapisan pod njegovim imenom (br. 3-4, str. 61-68). Mirna pak Mehkek piše o "projektnoj aktivnosti" u dječjim vrtićima u svezi s govorima podravskoga narječja (br. 1-2, str. 105-120).

O Ivanu Večenaju u povodu stote obljetnice rođenja (Gola, 1920. – Koprivnica, 2013.) razgovor je Kristine Olujić-Ježić s povjestničarom umjetnosti Vladimirom Crnkovićem (br. 3-4, str. 139-144), a u povodu smrti Mladena Kušeca javlja se B. Pažur (br. 3-4, str. 149-150).

Sadržaj dvobroja 5-6 uglavnom je povezan s obilježavanjem 50. obljetnice izlaženja časopisa, pokrenutoga 1968. (uzput rečeno, po tome je vršnjak *Marulića*). Tu su radovi sa skupa 2018.: B. Pažur, *Književno i kulturološko nasljeđe Stjepana Draganića, pokretača časopisa Kaj i Kajkavskoga spravišča* s prilozima (str. 7-19), Ivan Kalinski, *Poetika modernog kajkavskog pjesništva* u djelu Ivana Kutnjaka, B. Pažur, Biserke Marečić, Zdenke Maltar i Valentine Šinjori (str. 20-24), D. Peričić, *Varaždinski književni kontekst (književni sjeverozapad) u časopisu 'Kaj' u fokusu prof. dr. sc. Jože Skoka* (str. 25-39) i B. Jelušić, *Zavičaji, naše male Atlantide*, koja je izabrala pisce Nikolu Pavića, Ivana Goluba, Miroslava Dolenca-Dravskoga, Ivicu Jembriha, Stanislava Perovića i B. Brkan te drugi članci: Mario Kolar, *Susreti jezika, dijalozi tradicija o čakavskom i kajkavskom sonetnom vijencu Joška Božanića i Zvonka Kovača* (str. 49-61); Ivan Zvonar, *Martjanska pjesmarica starija u časopisu 'Kaj'*, "najstarijem i najpouzdanijem izvoru podataka o početcima poviesti književnosti na hrvatskom kajkavskom narječju" (str. 63-92); Željko Vegh, *Tekstovi pisaca starije hrvatsko-kajkavske književnosti u časopisu 'Kaj'* (str. 93-97); Mijo Lončarić, *Grananje kajkavskoga narječja*, koji se osvrće na razredbe kajkavskih govora u znanosti (str. 99-113); Mladen Obad-Šćitaroci i Bojana Bojanić-Šćitaroci, *Dvorci u časopisu 'Kaj' u pet desetljeća (1968.-2018.)*, koji pišu o stanju, obnovi i namjeni dvoraca u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (str. 115-136). Naposljedku tu su članci E. Kovač, *Kajovke i kajovci, statistički* [...], o udjelu spisateljica i članica uredništva (str. 137-151) i Marije Roščić Paro, *Izložbena djelatnost Kajkavskoga spravišča, Galerija 'Kaj'* (str. 153-157) i njezina *Bibliografija časopisa 'Kaj' 1968.-2018.*, nastavak od 2011. (str. 159-230).

Boris Beck, *Recept kao središte naracije – kaj je skuhal Boris Szüts* (Zagreb, 1935. – Zagreb, 2014.), inačica je tiskanoga osvrta na Szütsovu knjigu *Drvinjski štikleci. Tak je kuhala baka Agneza. Drvinje, 1939.-1945.*, što je nastala na temelju podlistaka u *Kaju* 2000.-2001. i proširena u izdanjima 2009. i 2013. (str 39-47).

Stjepan RAZUM

Prikaz primljenih knjiga

Tiekom proteklih godina uredništvo smotre "Marulić" i urednici pojedinačno primili su veći broj knjiga, radi njihova prikaza u smotri. Zbog množtva knjiga i nedostatka vremena tek smo neke knjige uspjeli prikazati. Kako bismo ipak zadovoljili očekivanja pojedinih pisaca, sadržaj primljenih knjiga prikazujemo ovdje na poseban način, kao što smo to učinili i u predhodnom dvobroju. Donosimo opis knjige i cjeloviti njezin sadržaj, s kratkim osvrtom na nj.

BOTTERI-DINI, Josip, uredio. ***Kritičke prosudbe – o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)***. Nakl. Ogranak Matice Hrvatske u Splitu. Split, 2009., 690 stranica + 2 str. prazne. — Daljnji podatci o knjizi. ISBN 978-953-6159-97-0. Glavni i odgovorni urednik: Josip Botteri-Dini. Recenzenti: prof. dr. sc. Nedjeljko Mihanović i s. Marija od Presv. Srca, OSC, prof. Lektura i korektura: s. Marija, OSC. Naslovna stranica: Navještenje, Josip Botteri-Dini, akad. slikar. Crteži: don Mario Čagalj. Tisak: nije navedena tiskara. Naklada: 700 primjeraka. — Pregled sadržaja: BOTTERI-DINI, Josip. *Predgovor za knjigu "Kritičke prosudbe" o djelima č. s. Marije od Presvetog Srca* (str. 5-7). ♦ ***I. dio. Neobjavljeni radovi*** (str. 9-66): FRANIĆ, msgr. dr. Frane, biskup splitski. *Uvodna riječ*, 11.II.1963. (str. 11-12). ♦ JAMBREKOVIĆ, o. Franjo, D.I. *"Stazama ljubavi"*, 1961. (str. 13-15). ♦ MAZIĆ, o. Bono. *Ljubav i bol u pjesmama s. Marije*, 21.VI.1963. (str. 16-20). ♦ IVANČIĆ, prof. dr. sc. Tomislav. *Za bolji svijet, napisala klarisa Marija od Presvetoga Srca (Anka Petričević)*, (str. 21-22). ♦ VUČETIĆ, Veljko, književnik. *Prema mističkim vrhuncima. "Pjesma Ljubavi"* (str. 23-25). ♦ VASILJ, o. dr. Stanko. *Poezija i život. S. Marija od Presv. Srca (Anka Petričević): "Nedopjevana pjesma"* (str. 26-28). ♦ VUČETIĆ, Veljko, književnik. *Najnovija lirika sestre Marije od Presvetog Srca* (str. 29-32). ♦ M.V. (Maksimilijan Vetus, t.j. Veljko Vučetić), književnik. *Sabrana djela Svetog Ivana od Križa. Biblioteka asketsko-mističnih djela "Symposion" – urednik sestra Marija od Presvetog Srca* (str. 33-36). ♦ EMISIJA RADIO VATIKANA. *S. Marija od Presvetoga Srca, "Alvernija", Split, 1982.*, 18.V.1982. (str. 37-38). ♦ GK. *Književno veče sestre Marije Petričević* (str. 39-40). ♦ BRAJIČIĆ, dr. Rudolf, D.I. *Uvodna riječ (O knjizi "Bog je Ljubav")*, (str. 41-42). ♦ ERCEG, Delka, spisateljica. *Dar života*, 1985. (str. 43-44). ♦ SLAMNIG, mr. sc.

Svevlad. *Asocijativno-poetski pristup književnim djelima i stvaraocima – recenzija rukopisne knjige Anke Petričević "Književne studije i ogledi" u knjizi "Na našim izvorima"* (str. 45-47). ♦ NIKIĆ, doc. dr. sc. o. Mijo, D.I. *Odsjaj Vječne Ljubavi – s. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević)*, (str. 48-51). ♦ BRKIĆ, Marko-Antonio, dipl. katehet. *Odsjaj Vječne Ljubavi – s. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević)*, (str. 52-55). ♦ ROTAR, Boris, dipl. teolog i izvjestitelj Radio Vatikana. *Radio Vatican. "U sjaju Duha", sestra Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević)*, (str. 56-57). ♦ *S promocije*, 10.IX.2020. (str. 58-62: govori dr. Branimira LUKŠIĆA, str. 58-59, i Božidara PETRAČA, str. 60-62). ♦ MARCELIĆ, doc. dr. sc. fra Josip. *"Srce svemira i svijeta, Mistika – život ljubavi – s. Marija od Presv. Srca. Predstavljanje uz poemu "Estera" – po dr. N. Mihanoviću za vrijeme manifestacije "Marulianuma", 27. rujna 2004.* (str. 63-66). ♦ ***II. dio. Objavljeni radovi*** (str. 67-505): KUSTIĆ, Živko. *Spaljene tužaljke. Trolist sentimentalne lirike nije se mogao osnovati*, GK, 2.VIII.1964. (str. 69-75). ♦ MEŠTROVIĆ, Mate. *O poeziji sestre Marije od Presvetog Srca (Anke Petričević). Prigodom izlaska iz tiska "Nedopjevane pjesme", Split, 1964.*, "Vjesnik BSM", 1965. / CUS, 1986. (str. 76-89). ♦ PAVLOVIĆ, Boro. *Prije desetak godina. (Uz stare pjesme Anke-Marije Petričević)*, 1966./1989. (str. 90-94). ♦ VUČETIĆ, Veljko. *Marijanske pjesme sestre Marije od Presvetoga Srca*, 15.IX.1967. (str. 95-96). ♦ VALIDŽIĆ, Mirko. *Uzleti duše. (S. Marija Anka Petričević: "U noći")*, "Marulić", 1971. (str. 97-100). ♦ VUČETIĆ, Veljko (Jakov Veljčić). *Mistični pejzaži u pjesmama s. Marije od Presvetoga Srca*, 1970. (str. 101-105). ♦ JURIŠIĆ, Karlo. *Hrvatska rapsodija*, "Kana", 1971. (str. 106-109). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Uvodna riječ*, CUS, 1972. (str. 110-111). ♦ VUČETIĆ, Veljko. *Raščlamba duhovne situacije u Crkvi i svijetu. (Sestra Marija od Presvetog Srca: "Za bolji svijet")*, CUS, 1973. (str. 112-115). ♦ KOLARIĆ, Juraj. *Sestra Marija od Presvetog Srca, Anka Petričević, "Za bolji svijet", Crkva u svijetu, Split, 1972.*, BS, 1973. (str. 116-118). ♦ BALENOVIĆ, Ivo. *Poezija stišana srca*, "Marulić", 1973. (str. 119-122). ♦ ROŠČIĆ, Nikola Mate. *Hramske antifone žrtvenog darivanja*, 1974. (str. 123-129). ♦ JUKIĆ, Jakov. *Evanđeoska duhovnost – temelj boljeg svijeta. (Sestra Marija od Presvetog Srca – Anka Petričević. Za bolji svijet, Split, biblioteka "Crkv u svijetu", 1972.)*, "Marulić", 1974. (str. 130-133). ♦ NEVISTIĆ, Franjo. *Ana Maria Petričević, redovnica i pjesnikinja*, "Studia croatica", 1975. (str. 134-135). ♦ TRSTENJAK, Tonči. *S. Marija od Presv. Srca (Anka Petričević): "Pjesma Ljubavi", pjesme*, OŽ, 1975. (str. 136-140). ♦ SUČIĆ, Dinko. *Poruka ljubavi*, "Marulić", 1975. (str. 141-145). ♦ CVITKUŠIĆ, Marko. *Pjesma Ljubavi. (S. Marija od Presvetog Srca) prof. Anka Petričević: "Pjesma Ljubavi"*, RV,

1976. (str. 146-148). ♦ RABADAN, Vojmil. *"Pokrštavanje Ilira i Hrvata"*, "Marulić", 1976. (str. 149-150). ♦ KOŠAK, Ivan. *"Bog je ljubav". S. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević), "Bog je ljubav", biblioteka Symposion, Split, 1976.*, OŽ, 1976. (str. 151-154). ♦ STRANAC, B. *Ljubav iz klauzure*, GK, 1976. (str. 155-156). ♦ KUSIĆ, Ante. *Predgovor*, 1980. (str. 157-159). ♦ ROŠČIĆ, Mate Nikola (Romani). *Popratna riječ*, 1980. (str. 160). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Poezija – molitva, stvarnost ili sanjarija? (S. Marija od Prersv. Srca: "Magnificat", Symposion, Split, 1980.)*, CUS, 1980. (str. 161-164). ♦ DUDA, Bonaventura. *Apokalipsa Sv. Ivana u hrvatskom stihu. S. Marija od Presvetog Srca, "Apokalipsa", Symposion, Split, 1983.*, GK, 1983. (str. 165-166). ♦ BRAJIČIĆ, Rudolf. *Predgovor*, 1983. (str. 167). ♦ ŠEŠO, Ivo. *Jedan skriveni biser – samostan Sv. Klare u Splitu*, "Vjesnik ĐB", 1983. (str. 168-170). ♦ ŠEŠO, Ivo. *Predstavljamo vam biblioteku "Symposion"*, "Vjesnik ĐB", 1983. (str. 171-173). ♦ PLEŠE, Josip (Stanko Rabar). *S. Marija od Presvetog Srca, "More sjaja", Symposion, Split, 1983.*, OŽ, 1984. (str. 174-184). ♦ RABADAN, Vojmil (V.R.). *Iza ograde stroge klauzure sestra pjesnikinja*, "Veritas", 1984. (str. 185-187). ♦ DAMJANOVIĆ, Damjan. *S. Marija od Presv. Srca – Anka Petričević, "Apokalipsa", Symposion, Split, 1983.*, "Brat Franjo", 1985. (str. 188-189). ♦ DAMJANOVIĆ, Damjan. *Predgovor, "Otkupiteljeva ljubav"*, 1986. (str. 190-192). ♦ ŠEŠO, Ivo. *Uz desetogodišnjicu "Symposiona". Trideset ponajbiranijih djela*, "Vrelo života", 1986. (str. 193). ♦ RABADAN, Vojmil (V.R.). *Naši ljetni noviteti*, "Veritas", 1986. (str. 194-195). ♦ IVAŠTINOVIĆ, Jakov. *Silazak u autentičnu poeziju*, "Marulić", 1987. (str. 196-200.). ♦ JURICA, Neven. *"Uspinjem se ..."*, u knjizi "Onkraj lirike", 1988. (str. 201-202). ♦ JUROŠ, Ivan. *Tkanje vilinskih niti. Anka Petričević: "Tužaljke", Književni krug, Split, 1989. "Na vjetru naši lepršali veli"*, 1989. (str. 203-205). ♦ BLAJIĆ, Petar Zdravko. *Bilo je to dozivanje. Uz zbirku pjesama "Tužaljke" Anke Petričević*, "Kana", 1989. (str. 206-208). ♦ BULJAC, Miljenko. *Duga umiranja. Zakašnjelo izdanje pjesama iz studentskih dana "Tužaljke" Anke Petričević (Književni krug Split, 1989.)*, SD, 1989. (str. 209-210). ♦ PETRAČ, Božidar. *Rane pjesme. Anka Petričević, "Tužaljke", Split, Književni krug, 1989.*, MI, 1989. (str. 211-213). ♦ KUSTIĆ, Živko (Ž). *Živko Kustić, Pjesme iz pepela. Anka Petričević: "Tužaljke", Književni krug Split*, GK, 2.IV.1989. (str. 214-215). ♦ FRANIĆ, dr. Frane. *Predgovor*, 1989. (str. 216-217). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Popratna riječ (Pogovor) "Žeđa za Vječnom Ljubavlju"*, 1990. (str. 218-220). ♦ BOŠKOVIĆ, Ivan J. *Knjiga poziva i odaziva*, SD, 1990. (str. 221-222). ♦ VALIDŽIĆ, Mirko. *Što je studentica Anka Petričević klarisi sestri Mariji od Presv. Srca*, "Marulić", 1991. (str. 223-227). ♦ IVANIŠEVIĆ, Đurđica. *Antologijski*

opisi kroz prizmu sjećanja, "Vjesnik", 4.I.1991. (str. 228-229). ♦ TOMA, Dragutin. *Ljubav je ono najdivotnije*, "Međimurje", 17.V.1991. (str. 230-233). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Prilozi. Književni i izdavački rad s. Marije*, CUS, 1991. (str. 234-245). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Jedina redovnica u DHK, književnica u samostanu*, GK, 2.VI.1991. (str. 246-247). ♦ ROSANDIĆ, Dragutin. *Na putu svjetlosti*, 1992. i VL, 28.VI.1992. (str. 248-250). ♦ BOŽINAC, Nikola (Anđelko Novaković). *Novi hrvatski nominativ, sestra Marija od Presvetog Srca*, "Školske novine", 21.IV.1992. (str. 251-252). ♦ KEKEZ, Josip. *Govor drevnih ambijenata u hrvatskom poslijeraću*, 1992. (str. 253-255). ♦ TOMA, Dragutin. *Snažna i prodorna Biblijska riječ*, "Međimurje", 6.XI.1992. (str. 256-258). ♦ BOŠKOVIĆ, Ivan J. *Oblici duše*, SD, 14.XI.1992. (str. 259-260). ♦ MIHANOVIĆ, Nedjeljko. *Lirska sabranost duha*, 1993./2001. (str. 261-266). ♦ SIMINIATI, Dragana. *"Žeđa za vječnom ljubavlju"*, "Hrvatske novine", 7.V.1993. (str. 267-269). ♦ LEŽAJA, Miroslav. *Na putu svjetlosti*, "Vjesnik", 28.VIII.1993. (str. 270-271). ♦ BOŠKOVIĆ, Ivan J. *Oblici i duše. Anka Petričević: Žeđa za vječnom Ljubavi; Vječna je ljubav Njegova, Književni krug, Split, 1991./92.*, "Školske novine", 7.IX.1993. (str. 272-273). ♦ ROSANDIĆ, Dragutin. *Sjaj pjesničkog izričaja*, 1994. (str. 274-277). ♦ BULJAN-PETRIČEVIĆ, Branka. *Predstavljanje dviju knjiga sestre Marije od Presvetog Srca Anke pl. Petričević*, "Imotska krajina", 22.V.1995. (str. 278-279). ♦ MALEŠEVIĆ, Bogdan. *Bog je ljubav*, "Glas mira Međugorje", 1995. (str. 280-283). ♦ KLIČAN, Niko. *Večer poezije Anke Petričević, s. Marije od Presvetog Srca*, "Hrvatske novine", 3.II.1995. (str. 284-286). ♦ BOGDANIĆ, Neven. *Četiri desetljeća bdjenja i molitve. Uz 40. obljetnicu klauzure s. Marije od Presvetog Srca*, "Narod", 15.II.1996. (str. 287-289). ♦ DUDA, Bonaventura. *Uz jubilej naše splitske klarise Anke Petričević – Marije od Presv. Srca*, "Brat Franjo", 1996. (str. 290-293). ♦ PANDŽIĆ, Ivan. *Nadnaravna dimenzija samo uzvisuje naravnu; transcendencija obogaćuje imanenciju. Sestra Marija od Presv. Srca: "Bog je ljubav"*, MI, III.1996. (str. 294-296). ♦ SILVESTER, Martin. *Pesmi Anke Petričević*, "Oznanjenje", 1987. (str. 297-307). ♦ MIHANOVIĆ, Nedjeljko. *Poezija humanizacije svijeta*, 1996./1997./2001. (str. 308-312). ♦ KAURIN, Kristina. *Anka Petričević – život kao svjedočanstvo za ljubav*, HTP, I.1997. (str. 313-315). ♦ ROSANDIĆ, Dragutin. *Svjetlost kao nadahnuće i pjesnički znak*, 1997. (str. 316-321). ♦ FRANIĆ, msgr. dr. Frane. *O izdavačkoj biblioteci "Symposiona"*, 1997. (str. 322-326). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Uz 20. obljetnicu "Symposiona"*, 1997. (str. 327-329). ♦ DELIĆ, Josip. *Dar Božanskog Srca*, 1997. (str. 330-332). ♦ PANDŽIĆ, Ivan. *Metafizičko iskustvo Apsoluta. Riječ o sestri Mariji povodom 20. obljetnice "Symposiona"*, 1997. (str. 333-337). ♦ PANDŽIĆ, Ivan. *U potrazi za dobro-*

tom i ljepotom. "Na našim izvorima" (Književne studije i ogledi), 1997. (str. 338-340). ♦ DANOLIĆ, Josip. *S. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević): "Moj vječni izvor", Symposion, Split, 1996.*, VL, 16.II.1997. (str. 341-342). ♦ KUSIĆ, Ante. *U sjaju Duha. (S. Marija od Presvetoga Srca /Anka Petričević/, Biblioteka Symposion, Split, 1997., - Nova knjiga)*, "Imotska krajina", 25.XI.1997. (str. 343-344). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Mistična poezija kršćanskog nadahnuća. "Mistične ruže"*, 1997. (str. 345-349). ♦ PETRIČEVIĆ, Jozo. *Poetski vitez Imotske krajine*, "Imotska krajina", 26.I.1998. (str. 350-353). ♦ DOBRAŠIN, Baldo. *Ruže Mistične ljubavi. S. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević): "Mistične ruže", Symposion, Split, 1997.*, VL, 5.IV.1998. (str. 354-355). ♦ KARAČIĆ, Vendelin. *Knjige i slike s. Marije*, CNK, 1998. (str. 356-357). ♦ BEGOVIĆ, Sead. *Pred Božjim obzorjem. S. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević): "Mistične ruže", Naklada: Symposion, Split, 1997.*, "Stajer-Graf", 1998. (str. 358-359). ♦ ŠTAMBUK, Ivan. *Apokalipsa u pjesmi. S. Marija od Presvetog Srca, "Apokalipsa", Symposion, Split*, "Marulić", 1990. (str. 360-376). ♦ BOBAN, Vjekoslav. *Anka Petričević, skica za portret*, HS, 28.V.1999. (str. 377-379). ♦ VLADIĆ, Vlado. *Drama i smisao. (S. Marija od Presvetog Srca, Anka Petričević, "Znak vječnosti", dramski radovi, Split: Symposion, 1997.)*, "Marulić", 1999. (str. 380-381). ♦ PANDŽA, Gordan. *Poezija Anke Petričević: "Mučenička Hrvatska". Križni put Hrvatske u stihu sestre Marije*, "Nedjeljni Vjesnik", 6.VI.1999. (str. 382-383). ♦ RAVLIĆ, Ankica. *Srebrnom cestom Ankice Petričević, č. s. Marije od Presvetog Srca*, "Motrišta", 13.IX.1999. (str. 384-401). ♦ BOGDANIĆ, Neven. *Život ispunjen bdjenjem i molitvom. (Uz 70. obljetnicu rođenja s. Marije od Presvetog Srca)*, "Marulić", 2000. (str. 402-405). ♦ MIHANOVIĆ, Nedjeljko. *Glas unutarnjeg života*, 1999./2001. (str. 406-410). ♦ KARAČIĆ, Vendelin. *Odsjaji ljepote*, 1999. (str. 411-415). ♦ RUKAVINA, Veljka. *Otkrivenje Božjih tajni ljepote*, 1999. (str. 416-419). ♦ MARIĆ, Jozo. *Ruža raskošne ljepote*, 1999. (str. 420-422). ♦ PETRAČ, Božidar. *Pjesništvo sestre Marije*, 1999. (str. 423-424). ♦ KUSIĆ, Ante. *U sjaju Duha*, 1999. (str. 425-426). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Mistična poezija kršćanskog nadahnuća. (Iz predgovora zbirci "Mistične ruže")*, 1999. (str. 427-428). ♦ MIHANOVIĆ, Nedjeljko. *Religiozni uspon Duha. Domoljubni glas tihe elegičnosti*, 2007. (str. 429-432). ♦ PETRAČ, Božidar. *Zov vječnih brežuljaka*, 2001. (str. 433-437). ♦ MIHANOVIĆ, Nedjeljko. *Tajna i sjaj Uskrsnuća. (O poemi "Uskrsnuće")*, 2002./2007. (str. 438-440). ♦ MAJSTOROVIĆ, Marijan. *Pjesmom do slobodne Hrvatske. S. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević): "Hrvatska, zemljo moja", Symposion, Split, 2001.*, HS, 12.VII.2002. (str. 441-442). ♦ MATELJAN, Ante. *Snaga ljubavi. (Uz poemu "Bezgrješna" s. Marije od Presvetog Srca)*,

2002. (str. 443-445). ♦ MIHANOVIĆ, Nedjeljko. *Svjetlost darovane ljubavi. "Moj vječni Oceane"*, 2002./2007. (str. 446-451). ♦ BRAJIČIĆ, Rudolf. *Popratna riječ, "Srce svemira i svijeta"*, 2003. (str. 452-453). ♦ PARLOV, Mladen. *Predgovor Poeme o Esteri*, 2004. (str. 454-455). ♦ MIHANOVIĆ, Nedjeljko. *Religiozno iskustvo života, Poema o Esteri*, 2004. / HS, 14.V.2004. (str. 456-459). ♦ KOVAČEVIĆ, Darija Karmela. *U spektru duginih boja. Osvrt ilustratorice uz likovni prikaz "Knjige o Esteri"*, 2004. (str. 460-462). ♦ ŠIMUNDŽA, Drago. *Religiozna ozračja Anke Petričević (sestre Marije)*, 2005. (str. 463-485). ♦ KEMIVEŠ, Mirko. *U svjetlu Duha Svetoga*, 2006. (str. 486-487). ♦ RAVLIĆ, Ankica. *Poema kao svojevrsno uzdarje na darove Duha Svetoga*, 2006. (str. 488-490). ♦ PILAŠ, Branko. *"Mak" – Zgb. S "Esterom" u molitvi za pobjedu dobra*, MAK, 2005. (str. 491). ♦ VIDMAROVIĆ, Đuro. *Pjesnici kršćanskog nadahnuća. Sestra Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević)*, "Živjeti zajedno", 2006. (str. 492-493). ♦ MIHANOVIĆ, Nedjeljko. *Alegorijska mističnost duhovne ljubavi. "Tajanstvo dubina"*, 2007. (str. 494-498). ♦ VIDMAROVIĆ, Đuro. *Estera među Hrvatima. Anka Petričević (s. Marija od Presvetog Srca): "Estera" (poema), Symposion, Split, 2004.*, 2007. (str. 499-503). ♦ BILIĆ, Mario. *S. Marija od Presvetog Srca: "Apokalipsa", Symposion, Split, 1983.*, "Hrvatski list", 15.I.2009. (str. 504-505). ♦ ***III. dio. Diplomski i drugi radovi*** (str. 507-676): NOVAKOVIĆ, Anđelko. *Mogućnosti jednog pjesništva. Pjesnički svijet Anke Petričević* (str. 509-528). ♦ MALEŠEVIĆ, Bogdan. *"Odsjaj Vječne Ljubavi" sestre Marije od Presvetoga Srca* (str. 529-537). ♦ BATARELO, Helena, učenica. *Sestra Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević)*. Gimnazija "Dinka Šimunovića" u Sinju, V.1995. Mentor: prof. Josip Danolić (str. 538-551): *Uvod* (str. 539), *Sestra Marija od Presvetog Srca* (str. 539-541), *Tužaljke* (str. 541-545), *Dosegnuti svoj sjaj* (str. 545-551), *Zaključak* (str. 551), *Literatura* (str. 551). ♦ BLAŽEVIĆ, Snježana, studentica. *Duhovno pjesništvo u srednjoškolskoj nastavi na predlošku poezije Anke Petričević - sestre Marije od Presvetoga Srca (metodički pristup)*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 8.VI.1995. Mentor: prof. dr. Dragutin Rosandić (str. 552-584): *I. Metodički pristup lirskoj poeziji* (str. 553-561): *1. Teorijsko određenje lirske poezije* (str. 553), *2. Razine interpretacije lirske poezije* (str. 554), *3. Uvođenje u ritam* (str. 554-555), *4. Otkrivanje pjesničkog jezika* (str. 556), *5. Motiviranje učenika za prihvaćanje pjesničkog djela* (str. 556), *6. Strukturni model organizacije sata* (str. 557), *7. Polazišta i priprema interpretacije* (str. 558-559), *8. Tema i motivi kao polazište i predmet interpretacije* (str. 560-561); *II. Život i rad Anke Petričević* (str. 561-562); *III. Uvod u duhovno-mističnu poeziju Anke Petričević* (str. 562-567); *IV. Metodički pristup pjesmama iz*

zbirke "Tužaljke" i "Dosegnuh svoj sjaj" (str. 567-583); *V. Zaključak* (str. 584); *VI. Literatura* (str. 584). ♦ MATOKOVIĆ, Sanja, studentica. *Mistična i transcendentalna poezija sestre Marije od Presvetoga Srca*. Nn: *Diplomski rad*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, VII.1996. Mentor: dr. Vinko Brešić (str. 585-622): *I. Uvod* (str. 586); *II. Bibliografija* (str. 587-588); *III. Poezija sestre Marije od Presvetog Srca u kontekstu hrvatske duhovne poezije XX. stoljeća* (str. 588-592); *IV. Pogled u poeziju* (str. 592-603): *1. Put upravljen Bogu* (str. 592-598), *2. Priroda kao slika Boga i čovjeka* (str. 598-603), *3. Mistika* (str. 603-618): *3.1. Zar utjecaj ...?* (str. 605-610), *3.2. Utjecaj Svetog Ivana od Križa* (str. 610-618); *V. Resume* (str. 618-620); *Biobibliografija* (str. 620-622): *I. Djela sestre Marije od Presvetog Srca* (str. 620-621), *II. Literatura* (str. 621-622). ♦ VLAŠIĆ, Josip, učenik. *Pjesma Ljubavi*. Nn: *Gimnazija Ljubuški. Maturalna radnja*, V.1997. Mentorica: prof. Mila Paradžik (str. 623-641). ♦ VLAŠIĆ, Josip, student. *Mistična traženja. Molitva s. Marije od Presvetog Srca*. Pn: *Seminarski rad*, 25.V.1999. Mentor: prof. dr. Ivan Golub (str. 642-651): *Uvod* (str. 643-644); *I. Molitva – pjesma čeznuća* (str. 644-646); *II. Molitva – pjesma divljenja* (str. 646-647); *III. Molitva – pjesma ljubavi (odgovora)*, (str. 647-648); *Zaključak* (str. 649); *Summary* (str. 649-650); *Izvori* (str. 650); *Bibliografija djela s. Marije od Presvetog Srca* (str. 650-651). ♦ ROSANDIĆ, Dragutin. *Recepcijski iskazi učenika. Rađeno u Metodičkom seminaru za studente kroatistike i u Matematičko-informatičkom obrazovnom centru i Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, u škol. g. 1997./98., pod vodstvom prof. dr. Dragutina Rosandića* (str. 652-676). ♦ NAJEV, Tomislav i Knjižara Dominović. *Odboru za javna priznanja županijske skupštine Splitsko-dalmatinske županije* (str. 677-679). ♦ *Podatci o s. Mariji od Presv. Srca* (str. 681-682). ♦ *Kazalo* (str. 683-687). ♦ *Symposion. Biblioteka asketsko mističnih djela. Urednik: S. Marija od Presv. Srca* (str. 689-690). — Osvrt. Zbirka svih prikaza i ocjena pjesničkog i književnoga rada pjesnice Anke, s. Marije od Presvetoga Srca Petričević, do godine 2009. Koristno je vidjeti, tko se sve bavio njezinim književnim radom, njih osamdeset i troje: Ivo Balenović, Helena Batarelo, Sead Begović, Petar Zdravko Blajić, Snježana Blažević, Vjekoslav Boban, Neven Bogdanić, Ivan J. Bošković, Nikola Božinac, Rudolf Brajičić, Marko-Antonio Brkić, Miljenko Buljac, Branka Buljan-Petričević, Marko Cvitkušić, Damjan Damjanović, Josip Danolić, Josip Delić, Baldo Dobrašin, Bonaventura Duda, Delka Erceg, Frane Franić, Tomislav Ivančić, Đurđica Ivanišević, Jakov Ivaštinović, Franjo Jambreković, Jakov Jukić, Neven Jurica, Karlo Jurišić, Vendelin Karačić, Kristina Kaurin, Josip Kekez, Mirko Kemiveš, Niko Kličan, Juraj Kolarić, Ivan Košak, Darija Karmela Kovačević, Ante Kusić, Živko Kustić, Miroslav Ležaja, Branimir Lukšić, Marijan Majstorović, Bogdan Malešević, Josip Marcelić, Jozo Marić, Ante Mateljan, Sanja Matoković, Bono Mazić, Mate Meštrović, Nedjeljko Mihanović, Tomislav Najev, Franjo Nevistić, Mijo Nikić, Anđelko Novaković, Gordan Pandža, Ivan Pandžić, Mladen Parlov, Boro Pavlović, Božidar Petrač, Jozo Petričević, Branko Pilaš, Josip Pleše, Vojmil Rabadan, Ankica Ravlić, Dragutin Rosandić, Nikola Mate Roščić, Boris Rotar, Veljka Rukavina, Martin Silvester, Dragana Siminiati, Svevlad Slamnig, B. Stranac, Dinko Sučić, Ivo Šešo, Drago Šimundža, Ivan Štambuk, Dragutin Toma, Tonči Trstenjak, Mirko Validžić, Stanko Vasilj, Đuro Vidmarović, Vlado Vladić, Josip Vlašić i Veljko Vučetić.

KARAMATIĆ, Ivica. ***Najveći hrvatski Antuni: Starčević, Matoš i Pavelić***. Vlastita naklada. Posušje, 2016., 353 stranice. — Daljnji podatci o knjizi: ISBN 953-6336-59. Nakladnik i urednik: Ivica Karamatić. Popratno slovo: Ivan Milićević. Bilježka o piscu: prof. Rafael Spajić. Lektor: prof. Rafael Spajić. Svjetlopis na prednjoj korici: Hrvatski poglavnik u izseljeničtvu. Ilustracije: Ivica Karamatić. Uredba računalnog sloga: Leonardo Ramljak. Tisak: Olovka, Posušje. Napisano hrvatskim korienskim pravopisom. — Pregled sadržaja: BEGIĆ, Ante Vinko. *Zenici* (pjesma, str. 2. ovitka). ♦ *Dr. Ante Starčević – svjetionik zdravog domoljublja* (str. 3-21). ♦ *Nezastarjelost Starčevićevih pogleda na politiku i političke stranke u Hrvatskoj* (str. 23-47). ♦ *Starčevićevo političko poštenje u svjetlu domoljubne dosljednosti* (str. 49-64). ♦ *Upečatljivi domoljubni navodi iz Starčevićevih govora* (str. 66-150). ♦ *Starčevićeva gledišta u svezi unutarnjih državno-upravnih odnošaja* (str. 152-186). ♦ *Fragmentalni prikaz Starčevićeve razprave "Ime Serb"* (str. 188-192). ♦ *Sive označnice srbijanske države u Starčevićevoj razpravi "Kneževina Serbia"* (str. 194-202). ♦ *Starčevićeva razložba "Iztočno pitanje"* (str. 204-214). ♦ *Ovovremeni "Slavoserbi"* (str. 215-218). ♦ *Matoševe svevremenske pjesničke domoljubne pobudnice* (str. 219-230). ♦ *Težak životni put hrvatskoga književnog i domoljubnog velikana Antuna Gustava Matoša (uz stogodišnjjicu Matoševe smrti)*, (str. 232-238). ♦ *Nezastarjelost Pavelićevih prosudbi iz njegova publicističkog prvienca (Dr. Ante Pavelić "Uzpostava Hrvatske Države trajni mir na Balkanu", pretisak 1. izdanja iz 1929., str. 36, Madrid, 2010.)*, (str. 240-257). ♦ *Dr. Ante Pavelić: Doživljaji III.* (str. 259-291). ♦ *Državotvorna postojanost dosljedna domoljuba Ante Pavelića (Branimir Kovačević: "Bilo nam je suđeno", Zagreb, 2012., 332 str.)*, (str. 294-311). ♦ *Absolutne suprotnosti između protuhrvata Josipa Broza Tita i poglavnika NDH dr. Ante Pavelića* (str. 313-316). ♦ *Krasnoslovni*

stihovi u Begićevu upečatljivu pjesničkom prviencu. Nn: *Pogled u pjesnički i patnički retrovizor hrvatske Hercegovine*. Pn: *(Tihomir Begić: "Odsjaj daljina", Split – Posušje, 1996., str. 82)*, (str. 318-330). ♦ *Svjedočenje Milana Kovača s Križnog puta 1945*. (str. 331-338). ♦ MILIĆEVIĆ, Ivan. *Popratno slovo* (str. 339-342). ♦ Pismo Višnje Pavelić (str. 343). ♦ SPAJIĆ, Rafael. *Bilježka o piscu* (str. 345-348). ♦ *Kazalo* (str. 352-353). — Osvrt. Pisac je u ovoj knjizi sabrao svoje vriedne književne oglede o trojici hrvatskih velikana istoga imena: Anti Starčeviću (9 ogleda), Antunu Gustavu Matošu (2 ogleda) i dr. Anti Paveliću (4 ogleda). Prva dva ogleda prvotno su objavljena u časopisu "Politički zatvorenik". Izpravnim domoljubnim pristupom pisac podsjeća sudobne Hrvate na svoje velikane, kojima se treba trajno ponositi.

PAVKOVIĆ, Mladen, priredio i uredio. ***Optimist, ali 'teški' realist, ili tako je govorio don Anđelko Kaćunko***. *Intervjui – razgovori*. Priredio i uredio: Mladen Pavković. Niz: *Svjedoci – moji suvremenici*, 6. Nakl. Treći dan d.o.o. Hrvatski Leskovac (Zagreb), 2020., 188 stranica + 4 stranice tvrdih korica. — Daljnji podatci o knjizi. ISBN 978-953-7923-10-5. Nakladnik: Treći dan d.o.o, Stara cesta 25, Hrvatski Leskovac (Zagreb), trecidan@trecidan.hr, www.trecidan.hr. Za nakladnika: Mate Krajina. Grafička oprema: Milan Krznarić. Tisak: Og grafika, Ogulin. — Pregled sadržaja: Popis deset Kaćunkovih knjiga (str. 4). ♦ *Kazalo – sadržaj* (str. 5-6). ♦ Pavković, Mladen. *Svaki ima svoju osobnost, svoju privlačnost*. Nn: *Urednikova riječ – umjesto proslova* (str. 7-8). ♦ PAVKOVIĆ, Mladen. *"Za Boga i Hrvatsku dragu!"*. Nn: *Predgovorni razgovor (40 pitanja ... o 40. godišnjici ...)*, na rođendan Otca domovine, 23.V.2020. (str. 9-15). ♦ DUSPARA, Elvis. *Najbolja politička platforma je MOLI-RADI-RODI*. Nn: *Uvodni razgovor*. "Nacija", lipanj 2014. (str. 17-30). ♦ KASAPIĆ, Zrinka. *Uskrs – početak globalizacije Ljubavi*. Nn: *1*. "Dnevno", 5.IV.2015. (str. 31-38). ♦ DIJANOVIĆ, Davor. *Odricanje od Evanđelja vodi u smrt*. Nn: *2*. Portal "HaKaVe", 27.I.2016. (str. 39-55). ♦ ČERNIVEC, Andrea. *Moramo se boriti za povijesni revizionizam*. Nn: *3*. "Hrvatski tjednik", 24.VIII.2017. (str. 57-71). ♦ GRCE, Mirjana. *'Demografija' je u biti duhovni problem*. Nn: *4*. "Novi list", 18.XI.2018. (str. 73-81). ♦ HAIDAR DIAB, Hassan. *Crkva će i u Hrvatskoj zaređivati oženjene muškarce*. Nn: *5*. "Večernji list", 9.IX.2018. (str. 83-104). ♦ ŠIMIĆ, Zlatko. *Crkva je odgovorna za propadanje naroda*. Nn: *6*. "Jutarnji list", 13.I.2019. (str. 105-109). ♦ PAVKOVIĆ, Mladen. *'Čudim se što je Bog odabrao upravo mene'*. Nn: *7*. Obj. na raznim portalima, lipanj 2019. (str. 111-130). ♦ MRVOŠ PAVIĆ, Bojana. *'Cromoljubi' su 'zadesnizam' pretvorili u religiju*. Nn: *8*. "Express", 6.IX.2019. (str. 131-138). ♦ HAIDAR DIAB, Hassan. *'Crotitanik' ubrzano tone, a crkveni alarmi ne zvone!* Nn: *9*. "Večernji list", 20.X.2019. (str. 139-150). ♦ PAVKOVIĆ, Mladen. *"Svaki Hrvat mora imati Stepinčev mentalitet"*. Nn: *10*. Obj. na raznim portalima, svibanj 2020. (str. 151-172). ♦ MARIJIĆ, dr. Teofil. *Kozerska misao i riječ koja proročki 'talasa'*. Nn: *Pogovorni kritički osvrti* (str. 173-178). ♦ RELOTA, Žarko. *Strelice koje pogađaju srce, ali ne ubijaju* (str. 179-182). ♦ *Životopis* (str. 183-184). ♦ *Bilješka o priređivaču* (str. 185-186). ♦ *Objavu ove knjige omogućili su ...* (str. 187). ♦ MARIJIĆ, dr. Teofil. *Malo je zahtjevnijih zadaća ...* (str. 4. korica). ♦ RELOTA, Žarko. *S radošću ...* (str. 4. korica). — Osvrt. Zanimljivi razgovori sa svećenikom, novinarom, župnikom i piscem Anđelkom Kaćunkom, u kojima iznosi bolne pojave u hrvatskom družtvu i u Katoličkoj crkvi, i za koje predlaže rješenja. S Kaćunkom su razgovarali: Andrea Černivec, Davor Dijanović, Elvis Duspara, Mirjana Grce, Hassan Haidar Diab, Zrinka Kasapić, Bojana Mrvoš Pavić, Mladen Pavković i Zlatko Šimić.

PETRIČEVIĆ, Anka. ***Riječ – izvor Života***. Podnaslov: *Filozofsko-teološke studije, eseji i meditacije*. Niz: *Symposion. Biblioteka asketsko-mističnih djela*, knj. 103. Nakl. Samostan Sv. Klare. Split, 2011., 230 stranica. — Podpis: S. Marija od Presvetoga Srca Anka Petričević. — Daljnji podatci o knjizi. ISBN 978-953-6261-83-3. Urednica: S. Marija od Presv. Srca (Anka Petričević). Pogovor: dr. sc. Miljenko Buljac. Naslovna strana i crteži: Darija-Karmela Kovačević. Tisak: "Poljica", Dugi Rat. — Pregled sadržaja: ***I. dio*** (str. 7-128): [*1.*] *Put u dinamizam božanskoga života. Mistični život ljubavi* (str. 7-46): *Putovi i načini za ostvarenje dobra (pasivna noć čišćenja)* (stsr. 8-15); *Mistično sjedinjenje duše s Bogom* (str. 15-24); *Teološko gledanje* (str. 24-25): *Razumska ili duhovna viđenja* (str. 25), *Objavljivanja* (str. 26-28), *Nadnaravni nagovori* (str. 28-30), *Duhovni osjećaji* (str. 30-31); *Čudesna mistična plodnost. Iskustvo patnje poslije 'unio mystica'* (str. 31-40); *Zaključak* (str. 40-44); *Summary: The Way to the Dynamism of the Divine Life. The Mystical Life – the Life of Love* (str. 45-46). ♦ [*2.*] *Sloboda kao duhovno-moralna vrjednota* (str. 47-92): *Uvod* (str. 47-50); *1. Sloboda kao duhovna vrjednota* (str. 50-52): *1.1. Čovjek – slobodno biće* (str. 52-54), *1.2. Poremećaj prvotnoga sklada – Gubitak slobode – Istočni grijeh* (str. 54-57), *1.3. Tajna utjelovljenja – otkupljenja* (str. 57-59); *2. Sloboda u interpretaciji književnih djela: zla i dobra strast* (str. 59): *2.1. Zla strast* (str. 60-69), *2.2. Dobra strast* (str. 69-73); *3. Isticanje pojma slobode u djelima filozofa egzistencijalista* (str. 73-77): *3.1. Kršćanski egzistencijalisti* (str. 78-82), *3.2. Emmanuel Mounier i Jacques Maritain* (str. 82-83); *4. Pojam slobode u*

suvremenoj teologiji (str. 83-92). ♦ [*3.*] *Riječ u službi Duha – u službi evangelizacije* (str. 93-112): *Riječ u antropološkom, psihološkom i sociološkom značenju* (str. 95-96); *Snaga riječi u književnom izrazu* (str. 97-102); *Riječ u službi Duha* (str. 103-104); *Riječ u službi evangelizacije* (str. 105-106); *Riječ "Symposiona" u službi vječne Riječi, u službi Ljubavi* (str. 107-109); *Naše poslanje* (str. 110-111). ♦ [*4.*] *Misterij bezakonja. Grijeh – krivnja – kajanje - oproštenje* (str. 113-128): *Uvod* (str. 113-114); *Krivnja prijestupa Prvoga čovjeka* (str. 114-128). ♦ ***II. dio*** (str. 129-180): [*1.*] *O 800. obljetnici sestara Klarisa*. Preuzeto iz: "Počeci", 1/2011., str. 54-57 (str. 131-141). ♦ [*2.*] *Isus Krist – Alfa i Omega svega stvorenja* (str. 142-146). ♦ [*3.*] *Svjedočanstvo vjere i ljubavi za mnoga vremena i naraštaje. Molitvenik hrvatskog naroda* (str. 147-153): *II. O Mariji* (str. 150-152). ♦ [*4.*] *O Životu – u povodu spomena 'Dana Života'*. Preuzeto iz: "Šušur" – OŠ "Marjan" – Split, lipanj 2008., str. 28 (str. 154-156). ♦ [*5.*] *O obitelji* (str. 157-159). ♦ [*6.*] *Čovjek Božji. Razmišljanja o svećeništvu, "Verbum", 2002.* (str. 160-169): *Uvod* (str. 160). ♦ [*7.*] *Veseli li se tko? Neka pjeva hvalospjev (Jak 5, 13b)* (str. 170-174). ♦ [*8.*] *Sjećanje na dane provedene u konviktu, na Lovretu – Split.* Preuzeto iz lovretskog časopisa "Odjeci" (str. 175-180). ♦ ***III. dio*** (str. 181-223): [*1.*] *Moj prilog Nacrtu prvog Ustava Republike Hrvatske* (str. 183-208): *Zaključak* (str. 205-207). ♦ [*2.*] BULJAC, dr. sc. Miljenko. *Pogovor* (str. 209-223). ♦ *Sadržaj* (str. 225). ♦ *Podatci o autorici* (str. 227-228). ♦ *Symposion. Biblioteka asketsko mističnih djela. Urednik: S. Marija od Presv. Srca* (str. 229-230). ♦ BULJAC, Miljenko. *Vrijeme se ogleda u književnosti* (str. 3 ovitka, preklop). — Osvrt. Pisateljica je rođena 2. siečnja 1930. Kao što upućuje podnaslov knjige, ovo je zbirka mudroslovno-bogoslovnih radova, ogleda i razmatranja. Sveukupno ih je trinaest.

PETRIČEVIĆ, Anka. ***Ti si me zvao***. Niz: *Symposion. Biblioteka asketsko-mističnih djela, Posebna izdanja*. Nakl. Samostan Sv. Klare. Split, 2015., 528 stranica. — Podpis: S. Marija od Presvetog Srca Anka Petričević. — Daljnji podatci o knjizi. ISBN 978-953-6261-93-2. Urednica: S. Marija od Presv. Srca (Anka Petričević). Predgovor i pogovor: o. fra Josip Lucić, OFM. Crteži: Darija Karmela Kovačević. Tisak: Tiskara Poljica, Dugi Rat. — Pregled sadržaja: LUCIĆ, o. fra Josip, OFM. *Predgovor* (str. 5-6). ♦ ***I. dio*** (str. 7-57): *Prolog* (str. 7-8); *Mili roditelji – zastupnici vječnoga Oca* (str. 9-10); *Kod fotografa* (str. 10-11); *Mama, mama* (str. 11-13); *Lentulov – moj Isus* (str. 13-15); *Lijepa si, lijepa* (str. 15-16); *Vjenčanje* (str. 16-18); *Pri mjesečni* (str. 18); *Privlačio si me, o Bože!* (str. 18-20); *Blistavi snop svjetla* (str. 20-22); *Pokušaj krađe grožđa* (str. 22-23); *Prve šibe* (str. 23-24); *Umro*

je moj brat Vlado (str. 25-26); *Svibanjska pobožnost* (str. 26-27); *Pred Prvu svetu Pričest* (str. 27-28); *Prva sveta Pričest* (str. 29-30); *Tijelovska procesija* (str. 30-31); *Srce koje nas je zvalo* (str. 31-32); *Tajanstveni šapat* (str. 32-33); *Radost u prirodi* (str. 33-36); *Prijekor savjesti* (str. 36-37); *Prema Splitu* (str. 37-38); *O Cvjetnici* (str. 38-39); *Plemstvo u ljubavi* (str. 39-40); *Liječnička ordinacija u našoj kući* (str. 40-41); *Ivanjski svitnjaci* (str. 41-42); *Moje stado* (str. 42-44); *Pred oluju* (str. 45-47); *Molitva za badnjake* (str. 47-48); *Prijetnja smrti – Patuljak* (str. 49-51); *Kućo, dome oca moga, hoću li te još vidjeti?* (str. 52-53); *Opet na slobodnim liticama* (str. 53-55); *Tragedija Lovreća* (str. 55-57). ♦ ***II. dio*** (str. 58-88): *U sjeni bazilike Srca Njegova* (str. 58-59); *Svečanost svete Potvrde* (str. 59-60); *Bol za bratom* (str. 60-61); *Marijina kongregacija* (str. 61-63); *Otkrivanje tajanstvenoga svijeta duha i poezije – Murillov dječak Isus* (str. 63-65); *Snjeguljica – Mali časoslov BDM* (str. 65-67); *Čežnja za idealnim Bićem* (str. 67-68); *Prema žrtvi* (str. 68-73); *Jer je preveliko milosrđe Njegovo* (str. 73-76); *Molba za primitak u samostan* (str. 76-78); *Dokazi za egzistenciju Božju* (str. 78-81); *U Božjoj prirodi* (str. 81-83); *Pri kraju srednjoškolske nastave* (str. 83-85); *Ponovno u ženskoj gimnaziji* (str. 85-86); *Matura* (str. 86-87); *Maturalno veče* (str. 87-88). ♦ ***III. dio*** (str. 89-174): *Ne ostavljaj me, Bože moj!* (str. 89-90); *U početku bijaše Riječ* (str. 91); *U bijeloj celici* (str. 91-92); *Sanctus, sanctus* (str. 92-93); *Ave Maria!* (str. 93-94); *Pjev rajske ptice* (str. 94); *Poetska večer* (str. 95-96); *S majkom prema vrhuncima Biokova* (str. 96-100); *Za blagdan Velike Gospe* (str. 100-106); *Tragično i lijepo* (str. 106-111); *U čast Boga Duha Svetoga* (str. 111-113); *Tajanstvena dimenzija* (str. 114-118); *Ljubice za Tina* (str. 118-125); *Za Svjetlom* (str. 125-131); *Želim biti apostolom* (str. 131-138); *On u liku moje majke* (str. 139-142); *Mistična ljepota* (str. 142-148); *Misterij Dubine* (str. 149-152); *Punina i mir* (str. 152-156); *Sinko, ovo je tvoja posljednja noć* (str. 156-170); *Hoću li moći ...* (str. 170-174). ♦ ***Među zidovima bijelim. IV. dio*** (str. 175-201): *Žarko ognjište Ljubavi* (str. 175-182); *Bijeli veo* (str. 182-191); *Život u zajednici* (str. 191-193); *Duh molitve – duh razmatranja* (str. 193-196); *Bog je Ljubav* (str. 196-197); *Dan mojih vječnih zavjeta* (str. 197-201). ♦ ***V. dio*** (str. 202-249): *Na snježnim bregovima Alpa (Davos – Švicarska)*, (str. 202-207); *Zvona Davosa* (str. 207-210); *Prebivaj s Kraljem svojim* (str. 210-214); *U samostanu "Maria Opferung"* (str. 214-220); *Kao u prve dane (Beč)*, (str. 220-224); *Sa sestrom Brankom u Schönbrunnu* (str. 224-225); *U bolnici Villa Vindobona* (str. 225-228); *Anđeli crkve na Steinhofu* (str. 228-238); *Blistanje sunca nad vodama. Grob moga oca okrenut k istoku* (str. 238-245); *Sjaj sunca nad vodama* (str. 245-249). ♦ ***VI. dio*** (str. 250-281): *Operacija kralježnice 5. XII. 1968.* (str. 250-

260); *Žrtva – najuzvišeniji oblik Ljubavi. Prikovana uz križ Njegov* (str. 261-264); *Mistični sjaj svjetionika* (str. 264-271); *Zaručnica sam Propetoga* (str. 272-274); *Putovanje u svjetlosti* (str. 274-281). ♦ ***VII. dio*** (str. 282-293): *Da budeš suotkupiteljica* (str. 282-283); *Tajanstveni Božji zahvat* (str. 283-293). ♦ ***VIII. dio*** (str. 294-312): *Papa Wojtila – Slaven. Hod u Svjetlosti* (str. 294-295); *Riječ o idealu* (str. 295-297); *Simfonija u kamenu* (str. 297-298); *Antigona* (str. 298-299); *Prvi papa – Slaven* (str. 299-302); *Magnificat* (str. 302-312). ♦ ***IX. dio*** (str. 313-326): *Pogled života. Šum i romor mora* (str. 313-317); *Pogled života. Mir tebi, mati* (str. 317-325); *Primi moje mučeništvo* (str. 325-326); *Oh, gdje si, majko* (str. 326). ♦ ***X. dio*** (str. 327-354): *Opet na put. Ljepota perivoja u Arboretumu* (str. 327-334); *Bad Niedernau* (str. 334-339); *Ljepota visokih šuma* (str. 339-343); *Dvorac kao u bajci* (str. 343-346); *Odlazak* (str. 347-348); *Plač u crkvi Svete Gertrude* (str. 348-349); *U katedrali Habsburških careva* (str. 349-352); *Sa zavjetom žrtve: da, idemo, pristajem i prihvaćam da posve Tebi budem slična* (str. 352-353); *Poruke svetog oca Franje* (str. 353-354). ♦ ***XI. dio*** (str. 355-361): *Nova uprava* (str. 355-357); *Vidjeh Mu srce* (str. 358-359); *Oh, daj mi Srce Svoje, koje krasi sav svemir!* (str. 359-360); *Posveta naše samostanske crkve* (str. 360-361). ♦ ***XII. dio*** (str. 362-371): *Pogled u misterij* (str. 362-364); *Bog je Ljubav* (str. 364-367); *Materijo, ja te blagoslivljam* (str. 367-369); *Nepokrenuti Pokretač* (str. 369-371). ♦ ***XIII. dio*** (str. 372-382): *Ljubav dokaz Božje opstojnosti* (str. 372); *Miomiris Duha Svetoga* (str. 372-376); *1. U početku bijaše Riječ* (str. 376-377); *2. (U početku bijaše Riječ)*, (str. 377-379); *Mistična spoznaja Boga i mistično iskustvo* (str. 380-382). ♦ ***XIV. dio*** (str. 383-395): *Djelovanje Duha Svetoga u pobožanstvenjenju* (str. 383-384); *Znakovi i dokazi mističnog jedinstva s Bogom* (str. 384-388); *Iskustvo patnje nakon mističnog sjedinjenja* (str. 388-392); *Mistika – život Ljubavi* (str. 392-395). ♦ ***XV. dio*** (str. 396-409): *Poremećaj prvotnog sklada* (str. 396); *Odakle zlo u čovjeku* (str. 396-401); *Putovi i načini za ostvarenje dobra (Aktivna i pasivna noć čišćenja)*, (str. 401-409). ♦ ***XVI. dio*** (str. 410-422): *Uloga Duha Svetoga u pobožanstvenjenju, u sjedinjenju duše s Bogom* (str. 410); *Duh Sveti koji nas vodi do neslućenih visina i dubina Božanstva* (str. 411-415); *Mistično sjedinjenje duše s Bogom* (str. 415-421); *Nadnaravni nagovori* (str. 421-422). ♦ ***XVII. dio*** (str. 423-433): *Čudesna mistična plodnost – iskustvo patnje kod mističnih duša nakon 'unio mistica'* (str. 423-428); *Važnost mistike za naše vrijeme – za današnjeg čovjeka* (str. 428-432); *Stvoreni smo od Ljubavi – za ljubav* (str. 432-433). ♦ ***XVIII. dio*** (str. 434-447): *Želja bregova vječnih. Bog je naš Iskon* (str. 434-436); *Najvelebnije djelo Božje* (str. 436-438); *Posljedice istočne krivnje* (str. 438-439); *Harmonija ljubavi* (str. 439-442); *Bo-*

žanski život milosti (str. 442-444); *Da budem dijete Svjetla* (str. 444-447). ♦ ***XIX. dio*** (str. 448-457): *Euharistija – stanje novoga otkupljenja* (str. 448-451); *Euharistija – Ljubav* (str. 451-453); *Ostanite u mojoj Ljubavi* (str. 453-455); *Magnetska igla duše* (str. 455-457). ♦ ***XX. dio*** (str. 458-472): *Misterij patnje* (str. 458-460); *Blagoslovljeno vrijeme* (str. 460-462); *Raspeti Isus uskrsava. 'Uskrsnuh i s tobom sam'* (str. 462-466); *Duhom Svetim očišćeni* (str. 467-469); *Neka mi kći Slave zbori o Jedinorođenome* (str. 469-470); *Beskrajna radost zbog Utjelovljenja* (str. 470-472). ♦ ***XXI. dio*** (str. 473-): *Prema dubinama Božanskog života* (str. 473-490); *Uz križ svoj* (str. 490-492); *Temelji kršćanske mistike* (str. 492-495); *Mistična Milost* (str. 495-498). ♦ LUCIĆ, o. fra Josip, OFM. *Pogovor* (str. 499-503). ♦ *Podaci o autorici* (str. 505-516, sa svjetlopisima). ♦ *Sadržaj* (str. 517-522). ♦ *Symposion. Biblioteka asketsko mističnih djela. Urednik: S. Marija od Presv. Srca* (str. 523-525). ♦ *Tiskanje knjige pomogli* (str. 527). — Osvrt. Ovdje su sabrani autobiografski zapisi iz triju predhodnih knjiga: "Žeđa za vječnom ljubavi", "Vječna je ljubav Njegova" i "Vječnost Ljubavi".

RUNJE Petar. ***Franjevke u srednjovjekovnoj Hrvatskoj***. Niz: *Hrvatska povjesnica*, knj. 16. Nakl. Glas Koncila, Zagreb. Sunakl. Vieće franjevačkih zajednica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, Zagreb. Zagreb, 2018., 220 stranica. — Daljnji podatci o knjizi. ISBN 978-953-241-563-6. Zastupnik nakladnika: Ivan Miklenić. Zastupnica sunakladnika: s. M. Kata Karadža. Urednici: fra Antun Badurina i s. Judita Čovo. Grafičko oblikovanje i priprema za tisak: Danijel Lončar. Tisak: Denona d.o.o., Zagreb. — Pregled sadržaja: BADURINA, Antun. *Priča o knjizi* (str. 5-8). ♦ ČOVO, s. Judita. *Proslov* (str. 9-13). ♦ *Uvod* (str. 15-16). ♦ ***I. dio. Procvat franjevaštva u hrvatskome puku*** (str. 17-153): ***I.*** *Početci okupljanja oko Sv. Franje* (str. 19-25): *Početno ishodište: 'Pokornici iz grada Asiza'* (str. 19-21); *Poziv na život po evanđelju* (str. 21-25): *Franjin početak osobnoga života po evanđelju* (str. 21); *Franjino bratstvo temeljno na evanđelju* (str. 22); *Franjin sveopći poziv na život po evanđelju* (str. 22-24); *Franjo se obraća ženama* (str. 24-25). ♦ ***II.*** *Početci franjevaštva u Hrvatskoj* (str. 27-29): *Prve vijesti o Sv. Franji i franjevcima na hrvatskim područjima* (str. 27-28): *Franjevački izvori* (str. 27-28); *Papa Grgur IX. piše zadarskom nadbiskupu* (str. 29). ♦ ***III.*** *Samostani klarisa u srednjovjekovnoj Hrvatskoj* (str. 31-79): *Klara Asiška prva sestra oblika života Reda siromašnih sestara što ga je ustanovio blaženi Franjo* (str. 31-32); *Samostani klarisa u Zadru* (str. 32-40): *Samostan Sv. Nikole* (str. 32-39); *Hospital Sv. Bernardina (Matafarijev i Prandinov hospicij) i klarise* (str. 39); *Samostan Sv. Marcele* (str. 39-40); *Samostani klarisa*

u Kotoru (str. 41-42): *Samostan Sv. Klare* (str. 41); *Samostan Sv. Križa* (str. 42); *Samostani klarisa u Dubrovniku* (str. 42-46): *Samostan Sv. Klare* (str. 42-44); *Brojčano stanje u Sv. Klari* (str. 44-45); *Samostan Sv. Petra* (str. 45-46); *Samostan klarisa u Splitu* (str. 46-51): *Druga lokacija samostana Sv. Klare u Splitu i odvažna Klara, opatica* (str. 48-51); *Samostan klarisa u Šibeniku* (str. 52-53); *Samostan klarisa u Skradinu* (str. 54-55); *Klarise u Ninu* (str. 55-60); *Klarise u Rabu?* (str. 61); *Klarise u Osoru* (str. 62); *Klarise u Karlobagu* (str. 62-63); *Klarise u Krku* (str. 64-77): *Prvi znakovi prisutnosti sljedbenika Sv. Franje u Krku* (str. 64-65); *Klarise 1290. u Krku?* (str. 65-66); *Franjevke trećoretkinje u Krku* (str. 66-70); *Trećoretkinje postaju klarise u Krku* (str. 70-76); *Pred zatvaranjem samostana u Krku* (str. 76-77); *Samostan u Kninu* (str. 77-78); *Klarise u Bosni* (str. 78); *Klarise u Kopru* (str. 79). ♦ ***IV.*** *Franjevačke samostanske trećoretkinje* (str. 81-153): *Život u zajednici* (str. 82-85): *Molitveni i sakramentalni život u zajednici* (str. 83); *Redovničko odijelo* (str. 83-84); *Povezanost duhovni osoba* (str. 84-85); *Samostanske trećoretkinje u Zadru* (str. 85-98): *Franjevačke trećoretkinje Sv. Vigilija i hospicija uz Crkvu Sv. Bernardina* (str. 86-88); *Izgradnja crkve Sv. Bernardina u hospitalu trećoretkinja u Zadru* (str. 88-95); *Drugi samostani trećoretkinja u Zadru* (str. 95-97); *Trećoretkinje pokraj samostana Sv. Nikole* (str. 97); *Hospital kod Sv. Donata* (str. 97-98); *Franjevačke trećoretkinje u Šibeniku* (str. 98-102): *Prvi franjevački samostan u Šibeniku* (str. 98-100); *Trećoretkinje kod crkve Sv. Julijana u Šibeniku* (str. 100-101); *Franjevačke trećoretkinje kod crkve Svih svetih u Šibeniku* (str. 101-102); *Samostanske trećoretkinje u Rabu* (str. 102-108): *Samostan Sv. Antuna u Rabu - Magdalena Budrišić* (str. 105-108); *Samostanske trećoretkinje u Dubrovniku* (str. 108-112): *Sigurata* (str. 109-111); *Danče* (str. 111-112); *Boninovo* (str. 112); *Trećoretkinje kod crkve Sv. Nikole Tolentinskog* (str. 112); *Trećoretkinje u Stonu* (str. 113-114); *Trećoretkinje u Kotoru* (str. 114-115): *Samostan trećoretkinja Svete Marije i Lucije u Kotoru* (str. 114-115); *Franjevačke trećoretkinje u Splitu* (str. 115-124): *Trećoretkinje kod crkvice Sv. Ciprijana u Splitu* (str. 115-120); *Drugi samostani i hospiciji* (str. 120-121); *Poljud* (str. 121); *U splitskom Varošu (burgo) trećoredski samostan?* (str. 121-122); *U splitskom Varošu (burgo) pokraj crkve Sv. Vida* (str. 122-123); *Franjevačke trećoretkinje iz Poljica u Splitu* (str. 123-124); *'Maiorize' u Splitu* (str. 124); *Franjevačke samostanske trećoretkinje u Makarskoj* (str. 124-125); *Franjevačke trećoretkinje u Pagu* (str. 125); *Franjevačke trećoretkinje u Obrovcu* (str. 125); *Redovnice franjevke u srednjovjekovnoj Bosni* (str. 125-128): *Trećoredski samostani u Jajcu* (str. 127-128); *Trećoretkinje Hrvatice u Rimu* (str. 128-129); *Franjevaštvom probuđeni novi oblici duhovnoga života*

u hrvatskim krajevima (str. 129-137): *Hodočašće – očitovanje vjere franjevačkih trećoretkinja* (str. 129-130); *Franjo i svjetovne trećoretkinje u hrvatskim krajevima* (str. 130-131); *Hrvatska je bila plodno tlo za probuđen duhovni život* (str. 132-133); *Franjevački samostani rasadišta pokornika* (str. 134-137); *Franjevački pokornici istaknuti sveci u 13. stoljeću* (str. 137-140): *Margareta Kortonska* (str. 137-138); *Rajmund Lulski* (str. 138); *Ljudevit, francuski kralj* (str. 138); *Elizabeta Ugarska* (str. 138-139); *Ruža Viterbska* (str. 139); *Lukezije i Buonadonna Poggibonsi* (str. 139-140); *Anđela Folinjska* (str. 140); *Odjeci života i djelovanja franjevačkih trećoretkinja u 14. i 15. stoljeću* (str. 141-150): *Jačanje monaške duhovnosti među laicima* (str. 143-144); *Vjernici nadahnuti franjevačkom duhovnošću* (str. 144-145); *Vjernici s naglašenim pokorničkim djelima (picokare)*, (str. 146-148); *Štovanje Sv. Franje Asiškoga* (str. 148-149); *Franjevci iz Bosne prisutni u Dalmaciji krajem 14. i početkom 15. st.* (str. 149-150); *Bosna i svjetovni pokornici* (str. 150-151); *Prilog I.* (str. 152); *Prilog II.* (str. 153). ♦ ***2. dio. Žene i knjige*** (str. 155-174): *Žene i knjige* (str. 157-174): *Žene skrbe za knjige* (str. 158-165): *Jelena iz Bosne* (str. 158); *Ruža iz Krbave – selo Podvisuch* (str. 159); *Ana, udovica kneza Budislava* (str. 159); *Stana, udova Cerne Fanfonja* (str. 159); *Pelegrina iz Zadra* (str. 159-160); *Margareta Businić s Dugog otoka* (str. 160); *Boniza, udova Kreše de Nassisa* (str. 160); *Suzana, udova kneza Ivana Nikolića de Bribirio de genere Subich* (str. 160-161); *Klara, udova Grge de Quallis* (str. 161); *Marcheta, udova Marini de Matafaris* (str. 161); *Marchella, žena Grge Detricha* (str. 161); *Stanislava, udova Milgosta* (str. 162); *Boza, udova Radoslava Kurendića* (str. 162); *Jelena, majka pokojnoga svećenika Jurja* (str. 162); *Lucija, udova Mandalucija, zadarska stanovnica* (str. 162); *Elizabeta, udova Šimuna Benje* (str. 163); *Magistra Gruba, udova Lovre* (str. 163); *Dobrica, udova Martina Stohara* (str. 163); *Chota, žena Šimuna de Ciprianisa* (str. 163-164); *Mateja* (str. 164); *Margareta, žena Pavla Tetačića* (str. 164); *Agnezina, žena magistra Jurja Verona Sartoris* (str. 164); *Marija, kćerka Žunja Vukasovića* (str. 165); *Ana, žena Cesera Jacoma de Mence* (str. 165); *Žene sudjeluju i u otkupljivanju knjiga* (str. 165); *Žene udovice vode brigu o školovanju đaka* (str. 166): *Katuša, udova Šimuna Klivačića* (str. 166); *Lucija, udova Ivana Pasino* (str. 166); *Redovnice su služile hrvatskim jezikom i latinicom* (str. 167-174): *Samostan Sv. Dimitrija – Red i zakon* (str. 168); *Dubrovačko područje* (str. 168-169); *Zadarske koludrice služe se latinicom i hrvatskim jezikom u svakodnevici* (str. 169-170); *Samostan Sv. Katarine* (str. 170-171); *Samostan Svete Marije – benediktinke* (str. 172); *Samostan Sv. Nikole - klarise u Zadru* (str. 172); *Svećenik Matej, pok. Krizmana, kapelan klarisa u Zadru* (str. 173); *Sestre*

franjevke u Rabu (str. 173-174); *Benediktinke u Splitu* (str. 174); *Zaključak* (str. 174). ♦ ***3. dio. Plemkinje iz Like redovnice u Dalmaciji*** (str. 175-183): *Plemkinje iz Like redovnice u Dalmaciji* (str. 177-182); *Zaključak* (str. 183). ♦ ***4. dio. Redovnice u Dalmaciji služe se latinicom i hrvatskim jezikom u srednjem vijeku*** (str. 185-204): *Redovnice u Dalmaciji služe se latinicom i hrvatskim jezikom u srednjem vijeku* (str. 187-203): *Kojim se pismom služe redovnice?* (str. 189-190); *Latinica – uporabno pismo redovnica* (str. 190); *Dominikanke – Red i zakon* (str. 190-191); *Sestre Trećega reda Sv. Franje – Žića svetih otaca na latinici* (str. 191-193); *Klarise se služe latinicom* (str. 193-194); *Svećenik Matej pok. Krizmana, kapelan klarisa u Zadru* (str. 194-196); *Bartol, franjevac trećoredac, poslužuje klarise u Zadru* (str. 197-198); *Kninski biskup Franjo Špirančić i klarise u Zadru* (str. 198-199); *Klarise u Dubrovniku* (str. 199); *Dubrovački molitvenici pisani latinicom za redovnice* (str. 199-200); *Fra Pavao Šibenčanin i klarise* (str. 200-201); *Benediktinke koriste latinicu* (str. 201-202); *Život Sv. Katarine* (str. 202-203); *Zaključak* (str. 204). ♦ *Izvori* (str. 205); *Izvori: društvene mreže* (str. 206-208); *Literatura* (str. 209-213); *Sadržaj* (str. 215-220). — Osvrt. Knjiga predstavlja veliki doprinos hrvatskoj crkvenoj povjestnici. Objavljena je posmrtno. Pisac Petar Runje (*Karakašica, 9.V.1938. †Odra, 16.XII.2014.) bio je franjevac trećoredac. Zasluge za njezinu objavu idu suuredniku i piščevu redovničkom bratu Antunu Badurini.

ŠAROLIĆ, Ivan. ***O bitku ljubavi***. Niz: *Raskrižja*, 16. Nakl. Bošković. Split, 2019., 728 stranica. — Daljnji podatci o knjizi. ISBN 978-953-263-508-9. Zastupnik nakladnika: Zoran Bošković. Prednju koricu oblikovao: Kažimir Hraste. Lektor: Mario Blagaić. Unos štiva i prielom: Silvio Družeić. Tisk: Grafoabel, Podstrana. Tiskano u lipnju 2019. — Pregled sadržaja: *Uvod* (str. 7-19). ♦ ***Grčka filozofija*** (str. 21-32): *Rano doba* (str. 23); *Miletska ili jonska škola* (str. 23-24); *Pitagorejska škola* (str. 24-25); *Heraklit* (str. 25-27); *Elejska škola* (str. 27); *Parmenid* (str. 27-30); *Anaksagora* (str. 30-31); *Atomisti* (str. 31-32); *Sofisti* (str. 32). ♦ ***Zrelo doba*** (str. 33-65): *Sokrat* (str. 35-36); *Platon* (str. 37-44); *Aristotel* (str. 45-52); *Kineska filozofija* (str. 52-53); *Helenizam* (str. 55-56); *Cinici* (str. 56-57); *Epikurejska škola* (str. 57); *Skepticizam* (str. 58); *Stoicizam* (str. 58-59); *Plotin* (str. 60-65). ♦ ***Kršćanska filozofija*** (str. 67-191): *Rana skolastika* (str. 69-78): *Uvod* (str. 69); *Sveti Augustin* (str. 70-75); *Boetije* (str. 75-78); *Skolastika* (str. 79-80); *Eriugena, Ivan Skot* (str. 80-83); *Pierre Abélard i Héloisa* (str. 84-97); *Herman Dalmatinac* (str. 98-102); *Zrela skolastika* (str. 103-105); *Sveti Toma Akvinski* (str. 106-116); *Ivan Duns Skot* (str. 117-127/130); islamska i kinezka filozofija

(str. 130-137); predhodnici novog doba (str. 138-144); *Renesansa* (str. 145-146); *Marko Marulić* (str. 147-162); razni filozofi (str. 162-166); *Theophrastus Paracelsus* (str. 167-175); *Frane Petrić* (str. 176-179); *Matija Vlačić Ilirik* (str. 180-183); *Bruno Giordano* (str. 184-188); drugi filozofi (str. 188-191). ♦ ***Intelektualizam*** (str. 193-233): *Rene Descartes* (str. 195-203); *Blaise Pascal* (str. 204-212); *Baruch Benedikt de Spinoza* (str. 213-224); *Gottfried Wilhelm Leibniz* (str. 225-233). ♦ ***Empirizam*** (str. 235-276/281): *Fancis Bacon* (str. 237-238); *Thomas Hobbes* (str. 239-240); *John Locke* (str. 241-242); *George Berkeley* (str. 243-248); *David Hume* (str. 249-255); *Ruđer Bošković* (str. 256-276); *Prosvjetiteljstvo* (str. 277-281). ♦ ***Klasična njemačka filozofija*** (str. 283-324): *Immanuel Kant* (str. 285-294); *Johann Gottlieb Fichte* (str. 295-299); *Georg Wilhelm Friedrich Hegel* (str. 300-313); *Joseph Wilhelm Fridrich Schelling* (str. 314-324). ♦ ***Novovjekovna filozofija*** (str. 325-348/357): *Uvod* (str. 327-328); *Artur Schopenhauer* (str. 329-335); *Sören Kierkegaard* (str. 336-347); *John Stuart Mill* (str. 347-348); *Marksizam, pozitivizam i pragmatizam* (str. 349-357): *Marksizam* (str. 349-353); *Pozitivizam* (str. 353-355); *Pragmatizam* (str. 355-357). ♦ ***Moderna filozofija*** (str. 359-415): *Uvod u modernu filozofiju* (str. 361-363); *Benedetto Croce* (str. 364-366); *Henri-Louis Bergson* (str. 367-373); *Friedrich Nietzsche* (str. 374-385); *Zaratustrin govor* (str. 386-402); *Edmund Husserl* (str. 403-408); *Max Scheller* (str. 409-415). ♦ ***Ruska filozofija*** (str. 417-444): *Vladimir Sergejevič Solovjov* (str. 419-429); *Lev Isakovič Šestov* (str. 429-430); *Nikolaj Aleksandrovič Berdjajev* (str. 431-436); *Fjodor Mihajlovič Dostojevski* (str. 436-437); *Lav Nikolajevič Tolstoj* (str. 438-444). ♦ ***Suvremena filozofija*** (str. 445-484): *Oswald Spengler* (str. 447); *Pierre Teilhard de Chardin* (str. 448-457); *George Santayana* (str. 458-464); *Jose Ortega y Gasset* (str. 465-476); *Frankfurtski krug* (str. 477): *Theodor Wiesegrund Adorno* (str. 477-479); *Max Horkheimer* (str. 479-480); *Herbert Marcuse* (str. 481-482); *Erich Fromm* (str. 482-483); drugi filozofi (str. 483-484). ♦ ***Neopozitivizam*** (str. 485-527): razni filozofi (str. 490-491); *Bertrand Russel* (str. 492-499); drugi filozofi (str. 499-503); *Karl Raimund Popper* (str. 504-510); *Ludwig Wittgenstein* (str. 511-527). ♦ ***Filozofija egzistencije*** (str. 529-639): *Karl Jaspers* (str. 531-546); *Miguel de Unamuno* (str. 547-557); *Gabriel Marcel* (str. 558-562); drugi filozofi (str. 562-563); *Jean-Paul Sartre* (str. 564-566); *Martin Buber* (str. 567-577); *Martin Heidegger* (str. 578-605); *Simone Weil* (str. 606-611); *Luigi Pareyson* (str. 612-615); *Ivan Pavao II. papa, Karol Wojtyla* (str. 616-632); hrvatski filozofi (str. 633-639). ♦ ***Prilozi*** (str. 641-697): LOVRIĆ, Fabijan. *Ivan Šarolić, "Knjiga od sna i ljubavi" (domoljubna poezija) i "Kolajna od rubina" (ljubavna poezija)* (str.

643-669); *Hodočašća* (str. 671-681); *Izabrana literatura* (str. 683-697). ♦ *Kazalo imena* (str. 699-712); *Literatura* (str. 713-716); *Ivan Šarolić* (str. 717-718); *Sponzori* (str. 719-722); *Kazalo* (str. 723-727). — Osvrt. Koristan pregled filozofa i njihovih misli, od drevnoga doba do današnjice. No, ne treba zaboraviti, da su filozofi, oni atenski – grčki, s kojima započinje ova knjiga, odbacili Objavu Božju, koju im je naviestio Sv. Pavao. Dobro je znati, da je filozofska misao samo ljudska misao, a Objava je Božja Rieč. Naslovi u knjizi su različiti od onih u pregledu sadržaja, što pomalo zbunjuje čitatelja.

Svetojeronimske viesti

Zakašnjela viest

2020., prosinca, 18. – Tjednik za kulturu "Hrvatsko slovo" (26./2020., br. 1320, od 18.XII.2020., str. 11) donosi kratki prikaz svetojeronimske zbirke pripovjedaka Ante Matića "Vranske mučenice". Uz svjetlopis prednjeg ovitka, kratko štivo slovi: *Knjiga izabranih pripovijedaka objavljena je u povodu 75. obljetnice života i 50. obljetnice književnoga djelovanja Ante Matića (Bročane, Tomislavgrad, 1945.), autora brojnih pjesničkih i proznih djela. Za ovo izdanje autor je izdvojio priče 'Diva Grabovčeva', 'Slava Ereš', 'Partizanska priča', 'Ruža za Mariju', 'Strašna ljepota života', 'Molitva za Matu', 'Kolači od suza', 'Božji prst'. U Pogovoru u ime nakladnika Stjepan Razum piše kako su to "stvarne, istinite, životne priče" te da svih osam priča imaju "zajedničku crtu, a to je da glavni likovi vjeruju u Boga i da su radi vjernosti Njemu spremni položiti i svoj život". Priče su pisane korijenskim pravopisom (što je standard nakladnika), a nepoznate riječi, ponajprije turcizmi objašnjeni su u popratnom rječniku.*

Redovite viesti

2021., siečnja, 28. – Iz tiska je izišao treći broj, zapravo dvobroj smotre "Marulić" za godinu 2020. (53./2020., br. 5-6 /294/, rujan – prosinac 2020., 272 stranice). Objavljen je u nakladi od 500 primjeraka. Smotru su uredili Stjepan Razum i Andrija Mažić. Svoje je radove objavilo u smotri 28 pisaca: Ivo Mijo Andrić, Ivan Bradvica, Mila s. Bernardina Crnogorac, Josip Jurčić, Vinko Juzbašić, Ivica Karamatić, Zdravko Kordić, Ivan Kvakić, Anto Lončarić, Trpimir Macan, Tomislav Maretić, Zrinka Martinić, Andrija Mažić, Velimir Milošević, Dušan Pavela, Stanislav Pejković, s. Marija od Presvetoga Srdca Petričević, Vera Primorac, Stjepan Razum, Marijan Rogić, Franko Stipković, Zvonimir Stjepanović, Stjepan Svedrović, Zdravko Šilić, Ivan Tomljenović, Dragan Vukelić, Vladko Vukelić i Josip Zečević. Svi su prilozi objavljeni korienskim ili tvorbenim pravopisom, sada već dvadeset i prvi put (počevši prvim brojem za godinu 2017.). Po običaju je i taj dvobroj zaključen posvetom: S. N. V. S. B.

+++

2021., siečnja, 31. – Katolički tjednik "Glas Koncila" (60./2021., br. 5 /2432/, od 31.I.2021., str. 25), unutar odjeljka "Iz katoličkoga kalendara", prisjeća se franjevca i književnika Petra, br. Eugena Matića, književnim imenom Narcisa Jenka (*Livno, 2.II.1889. †Livno, 1918.). Pisao je u raznim časopisima. *Povijesni roman "Obitelj vojvode Hrvoja", pisan studiozno na temelju građe o srednjovjekovnoj Bosni, tiskan je posmrtno, 1934. u "Knjižnici dobrih romana" HKD-a Sv. Jeronima.*

+++

2021., veljače, 11. – Hrvatska i svetojeronimska književnica, splitska klarisa Anka s. Marija od Presvetoga Srdca Petričević proslavila je 11. veljače 2021. u Splitu 60. obljetnicu svojih svetčanih zavjeta (1961.-2021.). Čestitamo joj!

+++

2021., veljače, 14. – Iz tiska je izišla knjiga akademika Josipa Pečarića pod naslovom "Stjepan Razum u službi Istine". Uz predgovor Igora Vukića, akademik Pečarić u knjizi objavljuje svoje članke o Stjepanu Razumu, ali i njegove članke, u kojima je pisao o jasenovačkom mitu i lažnom popisu jasenovačkih žrtava, od kojih su neki predhodno objavljeni i u smotri "Marulić".

+++

2021., veljače, 26. – Tjednik za kulturu "Hrvatsko slovo" (27./2021., br. 1325, od 26.II.2021., str. 11) donosi kratki prikaz smotre "Marulić" br. 5-6/2020. Uz svjetlopis prednjeg ovitka, kratko štivo slovi: *Hrvatska književna smotra, časopis za književnost i kulturu u dvobroju za prošlu godinu, a koji je objavljen nedavno, u uvodnom tekstu propituje odnos Crkve prema događajima i prirodnim katastrofama. U književnim štivima objavljuju Ivan Bradvica, Mila s. Bernardina Crnogorac, Josip Jurčić, Tomislav Maretić, Velimir Milošević, Dušan Pavela, s. Marija od Presvetog Srdca Petričević, Stjepan Svedrović, Zdravko Šilić, Dragan Vukelić, Josip Zečević, Ivica Karamatić, Vera Primorac, Franko Stipković. U Promišljajnim štivima o aktualnim temama pišu Stjepan Razum, Josip Jurčić, Zrinka Martinić. U više članaka povijesne i društvene teme obrađuju Zdravko Kordić, Ivan Kvakić, Anto Lončarić, Andrija Mažić, Stanislav Pejković ... Prikazi se odnose na knjige (starija izdanja) te najnovija izdanja HKD-a Sv. Jeronima. Urednici su Stjepan Razum i Andrija Mažić.*

+++

2021., ožujka, 15. – Zbor savjetnika Zagrebačke nadbiskupije održao je pod vodstvom zagrebačkoga nadbiskupa Josipa Bozanića 15. ožujka 2021. sjednicu, o kojoj djelomično izvješćuje katolički tjednik "Glas Koncila"

(60./2021., br. 12 /2439/, od 21.III.2021., str. 1 i 2). Iz drugog je izvora poznato, da je pod točkom "razno" nadbiskup izviestio svoje savjetnike, da su dvojica svetojeronimaša podniela u Vatikanu tužbu protiv Stjepana Razuma, navodno, jer se "ne moli Gospi". S tim u vezi je nadbiskup spomenuo i Hrvatsko književno družtvo Sv. Jeronima, kojemu predsjeda Stjepan Razum, u smislu traženja nekog novog rješenja.

+++

2021., travnja, 4. – Svetkovinu Uzkrsa čestitali su pisanim putem Hrvatskomu književnomu družtvu Sv. Jeronima, odnosno uredničtvu godišnjaka "Danice" i smotre "Marulić" sljedeće osobe: pjesnica Anka s. Marija od Presvetoga Srdca Petričević, klarisa iz Splita; Irena Mravunac iz Zagreba; pjesnik Josip Jurčić iz Zagreba; književnik Ivica Karamatić iz Posušja; pjesnik Dušan Pavela iz Splita; dr. Ignac Munjko iz Zagreba; pjesnica Nedjeljka Andrić-Novinc iz Slavonskoga Broda; Ivan Klemenčić iz Đurđevca; zagonetač Marko Smolčić iz Zagreba.

srzc

Novija izdanja HKD-a Sv. Jeronima

2012.

2012.

1. nakl. 2013.

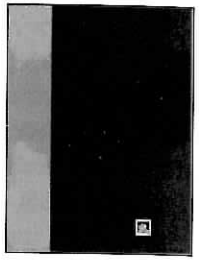

1. nakl. 2013.

2013.

2014.

2014.

2014.

2014.

2015.

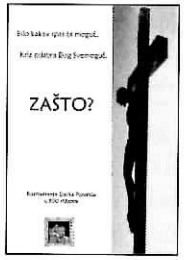

2015.

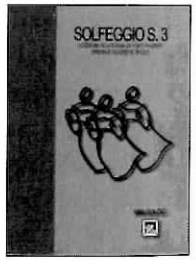

1. nakl. 2015.

2015.

2015.

2015.

2016.

2016.

2016.

2. nakl. 2016.

2. nakl. 2016.

2016.

2016.

3. nakl. 2016.

3. nakl. 2016.

3. nakl. 2016.

2. nakl. 2016.

2017.

2017.

1. nakl. 2017.

2017.

2018.

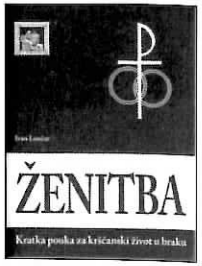

8. nakl. 2018.

2018.

4. nakl. 2018.

4. nakl. 2018.

4. nakl. 2018.

3. nakl. 2018.

2018.

5. nakl. 2019.

3. nakl. 2019.

3. nakl. 2019.

2. nakl. 2019.

2018.

2019.

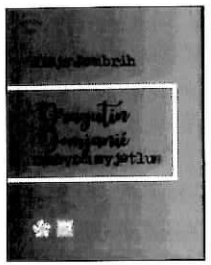

2019.

2019.

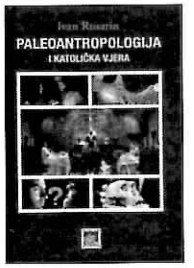

2019.

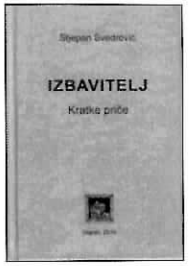

2019.

2019.

2019.

2019.

6. nakl. 2020.

5. nakl. 2020.

5. nakl. 2020.

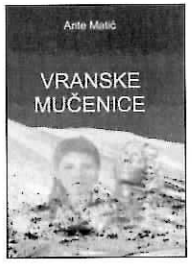

2020.

47. nakl. 2020.

29. nakl. 2020.

4. nakl. 2020.

2020.

Danica 2013. Hrvatski katolički kalendar. Godište 132. Uredničtvo: Tvrtko KLARIĆ, Petar GRGEC [ml.] i Jerko GRGEC. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 132./2012., 224 stranice + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 19. studenoga 2012. Ciena 35,00 kuna.

ARMANDA, Ivan. ***Istaknuti hrvatski dominikanci, I.*** Niz: *Identitet*, sv. 1. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2012., 276 stranica. — Tiskanje dovršeno 14. prosinca 2012. Razprodana.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio S.1.*** Podnaslov: *Udžbenik solfeggia za prvi razred srednje glazbene škole*. Prvo izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2013., 183 stranice + 1 str. prazna + 4 str. ovitka. Ciena: 100,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio S.2.*** Pn: *Udžbenik solfeggia za drugi razred srednje glazbene škole*. Prvo izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2013., 169 stranica + 3 prazne + 4 str. ovitka. — Ciena: 100,00 kuna.

Danica 2014. Hrvatski katolički kalendar. Godište 133. Urednik Petar GRGEC, [ml.]. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2013., 224 stranice + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 6. studenoga 2013. Ciena: 40,00 kuna.

ĐURAK, Gabrijel. ***Mali molitvenik***. 28. izdanje, popravljeno. Uredio Stjepan Razum. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, ^{28}2014., 102 stranice. — Iz tiska izišao 11. ožujka 2014. Ciena: 20,00 kuna.

DEŽELIĆ, Velimir, st. ***Kraljica Hrvata. Pjesme***. Pretisak. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, ^{2}2014., VIII+88 stranica. — Iz tiska izišla 25. ožujka 2014. Ciena: 40,00 kuna.

GRGAC, Vera. ***Arhitektura savjesti***. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2014., 120 stranica. — Iz tiska izišla 1. kolovoza 2014. Ciena: 40,00 kuna.

Danica 2015. Hrvatski katolički kalendar. Godište 134. Urednik Stjepan RAZUM. Nakl. HKD Sv. Jeronima Zagreb, 2014., 240 stranica + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 25. rujna 2014. Ciena: 40,00 kuna.

KRALJEVIĆ, Ane. ***Kada ptice ne pivaju***. Izd. Ogranak Matice hrvatske u Širokom Briegu; HKD Sv. Jeronima, Zagreb. Široki Brieg – Zagreb, 2015., 253 stranice — Iz tiska izišla 19. ožujka 2015. Ciena: 120,00 kuna.

POSARIĆ, Darko. ***Bilo kakav spas bi moguć, Križ odabra Bog Svemoguć. Zašto?*** Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2015., 56 stranica — Iz tiska izišla 27. ožujka 2015. Ciena: 23,00 kune.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio S.3***. Pn: *Udžbenik solfeggia za treći razred srednje glazbene škole*. Prvo izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2015., 188 stranica + 4 str. ovitka. — Ciena: 100,00 kuna.

Danica 2016. Hrvatski katolički kalendar. Godište 135. Urednik Stjepan RAZUM. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2015., 230 stranica + 2 str. prazne + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 6. listopada 2015. Ciena: 40,00 kuna.

ROZGAJ, Stanko. ***Vivat Academia. Pripovijetke***. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2015., 220 stranica. — Iz tiska je izišla 14. listopada 2015. Ciena: 120,00 kuna.

HEFFLER, Ferdo i KORNFEIND, Eugen. ***Srednji kršćanski nauk***. Priredio dr. Nikola KOLAREK. Novo, ponovljeno izdanje. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2015., 136 stranica + 4 str. ovitka. — Iz tiska je izišla 28. listopada 2015. Ciena: 30,00 kuna.

PAVIŠIĆ, Jelka. ***Sve će biti dobro, tratinčice! Roman***. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2016., 528 stranica. — Iz tiska je izišla 25. svibnja 2016. Ciena: 190,00 kuna.

JEMBRIH, Alojz. ***Tragom života i rada Stjepana Moysesa u Zagrebu (1829.-1851.)***. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2016., VI+392 stranice. — Iz tiska je izišla 18. srpnja 2016. Ciena: 190,00 kuna.

ČRNKO. Franjo. ***Nikola Zrinski, branitelj Sigeta grada***. Pn: *Pretisak izdanja Antuna Šimčika iz 1931. priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih*. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2016., VII-I+144 stranice. — Iz tiska je izišla 1. rujna 2016. Ciena: 120,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 5***. Pn: *Udžbenik za 5. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Drugo izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, ^{2}2016., 148 stranice + 4 str. ovitka. — Knjiga je iz tiska izišla u rujnu 2016. Ciena: 65,00 kuna. — Vidi novo izdanje.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 6***. Pn: *Udžbenik za 6. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Drugo izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, ^{2}2016., 133 stranice + 3 str. prazne + 4 str. ovitka. — Knjiga je iz tiska izišla u rujnu 2016. Ciena: 65,00 kuna.

Danica 2017. Hrvatski katolički kalendar. Godište 136. Urednik Stjepan RAZUM. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2016., 240 stranica + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 29. rujna 2016. Ciena: 40,00 kuna.

MELVAN, Paško. ***Čovjek od Sunca***. Nakl. Kulturni sabor Zagore, Split; Udruga zagrebačkih Poljičana "Sveti Jure", Zagreb; Hrvatsko književno družtvo Sv. Jeronima, Zagreb. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Split – Zagreb, 2016., 171 stranica + 1 str. prazna. — Knjiga je iz tiska izišla 21. studenoga 2016. Ciena: 100,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 1***. Pn: *Udžbenik za 1. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Treće izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb,

[3][2016.], 136 stranica + 4 str. ovitka. — Tiskano u prosincu 2016. Cijena: 65,00 kuna. — Vidi novo izdanje.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 2***. Pn: *Udžbenik za 2. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Treće izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [3][2016.], 116 stranice + 4 str. ovitka. — Tiskano u prosincu 2016. Cijena: 65,00 kuna. — Vidi novo izdanje.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 3***. Pn: *Udžbenik za 3. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Treće izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [3][2016.], 144 stranice + 4 str. ovitka. — Tiskano u prosincu 2016. Cijena: 65,00 kuna. — Vidi novo izdanje.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 4***. Pn: *Udžbenik za 4. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Drugo izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [2][2016.], 144 stranice + 4 str. ovitka. — Tiskano u prosincu 2016. Cijena: 65,00 kuna.

HEFFLER, Ferdo i KONRNFEIND, Eugen. ***Mali kršćanski nauk***. Priredio dr. Nikola KOLAREK. Ponovljeno izdanje. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2017., 128 stranica + 4 str. ovitka. — Katekizam je iz tiska izišao 28. veljače 2017. Ciena: 25,00 kuna.

JEMBRIH, Alojz. ***Tragom identiteta južnomoravskih Hrvata***. Nakl. Pučko otvoreno učilište Sveti Ivan Zelina, Sveti Ivan Zelina; Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb. Nizovi: *Mala biblioteka "Dragutin Domjanić"*, knjiga 85; *Svetojeronimska knjižnica*. Zagreb, 2017., 312 stranica. — Iz tiska je izišla 24. ožujka 2017. Ciena: 180,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio S.4***. Pn: *Udžbenik solfeggia za četvrti razred srednje glazbene škole*. Prvo izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2017., 184 stranice + 4 str. ovitka. — Iz tiska je izišla 24. kolovoza 2017. Ciena: 100,00 kuna.

Danica 2018. Hrvatski katolički kalendar. Godište 137. Urednik Stjepan RAZUM. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2017., 240 stranica + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 27. rujna 2017. Ciena: 40,00 kuna.

HEFFLER, Ferdo i KORNFEIND, Eugen. ***Srednji kršćanski nauk***. Priredio dr. Nikola KOLAREK. Novo, ponovljeno izdanje. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2018., 136 stranica + 4 str. ovitka. — Iz tiska je izišla 6. veljače 2018. Ciena: 30,00 kuna.

LONČAR, Ivan. ***Ženitba. Kratka pouka za kršćanski život u braku***. Osmu nakladu pripremio Stjepan RAZUM. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2018., 32 stranice + 4 str. ovitka. — Iz tiska je izišla 8. veljače 2018. Ciena: 10,00 kuna.

RAZUM, Jannette. ***Birani recepti za vaš najslađi Uskrs***. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2018., 48 str. + 4 str. ovitka. —Iz tiska je izišla 9. ožujka 2018. Ciena: 29,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 1***. Pn: *Udžbenik za 1. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Četvrto izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [4][2018.], 136 stranica + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 1. kolovoza 2018. Ciena: 65,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 2***. Pn: *Udžbenik za 2. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Četvrto izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [4][2018.], 116 stranica + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 1. kolovoza 2018. Ciena: 65,00 kuna. — Vidi novo izdanje.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 3***. Pn: *Udžbenik za 3. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Četvrto izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [4][2018.], 144 stranice + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 1. kolovoza 2018. Ciena: 65,00 kuna. — Vidi novo izdanje.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 5***. Pn: *Udžbenik za 5. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Treće izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [3][2018.], 148 stranica + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 1. kolovoza, t.j. 7. rujna 2018. — Vidi novo izdanje.

Danica 2019. Hrvatski katolički kalendar. Godište 138. Urednik Stjepan RAZUM. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2018., 240 stranica + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 18. rujna 2018. Ciena: 40,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 1***. Pn: *Udžbenik za 1. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Peto izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [5][2019.], 136 stranica + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 28. siečnja 2019. Ciena: 65,00 kuna. — Vidi novo izdanje.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 4***. Pn: *Udžbenik za 4. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Treće izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [3][2019.], 144 stranice + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 28. siečnja 2019. Ciena: 65,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 6***. Pn: *Udžbenik za 6. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Treće izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [3]2019., 133 stranice + 3 str. prazne + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 28. siečnja 2019. Ciena: 65,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio PR 1***. Pn: *Udžbenik za solfeggio za prvi pripremni razred srednje glazbene škole*. Drugo izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [2]2019., 175 stranica + 1 str. prazna + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 28. siečnja 2019. Ciena: 100,00 kuna.

Sveto pismo Novoga Zakona. *Latinični prijepis izvornika rukopisa Metropolitanska knjižnica Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, M 124. Prvotisak. Preveo Ivan Rupert Gusič. Za tisak priredili i pogovor napisali Alojz Jembrih, Zvonimir Kurečić.* [Naslov na prednjoj korici: *Sveto Pismo Novoga Zakona, na horvatski jezik po Ivanu Rupertu Gusiču prenešeno i na svetlo dano.*] Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima, Zagreb. Sunakl. Hrvatsko biblijsko družtvo, Zagreb; Matica Hrvatska, ogranak Ozalj. Zagreb, 2018., 728 stranica. — Iz tiska izišla 20. veljače 2019. Ciena: 200,00 kuna.

Danica 2020. Hrvatski katolički kalendar. Godište 139. Urednik Stjepan RAZUM. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2019., 240 stranica + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 20. rujna 2019. Ciena: 40,00 kuna.

JEMBRIH, Alojz. ***Dragutin Domjanić u novom svjetlu***. Nizovi: *Mala biblioteka 'Dragutin Domjanić'*, knjiga 97; *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. Pučko otvoreno učilište Sveti Ivan Zelina; HKD Sv. Jeronima. Zagreb – Sveti Ivan Zelina, 2019., 412 stranica + 4 str. ovitka s preklopom.— Knjiga je iz tiska izišla 3. listopada 2019. Ciena: 200,00 kuna.

LUBURIĆ, Niko. ***Da se ne zaboravi***. Pn: *II. knjiga: Glazbena izvješća iz Sarajeva i Mostara, 2008.-2018*. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima, Zagreb. Sunakl. Hrvatsko družtvo crkvenih glasbenika, Zagreb. Zagreb, 2019., 220 stranica. — Knjiga je iz tiska izišla 4./10. listopada 2019. Ciena: 200,00 kuna.

RUSARIN, Ivan. ***Paleoantropologija i katolička vjera***. Pn: *Zašto katolik 21. stoljeća može vjerovati u doslovno-povijestnu točnost izvještaja o stvaranju čovjeka, objavljenog u biblijskoj Knjizi Postanka kao što su vjerovali Otci i Naučitelji Katoličke Crkve*. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2019., 157 str. i 3 str. prazne. — Knjiga je iz tiska izišla 4. listopada 2019. Ciena: 200,00 kuna.

SVEDROVIĆ, Stjepan. ***Izbavitelj***. Pn: *Kratke priče*. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2019., 128 stranica. — Knjiga je iz tiska izišla 29. listopada 2019. Ciena: 100,00 kuna.

RACINE, Jean. ***Atalija***. Pn: *Tragedija. Odužetak iz Svetoga Pisma*. S francuzkoga prepjevao Vjekoslav BOBAN. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2019., 116 stranica. — Knjiga je iz tiska izišla 5. studenoga 2019. Ciena: 100,00 kuna.

MELVAN, Paško. ***Životnice. Susreti i obilaženja***. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2019., 178 stranica + 2 str. prazne. — Knjiga je iz tiska izišla 13. studenoga 2019. Ciena: 100,00 kuna.

LEBER, Pavao. ***Pripoviesti***. *Druga naklada*. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [2]2019., 318 stranica. — Knjiga je iz tiska izišla 22. studenoga 2019. Ciena: 160,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 1***. Pn: *Udžbenik za 1. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Šesto izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [6][2020.], 136 stranica + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišla 7. veljače 2020. Ciena: 65,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 2***. Pn: *Udžbenik za 2. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Peto izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [5][2020.], 116 stranice + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišla 7. veljače 2020. Ciena: 65,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 3***. Pn: *Udžbenik za 3. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Peto izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [5][2020.], 144 stranice + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišla 7. veljače 2020. Ciena: 65,00 kuna.

MATIĆ, Ante. ***Vranske mučenice***. Niz: *Svetojeronimska knjižnica*. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2020., 110 stranica. — Iz tiska je izišla 7. veljače 2020. Ciena: 100,00 kuna.

Kruh nebeski. Pn: *Molitvenik*. Izd. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [47]2020., 560 stranica. — Iz tiska je izišla 1. srpnja 2020. Ciena: 55,00 kuna.

Izvor utjehe. XXIX. izdanje. Izdaje HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [29]2020., 288 stranica. — Iz tiska je izišla 1. srpnja 2020. Ciena: 50,00 kuna.

GOLČIĆ, Ivan. ***Solfeggio 5***. Pn: *Udžbenik za 5. razred solfeggia za osnovne glazbene škole*. Četvrto izdanje. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, [4][2020.], 148 stranica + 4 str. ovitka. — Iz tiska izišao 2. listopada 2020. Ciena: 65,00 kuna.

Danica 2021. Hrvatski katolički kalendar. Godište 140. Urednik Stjepan RAZUM. Nakl. HKD Sv. Jeronima. Zagreb, 2020., 240 stranica + 4 str. ovitka. — Godišnjak je iz tiska izišao 9. listopada 2020. Ciena: 40,00 kuna.

Knjige je moguće naručiti u sjedištu našega Družtva:
Hrvatsko književno družtvo Sv. Jeronima
Trg kralja Tomislava 21, 10000 Zagreb
Brz. 01/4829-375
E-adresa: hkd.marulic@zg.t-com.hr

Pregled sadržaja

Urednička rieč 3-4

Književna štiva

*Ivo Mijo Andrić: Nove pjesme 5-7
*Malkica Dugeč: Osam pjesama 8-11
*Josip Jurčić: Pjesma Svevišnjemu 12
*Tomislav Maretić: Rim – pjesme 13-14
*S. Marija od Presvetoga Srdca (Anka Petričević): Moja domovina – velepjesan 15-29
*Franko Stipković: Jesam ondje – pjesme 30-37
*Zdravko Šilić: Uzori nebeski, VI. – pjesme 38-44
*Zdravko Šilić: Žene u Svetome Pismu, III. – pjesme 45-47
Josip Balaško: Prepoznati putokaze – tri kratke priče 48-51
Ivica Karamatić: Anđelov podhvat – neobična priča 52-53
Ivica Karamatić: Mračni put u životnu propast – kratka priča kao pouka, kako čovjek ne smije živjeti 54-55
Vera Primorac: Nitko mi ove dane pokvariti ne će – životna priča 56-61
Franko Stipković: Križ – priča 62-74

Promišljajna štiva

Josip Jurčić: Izpoviedam se 75
Ivica Karamatić: Dvjestotni niz životnih opomena, pouka i smjernica iz Knjige Sirahove 76-85

Različiti članci

Ivo Mijo Andrić: Zapisi o ljudima: Duhovitost i duhovna pustoš 86-92
Ivo Mijo Andrić: Zapisi o ljudima: Prijatelj Ilija 93-99
Ivo Mijo Andrić: Zapisi o ljudima: Arsenova 100-103
Ivo Mijo Andrić: Zapisi o ljudima: Munja 104-108
Ivančica Devčić: Razlike u vriednostima: islamska i zapadna civilizacija 109-123
Zijad Duraković: Asaf Duraković, Stočanin, hrvatski, kanadski i američki liečnik, pukovnik medicinskog korpusa američke vojske, američki ekspert za nuklearne nesreće, književnik 124-130
Vinko Juzbašić: Identitetske potrebe i pojmovi hrvatskog iztoka 131-132
Ivica Karamatić: Dojmljiva sjećanja hrvatskoga domoljuba Bože Jelića iz hudoga razdoblja velikosrbske prvojugoslavenske paradržavne nakaze. Trnovita desetljeća gorljiva domoljuba Bože Jelića (1) 133-138
Ivica Karamatić: Doboslovni pregled okršaja Hrvatskih oružanih snaga protiv srbokomunističkih partizanskih odmetnika i četničkih zločinaca od 1941. do posljednje velike bitke u Europi 1945. za Odžak. Razodkrivanje smišljeno zamagljene hrvatske vojne poviesti 139-161
Nevenka Nekić: Rosenbergovski sustav opet na snazi 162-164
Nevenka Nekić: 'Teferič' HRT-a pred prvostolnicom 164-166
Nevenka Nekić: Zlato s naših bačkih salaša. Predgovor katalogu izložbe u HPEU 2009. 166-168
Zdravko Pavlović i Ignac Munjko: Neka razpela Donjomiholjačkog i Valpovačkoga dekanata 169-175
Ivan Prcela: Franjevac dr. Karlo Balić (1899.-1977.) – u povodu 44. obljetnice njegove smrti 176-179
Stjepan Razum, priredio: Za Državu Božju, I. 180-190
Zvonimir Stjepanović: Autorica neslužbene šokačke himne – u povodu 30. godišnjice smrti pjesnice Mande Oršolić 191-192

Prikazi knjiga

Ivo Mijo Andrić: Romaneskne slike današnjice. Prikaz dviju knjiga: BUDIŠA, Josip. *Konformist*. Naklada Uliks. Rieka, 2017. i *6.9 po Richteru*. Nakl. Ogranak Matice Hrvatske u Imotskom i VN KS. Imotski, 2019. 193-196
Ivo Mijo Andrić: Sa smiehom u bolje sutra. Prikaz zbornik: *Biseri uma*. Nakl. Udruga hrvatskih aforista i humorista. Zagreb, 2019. 196-200
Ivo Mijo Andrić: Ahilova aforistička peta. Prikaz knjige: HALILOVIĆ, Abdurahman – Ahil. *Lijepa naša, sve je njihovo*. Nakl. Hrvatsko književno družtvo. Rieka, 2019. 200-203

Ivo Mijo Andrić: Zašto treba (pro)čitati ovu knjigu. Prikaz knjige: ILIĆ, Savo. *Blagodati nordijskog hodanja*. Portal Digitalne knjige. Zagreb, 2019. 203-205
Ivo Mijo Andrić: Aforizmi za duhovnu gimnastiku misli. Prikaz knjige: SUPEK, Tomislav. *Hrvatska zanovijetanja 7*. Nakl. Studio Moderna d.o.o. Zagreb, 2020. 205-207
Ivo Mijo Andrić: Pisanje u korist dobra. Osvrt na knjigu Ante STANIĆA: *Pobijedimo zlo u sebi* 207-210
Ivo Mijo Andrić: Ljepota kratkoga pjevanja. Prikaz stihozbirke: ŽIVKOVIĆ, Joso. *Tragom pokorenih želja*. Nakl. DHK i DHKHB. Osiek – Mostar, 2019. 211-213
Vinko Juzbašić: Uknjiženi Kulenovićevi politički članci. Prikaz knjige: KULENOVIĆ, dr. Džafer. *Sabrana djela 1945.-1956*. Prir. Stjepan Barbarić, Miron Krešimir Begić, Ragib Zukić i Jere Jareb. Nakl. Hrvatski oslobodilački pokret. Buenos Aires, 1978., 227 stranica 214-216
Vinko Juzbašić: Nametkov članak o Kreševljakoviću. Prikaz članka: NAMETAK, Alija. *Hamdija Kreševljaković*. Nakl. Sarajevski grafički zavod. Sarajevo, 1959., 8 stranica 217-219
Ivica Karamatić: Nova Vukićeva dragocjena knjiga o radnom logoru Jasenovac. Prikaz knjige: VUKIĆ, Igor. *Jasenovac iz dana u dan – kronologija*. Naklada Pavičić – P.I.P. Zagreb, 2019., 216 stranica 220-232
Trpimir Macan: Časopis "Kaj" 2020. Prikaz triju dvobroja: *Kaj. Časopis za književnost, umjetnost, kulturu*. Zagreb, 53/2020., br.1-2, 3-4 i 5-6 233-235
Stjepan Razum: Prikaz primljenih knjiga 236-254

Viesti

Stjepan Razum: Svetojeronimske viesti 255-257

Oglasi

Stjepan Razum: Novija izdanja HKD-a Sv. Jeronima 258-267

Pregled sadržaja 268-270

S. N. V. S. B.

MARULIĆ – Hrvatska književna smotra. Časopis za književnost i kulturu, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21.
Urednici: Stjepan Razum i Andrija Mažić

Pisci u prvom ovogodišnjem dvobroju smotre Marulić

Ivo Mijo ANDRIĆ
Josip BALAŠKO
Ivančica DEVČIĆ
Malkica DUGEČ
Zijad DURAKOVIĆ
Josip JURČIĆ
Vinko JUZBAŠIĆ
Ivica KARAMATIĆ
Trpimir MACAN
Tomislav MARETIĆ
Ignac MUNJKO
Nevenka NEKIĆ
Zdravko PAVLOVIĆ
s. Marija od Presvetoga Srdca Anka PETRIČEVIĆ
Ivan PRCELA
Vera PRIMORAC
Stjepan RAZUM
Franko STIPKOVIĆ
Zvonimir STJEPANOVIĆ
Zdravko ŠILIĆ

ISSN 0350-4220
9 770350 422005
Ciena 70 kuna